കുമാരസംഭവം

കാവ്യം



കുമാരസംഭവം

കാവ്യം

സവ്യാഖ്യാനെ കുമാരസംഭവ കാവ്യെ
പ്രഥമസർഗ്ഗപ്രാരംഭഃ

വ്യാഖ്യാനശ്ലോകഃ

ധ്യാത്വാ ദെവം ഗിരീശം ദെവീം ഗുരും മഹാഗണാധിപസഹിതാം । കുമാര സംഭവവ്യാഖ്യാം കുർവ്വെ കെരളഭാഷയാ ।

മൂലശ്ലോകഃ

൧— അസ്ത്യുത്തരസ്യാം ദിശി ദെവതാത്മാ ഹിമാലയൊ നാമ നഗാധിരാജഃ । പൂർവ്വാപരൌ വാരിനിധീ വിഗാഹ്യ സ്ഥിതഃ പൃഥിവ്യാ ഇവ മാനദണ്ഡഃ ॥

അന്വയം— ഉത്തരസ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ദിശി (ശ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ദെവതാത്മാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) പൂർവ്വാപരൌ (അ-പു-ദ്വി-ദ്വി) വാരിനിധീ (ഇ-പു-ദ്വി-ദ്വി) വിഗാഹ്യ (ല്യ-അ) പൃഥിവ്യാഃ (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) മാനദണ്ഡഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) സ്ഥിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഹിമാലയഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) നാമ (അ) നഗാധിരാജഃ (അ- -പ്ര-ഏ) അസ്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ഉത്തരയായിരിക്കുന്ന ദിക്കിങ്കൽ ദെവതാത്മാവായി പൂർവ്വാപരങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാരിനിധികളെ വിഗാഹനം ചെയ്തിട്ട പൃഥിവിയുടെ മാനദണ്ഡമൊ എന്ന തൊന്നുംവണ്ണം സ്ഥിതനായി ഹിമാലയൻ എന്ന പ്രസിദ്ധനായിരിക്കുന്ന നഗാധിരാജൻ ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— ഉത്തരയായിരിക്കുന്ന ദിക്ക=വടക്കെ ദിക്ക— ദെവതാത്മാവ=ദെവതയുടെ ആത്മാവുപൊലെ ഇരിക്കുന്ന ആത്മാവൊടുകൂടിയവൻ— ദെവതാ=ദെവൻ— ആത്മാവ=ശരീരം— പൂർവ്വാപരങ്ങൾ=പൂർവ്വവും അപരവും— പൂർവ്വം=കിഴക്കെ— അപരം=പ

ടങ്ങാതെ— വാരിനിധികൾ=സമുദ്രങ്ങൾ— വിഗാഹ്യ=ചെല്ലു അവഗാഹിക്ക— പൃഥിവീ=ഭൂമി— മാനദണ്ഡഃ=മാനത്തിന്നള ക്കൊണ്ടുള്ള ദണ്ഡാ— മാനം=അളവ— ദണ്ഡം=കോല— സ്ഥിതൻ=സ്ഥിതി ചെയ്തവൻ— സ്ഥിതിചെയ്ക=നില്ക്ക— ഹിമാലയൻ=ഹിമവാൻ— നഗാധിരാജൻ=പർവ്വതശ്രേഷ്ഠൻ.

൨. യം സർവ്വശൈലാഃ പരികല്പ്യ വത്സം മേരൗ സ്ഥിതേ ദോഗ്ധരി ദോഹദക്ഷേ । ഭാസ്വന്തി രത്നാനി മഹൗഷധീശ്ച പൃഥൂപദിഷ്ടാം ദുദുഹുർധരിത്രീം ॥

അന്വയം— സർവ്വശൈലാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) യം (യൽ-പു-ദ്വി-ഏ) വത്സം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പരികല്പ്യ (ല്യ-ബ) ദോഹദക്ഷേ (അ-പു-സ-ഏ) മേരൗ (ഉ-പു-സ-ഏ) ദോഗ്ധരി (ഋ-പു-സ-ഏ) സ്ഥിതേ (അ-പു-സ-ഏ) പൃഥൂപദിഷ്ടാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ധരിത്രീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഭാസ്വന്തി (ത-ന-ദ്വി-ബ) രത്നാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) മഹൗഷധീഃ (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) ച (അ) ദുദുഹുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— സർവ്വശൈലങ്ങൾ യാതൊരുത്തനെ വത്സനാക്കി പരികല്പിച്ചിട്ട ദോഹദക്ഷനായിരിക്കുന്ന മേരു ദോഗ്ധാവായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ പൃഥൂപദിഷ്ടയായിരിക്കുന്ന ധരിത്രിയെ ഭാസ്വത്തുക്കളായിരിക്കുന്ന രത്നങ്ങളെയും മഹൌഷധികളെയും ദോഹനം ചെയ്തു.

പദാർത്ഥം— സർവ്വശൈലങ്ങൾ=സർവ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശൈലങ്ങൾ— സർവ്വങ്ങൾ=ഒട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളവ— ശൈലങ്ങൾ=പർവ്വതങ്ങൾ— യാവനൊരുത്തൻ ഹിമവാൻ— വത്സൻ=പൈക്കിടാവ— പരികല്പിക്ക=സങ്കല്പിക്ക— ദോഹദക്ഷൻ=ദോഹത്തിങ്കൽ ദക്ഷൻ— ദോഹം=കറവ— ദക്ഷൻ=സമർത്ഥൻ— മേരു=മഹാമേരുപർവ്വതം— ദോഗ്ധാവ=ദോഹനം ചെയ്യുന്നവൻ— ദോഹനം ചെയ്ക=കറക്കുക— പൃഥൂപദിഷ്ടാ=പൃഥുവിനാൽ ഉപദിഷ്ടാ— പൃഥു=പൃഥുവാകുന്ന രാജാവ— ഉപദിഷ്ടാ=ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടത— ഉപദേശിപ്പിക്ക=കാണിച്ചുകൊടുക്ക— ധരിത്രി=ഭൂമി— ഭാസ്വത്തുകൾ=ഭാസ്സുള്ളവ— ഭാസ്സ=ശോഭാ— രത്നങ്ങൾ=മണികൾ— മഹൌഷധികൾ=മഹത്തുക്കളായിരിക്കുന്ന ഔഷധികൾ— മഹത്തുകൾ=വീര്യവത്തുകൾ— ഔഷധികൾ=ഔഷധങ്ങൾ— ദോഹനം ചെയ്ക=കറക്കുക.

൩. അനന്തരത്നപ്രഭവസ്യ യസ്യ ഹിമം ന സൗഭാഗ്യവിലോപി ജാതം । ഏകോ ഹി ദോഷോ ഗുണസന്നിപാതേ നിമജ്ജതീന്ദോഃ കിരണേഷ്വിവാങ്കഃ ॥

അന്വയം — അനന്തരത്നപ്രഭവസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) യസ്യ (ദ-പു-ഷ-ഏ) ഹിമം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സൌഭാഗ്യവിലോപി (ന്‌-ന-പ്ര-ഏ) ന (അ) ജാതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഏകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ദോഷഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഗുണസന്നിപാതേ (അ-പു-സ-ഏ) ഇന്ദോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) കിരണേഷു (അ-പു-സ-ബ) അങ്കഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) നിമജ്ജതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹി (അ)

അന്വയാൎത്ഥം — അനന്തരത്നപ്രഭവനായിരിക്കുന്ന യാവനൊരുത്തന്റെ ഹിമം സൌഭാഗ്യവിലോപിയായിട്ടു ജാതമായില്ലൊ. ഏകമായിരിക്കുന്ന ദോഷം ഗുണസന്നിപാതത്തിങ്കൽ ഇന്ദുവിന്റെ കിരണങ്ങളിൽ അങ്കമെന്നപോലെ നിമജ്ജിക്കുന്നു വല്ലൊ.

പരിഭാഷ — അനന്തരത്നപ്രഭവൻ=അനന്തരത്നങ്ങൾക്കു പ്രഭവമായിട്ടുള്ളവൻ — അനന്തരത്നങ്ങൾ=അനന്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന രത്നങ്ങൾ — അനന്തങ്ങൾ=അന്തമൊട്ടു കൂടാത്തവ — അന്തം= പരിമാണനിശ്ചയം — രത്നങ്ങൾ= ഉത്തമവസ്തുക്കൾ — പ്രഭവം= ഉത്ഭവസ്ഥാനം — യാവനൊരുത്തൻ= ഹിമവാൻ — ഹിമം=മഞ്ഞു — സൌഭാഗ്യവിലോപി=സൌഭാഗ്യത്തെ വിലോപിക്കുന്നതു — സൌഭാഗ്യം=സൌന്ദൎയ്യം — വിലോപിക്ക=നശിപ്പിക്ക — ജാതം=ജനിച്ചതു — ഏകം=അഭിന്നമായി തോന്നപ്പെടുന്നതു — (വിട്ടുപോകാത്തതാകയാൽ തങ്കൽനിന്നു ഭിന്നമല്ലാ എന്നു ഗ്രഹിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമെന്നു സാരം) ഗുണസന്നിപാതം=ഗുണങ്ങളുടെ സന്നിപാതം — സന്നിപാതം=സമൂഹം — ഇന്ദു=ചന്ദ്രൻ — കിരണങ്ങൾ=രശ്മികൾ — അങ്കം=കളങ്കം — നിമജ്ജിക്ക=മുങ്ങുക —

൪ — യശ്ചാപ്സരോവിഭ്രമമണ്ഡനാനാംസമ്പാദയിത്രീംശിഖ
രൈൎബ്ബിഭൎത്തി । ബലാഹകച്ഛേദവിഭക്തരാഗാമകാലസന്ധ്യാമിവ
ധാതുമത്താം ॥

അന്വയം — യഃ (ദ-പു-പ്ര-ഏ) അപ്സരോവിഭ്രമമണ്ഡനാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) സമ്പാദയിത്രീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ബലാഹകച്ഛേദവിഭക്തരാഗാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അകാലസന്ധ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ധാതുമത്താം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ശിഖരൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ബിഭൎത്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ച (അ)

അന്വയാൎത്ഥം — യാവനൊരുത്തൻ അപ്സരോവിഭ്രമമണ്ഡന

ങ്ങളുടെ സംപാദയിത്രിയായി വലാഹകച്ഛേദവിഭക്തരാഗയായിരിക്കുന്ന അകാലസന്ധ്യയോ എന്നു തോന്നുമാറുള്ളതായിരിക്കുന്ന ധാതുമത്തയെ ശിഖരങ്ങൾകൊണ്ടു ധരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

പരിഭാഷാ — യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ— അപ്സരോവിഭ്രമമണ്ഡനാനാം=അപ്സരസ്സുകളുടെ വിഭ്രമമണ്ഡനങ്ങൾ— അപ്സരസ്സുകൾ= അപ്സരസ്ത്രീകൾ— വിഭ്രമമണ്ഡനങ്ങൾ= വിലാസാലങ്കാരങ്ങൾ— സംപാദയിത്രീ=സംപാദിപ്പിക്കുന്നതു— വലാഹകച്ഛേദവിഭക്തരാഗാ=വലാഹകച്ഛേദവിഭക്തമായിരിക്കുന്ന രാഗത്തോടുകൂടിയതു— വലാഹകച്ഛേദവിഭക്തം=വലാഹകച്ഛേദങ്ങളിൽ വിഭക്തം— വലാഹകച്ഛേദങ്ങൾ=വലാഹകങ്ങളുടെ ച്ഛേദങ്ങൾ— വലാഹകങ്ങൾ=മേഘങ്ങൾ— ച്ഛേദങ്ങൾ=ഖണ്ഡങ്ങൾ— വിഭക്തം=സംക്രമിതം— രാഗം=ചുവപ്പു— അകാലസന്ധ്യാ=അകാലയായിരിക്കുന്ന സന്ധ്യാ— അകാലാ=കാലത്തോടുകൂടാത്തതു— കാലം=സമയം— ധാതുമത്താ=ധാതുമാനാവു എന്നുള്ളതു— ധാതുമാൻ= ധാതുക്കളുള്ളവൻ ധാതുക്കൾ— സിന്ദൂരമനശ്ശിലാദികൾ ബിഭർത്തി=ധരിക്ക—

൫— ആമേഖലം സഞ്ചരതാം ഘനാനാം ഛായാമധഃസാനുഗതാം നിഷേവ്യ । ഉദ്വേജിതാ വൃഷ്ടിഭിരാശ്രയന്തേ ശൃംഗാണി യസ്യാതപവന്തി സിദ്ധാഃ ॥

അന്വയം — ആമേഖലം (അ) സഞ്ചരതാം (ത-പു-ഷ-ബ) ഘനാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) ഛായാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അധഃസാനുഗതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) നിഷേവ്യ (ല്യ-അ) വൃഷ്ടിഭിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) ഉദ്വേജിതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ആതപവന്തി (ത-ന-ദ്വി-ബ) യസ്യ (യച്ഛ-പു-ഷ-ഏ) ശൃംഗാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ആശ്രയന്തേ (ലട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം — സിദ്ധന്മാർ മേഖലയോളവും സഞ്ചരത്തുകളായിരിക്കുന്ന ഘനങ്ങളുടെ ഛായയെ അധഃസാനുഗതന്മാരായി നിഷേവിച്ചിട്ടു വൃഷ്ടികളാൽ ഉദ്വേജിതന്മാരായിട്ടു ആതപവത്തുകളായിരിക്കുന്ന യാവനൊരുത്തന്റെ ശൃംഗങ്ങളെ ആശ്രയിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — സിദ്ധന്മാർ=സിദ്ധന്മാർ എന്ന ഉപദേവന്മാർ— മേഖലാ=നിതംബസ്ഥാനം— സഞ്ചരത്തുകൾ=സഞ്ചരിച്ചിരുന്നവ— ഘനങ്ങൾ=മേഘങ്ങൾ— ഛായാ=നിഴൽ— അധഃസാനുഗതന്മാർ=അധഃസാനുക്കളെ ഗതന്മാർ— അധഃസാനുക്കൾ= അധോഭാഗത്തിങ്കലുള്ള സാനുക്കൾ— അധോഭാഗം=താഴെഭാഗം—

സാനുക്കൾ= പ്രസ്ഥങ്ങൾ- ഗതന്മാർ= ഗമിച്ചവർ- ഗമിക്ക= പ്രാപിക്ക- നിഷേവിക്ക= ഏററവും സേവിക്ക- വൃഷ്ടികൾ= വർഷങ്ങൾ- ഉദ്വേജിതന്മാർ= ഉദ്വേജിപ്പിക്കപ്പെട്ടവർ- ഉദ്വേജിപ്പിക്ക= ക്ലേശിപ്പിക്ക- ആതപവത്തുകൾ= ആതപമുള്ളവ- ആതപം= വെയിൽ- യാവനൊരുത്തൻ= ഹിമവാൻ- ശൃംഗങ്ങൾ= ശിഖരങ്ങൾ- ആശ്രയിക്ക= സേവിക്ക-

൭- ന്യസ്താക്ഷരാധാതുരസേനയത്ര ഭൂർജ്ജത്വചഃ കുഞ്ജരബിന്ദുശോണാഃ । വ്രജന്തിവിദ്യാധരസുന്ദരീണാമനംഗലേഖക്രിയയോപയോഗം ॥

അന്വയം ______ യത്ര (അ) ഭൂർജ്ജത്വചഃ (ച-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ധാതുരസേന (അ-പു-തൃ-ഏ) ന്യസ്താക്ഷരാഃ- കുഞ്ജരബിന്ദുശോണാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) വിദ്യാധരസുന്ദരീണാം (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) അനംഗലേഖക്രിയയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഉപയോഗം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) വ്രജന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാർത്ഥം— യാവനൊരുത്തങ്കൽ ഭൂർജ്ജത്വക്കുകൾ ധാതുരസംകൊണ്ടു ന്യസ്താക്ഷരകളായി കുഞ്ജരബിന്ദുശോണകളായിട്ടു വിദ്യാധരസുന്ദരിമാരുടെ അനംഗലേഖക്രിയ ഹേതുവായിട്ടു ഉപയോഗത്തെ വ്രജിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — യാവനൊരുത്തങ്കൽ= ഹിമവാങ്കൽ- ഭൂർജ്ജത്വക്കുകൾ= ഭൂർജ്ജത്തിന്റെ ത്വക്കുകൾ- ഭൂർജ്ജം= ഭൂർജ്ജമെന്ന വൃക്ഷം- ത്വക്കുകൾ= പട്ടകൾ- (തോലികൾ) ധാതുരസങ്ങൾ= ധാതുക്കളുടെ രസങ്ങൾ- ധാതുക്കൾ= സിന്ദൂരമനശ്ശിലാദികൾ- രസങ്ങൾ= ദ്രവങ്ങൾ- ന്യസ്താക്ഷരകൾ= ന്യസ്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന അക്ഷരങ്ങളോടുകൂടിയവ- ന്യസ്തങ്ങൾ= ന്യസിക്കപ്പെട്ടവ- ന്യസിക്ക= വെക്കുക- കുഞ്ജരബിന്ദുശോണകൾ= കുഞ്ജരബിന്ദുക്കൾപോലെ ശോണകൾ- കുഞ്ജരബിന്ദുക്കൾ= കുഞ്ജരങ്ങളുടെ ബിന്ദുക്കൾ- കുഞ്ജരങ്ങൾ= ഗജങ്ങൾ- ബിന്ദുക്കൾ= പത്മകങ്ങൾ- (മസ്തകത്തിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്ന പുള്ളികൾ)- ശോണകൾ= ശോണവർണ്ണങ്ങൾ- വിദ്യാധരസുന്ദരിമാർ= വിദ്യാധരന്മാരുടെ സുന്ദരിമാർ- വിദ്യാധരന്മാർ= വിദ്യാധരന്മാർ എന്ന ഉപദേവന്മാർ- അനംഗലേഖക്രിയാ= അനംഗലേഖങ്ങളുടെ ക്രിയാ- അനംഗലേഖങ്ങൾ= അനംഗസൂചകങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലേഖങ്ങൾ- അനംഗസൂചകങ്ങൾ= കാമസൂചകങ്ങൾ- ലേഖങ്ങൾ= പത്രികകൾ- ഉപയോഗം= ഉപകാരം- വ്രജിക്ക= പ്രാപിക്ക-

൮- യഃ പൂരയൻകീചകരന്ധ്രഭാഗാൻദരീമുഖോത്ഥേനസമീര

ണേന । ഉൽഗാസ്യതാമിച്ഛതികിന്നരാണാംതാനപ്രദായിത്വമിവോപഗന്തും ॥

അന്വയം— യഃ (യച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) ദരീമുഖോത്ഥേന (അ-പു-തൃ-ഏ) സമീരണേന (അ-പു-തൃ-ഏ) കീചകരന്ധ്രഭാഗാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) പൂരയൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ഉൽഗാസ്യതാം (ത-പു-ഷ-ബ) കിന്നരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) താനപ്രദായിത്വം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉപഗന്തും (തുമു-അ) ഇച്ഛതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇവ (അ).

അന്വയാർത്ഥം— യാവനൊരുത്തൻ ദരീമുഖോത്ഥനായിരിക്കുന്ന സമീരണനെക്കൊണ്ട കീചകരന്ധ്രഭാഗങ്ങളെ പൂരയന്നായിട്ട ഉൽഗാസ്യത്തുകളായിരിക്കുന്ന കിന്നരന്മാരുടെ താനപ്രദായിത്വത്തെ ഉപഗമിപ്പാനായിക്കൊണ്ട ഇച്ഛിക്കുന്നുവൊ എന്നൎത്ഥം.

പരിഭാഷാ— യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ– ദരീമുഖോത്ഥൻ= ദരീമുഖത്തിങ്കൽനിന്ന ഉത്ഥൻ– ദരീമുഖം= ദരിയാകുന്നമുഖം– ദരി=ഗുഹാ– ഉത്ഥൻ= ഉൽപ്പന്നൻ– സമീരണൻ= വായു– കീചകരന്ധ്രഭാഗങ്ങൾ=കീചകങ്ങളുടെ രന്ധ്രഭാഗങ്ങൾ– കീചകങ്ങൾ=ഛിദ്രമുള്ളമുളകൾ– രന്ധ്രഭാഗങ്ങൾ= സുഷിരപ്രദേശങ്ങൾ–പൂരയൻ= പൂരിപ്പിച്ചുവരുന്നവൻ– പൂരിപ്പിക്ക= നിറക്കുക– ഉൽഗാസ്യത്തുകൾ= ഉൽഗാനംചെയ്വാൻ തുടങ്ങുന്നവർ– ഉൽഗാനംചെയ്ക= ഉറക്കെപ്പാടുക– കിന്നരന്മാർ= കിന്നരന്മാർ എന്നുള്ള ദേവന്മാർ– താനപ്രദായിത്വം= താനപ്രദായിയുടെ ഭാവം എന്നുള്ളതു– താനപ്രദായി= വാംശികൻ– (ശ്രുതിക്കാരൻ–) ഉപഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക–

വൃ— ഉദ്വേജയത്യംഗുലിപാർഷ്ണിഭാഗാൻമാർഗ്ഗേശിലീഭൂതഹിമേപിയത്ര । നദുർവ്വഹശ്രോണിപയോധരാർത്താഭിന്ദന്തിമന്ദാംഗതിമശ്വമുഖ്യഃ ॥

അന്വയം— യത്ര (അ) ശിലീഭൂതഹിമേ (അ-പു-സ-ഏ) അംഗുലിപാർഷ്ണിഭാഗാൻ (അ-പു-സ-ഏ) ഉദ്വേജയതി (ത-പു-സ-ഏ) അപി (അ) മാർഗ്ഗേ (അ-പു-സ-ഏ) ദുർവ്വഹശ്രോണിപയോധരാർത്താഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) അശ്വമുഖ്യഃ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) മന്ദാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ന (അ) ഭിന്ദന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ).

അന്വയാർത്ഥം— യാതൊരുത്തനിങ്കൽ ശിലീഭൂതഹിമമായി അംഗുലിപാർഷ്ണിഭാഗങ്ങളെ ഉദ്വേജയത്തായിരുന്ന എങ്കിലും മാർഗ്ഗ

ത്തിങ്കൽ ദുൎവ്വഹശ്രോണിപയോധരാൎത്തകളായിരിക്കുന്ന അശ്വമുഖികൾ മന്ദമായിരിക്കുന്ന ഗതിയെ കൈവിടുന്നില്ല-

പരിഭാഷ-യാതൊരുത്തനിൽ= ഹിമവാനിൽ - ശിലീഭൂതഹിമം= ശിലീഭൂതമായിരിക്കുന്ന ഹിമത്തോടുകൂടിയത- ശിലീഭൂതം=ശിലയായിഭവിച്ചത-ശില=കല്ലു-ഹിമം=മഞ്ഞ-അംഗുലിപാൎഷ്ണിഭാഗങ്ങൾ= അംഗുലിപാൎഷ്ണികളുടെ ഭാഗങ്ങൾ-അംഗുലിപാൎഷ്ണി=അംഗുലികളും പാൎഷ്ണികളും-അംഗുലികൾ= വിരലുകൾ-പാൎഷ്ണികൾ=മടമ്പുകൾ- ഭാഗങ്ങൾ= പ്രദേശങ്ങൾ - ഉദ്വേജയന്തം= ഉദ്വേജിപ്പിച്ചിട്ടങ്ങുന്നത- ഉദ്വേജയിപ്പിക്ക= ക്ലേശിപ്പിക്ക- മാൎഗ്ഗം=വഴി-ദുൎവ്വഹശ്രോണി പയോധരാൎത്തകൾ= ദുൎവ്വഹശ്രോണി പയോധരം ഹേതുവായിട്ടു ആൎത്തകൾ - ദുൎവ്വഹശ്രോണിപയോധരം=ദുൎവ്വഹമായിരിക്കുന്ന ശ്രോണിപയോധരം- ദുൎവ്വഹം=ദുഃഖേന വഹിക്കപ്പെടുന്നത- വഹിക്ക= ചുമക്ക- ശ്രോണിപയോധരം=ശ്രോണികളും പയോധരങ്ങളും- ശ്രോണികൾ=അരക്കെട്ടുകൾ- പയോധരങ്ങൾ= സ്തനങ്ങൾ- ആൎത്തകൾ= പരവശകൾ- അശ്വമുഖികൾ=കിന്നരസ്ത്രീകൾ- മന്ദാ=മെല്ലെയുള്ള- ഗതി=ഗമനം- കൈവിടുക=ഉപേക്ഷിക്ക-

൬- പദംതുഷാരസ്രുതിധൌതരക്തം യസ്മിന്നദൃഷ്ട്വാപി ഹതദ്വിപാനാം । വിദന്തി മാൎഗ്ഗം നഖരന്ധ്രമുക്തൈൎമ്മുക്താഫലൈഃ കേസരിണാം കിരാതാഃ ॥

അന്വയം- യസ്മിൻ (സ-പു-സ-ഏ) കിരാതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) തുഷാരസ്രുതിധൌതരക്തം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഹതദ്വിപാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) കേസരിണാം (ന-പു-ഷ-ബ) പദം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അദൃഷ്ട്വാ (ക്ത്വാ-അ) അപി (അ) നഖരന്ധ്രമുക്തൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) മുക്താഫലൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) മാൎഗ്ഗം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) വിദന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാൎത്ഥം- യാതൊരുത്തങ്കൽ കിരാതന്മാർ തുഷാരസ്രുതിധൌതരക്തമായിരിക്കുന്ന ഹതദ്വിപന്മാരായിരിക്കുന്ന കേസരികളുടെ പദത്തെ കാണാതെയും നഖരന്ധ്രമുക്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന മുക്താഫലങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു മാൎഗ്ഗത്തെ അറിയുന്നു-

പരിഭാഷ- യാതൊരുത്തനിൽ=ഹിമവാനിൽ കിരാതന്മാർ= കാട്ടാളന്മാർ- തുഷാരസ്രുതിധൌതരക്തം= തുഷാരസ്രുതിധൌതമായിരിക്കുന്ന രക്തത്തോടുകൂടിയത- തുഷാരസ്രുതിധൌതം=തുഷാരസ്രുതിയാൽ ധൌതം- തുഷാരസ്രുതി= തുഷാരത്തിന്റെ സ്രുതി- തുഷാരം= മഞ്ഞ- സ്രുതി=സ്രവണം- ധൌതം= ക്ഷാളിതം-(കഴു

ഭിക്കപ്പെട്ടത-) രക്തം=ചോര- ഹതദ്വിപങ്ങൾ=ഹതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദ്വിപങ്ങളോടു കൂടിയവ- ഹതങ്ങൾ=ഹനിക്കപ്പെട്ടവ- ഹനിക്ക=കൊല്ലുക- ദ്വിപങ്ങൾ=ഗജങ്ങൾ- കേസരികൾ=സിംഹങ്ങൾ- പദം=പാദന്യാസസ്ഥാനം- ദർശിക്ക=കാണുക- നഖരന്ധ്രമുക്തങ്ങൾ=നഖരന്ധ്രങ്ങളിൽ നിന്നുമുക്തങ്ങൾ- നഖരന്ധ്രങ്ങൾ=നഖങ്ങളുടെ രന്ധ്രങ്ങൾ- രന്ധ്രങ്ങൾ=പഴുതുകൾ- മുക്തങ്ങൾ=ഗളിതകൾ- (വീണവ) മുക്താഫലങ്ങൾ=മുത്തുകൾ- മാർഗ്ഗം=വഴി

൯- കപോലകണ്ഡൂഃ കരിഭിർവ്വിനേതും വിഘട്ടിതാനാം സരളദ്രുമാണാം। യത്ര സ്രുതക്ഷീരതയാ പ്രസൂതസ്സാനൂനി ഗന്ധസ്സുരഭീകരോതി॥

അന്വയം- യത്ര (അ) കരിഭിഃ (ന-പു-തൃ-ബ) കപോലകണ്ഡൂഃ (ഊ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) വിനേതും (തുമു-അ) വിഘട്ടിതാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) സരളദ്രുമാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) സ്രുതക്ഷീരതയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) പ്രസൂതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഗന്ധഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സാനൂനി (ഉ-ന-ദ്വി-ബ) സുരഭീകരോതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം- യാതൊരേടത്തിങ്കൽ കരികളാൽ കപോലകണ്ഡൂക്കളെ വിനയിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു വിഘട്ടിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സരളദ്രുമങ്ങളുടെ സ്രുതക്ഷീരതയാൽ പ്രസൂതമായിരിക്കുന്ന ഗന്ധം സാനുക്കളെ സുരഭികളാക്കി ചെയ്യുന്നു.

പരിഭാഷ- യാതൊരേടത്ത്= ഹിമവാനിൽ- കരികൾ= ഗജങ്ങൾ- കപോലകണ്ഡൂക്കൾ= കപോലങ്ങളിലെ കണ്ഡൂക്കൾ- കപോലങ്ങൾ= കവിൾത്തടങ്ങൾ- കണ്ഡൂക്കൾ= ചൊറികൾ- വിനയിക്ക= ശമിപ്പിക്ക- വിഘട്ടിതങ്ങൾ= വിഘട്ടനം ചെയ്യപ്പെട്ടവ. വിഘട്ടനം ചെയ്ക= ഉരക്ക- സരളദ്രുമങ്ങൾ= സരളവൃക്ഷങ്ങൾ- സ്രുതക്ഷീരത= സ്രുതക്ഷീരങ്ങളായവ എന്നുള്ളത- സ്രുതക്ഷീരങ്ങൾ= സ്രുതമായിരിക്കുന്ന ക്ഷീരത്തോടു കൂടിയവ. സ്രുതം= സ്രവിച്ചത- സ്രവിക്ക= ഒഴുകുക-ക്ഷീരം=പാൽ-പ്രസൂതം=ജനിതം-ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടത-) സാനുക്കൾ= പ്രസ്ഥങ്ങൾ- സുരഭികൾ= സൌരഭ്യത്തോടു കൂടിയവ-

൧൦- വനേചരാണാം വനിതാസഖാനാം ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തഭാസഃ। ഭവന്തി യത്രൌഷധയോ രജന്യാമതൈലപൂരാസ്സുരതപ്രദീപാഃ॥

അന്വയം- യത്ര (അ) രജന്യാം (ഈ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തഭാസഃ (സ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഓഷധയഃ

(ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) വനിതാസഖാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) വനേചരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) അതൈലപൂരാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) സുരതപ്രദീപാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ഭവന്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം — യാതൊരുത്തങ്കൽ രജനിയിങ്കൽ ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തഭാസ്സുകളായിരിക്കുന്ന ഓഷധികൾ വനിതാസഖന്മാരായിരിക്കുന്ന വനചരന്മാൎക്ക് അതൈലപൂരങ്ങളായിരിക്കുന്ന സുരതപ്രദീപങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — യാതൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ - രജനി=രാത്രി - ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തഭാസ്സുകൾ= ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഭാസ്സുകളോടുകൂടിയവ - ദരീഗൃഹോത്സംഗനിഷക്തങ്ങൾ=ദരീഗൃഹോത്സംഗങ്ങളിൽ നിഷക്തങ്ങൾ - ദരീഗൃഹോത്സംഗങ്ങൾ=ദരീഗൃഹങ്ങളുടെ ഉത്സംഗങ്ങൾ - ദരീഗൃഹങ്ങൾ ദരികളാകുന്ന ഗൃഹങ്ങൾ - ദരികൾ=ഗുഹകൾ - ഉത്സംഗങ്ങൾ=അന്തൎഭാഗങ്ങൾ - നിഷക്തങ്ങൾ=വ്യാപ്തങ്ങൾ - ഭാസ്സുകൾ=ശോഭകൾ - ഓഷധികൾ=ലതാവിശേഷങ്ങൾ - വനിതാസഖന്മാർ=വനിതമാരോടുകൂടിയവർ. വനിതമാർ=ഭാൎയ്യമാർ - വനേചരന്മാർ-കാട്ടാളന്മാർ - അതൈലപൂരങ്ങൾ=തൈലപൂരത്തോടുകൂടാത്തവ - തൈലപൂരം=തൈലപൂരണം - സുരതപ്രദീപങ്ങൾ=സുരതത്തിന്നായിക്കൊണ്ടുള്ള പ്രദീപങ്ങൾ - സുരതം=സംഭോഗം - പ്രദീപങ്ങൾ=വിളക്കുകൾ -

൧൨ - ദിവാകരാദ്രക്ഷതി യോ ഗുഹാസു ലീനം ദിവാഭീതമിവാന്ധകാരം । ക്ഷുദ്രേപി നൂനം ശരണം പ്രപന്നേ മമത്വമുച്ചൈശ്ശിരസാം സതീവ ॥

അന്വയം — യഃ (യദ്-പു-പ്ര-ഏ) ദിവാ (അ) ഭീതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ഗുഹാസു (ആ-സ്ത്രീ-സ-ബ) ലീനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അന്ധകാരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ദിവാകരാൽ (അ-പു-പ-ഏ) രക്ഷതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഉച്ചൈശ്ശിരസാം (സ-പു-ഷ-ബ) ശരണം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രപന്നേ (അ-പു-സ-ഏ) ക്ഷുദ്രേ (അ-പു-സ-ഏ) അപി (അ) സതി (ത-പു-സ-ഏ) ഇവ (അ) മമത്വം (അ-ന-പ്ര-ഏ) നൂനം (അ)

അന്വയാർത്ഥം — യാതൊരുത്തൻ പകൽ ഭീതമാം എന്ന തോന്നുംവണ്ണം ഗുഹകളിൽ ലീനമായിരിക്കുന്ന അന്ധകാരത്തെയും ദിവാകരങ്കൽ നിന്ന രക്ഷിക്കുന്നു. ഉച്ചൈശ്ശിരസ്സുകൾക്ക തന്നെ ശരണമാക്കി പ്രപന്നനായിരിക്കുന്ന ക്ഷുദ്രങ്കലും സതി

ങ്കൽ എന്നപോലെ മമത്വം കാണിക്കുന്നു നിശ്ചയം.

പരിഭാഷ— യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ— ഭീതം=ഭയപ്പെട്ടത്— ലീനം=ലയിച്ചത്—ലയിക്ക=ഒളിക്കുക— അന്ധകാരം=ഇരുട്ട്—ദിവാകരൻ=ആദിത്യൻ— ഉച്ചൈശ്ശിരസ്സുകൾ=ഉന്നതന്മാർ— ശരണം=രക്ഷിതാവ്— പ്രപന്നൻ=പ്രാപിച്ചവൻ. പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക— ക്ഷുദ്രൻ=നീചൻ— സത്ത=ഉത്തമൻ— മമത്വം=മമത—

ശ്ലോ— ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിശോഭൈരിതസ്തതശ്ചന്ദ്രമരീചിഗൗരൈഃ । യസ്യാർത്ഥയുക്തം ഗിരിരാജശബ്ദം കുർവ്വന്തി ബാലവ്യജനൈശ്ചമര്യഃ ॥

അന്വയം— ചമര്യഃ (ഈ—സ്ത്രീ—പ്ര—ബ) ഇതസ്തതഃ (അ) ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിശോഭൈഃ (അ—ന—തൃ—ബ) ചന്ദ്രമരീചിഗൗരൈഃ (അ—ന—തൃ—ബ) ബാലവ്യജനൈഃ (അ—ന—തൃ—ബ) യസ്യ (യത്—പു—ഷ—ഏ) ഗിരിരാജശബ്ദം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) അർത്ഥയുക്തം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) കുർവ്വന്തി (ലട്—പ—പ—പ്ര—പു—ബ)

അന്വയാർത്ഥം— ചമരികൾ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിശോഭങ്ങളായി ചന്ദ്രമരീചിഗൗരങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബാലവ്യജനങ്ങൾ കൊണ്ടു യാവനൊരുത്തന്റെ ഗിരിരാജശബ്ദത്തെ അർത്ഥയുക്തമാക്കി ചെയ്യുന്നു.

പരിഭാഷ— ചമരികൾ=ചമരമാൻപേടകൾ— ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിശോഭങ്ങൾ= ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിണിയായിരിക്കുന്ന ശോഭയോടുകൂടിയവ— ലാംഗൂലവിക്ഷേപവിസർപ്പിണീ=ലാംഗൂലവിക്ഷേപം ഹേതുവായിട്ടു വിസർപ്പിണി— ലാംഗൂലവിക്ഷേപം=ലാംഗൂലത്തിന്റെ വിക്ഷേപം— ലാംഗൂലം=ബാലധി— വിക്ഷേപം=ചലനം—(ഇളക്കൽ) വിസർപ്പിണീ=വിസർപ്പിക്കുന്നത്— വിസർപ്പിക്ക=വ്യാപിക്ക— ചന്ദ്രമരീചിഗൗരങ്ങൾ=ചന്ദ്രമരീചികൾ പോലെ ഗൗരങ്ങൾ— ചന്ദ്രമരീചികൾ=ചന്ദ്രരശ്മികൾ— ഗൗരങ്ങൾ=വെളുത്തിരിക്കുന്നവ— ബാലവ്യജനങ്ങൾ=ബാലങ്ങളാകുന്ന വ്യജനങ്ങൾ— ബാലങ്ങൾ=പുച്ഛരോമങ്ങൾ— വ്യജനങ്ങൾ=വിശറികൾ— യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ—ഗിരിരാജശബ്ദം=ഗിരിരാജൻ എന്നുള്ള ശബ്ദം— അർത്ഥയുക്തം=അർത്ഥത്തോടുകൂടിയത്—

ശ്ലോ— യത്രാംശുകാക്ഷേപവിലജ്ജിതാനാം യദൃച്ഛയാ കിംപുരുഷാംഗനാനാം । ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബിബിംബാസ്തിരസ്കരിണ്യോ ജലദാ ഭവന്തി ॥

അന്വയം— യത്ര (അ) അംശുകാക്ഷേപവിലജ്ജിതാനാം

(ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) കിംപുരുഷാംഗനാനാം (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) യദൃച്ഛയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബിബിംബാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ജലദാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) തിരസ്കരിണ്യഃ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഭവന്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം—യാവനൊരുത്തങ്കൽ അംശുകാക്ഷേപവിലജ്ജിതകളായിരിക്കുന്ന കിംപുരുഷാംഗനമാൎക്കു യദൃച്ഛയാ ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബിബിംബങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലദങ്ങൾ തിരസ്കരണികളായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ— അംശുകാക്ഷേപവിലജ്ജിതകൾ=അംശുകാക്ഷേപം ഹേതുവായിട്ടു വിലജ്ജിതകൾ— അംശുകാക്ഷേപം=അംശുകങ്ങളുടെ ആക്ഷേപം— അംശുകങ്ങൾ=വസ്ത്രങ്ങൾ— വിലജ്ജിതകൾ=ഏററവും ലജ്ജിച്ചവർ— കിമ്പുരുഷാംഗനമാർ=കിമ്പുരുഷസ്ത്രീകൾ— യദൃച്ഛാ=ദൈവഗതി— ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബിബിംബങ്ങൾ= ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബികളായിരിക്കുന്ന ബിംബങ്ങളോടുകൂടിയവ— ദരീഗൃഹദ്വാരവിലംബികൾ=ദരീഗൃഹദ്വാരങ്ങളിൽ വിലംബിച്ചവ— ദരീഗൃഹദ്വാരങ്ങൾ= ദരീഗൃഹങ്ങളുടെ ദ്വാരങ്ങൾ— ദരീഗൃഹങ്ങൾ=ദരികളാകുന്ന ഗൃഹങ്ങൾ— ദരികൾ=ഗുഹകൾ— ഗൃഹങ്ങൾ=ഭവനങ്ങൾ— ദ്വാരങ്ങൾ= പഴുതുകൾ— വിലംബികൾ=തൂങ്ങുക— ബിംബങ്ങൾ=ശരീരങ്ങൾ— ജലദങ്ങൾ=മേഘങ്ങൾ— തിരസ്കരണികൾ=തിരശ്ശീലകൾ—

൧൫— ഭാഗീരഥീനിൎഝരശീകരാണാം വോഢാ മുഹുഃ കമ്പിതദേവദാരുഃ । യദ്വായുരന്വിഷ്ടമൃഗൈഃ കിരാതൈരാസേവ്യതേ ഭിന്നശിഖണ്ഡിബൎഹഃ ॥

അന്വയം — ഭാഗീരഥീനിൎഝരശീകരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) വോഢാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) മുഹുഃ (അ) കമ്പിതദേവദാരുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ഭിന്നശിഖണ്ഡിബൎഹഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) യദ്വായുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) അന്വിഷ്ടമൃഗൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) കിരാതൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ആസേവ്യതേ (ലട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — ഭാഗീരഥീനിൎഝരശീകരങ്ങളുടെ വോഢാവായി പിന്നെയും പിന്നെയും കമ്പിതദേവദാരുവായിട്ടു ഭിന്നശിഖണ്ഡിബൎഹമായിരിക്കുന്ന യദ്വായു അന്വിഷ്ടമൃഗന്മാരായിരിക്കുന്ന കിരാതന്മാരാൽ ആസേവിക്കപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷാ—ഭാഗീരഥീനിൎഝരശീകരങ്ങൾ=ഭാഗീരഥീനിൎഝരത്തിന്റെ ശീകരങ്ങൾ— ഭാഗീരഥീനിൎഝരം=ഭാഗീരഥിയുടെ നിൎഝരം— ഭാഗീരഥി=ഗംഗാ - നിൎഝരം=പ്രവാഹം—ശീകരങ്ങ

ൾ=ജലബിന്ദുക്കൾ — വൊഢാവ്=വഹിക്കുന്നത — വഹിക്ക=ധരിക്ക — കമ്പിതദെവദാരു=കമ്പിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദെവദാരുക്കളൊടുകൂടിയത — കമ്പിതങ്ങൾ=കമ്പിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ — കമ്പിപ്പിക്ക=ഇളക്കുക — ദെവദാരുക്കൾ=ദെവദാരുവൃക്ഷങ്ങൾ — ഭിന്നശിഖണ്ഡിബർഹം=ഭിന്നങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശിഖണ്ഡിബർഹങ്ങളൊടുകൂടിയത — ഭിന്നങ്ങൾ=ഭെദിക്കപ്പെട്ടവ — ഭെദിക്ക=അകറ്റുക — ശിഖണ്ഡിബർഹങ്ങൾ=ശിഖണ്ഡികളുടെ ബർഹങ്ങൾ — ശിഖണ്ഡികൾ=മയിലുകൾ — ബർഹങ്ങൾ=പീലികൾ — യദ്വായു=യാവനൊരുത്തന്റെ വായു — യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ — വായു=കാററ — അന്വിഷ്ടമൃഗന്മാർ=അന്വിഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന മൃഗങ്ങളൊടുകൂടിയവർ അന്വിഷ്ടങ്ങൾ=അന്വെഷിക്കപ്പെട്ടവ — അന്വെഷിക്ക=തിരയുക — കിരാതന്മാർ=കാട്ടാളന്മാർ — ആസെവിക്ക=എല്ലാ പ്രദെശങ്ങളിലും സെവിക്ക —

൧൬ — സപ്തർഷിഹസ്താവചിതാവശെഷാണ്യധൊവിവസ്വാൻപരിവർത്തമാനഃ। — പത്മാനിയസ്യാഗ്രസരൊരുഹാണിപ്രബൊധയത്യൂർദ്ധ്വമുഖൈർമ്മയൂഖൈഃ॥

അന്വയം — സപ്തർഷിഹസ്താവചിതാവശെഷാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) യസ്യ (യദ്-പു-ഷ-ഏ) അഗ്രസരൊരുഹാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) പത്മാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) അധഃ (അ) പരിവർത്തമാനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) വിവസ്വാൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ഊർദ്ധ്വമുഖൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) മയൂഖൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) പ്രബൊധയതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — സപ്തർഷിഹസ്താവചിതാവശെഷങ്ങളായി യാവനൊരുത്തന്റെ അഗ്രസരൊരുഹങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്മങ്ങളെ അധൊഭാഗത്തിങ്കൽ പരിവർത്തമാനനായിരിക്കുന്ന വിവസ്വാൻ ഊർദ്ധ്വമുഖങ്ങളായിരിക്കുന്ന മയൂഖങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രബൊധിപ്പിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — സപ്തർഷിഹസ്താവചിതാവശെഷങ്ങൾ=സപ്തർഷിഹസ്താവചിതങ്ങളിൽനിന്ന അവശെഷങ്ങൾ — സപ്തർഷിഹസ്താവചിതങ്ങൾ=സപ്തർഷികളാൽ ഹസ്താവചിതങ്ങൾ — സപ്തർഷികൾ=സപ്തമുനികൾ — ഹസ്താവചിതങ്ങൾ=ഹസ്തങ്ങൾകൊണ്ട അവചിതങ്ങൾ — ഹസ്തങ്ങൾ=കൈകൾ — അവചിതങ്ങൾ=അവചയിക്കപ്പെട്ടവ — അവചയിക്ക=ഇറുത്തെടുക്ക — അവശെഷങ്ങൾ=അന്യങ്ങൾ — യാവനൊരുത്തൻ=ഹിമവാൻ — അഗ്രസരൊരുഹങ്ങൾ=അഗ്രസരസ്സുകളിൽ രൊഹിച്ചവ — അ

ഗ്രസരസ്സുകൾ= അഗ്രത്തിലുള്ള സരസ്സുകൾ- അഗ്രം= ശിരസ്സ- സരസ്സുകൾ= പൊയ്കകൾ- രോഹിക്ക= മുളക്ക- പത്മങ്ങൾ= താമരപ്പൂക്കൾ- അധോഭാഗം= താഴെയുള്ള പ്രദേശം- പരിവൎത്തമാനൻ= പരിവൎത്തിച്ചിരിക്കുന്നവൻ- പരിവൎത്തിക്ക= സഞ്ചരിക്ക- വിവസ്വാൻ= ആദിത്യൻ- ഊൎദ്ധ്വമുഖങ്ങൾ= ഊൎദ്ധ്വാഗ്രങ്ങൾ- മയൂഖങ്ങൾ= രശ്മികൾ- പ്രബോധിപ്പിക്ക= വിടൎത്തുക-

൧൭- യജ്ഞാംഗയോനിത്വമവെക്ഷ്യയസ്യസാരംധരിത്രീധരണക്ഷമംച । പ്രജാപതിഃകല്പിതയജ്ഞഭാഗംശൈലാധിപത്യംസ്വയമന്വതിഷ്ഠൽ ॥

അന്വയം—യസ്യ (യച്ഛ—പു—ഷ—ഏ) യജ്ഞാംഗയോനിത്വം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) ധരിത്രീധരണക്ഷമം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) സാരം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ച (അ) അവെക്ഷ്യ (ല്യ-അ) പ്രജാപതിഃ (ഇ—പു—പ്ര—ഏ) കല്പിതയജ്ഞഭാഗഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) ശൈലാധിപത്യം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) സ്വയം (അ) അന്വതിഷ്ഠൽ (ലങ്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— യാവനൊരുത്തന്റെ യജ്ഞാംഗയോനിത്വത്തെയും ധരിത്രീധരണക്ഷമമായിരിക്കുന്ന സാരത്തെയും അവെക്ഷിച്ചിട്ട പ്രജാപതി കല്പിതയജ്ഞഭാഗനായിട്ട ശൈലാധിപത്യത്തെ താനെതന്നെ അനുഷ്ഠിച്ചു.

പരിഭാഷ— യാവനൊരുത്തൻ= ഹിമവാൻ- യജ്ഞാംഗയോനിത്വം= യജ്ഞാംഗയോനിയാവു എന്നുള്ളത- യജ്ഞാംഗയോനി= യജ്ഞാംഗങ്ങളുടെ യോനി- യജ്ഞാംഗങ്ങൾ= യാഗസാധനങ്ങൾ- (സോമലതാദികൾ) യോനി= ഉല്പത്തിസ്ഥാനം- ധരിത്രീധരണക്ഷമം= ധരിത്രീധരണത്തിന്നായിക്കൊണ്ട ക്ഷമം- ധരിത്രീധരണം= ധരിത്രിയുടെ ധരണം- ധരിത്രീ= ഭൂമി- ധരണം= ഭരണം- ക്ഷമം= പൎയ്യാപ്തം- (മതിയാകുന്നത) സാരം= ബലം- അവെക്ഷിക്ക= ദൎശിക്ക- പ്രജാപതി= ബ്രഹ്മാവ- കല്പിതയജ്ഞഭാഗൻ= കല്പിതമായിരിക്കുന്ന യജ്ഞഭാഗത്തോടു കൂടിയവൻ- കല്പിതം= കല്പിക്കപ്പെട്ടത- കല്പിക്ക= നിയമിക്ക- യജ്ഞഭാഗം= യജ്ഞാംശം- ശൈലാധിപത്യം= ശൈലാധിപതിയാവു എന്നുള്ളത- ശൈലാധിപതി= ശൈലങ്ങൾക്കു അധിപതി- ശൈലങ്ങൾ= പൎവ്വതങ്ങൾ- അധിപതി= രാജാവ- അനുഷ്ഠിക്ക= ആചരിക്ക-

൧൮- സമാനസീംമെരുസഖഃപിതൃണാംകന്യാംകുലസ്യസ്ഥിതയെസ്ഥിതിജ്ഞഃ । മെനാംമുനീനാമപിമാനനീയാമാത്മാനുരൂ

പാം വിധിനോപയേമേ॥

അന്വയം— മേരുസഖഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സ്ഥിതിജ്ഞഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (ത്യ-പു-പ്ര-ഏ) മാനസീം (ഈം-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മുനീനാം (ഇ-പു-ഷ-ബ) അപി (അ) മാനനീയാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആത്മാനുരൂപാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മേനാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പിതൄണാം (ഋ-പു-ഷ-ബ) കന്യാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) കുലസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) സ്ഥിതയേ (ഇ-സ്ത്രീ-ച-ഏ) വിധിനാ (ഇ-പു-തൃ-ഏ) ഉപയേമേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— മേരുസഖനായി സ്ഥിതിജ്ഞനായിരിക്കുന്ന അവൻ മാനസിയായി മുനിമാൎക്കും മാനനീയയായി ആത്മാനുരൂപയായിരിക്കുന്ന മേനയാകുന്ന പിതൃക്കളുടെ കന്യയെ കുലത്തിന്റെ സ്ഥിതിക്കായിക്കൊണ്ടു വിധിഹേതുവായിട്ടു ഉപയമിച്ചു—

പരിഭാഷാ— മേരുസഖൻ= മേരുവിന്റെ സഖി=ബന്ധു=മേരുപൎവ്വതം— സ്ഥിതിജ്ഞൻ=സ്ഥിതിയെ അറിയുന്നവൻ— സ്ഥിതി=മൎയ്യാദ— അവൻ= ഹിമവാൻ— മാനസീ= മനസ്സിങ്കൽനിന്നു ഉൽഭവിച്ചവൾ— മുനിമാർ= മഹൎഷിമാർ— മാനനീയാ= മാനിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യാ— മാനിക്ക= ബഹുമാനിക്ക— ആത്മാനുരൂപാ=തനിക്കനുരൂപാ— അനുരൂപാ= സദൃശി— മേനാ=മേനയെന്നു പേരോടുകൂടിയവൾ— പിതൃക്കൾ= അഗ്നിഷ്വാത്താദികൾ— കന്യാ=പുത്രി—കുലം=വംശം— സ്ഥിതി=നില്പു— വിധി=ശാസ്ത്രം—ഉപയമിക്ക=വേൾക്കുക—

൧൯— കാലക്രമേണാഥ തയോഃ പ്രവൃത്തേ സ്വരൂപയോഗ്യേ സുരതപ്രസംഗേ। മനോഹരം യൌവനമുദ്വഹന്ത്യാ ഗൎഭോഭവൽ ഭൂധരരാജപത്ന്യാഃ॥

അന്വയം— അഥ (അ) തയോഃ (ത്യ-പു-ഷ-ദ്വി) സ്വരൂപയോഗ്യേ (അ-പു-സ-ഏ) സുരതപ്രസംഗേ (അ-പു-സ-ഏ) പ്രവൃത്തേ (അ-പു-സ-ഏ) കാലക്രമേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) മനോഹരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) യൌവനം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉദ്വഹന്ത്യാഃ (ഈം-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) ഭൂധരരാജപത്ന്യാഃ (ഈം-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) ഗൎഭഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അഭവൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം——— അനന്തരം അവരുടെ സ്വരൂപയോഗ്യമായിരിക്കുന്ന സുരതപ്രസംഗം പ്രവൃത്തമായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ കാലക്രമംകൊണ്ടു മനോഹരമായിരിക്കുന്ന യൌവനത്ത

ഉദ്വഹന്തിയായിരിക്കുന്ന ഭൂധരരാജപത്നിക്ക ഗൎഭം ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ— അവർ=മേനാഹിമവാന്മാർ— സ്വരൂപയോഗ്യം= സ്വരൂപത്തിന്ന യോഗ്യം— സ്വരൂപം= സ്വഭാവം— യോഗ്യം= ചേൎച്ചയുള്ളത— സുരതപ്രസംഗം= സംഭോഗകാൎയ്യം— പ്രവൃത്തം= തുടങ്ങിയത— ഉദ്വഹന്തീ= ഉദ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നവൾ— ഉദ്വഹിക്ക= നല്ലവണ്ണം വഹിക്ക— ഭൂധരരാജപത്നീ= ഭൂധരരാജന്റെ പത്നീ— ഭൂധരരാജൻ= ഹിമവാൻ-പത്നീ=ഭാൎയ്യാ—

൨൦— അസൂതസാനാഗവധൂപഭോഗ്യംമൈനാകമംഭോനിധി
ബദ്ധസഖ്യം । ക്രുദ്ധേപിപക്ഷച്ഛിദിവൃത്രശത്രാവവേദനാജ്ഞംകു
ലിശക്ഷതാനാം ॥

അന്വയം— സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നാഗവധൂപഭോഗ്യം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അംഭോനിധിബദ്ധസഖ്യം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പക്ഷച്ഛിദി (ഇ-പു-സ-ഏ) വൃത്രശത്രൌ (ഉ-പു-സ-ഏ) ക്രുദ്ധേ (അ-പു-സ-ഏ) അപി (അ) കുലിശക്ഷതാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) അവേദനാജ്ഞം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) മൈനാകം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അസൂത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം—— അവൾ നാഗവധൂപഭോഗ്യമായി അംഭോനിധിബദ്ധസഖ്യമായി പക്ഷച്ഛിത്തായിരിക്കുന്ന വൃത്രശത്രു ക്രുദ്ധനായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കലും കുലിശക്ഷതങ്ങളുടെ അവേദനാജ്ഞമായിരിക്കുന്ന മൈനാകത്തെ പ്രസവിച്ചു.

പരിഭാഷാ— അവൾ= മേനാ-നാഗവധൂപഭോഗ്യം= നാഗവധൂക്കളാൽ ഉപഭോഗ്യം— നാഗവധൂക്കൾ= നാഗസ്ത്രീകൾ— ഉപഭോഗ്യം= ഉപഭുജിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം— ഉപഭുജിക്ക= അനുഭവിക്ക-അംഭോനിധിബദ്ധസഖ്യം= അംഭോനിധിയാൽ ബദ്ധമായിരിക്കുന്ന സഖ്യത്തോടുകൂടിയത— അംഭോനിധി= സമുദ്രം—ബദ്ധം=ദൃഢമാകുംവണ്ണം നിൎവ്വഹിക്കപ്പെട്ടത— സഖ്യം= സഖിത്വം— പക്ഷച്ഛിത്ത= പക്ഷങ്ങളെ ഛേദിക്കുന്നവൻ— പക്ഷങ്ങൾ=ചിറകുകൾ— ഛേദിക്ക= ഖണ്ഡിക്ക— വൃത്രശത്രു = ദേവേന്ദ്രൻ— ക്രുദ്ധൻ=കോപിച്ചവൻ— കുലിശക്ഷതങ്ങൾ= വജ്രപ്രഹാരങ്ങൾ— അവേദനാജ്ഞം— വേദനാജ്ഞമല്ലാത്തത— വേദനാജ്ഞം=വേദനയെ അറിയുന്നത— മൈനാകം= മൈനാകമെന്ന പേരോടുകൂടിയ പൎവ്വതം—

൨൧— അഥാവമാനേനപിതുഃ പ്രയുക്താദക്ഷസ്യകന്യാഭവ
പൂൎവ്വപത്നി । സതീസതീയോഗവിസൃഷ്ടദേഹാതാംജന്മനേശൈ
ലവധൂംപ്രപേദേ ।

അന്വയം — അഥ (അ) ദക്ഷസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) കന്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഭവപൂർവ്വപത്നീ (ഈം-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സതീ-സതീ (ഈം-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പിതുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) അവമാനേന (അ-പു-തൃ-ഏ) പ്രയുക്താ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) യോഗവിസൃഷ്ടദേഹാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ജന്മനേ (ന-ന-ച-ഏ) താം (തച്ഛ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ശൈലവധൂം (ഊ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രപേദേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അനന്തരം ദക്ഷന്റെ കന്യയായി ഭവപൂർവ്വപത്നിയായി സതിയായിരിക്കുന്ന സതീ പിതാവിന്റെ അവമാനത്താൽ പ്രയുക്തയായി യോഗവിസൃഷ്ടദേഹയായിട്ടു ജന്മത്തിനായിക്കൊണ്ടു ആ ശൈലവധുവിനെ പ്രപദിച്ചു—

പരിഭാഷ — ദക്ഷൻ=ദക്ഷപ്രജാപതി — കന്യാ=പുത്രീ — ഭവപൂർവ്വപത്നീ=ഭവന്റെ പൂർവ്വപത്നി — ഭവൻ=പരമേശ്വരൻ — പൂർവ്വപത്നീ=പൂർവ്വഭാര്യാ — സതീ=പതിവ്രതാ — സതീ=സതീദേവി — പിതാവ=അച്ഛൻ — അവമാനം=അനാദരം — പ്രയുക്താ=പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ടവൾ — പ്രയോഗിക്ക=പ്രേരിക്ക — യോഗവിസൃഷ്ടദേഹാ=യോഗവിസൃഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ദേഹത്തോടുകൂടിയവൾ — യോഗവിസൃഷ്ടം=യോഗംകൊണ്ടു വിസൃഷ്ടം — യോഗം=ആഗ്നേയിയായിരിക്കുന്ന യോഗധാരണാ — വിസൃഷ്ടം=വിസർജ്ജിക്കപ്പെട്ടതു — വിസർജ്ജിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക — ദേഹം=ശരീരം — ജന്മം=പുനർജ്ജനനം — ശൈലവധൂ=ശൈലത്തിന്റെ വധൂ — ശൈലം=പർവ്വതം — വധൂ=ഭാര്യാ — പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക —

൨൨ — സാ ഭൂധരാണാമധിപേന തസ്യാം സമാധിമത്യാമുദപാദി ഭവ്യാ । സമ്യക്പ്രയോഗാദപരിക്ഷതായാം നീതാവിവോത്സാഹഗുണേന സംപൽ ॥

അന്വയം — ഭവ്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഭൂധരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) അധിപേന (അ-പു-തൃ-ഏ) സമാധിമത്യാം (ഈം-സ്ത്രീ-സ-ഏ) തസ്യാം (തച്ഛ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) സമ്യക്പ്രയോഗാൽ (അ-പു-പ-ഏ) അപരിക്ഷതായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) നീതൗ (ഇ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ഉത്സാഹഗുണേന (അ-പു-തൃ-ഏ) സംപൽ (ദ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ഉദപാദി (ലുങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — ഭവ്യയായിരിക്കുന്ന അവൾ ഭൂധരങ്ങളുടെ അധിപനാൽ സമാധിമതിയായിരിക്കുന്ന അവളിൽ സമ്യൿപ്രയോഗം ഹേതുവായിട്ടു അപരിക്ഷതയായിരിക്കുന്ന നീതിയിങ്കൽ

ഉത്സാഹഗുണത്താൽ സമ്പത്ത എന്നപോലെ ഉൽപ്പാദിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

പരിഭാഷ— ഭവ്യാ=കല്യാണി. അവൾ= സതീദേവി. ധരങ്ങളുടെ അധിപൻ=ഹിമവാൻ. സമാധിമതി=സമാധിയുള്ളവൾ. സമാധി=തപസ്സ. അവൾ=മേന. സമ്യൿപ്രയോഗം=വഴിപോലെയുള്ള പ്രയോഗം. പ്രയോഗം=ആചരണം. അപരിക്ഷതം=പരിക്ഷതമല്ലാത്തത. പരിക്ഷതം=ദോഷം. ഉത്സാഹഗുണം=ഉത്സാഹത്തിന്റെ ഗുണം. ഉൽപ്പാദിപ്പിക്ക=ഉൽഭവിപ്പിക്ക.

൨൩— പ്രസന്നദിൿപാംസുവിവിക്തവാതം ശംഖസ്വനാനന്തരപുഷ്പവൃഷ്ടി । ശരീരിണാം സ്ഥാവരജംഗമാനാം സുഖായ തജ്ജന്മദിനം ബഭൂവ ॥

അന്വയം— പ്രസന്നദിക (ശ-ന-പ്ര-ഏ) പാംസുവിവിക്തവാതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ശംഖസ്വനാനന്തരപുഷ്പവൃഷ്ടി (ഇ-ന-പ്ര-ഏ) തജ്ജന്മദിനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സ്ഥാവരജംഗമാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) ശരീരിണാം (ന-പു-ഷ-ബ) സുഖായ (അ-ന-ച-ഏ) ബഭൂവ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— പ്രസന്നദിക്കായി പാംസുവിവിക്തവാതമായി ശംഖസ്വനാനന്തരപുഷ്പവൃഷ്ടിയായിരിക്കുന്ന തജ്ജന്മദിനം സ്ഥാവരജംഗമന്മാരായിരിക്കുന്ന ശരീരികൾക്ക സുഖത്തിനായിക്കൊണ്ട ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ— പ്രസന്നദിക്ക=പ്രസന്നകളായിരിക്കുന്ന ദിക്കുകളോടുകൂടിയത. പ്രസന്നകൾ=സ്വച്ഛകൾ. പാംസുവിവിക്തവാതം=പാംസുവിവിക്തമായിരിക്കുന്ന വാതത്തോടുകൂടിയത. പാംസുവിവിക്തം=പാംസുവൊടുവെർപെട്ടത. പാംസു=പൊടി. വാതം=കാറ്റ. ശംഖസ്വനാനന്തരപുഷ്പവൃഷ്ടി=ശംഖസ്വനാനന്തരയായിരിക്കുന്ന പുഷ്പവൃഷ്ടിയോടുകൂടിയത. ശംഖസ്വനാനന്തരാ=ശംഖസ്വനത്തിന്റെ അനന്തരാ. ശംഖസ്വനം=ശംഖനാദം. അനന്തരാ=പിമ്പുണ്ടായത. പുഷ്പവൃഷ്ടി=പുഷ്പവൎഷം. തജ്ജന്മദിനം=അവളുടെ ജന്മദിനം. അവൾ=സതീദേവി. ജന്മദിനം=ജനനദിവസം. സ്ഥാവരജംഗമന്മാർ=സ്ഥാവരങ്ങളും ജംഗമന്മാരും. സ്ഥാവരങ്ങൾ=വൃക്ഷാദികൾ. ജംഗമന്മാർ=ദേവമനുഷ്യാദികൾ. ശരീരികൾ=ദേഹികൾ.

൨൪— തയാ ദുഹിത്രാ സുതരാം സവിത്രീ സ്ഫുരൽപ്രഭാമണ്ഡലയാ ചകാശേ । വിദൂരഭൂമിൎന്നവമേഘശബ്ദാദുൽഭിന്നയാ രത്നശലാകയേവ ॥

അന്വയം — സ്ഫുരൽപ്രഭാമണ്ഡലയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) തയാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ദുഹിത്രാ (ഋ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) സവിത്രീ (ഈം-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) വിദൂരഭൂമി (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നവമേഘശബ്ദാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഉൽഭിന്നയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) രത്നശലാകയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഇവ (അ) സുതരാം (അ) ചകാശേ (ലിട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — സ്ഫുരൽപ്രഭാമണ്ഡലയായിരിക്കുന്ന ആ ദുഹിതാവഹേതുവായിട്ടു സവിത്രി വിദൂരഭൂമി നവമേഘശബ്ദഹേതുവായിട്ടു ഉൽഭിന്നയായിരിക്കുന്ന രത്നശലാകഹേതുവായിട്ടു എന്നപോലെ ഏറ്റവും കാശിച്ചു.

പരിഭാഷാ — സ്ഫുരൽപ്രഭാമണ്ഡലാ= സ്ഫുരത്തായിരിക്കുന്ന പ്രഭാമണ്ഡലത്തോടുകൂടിയവൾ. സ്ഫുരത്ത=സ്ഫുരിച്ചുയരുന്നത. സ്ഫുരിക്ക=മിന്നുക. പ്രഭാമണ്ഡലം=പ്രഭാസമൂഹം. ദുഹിതാവ=പുത്രി. വിദൂരഭൂമി= വിദൂരസംബന്ധിനിയായിരിക്കുന്ന ഭൂമി. വിദൂരസംബന്ധിനി=വിദൂരത്തിന്റെ സംബന്ധിനി. വിദൂരം=വിദൂരമെന്ന പൎവ്വതം. സംബന്ധിനി=സംബന്ധമുള്ളത. നവമേഘശബ്ദം=നവമേഘത്തിന്റെ ശബ്ദം. നവമേഘം=നവമായിരിക്കുന്ന മേഘം. നവം=പുതിയത, ഉൽഭിന്നാ=ഉൽഭേദിച്ചത. ഉൽഭേദിക്ക=ഉൽഗമിക്ക. രത്നശലാകാ=രത്നത്തിന്റെ ശലാകാ. രത്നം=വൈഡൂൎയ്യരത്നം. ശലാകാ=മുള. കാശിക്ക=പ്രകാശിക്ക.

൨൫— ദിനേദിനേ സാ പരിവൎദ്ധമാനാ ലബ്ധോദയാ ചാന്ദ്രമസീവ ലേഖാ। പുപോഷ ലാവണ്യമയാൻ വിശേഷാൻ ജ്യോത്സ്നാന്തരാണീവ കലാന്തരാണി॥

അന്വയം — ലബ്ധോദയാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ചാന്ദ്രമസീ (ഈം-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ലേഖാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ദിനെ-ദിനെ (അ-ന-സ-ഏ) പരിവൎദ്ധമാനാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ജ്യോത്സ്നാന്തരാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) കലാന്തരാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ഇവ (അ) ലാവണ്യമയാൻ- വിശേഷാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) പുപോഷ (ലിട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം — ലബ്ധോദയയായിരിക്കുന്ന അവൾ ചാന്ദ്രമസിയായിരിക്കുന്ന രേഖ എന്നപോലെ ദിനത്തിങ്കൽ ദിനത്തിങ്കൽ പരിവൎദ്ധമാനയായിട്ടു ജ്യോത്സ്നാന്തരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കലാന്തരങ്ങളെ എന്നപോലെ ലാവണ്യമയങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിശേഷങ്ങളെ പോഷിച്ചു.

പരിഭാഷാ — ലബ്ധോദയാ=ലബ്ധമായിരിക്കുന്ന ഉദയത്തോടു

കൂടിയവൾ — ലബ്ധ=ലഭിക്കപ്പെട്ടത — ഉദയം=ആവിൎഭാവം — അവൾ=ഹിമവൽപുത്രീ — ചാന്ദ്രമസി=ചന്ദ്രമസ്സിനെ സംബന്ധിച്ചത — ചന്ദ്രമസ്സ=ചന്ദ്രൻ — ജ്യോത്സ്നാന്തരങ്ങൾ= ജ്യോത്സ്നയാകുന്ന അന്തരത്തൊടുകൂടിയത — ജ്യോത്സ്നാ=നിലാവു — അന്തരം= ആകാരഭേദം — കലാന്തരങ്ങൾ=കലകളാകുന്ന അന്തരങ്ങൾ — അന്തരങ്ങൾ=അവയവങ്ങൾ — ലാവണ്യമയങ്ങൾ= വളരെലാവണ്യത്തൊടുകൂടിയവ — ലാവണ്യം=കാന്തിവിശേഷം — വിശേഷങ്ങൾ=അവയവങ്ങൾ — പൊഷിക്ക=പ്രാപിക്ക —

൨൬ — താംപാൎവ്വതീത്യാഭിജനേന നാമ്നാബന്ധുപ്രിയാംബന്ധുജനോജുഹാവ । ഉമേതിമാത്രാതപസോനിഷിദ്ധാപശ്ചാദുമാഖ്യാംസുമുഖീജഗാമ ॥

അന്വയം ___ ബന്ധുജനഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) ആഭിജനേന (അ—ന—തൃ—ഏ) നാമ്നാ (ന—ന—തൃ—ഏ) ബന്ധുപ്രിയാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) താം (ത്യ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) പാൎവ്വതീ— ഇതി (അ) ജുഹാവ (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ) പശ്ചാൽ (അ) മാത്രാ (ഋ—സ്ത്രീ—തൃ—ഏ) ഉ (അ) മാ (അ) ഇതി (അ) തപസഃ (സ—ന—പ—ഏ) നിഷിദ്ധാ (ആ—സ്ത്രീ പ്ര—ഏ) സുമുഖീ (ഈം—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ഉമാഖ്യാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ജഗാമ (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — ബന്ധുജനം ആഭിജനമായിരിക്കുന്ന നാമം കൊണ്ട ബന്ധുപ്രിയയായിരിക്കുന്ന അവളെ പാൎവ്വതീ എന്ന ആഹ്വാനം ചെയ്തു. പിന്നെ മാതാവിനാൽ ഉ—മാ— എന്നിങ്ങിനെ തപസ്സിങ്കൽ നിന്ന നിഷിദ്ധയായിട്ട സുമുഖി ഉമാഖ്യയെ ഗമിച്ചു.

പദാൎത്ഥം — ബന്ധുജനം=ബന്ധുവൎഗ്ഗം — ആഭിജനം=അഭിജനങ്കൽ നിന്ന ആഗതം — അഭിജനൻ=പിതാവു — ആഗതം= പ്രാപ്തം — നാമം=പേര — ബന്ധുപ്രിയാ=ബന്ധുക്കൾക്കപ്രിയാ — ബന്ധുക്കൾ= പിതാവുമുതലായവർ — പ്രിയാ=പ്രീതിയെയുണ്ടാക്കുന്നവൾ — പ്രീതി=സന്തോഷം — അവൾ=ഹിമവൽപുത്രീ — ആഹ്വാനംചെയ്ക=വിളിക്കുക — മാതാ=ജനനീ (ഉ— എന്ന അവ്യയത്തിന്ന തപസ്സിനെ എന്നും മാ— എന്നതിന്ന ചെയ്യരുത എന്നും അൎത്ഥമാകുന്നു) നിഷിദ്ധാ=നിഷേധിക്കപ്പെട്ടവൾ — നിഷേധിക്ക=തടുക്കുക — സുമുഖീ=ശോഭനമായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടു കൂടിയവൾ — ഉമാഖ്യാ=ഉമായെന്നുള്ള ആഖ്യാ — ആഖ്യാ=പേര — ഗമിക്ക= പ്രാപിക്ക.

൨൭ — മഹീഭൃതഃപുത്രവതോപിദൃഷ്ടിസ്തസ്മിന്നപത്യേനജഗാ

മതൃപ്തിം । അനന്തപുഷ്പസ്യമധോൎഹി ചൂതെ ദ്വിരേഫമാലാസവിശേഷസംഗാ ||

അന്വയം— പുത്രവതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) അപി (അ) മഹീഭൃതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) ദൃഷ്ടിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തസ്മിൻ (തച്ഛ-ന-സ-ഏ) അപത്യെ (അ-ന-സ-ഏ) തൃപ്തിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ന (അ) ജഗാമ (ലിട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) അനന്തപുഷ്പസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ഹി (അ) മധോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) ദ്വിരേഫമാലാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ചൂതെ (അ-ന-സ-ഏ) സവിശേഷസംഗാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— പുത്രവാനായിരുന്നു എങ്കിലുംമഹീഭൃത്തിന്റെ ദൃഷ്ടി ആ-അപത്യത്തിങ്കൽ തൃപ്തിയെ പ്രാപിച്ചില്ല. അനന്തപുഷ്പമായിരുന്നു എങ്കിലും മധുവിന്റെ ദ്വിരേഫമാലാ ചൂതത്തിങ്കൽ സവിശേഷസംഗയായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— പുത്രവാൻ= പുത്രന്മാരുള്ളവൻ- (വളരെ പുത്രന്മാരും പുത്രികളും ഉള്ളവനെന്നസാരം) മഹീഭൃത്ത=പൎവ്വതം-(ഹിമവാനെന്ന താല്പൎയ്യം) ദൃഷ്ടി=നേത്രം- അപത്യം=പുത്രി- (പാൎവ്വതി) തൃപ്തി=സംപൂൎണ്ണവ്യാപാരത്തിങ്കലുള്ള അലംബുദ്ധി- ഗമിക്ക= പ്രാപിക്ക- അനന്തപുഷ്പം= അനന്തങ്ങളായിരിക്കുന്നപുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയത- അനന്തങ്ങൾ=ബഹുലങ്ങൾ- പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ- മധു=വസന്തം- ദ്വിരേഫമാലാ=ദ്വിരേഫങ്ങളുടെ മാലാ- ദ്വിരേഫങ്ങൾ=വണ്ടുകൾ- മാലാ=സമൂഹം- ചൂതം= ചൂതകുസുമം- (മാവിൻപൂവ്വ്) സവിശേഷസംഗാ=സവിശേഷമായിരിക്കുന്ന സംഗത്തോടു കൂടിയത- സവിശേഷം= വിശേഷത്തോടു കൂടിയത- വിശേഷം=അതിശയം- സംഗം=സക്തി-

പദ്യ— പ്രഭാമഹത്യാശിഖയെവദീപസ്ത്രിമാൎഗ്ഗയെവത്രിദിവസ്യമാൎഗ്ഗഃ । സംസ്കാരവത്യെവഗിരാമനീഷീതയാസപൂതശ്ചവിഭൂഷിതശ്ച ||

അന്വയം— പ്രഭാമഹത്യാ (ഇ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ശിഖയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ദീപഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ത്രിമാൎഗ്ഗയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ത്രിദിവസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) മാൎഗ്ഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) സംസ്കാരവത്യാ (ഇ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഗിരാ (രെഫ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) മനീഷീ (ന-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) തയാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) പൂതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) വിഭൂഷിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ).

അന്വയാൎത്ഥം—പ്രഭാമഹതിയായിരിക്കുന്ന ശിഖയാൽ ദീപം

ഏന്നപോലെയും ത്രിമാർഗ്ഗയാൽ ത്രിദിവത്തിന്റെ മാർഗ്ഗം എന്നപോലെയും സംസ്കാരവതിയായിരിക്കുന്ന ഗീരിനാൽ മനീഷി എന്നപോലെയും അവളാൽ അവൻ പൂതനായിട്ടും ഭവിച്ചു. വിഭൂഷിതനായിട്ടും ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ— പ്രഭാമഹതീ=പ്രഭഹേതുവായിട്ടു മഹതീ— പ്രഭാ=പ്രകാശം— മഹതീ=വലുതായിരിക്കുന്നതു— ശിഖാ=ജ്വാലാ— ദീപം=വിളക്ക— ത്രിമാർഗ്ഗാ= ഗംഗാ— ത്രിദിവം= സ്വർഗ്ഗം— മാർഗ്ഗം=വഴി— സംസ്കാരവതീ=സംസ്കാരമുള്ളതു— സംസ്കാരം=പ്രക്രിയാ— ഗീഃ=വാക്ക— മനീഷീ— വിദ്വാൻ— അവൾ=പാർവ്വതീ— അവൻ=ഹിമവാൻ— പൂതൻ=ശുദ്ധനാക്കപ്പെട്ടവൻ— വിഭൂഷിതൻ=വിഭൂഷിക്കപ്പെട്ടവൻ— വിഭൂഷിക്ക=അലങ്കരിക്ക—

ഛൻ— മന്ദാകിനീസൈകതവേദികാസ്സാ കന്ദുകൈഃ കൃത്രിമപുത്രകൈശ്ച । രേമേ മുഹുർമ്മദ്ധ്യഗതാ സഖീനാം ക്രീഡാരസം നിർവ്വിശതീവ ബാല്യേ ॥

അന്വയം— മന്ദാകിനീസൈകതവേദികാസു (ആ—സ്ത്രീ—സ—ബ) സാ (തച്ഛ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ക്രീഡാരസാൽ (അ—പു—പ—ഏ) ബാല്യം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) നിർവ്വിശതീ (ഭൂ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ഇവ (അ) സഖീനാം (ഭൂ—സ്ത്രീ—ഷ—ബ) മദ്ധ്യഗതാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) കന്ദുകൈഃ— കൃത്രിമപുത്രകൈഃ (അ—പു—തൃ—ബ) ച (അ) മുഹുഃ (അ) രേമേ (ലിട്ട—ആ—പ—പ്ര—പു—ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— മന്ദാകിനീസൈകതവേദികകളിൽ അവൾ ക്രീഡാരസഹേതുവായിട്ടു ബാല്യത്തെ നിർവ്വിശതിയോ എന്നതൊന്നുംവണ്ണം സഖികളുടെ മദ്ധ്യഗതയായിട്ടു കന്ദുകങ്ങളെക്കൊണ്ടും കൃത്രിമപുത്രകങ്ങൾ കൊണ്ടും പിന്നെയും പിന്നെയും രമിച്ചു.

പരിഭാഷാ— മന്ദാകിനീസൈകതവേദികകൾ= മന്ദാകിനീസൈകതങ്ങളാകുന്ന വേദികകൾ— മന്ദാകിനീസൈകതങ്ങൾ=മന്ദാകിനിയുടെ സൈകതങ്ങൾ— മന്ദാകിനീ=ഗംഗാ— സൈകതങ്ങൾ=പുളിനങ്ങൾ— (മണൽത്തിട്ടുകൾ) വേദികകൾ=ക്രീഡാരംഗങ്ങൾ— അവൾ=പാർവ്വതീ— ക്രീഡാരസം=ക്രീഡയിങ്കലുള്ള രസം— ക്രീഡാ=കളി— രസം=താൽപര്യം— ബാല്യം=ശൈശവം— നിർവ്വിശതീ=നിർവ്വിശിച്ചിരിക്കുന്നവൾ— നിർവ്വിശിക്ക=ഗ്രഹിക്ക— മദ്ധ്യഗതാ=മദ്ധ്യത്തെ ഗമിച്ചവൾ— മദ്ധ്യം=നടു— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക— കന്ദുകങ്ങൾ=പന്തുകൾ— കൃത്രിമപുത്രകങ്ങൾ=കൃത്രിമങ്ങളായിരിക്കുന്ന പുത്രകങ്ങൾ— കൃത്രിമങ്ങൾ=ക്രിയ കൊണ്ടു നിവൃത്തങ്ങ

ൾ - നിവൃത്തങ്ങൾ=നിലച്ചവ - പുത്രകങ്ങൾ=പുത്രപ്രതിമകൾ - രമിക്ക=ക്രീഡിക്ക -

൩൦ - താംഹംസമാലാശ്ശരദീവഗംഗാം മഹൌഷധിംനക്തമി വാത്മഭാസഃ । സ്ഥിരോപദെശാമുപദെശകാലെപ്രപെദിരെപ്രാക്തനജന്മവിദ്യാഃ ॥

അന്വയം — സ്ഥിരോപദെശാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) താം (തദ്-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഉപദെശകാലെ (അ-പു-സ-ഏ) പ്രാക്തനജന്മവിദ്യാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ശരദി (ദ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ഗംഗാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഹംസമാലാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഇവ- നക്തം (അ) മഹൌഷധിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആത്മഭാസഃ (സ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഇവ (അ) പ്രപെദിരെ (ക്രി-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാൎത്ഥം —— സ്ഥിരോപദെശയായിരിക്കുന്ന അവളെ ഉപദെശകാലത്തിങ്കൽ പ്രാക്തനജന്മവിദ്യകൾ ശരത്തിങ്കൽ ഗംഗയെ ഹംസമാലകൾ എന്നപൊലെയും രാത്രിയിൽ മഹൌഷധിയെ ആത്മഭാസ്സുകൾ എന്നപൊലെയും പ്രാപിച്ചു.

പരിഭാഷ —— സ്ഥിരോപദെശാ=സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന ഉപദെശത്തൊടു കൂടിയവൾ - സ്ഥിരം=സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു - സ്ഥിതിചെയ്ക=വാസനാരൂപെണ നില്ക്കുക - ഉപദെശം=വിദ്യോപദെശം - അവൾ=പാൎവ്വതീ - ഉപദെശകാലം=ഉപദെശസമയം - പ്രാക്തനജന്മവിദ്യകൾ=പ്രാക്തനജന്മത്തിങ്കലെ വിദ്യകൾ - പ്രാക്തനജന്മം= പൂൎവ്വജന്മം - ശരത്ത=ശരൽകാലം - ഹംസമാലകൾ=ഹംസങ്ങളുടെ മാലകൾ - ഹംസങ്ങൾ=അരയന്നങ്ങൾ - മാലകൾ സമൂഹങ്ങൾ - മഹൌഷധി=ലതാവിശെഷം - (രാത്രിയിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന ഒരു ദിവ്യലതയുണ്ടു. അതിനു ഓഷധിയെന്നും മഹൌഷധിയെന്നും പെർപറകയും ചെയ്യും) ആത്മഭാസ്സുകൾ=തന്റെ ഭാസ്സുകൾ - ഭാസ്സുകൾ=ശൊഭകൾ - പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക -

൩൧ - അസംഭൃതംമണ്ഡനമംഗയഷ്ടെരനാസവാഖ്യംകരണം മദസ്യ । കാമസ്യപുഷ്പവ്യതിരിക്തമസ്ത്രംബാല്യാൽപരംസാഥവയഃ പ്രപെദെ ॥

അന്വയം — അഥ (അ) സാ (തദ്-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അംഗയഷ്ടെഃ (ടി-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) അസംഭൃതം- മണ്ഡനം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) മദസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) അനാസവാഖ്യം- കരണം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കാമസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) പുഷ്പവ്യതിരിക്തം- അ

സ്ത്രം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ബാല്യാൽ (അ-ന-പ-ഏ) പരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വയഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രപേദേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം ——— അനന്തരം അവൾ അംഗയഷ്ടിക്ക അസംഭൃതമായിരിക്കുന്ന മണ്ഡനമായി മദത്തിന്ന അനാസവാഖ്യമായിരിക്കുന്ന കാരണമായി കാമന്ന പുഷ്പവ്യതിരിക്തമായിരിക്കുന്ന അസ്ത്രമായി ബാല്യത്തിങ്കൽനിന്ന പരമായിരിക്കുന്ന വയസ്സിനെ പ്രപദിച്ചു.

പരിഭാഷ — അവൾ=പാൎവ്വതി — അംഗയഷ്ടി=പ്രശസ്തമായിരിക്കുന്ന അംഗം — പ്രശസ്തം=നല്ലത — അംഗം=ശരീരം — അസംഭൃതം=സംഭൃതമല്ലാത്തത — സംഭൃതം=സംഭരിക്കപ്പെട്ടത — സംഭരിക്ക=സമ്പാദിക്ക — (അയത്നസിദ്ധമെന്ന താല്പൎയ്യം) മണ്ഡനം=അലങ്കാരം — മദം=സമ്മോഹാനന്ദസംഭേദം — അനാസവാഖ്യം=ആസവാഖ്യയോടുകൂടാത്തത — ആസവാഖ്യാ=ആസവമെന്നുള്ള ആഖ്യാ — (ആസവമെന്നതിന്ന മദ്യമെന്നൎത്ഥമാകുന്നു) ആഖ്യാ=പേര — കരണം=സാധനം — കാമൻ=കാമദേവൻ — പുഷ്പവ്യതിരിക്തം=പുഷ്പത്തിങ്കൽനിന്ന വ്യതിരിക്തം — പുഷ്പം=പൂവ് — വ്യതിരിക്തം=ഭിന്നം — അസ്ത്രം=ശരം — ബാല്യം=ശൈശവം — പരം=അന്യം — വയസ്സ=യൌവനം — പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക —

൩൧. ഉന്മീലിതംതൂലികയേവചിത്രംസൂൎയ്യാംശുഭിൎഭിന്നമിവാരവിന്ദം। ബഭൂവതസ്യാശ്ചതുരശ്രശോഭിവപുൎവ്വിഭക്തംനവയൌവനേന॥

അന്വയം ——— നവയൌവനേന (അ-ന-തൃ-ഏ) വിഭക്തം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തസ്യാഃ (ത്ത-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) വപുഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) തൂലികയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഉന്മീലിതം — ചിത്രം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) സൂൎയ്യാംശുഭിഃ (ഉ-പു-തൃ-ബ) ഭിന്നം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അരവിന്ദം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ചതുരശ്രശോഭി — (അ-ന-പ്ര-ഏ) ബഭൂവ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം — നവയൌവനത്താൽ വിഭക്തമായിരിക്കുന്ന അവളുടെ വപുസ്സ തൂലികകൊണ്ട ഉന്മീലിതമായിരിക്കുന്ന ചിത്രം എന്നപോലെയും സൂൎയ്യാംശുക്കളാൽ ഭിന്നമായിരിക്കുന്ന അരവിന്ദം എന്നപോലെയും ചതുരശ്രശോഭമായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ ——— നവയൌവനം=നവമായിരിക്കുന്ന യൌവനം — നവം=പുതിയത — വിഭക്തം=വിഭജിക്കപ്പെട്ടത — വിഭജി

ക്ക=സമാനാവയവപുഷ്ടിയെ പ്രാപിപ്പിക്ക- അവൾ=പാൎവ്വതീ-വപുസ്സ്=ശരീരം- തൂലികാ=പുൽതുവല- ഉന്മീലിതം=ഉന്മീലനംചെയ്യപ്പെട്ടത്- ഉന്മീലനംചെയ്ക=സ്ഫുടമാക്കുക- സൂൎയ്യാംശുക്കൾ=സൂൎയ്യരശ്മികൾ- ഭിന്നം=ഭേദിക്കപ്പെട്ടത്- ഭേദിക്ക=വികസിപ്പിക്ക- അരവിന്ദം=താമരപ്പൂവ്വ്- ചതുരശ്രശോഭം= ചതുരശ്രയായിരിക്കുന്ന ശോഭയോടുകൂടിയത്- ചതുരശ്രം=സമ്പൂൎണ്ണം-

൩൩- അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖപ്രഭാഭിൎവ്വിക്ഷേപണാദ്രാഗമിവോൽഗിരന്തൌ । ആജഹ്രതുസ്തച്ചരണൌപൃഥിവ്യാംസ്ഥലാരവിന്ദശ്രിയമവ്യവസ്ഥാം ॥

അന്വയം- അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖപ്രഭാഭിഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) വിക്ഷേപണാൽ (അ-ന-പ-ഏ) രാഗം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉൽഗിരന്തൌ (ത-പു-പ്ര-ദ്വി-) ഇവ (അ) തച്ചരണൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി) പൃഥിവ്യാം (ഈ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) അവ്യവസ്ഥാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സ്ഥലാരവിന്ദശ്രിയം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആജഹ്രതുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ദ്വി)

അന്വയാൎത്ഥം — അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖപ്രഭകൾ നിമിത്തമായിട്ട വിക്ഷേപണം ഹേതുവായിട്ട രാഗത്തെ ഉൽഗിരിക്കുകയൊ എന്ന തോന്നുമാറിരിക്കുന്ന തച്ചരണങ്ങൾ പൃഥിവിയിൽ അവ്യവസ്ഥയായിരിക്കുന്ന സ്ഥലാരവിന്ദശ്രീയെ ആഹരിച്ചു.

പരിഭാഷ ____ അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖപ്രഭകൾ=അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖങ്ങളുടെ പ്രഭകൾ- അഭ്യുന്നതാംഗുഷ്ഠനഖങ്ങൾ=അഭ്യുന്നതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അംഗുഷ്ഠങ്ങളുടെ നഖങ്ങൾ- അഭ്യുന്നതങ്ങൾ=ഉദഗ്രങ്ങൾ- (അഗ്രഭാഗത്തിൽ ഉയൎച്ചയോടു കൂടിയവ) അംഗുഷ്ഠങ്ങൾ=പെരുവിരലുകൾ- പ്രഭകൾ=കാന്തികൾ- വിക്ഷേപണം=വിന്യാസം- രാഗം=ലാക്ഷാരസം- ഉൽഗിരന്തുകൾ=ഉൽഗിരണം ചെയ്യുന്നവ- ഉൽഗിരണംചെയ്ക=ഛൎദ്ദിക്ക- തച്ചരണങ്ങൾ=അവളുടെ ചരണങ്ങൾ- അവൾ=പാൎവ്വതീ-ചരണങ്ങൾ=പാദങ്ങൾ- പൃഥിവീ=ഭൂമീ- അവ്യവസ്ഥാ=വ്യവസ്ഥയോടു കൂടാത്തത- വ്യവസ്ഥാ=സ്ഥിതിനിയമം- സ്ഥലാരവിന്ദശ്രീ=സ്ഥലാരവിന്ദങ്ങളുടെ ശ്രീ- സ്ഥലാരവിന്ദങ്ങൾ=സ്ഥലപത്മങ്ങൾ- ശ്രീ=ശോഭാ -ആഹരിക്ക=എടുക്ക-

൩൪- സാരാജഹംസൈരിവസന്നതാംഗീഗതേഷുലീലാഞ്ചിതവിക്രമേഷു । വ്യനീയതപ്രത്യുപദേശലുബ്ധൈരാദിത്സുഭിൎന്നൂപുരശിഞ്ജിതാനി ॥

അന്വയം ____ സന്നതാംഗീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സാ (തച്ഛ-

സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ലീലാഞ്ചിതവിക്രമേഷു-ഗതേഷു (അ-ന-സ-ബ) പ്രത്യുപദേശലുബ്ധൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) നൂപുരശിഞ്ജിതാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ആദിത്സുഭിഃ (ഉ-പു-തൃ-ബ) രാജഹംസൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) വ്യനീയത (ലങ്-ക-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇവ (അ).

അന്വയാർത്ഥം — സന്നതാംസയായിരിക്കുന്ന അവൾ ലീലാഞ്ചിതവിക്രമങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഗതങ്ങളിൽ പ്രത്യുപദേശലുബ്ധങ്ങളായി നൂപുരശിഞ്ജിതത്തെ ആദിത്സുക്കളായിരിക്കുന്ന രാജഹംസങ്ങളാൽ വിനയിക്കപ്പെട്ടുവോ എന്ന തോന്നും.

പരിഭാഷാ — സന്നതാംസാ = സന്നതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അംസങ്ങളോടു കൂടിയവൾ — സന്നതങ്ങൾ = താണവ — അംസങ്ങൾ = തോളുകൾ — അവൾ = പാർവ്വതീ — ലീലാഞ്ചിതവിക്രമങ്ങൾ = ലീലാഞ്ചിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിക്രമങ്ങളോടു കൂടിയവ — ലീലാഞ്ചിതങ്ങൾ = ലീലഹേതുവായിട്ട് അഞ്ചിതങ്ങൾ — ലീലാ = വിലാസം — അഞ്ചിതങ്ങൾ = പൂജിതങ്ങൾ — വിക്രമങ്ങൾ = പാദന്യാസങ്ങൾ — (അടിവെപ്പുകൾ) ഗതങ്ങൾ = ഗമനങ്ങൾ — പ്രത്യുപദേശലുബ്ധങ്ങൾ = പ്രത്യുപദേശത്തിങ്കൽ ലുബ്ധങ്ങൾ — പ്രത്യുപദേശം = ഒന്നിന്ന് ഉപകാരമായിട്ടുള്ള ഉപദേശം — ലുബ്ധങ്ങൾ = ലോഭമുള്ളവ — ലോഭം = ആഗ്രഹം — നൂപുരശിഞ്ജിതങ്ങൾ = നൂപുരങ്ങളുടെ ശിഞ്ജിതങ്ങൾ — നൂപുരങ്ങൾ = കാൽചിലമ്പുകൾ — ശിഞ്ജിതങ്ങൾ = ശബ്ദങ്ങൾ — ആദിത്സുക്കൾ = ആദാനം ചെയ്വാനായിക്കൊണ്ട് ഇച്ഛിക്കുന്നവ — ആദാനം ചെയ്ക = ഗ്രഹിക്ക — രാജഹംസങ്ങൾ = ഹംസവിശേഷങ്ങൾ — (ചുവന്ന നിറമായ കൊക്കോടും കാലോടും കൂടി വെളുത്ത നിറത്തിലുള്ള അരയന്നങ്ങൾ) വിനയിക്ക = ശിക്ഷിക്ക —

ന ൩൪— വൃത്താനുപൂർവ്വേ ച ന ചാതിദീർഘേ ജംഘേ ശുഭേ സൃഷ്ടവതസ്തദീയേ । ശേഷാംഗനിർമ്മാണവിധൌ വിധാതുർല്ലാവണ്യമുൽപാദ്യ ഇവാസ യത്നഃ ॥

അന്വയം — വൃത്താനുപൂർവ്വേ (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ദ്വി) ച (അ) ന (അ) അതിദീർഘേ (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ദ്വി) ച (അ) ശുഭേ-തദീയേ-ജംഘേ (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ദ്വി) സൃഷ്ടവതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) വിധാതുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) ശേഷാംഗനിർമ്മാണവിധൌ (ഇ-പു-സ-ഏ) ലാവണ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉൽപാദ്യ (ല്യ-അ) യത്നഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ആസ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇവ (അ)

അന്വയാർത്ഥം — വൃത്താനുപൂർവ്വകളായിട്ടും അതിദീർഘകളല്ലാതെയും ഇരിക്കുന്ന ശുഭകളായി തദീയകളായിരിക്കുന്ന ജംഘകളെ സൃഷ്ടവാനായിരിക്കുന്ന വിധാതാവിന്ന ശേഷാംഗനിർമ്മാണ

വിധിയിങ്കൽലാവണ്യത്തെ ഉൽപ്പാദിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു യത്നം ആസിച്ചുവൊ എന്നു തൊന്നും.

പരിഭാഷ — വൃത്താനുപൂൎവ്വകൾ=വൃത്തകളായിട്ടും അനുപൂൎവ്വകളായിട്ടും ഇരിക്കുന്നവ — വൃത്തകൾ=വൎത്തുളകൾ — അനുപൂൎവ്വകൾ=പൂൎവ്വത്തെ അനുഗമിച്ചവ — പൂൎവ്വം=പൂൎവ്വഭാഗം — അനുഗമിക്ക=അനുസരിക്ക — അതിദീൎഘകൾ=ഏറ്റവു ദീൎഘകൾ — ദീൎഘകൾ=നീണ്ടവ — ശുഭകൾ=നിൎദ്ദോഷകൾ — തദീയകൾ=അവളെ സംബന്ധിച്ചവ — അവൾ=പാൎവ്വതി — ജംഘകൾ=കണങ്കാലുകൾ — സൃഷ്ടവാൻ — സൃഷ്ടിച്ചവൻ — വിധാതാവ= ബ്രഹ്മാവ — ശേഷാംഗനിൎമ്മാണവിധി= ശേഷാംഗനിൎമ്മാണമാകുന്നവിധി — ശേഷാംഗനിൎമ്മാണം=ശേഷാംഗങ്ങളുടെ നിൎമ്മാണം — ശേഷാംഗങ്ങൾ=ശേഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന അംഗങ്ങൾ — ശേഷങ്ങൾ= ശിഷ്ടങ്ങൾ — അംഗങ്ങൾ=അവയവങ്ങൾ — നിൎമ്മാണം=സൃഷ്ടി — വിധി=വ്യാപാരം — ലാവണ്യം=കാന്തിവിശേഷം — ഉൽപ്പാദിക്ക= സമ്പാദിക്ക — യത്നം=പ്രയത്നം — ആസിക്ക=ഭവിക്ക — (ഭവിക്കയെന്ന സാരം) —

൩൬ — നാഗേന്ദ്രഹസ്താസ്ത്വചികൎക്കശത്വാദേകാന്തശൈത്യാ
ൽകദളീവിശേഷാഃ । ലബ്ധ്വാപിലോകെപരിണാഹിരൂപംജാതാ
സ്തദൂൎവ്വൊരുപമാനബാഹ്യാഃ ॥

അന്വയം — നാഗേന്ദ്രഹസ്താഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ത്വചി (ച-സ്ത്രീ-സ-ഏ) കൎക്കശത്വാൽ (അ-ന-പ-ഏ) കദളീവിശേഷാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ഏകാന്തശൈത്യാൽ (അ-ന-പ-ഏ) ലോകെ (അ-പു-സ-ഏ) പരിണാഹി (ന-ന-ദ്വി-ഏ) രൂപം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ലബ്ധ്വാ (ക്ത്വാ-അ) അപി (അ) തദൂൎവ്വൊഃ (ഉ-പു-ഷ-ദ്വി) ഉപമാനബാഹ്യാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ജാതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) —

അന്വയാൎത്ഥം — നാഗേന്ദ്രഹസ്തങ്ങൾ തൊലിയിങ്കൽ കൎക്കശത്വം ഹേതുവായിട്ടും കദളീവിശേഷങ്ങൾ ഏകാന്തശൈത്യംഹേതുവായിട്ടും ലോകത്തിങ്കൽ പരിണാഹിയായിരിക്കുന്ന രൂപത്തെ ലഭിച്ചിട്ടും ഊരുക്കളുടെ ഉപമാനബാഹ്യങ്ങളായിജാതങ്ങളായി —

പരിഭാഷ — നാഗേന്ദ്രഹസ്തങ്ങൾ=നാഗേന്ദ്രന്മാരുടെ ഹസ്തങ്ങൾ — നാഗേന്ദ്രന്മാർ=ഗജശ്രേഷ്ഠന്മാർ — ഹസ്തങ്ങൾ=തുമ്പിക്കൈകൾ — ത്വക്ക=തൊലി — കൎക്കശത്വം=കൎക്കശങ്ങളായുള്ള എന്നുള്ളത — കൎക്കശങ്ങൾ=മാൎദ്ദവത്തൊടു കൂടാത്തവ — കദളീവിശേഷങ്ങൾ=കദളീവാഴകൾ — ഏകാന്തശൈത്യം=ഏകാന്തമുള്ളശൈത്യം — ശൈ

ത്യം=താരുപ്പ്— പരിണാഹി=പരിണാഹമുള്ളത—പരിണാഹം=വി
സ്താരം—രൂപം=സ്വരൂപം— തദ്ദ്രുകങ്ങൾ=അവളുടെ ഊരുക്കൾ— അ
വൾ=പാർവ്വതീ— ഊരുക്കൾ=തുടകൾ— ഉപമാനബാഹ്യങ്ങൾ=ഉപ
മാനത്തിങ്കൽ ബാഹ്യങ്ങൾ— ഉപമാനം=ഉപമിതി— ബാഹ്യങ്ങ
ൾ=അനുപയോഗികൾ— (ഉപയോഗമില്ലാത്തവ) ജാതകങ്ങൾ=
ജനിച്ചവ—

൩൭— ഏതാവതാ നന്വനുമേയശോഭം കാഞ്ചീഗുണസ്ഥാനമ
നിന്ദിതായാഃ । ആരോപിതം യദ്ഗിരിശേന പശ്ചാദനന്യനാരീ
കമനീയമങ്കം ॥

അന്വയം— അനിന്ദിതായാഃ (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) കാഞ്ചീഗുണ
സ്ഥാനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഏതാവതാ (ത-ന-തൃ-ഏ) തേന(ത
ദ്ധ-ന-തൃ ഏ) അനുമേയശോഭം (അ-ന-പ്ര-ഏ) നനു (അ)
പശ്ചാൽ (അ) ഗിരിശേന (അ-പു-തൃ-ഏ) അനന്യനാരീകമ
നീയം—അങ്കം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ആരോപിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ)
യൽ (യദ്ധ-ന-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അനിന്ദിതയായിരിക്കുന്ന അവളുടെ കാഞ്ചീ
ഗുണസ്ഥാനം ഏതാവതായിരിക്കുന്ന അതുകൊണ്ട അനുമേയ
ശോഭമായിതന്നെ ഭവിക്കുന്നു. പിന്നെ ഗിരിശനാൽ അനന്യ
നാരീകമനീയമായിരിക്കുന്ന അങ്കമത്ര ആരോപിതമായി എ
ന്നത യാതൊന്ന.

പരിഭാഷാ— അനിന്ദിത=നിന്ദിതയല്ലാത്തവൾ— നി
ന്ദിതം=ദോഷം— അവൾ=പാർവ്വതീ— കാഞ്ചീഗുണസ്ഥാനം=നി
തംബപ്രദേശം— ഏതാവത=ഇത്രമാത്രമുള്ളത— അതം=ഇനിപ
റവാൻ പോകുന്നത— അനുമേയശോഭം= അനുമേയയായിരിക്കു
ന്ന ശോഭയോടു കൂടിയത— അനുമേയാ=അനുമിക്കപ്പെടുവാൻ
ശക്യാ— അനുമിക്ക=ഊഹിക്ക— ഗിരിശൻ=പരമേശ്വരൻ—
അനന്യനാരീകമനീയം=അന്യനാരീകമനീയമല്ലാത്തത— അ
ന്യനാരീകമനീയം=അന്യനാരിമാരാൽ കമനീയം—അന്യനാ
രിമാർ=അന്യകളായിരിക്കുന്ന നാരിമാർ— അന്യകൾ=മററുള്ളവ
ർ—നാരിമാർ=സ്ത്രീകൾ— കമനീയം=കാമിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം—
കാമിക്ക=ആഗ്രഹിക്ക—അങ്കം=മടി— ആരോപിതം= ആരോപിക്ക
പ്പെട്ടത— ആരോപിക്ക=കരേറുക—

൩൮— തസ്യാഃ പ്രവിഷ്ടാ നതനാഭിരന്ധ്രം രരാജ തന്വീ നവ
രോമരാജിഃ । നീവീമതിക്രമ്യ സിതേതരസ്യ തന്മേഖലാമധ്യമ
ണേരിവാർച്ചിഃ ॥

അന്വയം— തസ്യാഃ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) തന്വീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നവരോമരാജിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നതനാഭിരന്ധ്രം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രവിഷ്ടാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നീവീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അതിക്രമ്യ (ല്യ-അ) നതനാഭിരന്ധ്രം— പ്രവിഷ്ടാ— സിതേതരസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) തന്മേഖലാമധ്യമണേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) അർച്ചിഃ (സ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) രരാജ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം— അവളുടെ തന്വിയായിരിക്കുന്ന നവരോമരാജി നതനാഭിരന്ധ്രത്തെ പ്രവിഷ്ടയായിട്ട്, നീവിയെ അതിക്രമിച്ചിട്ട് നതനാഭിരന്ധ്രത്തെ പ്രവിഷ്ടയായിരിക്കുന്ന സിതേതരമായിരിക്കുന്ന തന്മേഖലാമധ്യമണിയുടെ അർച്ചിസ്സോ എന്ന തോന്നുംവണ്ണം രാജിച്ചു.

പരിഭാഷ— അവൾ=പാർവ്വതി— തന്വി=സൂക്ഷ്മ— നവരോമ രാജി=നവമായിരിക്കുന്ന രോമരാജി— നവ=നൂതനം— രോമരാജി=രോമാവലി— നതനാഭിരന്ധ്രം=നതമായിരിക്കുന്ന നാഭിരന്ധ്രം— നതം=താണത്— നാഭിരന്ധ്രം=നാഭിയുടെ രന്ധ്രം— നാഭി=പൊക്കിൾ— രന്ധ്രം=അവകാശം— പ്രവിഷ്ടാ=പ്രവേശിച്ചത്—പ്രവേശിക്കാ=പ്രാപിക്ക— നീവി=വസ്ത്രബന്ധം— അതിക്രമിക്ക= ഉല്ലംഘിക്ക— സിതേതരം=അസിതം— (കറുത്തത്) തന്മേഖലാമധ്യമണി=തന്മേഖലയുടെ മധ്യമണി— തന്മേഖല=അവളുടെ മേഖല— അവൾ=പാർവ്വതി— മേഖല=അരഞ്ഞാണ— മധ്യമണി=മധ്യത്തിലെ മണി— മധ്യം=നടു— മണി=രത്നം— അർച്ചിസ്സ=പ്രഭ— രാജിക്ക=ശോഭിക്ക—

൩൯- മധ്യേന സാ വേദിവിലഗ്നമധ്യാ വലിത്രയം ചാരു ബഭാര ബാലാ। ആരോഹണാർത്ഥം നവയൗവനേന കാമസ്യ സോപാനമിവ പ്രയുക്തം॥

അന്വയം——— വേദിവിലഗ്നമധ്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ബാലാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) മധ്യേന (അ-പു-തൃ-ഏ) നവയൗവനസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) ആരോഹണാർത്ഥം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കാമേന (അ-പു-തൃ-ഏ) പ്രയുക്തം-സോപാനം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ചാരു (ഉ-ന-ദ്വി-ഏ) വലിത്രയം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ബഭാര (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— വേദിവിലഗ്നമധ്യയായിരിക്കുന്ന ആ ബാല മധ്യംകൊണ്ട നവയൗവനത്തിന്റെ ആരോഹണാർത്ഥമായി കാമനാൽ പ്രയുക്തമായിരിക്കുന്ന സോപാനമോ എന്ന തോന്നുമാ

ം ചാരുവായിരിക്കുന്ന വലിത്രയത്തെ ധരിച്ചു.

പരിഭാഷ — വേദിവിലഗ്നമധ്യാ=വേദിയെന്നപോലെ വിലഗ്നമധ്യാ — വേദി= യജ്ഞഭൂമി — വിലഗ്നമധ്യാ=വിലഗ്നമായിരിക്കുന്ന മധ്യത്തോടു കൂടിയവൾ — വിലഗ്നം=കൃശം — മധ്യം=മധ്യഭാഗം. ബാലാ=പാർവ്വതി. നവയൌവനം=നവമായിരിക്കുന്ന യൌവനം. നവം= നൂതനം — ആരോഹണാർത്ഥം=ആരോഹണത്തിനായിക്കൊണ്ടുള്ളത്. ആരോഹണം അധിരോഹണം (കരേറുക) — കാമൻ=കാമദേവൻ — പ്രയുക്തം=പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ടത് — പ്രയോഗിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക. സോപാനം= കല്പടം. ചാരു=മനോഹരം — വലിത്രയം=ത്രിവലി ധരിക്ക=ധരിക്ക —

൩൭ — അന്യോന്യമുത്പീഡയദുത്പലാക്ഷ്യാഃ സ്തനദ്വയം പാണ്ഡു തഥാ പ്രവൃദ്ധം । മധ്യേ യഥാ ശ്യാമമുഖസ്യ തസ്യ മൃണാലസൂത്രാന്തരമപ്യലഭ്യം ॥

അന്വയം — അന്യോന്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉത്പീഡയത്(ത-ന-പ്ര-ഏ) പാണ്ഡു(ഉ-ന-പ്ര-ഏ) ഉത്പലാക്ഷ്യാഃ(ഷ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) സ്തനദ്വയം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തഥാ(അ) പ്രവൃദ്ധം(അ-ന-പ്ര-ഏ) ശ്യാമമുഖസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) തസ്യ (ത്യ-ന-ഷ-ഏ) മധ്യേ (അ-ന-സ-ഏ) യഥാ(അ) മൃണാലസൂത്രാന്തരം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അപി (അ) അലഭ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അന്യോന്യത്തെ ഉത്പീഡയത്തായി പാണ്ഡുവായിരിക്കുന്ന ഉത്പലാക്ഷിയുടെ സ്തനദ്വയം ഏതുപ്രകാരം പ്രവൃദ്ധമായി ശ്യാമമുഖമായിരിക്കുന്ന അതിന്റെ മധ്യത്തിങ്കൽ യാതൊരു പ്രകാരം മൃണാലസൂത്രാന്തരവും അലഭ്യമായി ഭവിക്കും.

പരിഭാഷ — അന്യോന്യം=പരസ്പരം — ഉത്പീഡയത്=ഉത്പീഡിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത് — ഉത്പീഡിക്ക=തിക്കുക — ഉത്പലാക്ഷി= ഉത്പലങ്ങൾ പോലെയിരിക്കുന്ന അക്ഷികളോടു കൂടിയവൾ — ഉത്പലങ്ങൾ=ചെങ്ങഴിനീർപ്പൂക്കൾ — അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ — (ഉത്പലാക്ഷി എന്നതിനു പാർവ്വതി എന്ന സാരം) പാണ്ഡു=മനോഹരം സ്തനദ്വയം= സ്തനങ്ങളുടെ ദ്വയം — സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ. ദ്വയം=രണ്ട് — പ്രവൃദ്ധം= പ്രവൃദ്ധിച്ചത്. പ്രവൃദ്ധിക്ക=പരിപോഷിക്ക — ശ്യാമമുഖം=ശ്യാമങ്ങളായിരിക്കുന്ന മുഖങ്ങളോടു കൂടിയത് — ശ്യാമങ്ങൾ=കറുത്തവ — മുഖങ്ങൾ=അഗ്രങ്ങൾ — അത്=സ്തനദ്വയം — മധ്യം=നടു — മൃണാലസൂത്രാന്തരം=മൃണാലസൂത്രത്തിന്റെ അന്തരം. മൃണാലസൂത്രം=മൃണാലത്തിന്റെ സൂത്രം — മൃണാലം=താമരവളയം — സൂത്രം=നൂൽ. അന്തരം=അവകാശം — അലഭ്യം=ലഭ്യമല്ലാത്തത് — ലഭ്യം=ലഭിക്ക

ക്കൂട്ടുവൻ വാക്യം

ശ്ലോ— ശിരീഷമാലാധികസൗകുമാൎയ്യൗബാഹൂതദീയാവിതിമെ വിതൎക്കഃ। പരാജിതെനാപികൃതൗഹരസ്യയൗകണ്ഠപാശൗമകരധ്വജെന॥

അന്വയം— തദീയൗ (അ—പു—പ്ര—ദ്വി) ബാഹൂ (ഉ—പു—പ്ര—ദ്വി) ശിരീഷമാലാധികസൗകുമാൎയ്യൗ (അ—പു—പ്ര—ദ്വി) ഇതി (അ) മെ (അസ്മച്ഛ—ഷ—ഏ) വിതൎക്കഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) യൗ (യച്ഛ—പു—പ്ര—ദ്വി) പരാജിതെന (അ—പു—തൃ—ഏ) അപി (അ) മകരധ്വജെന (അ—പു—തൃ—ഏ) ഹരസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) കണ്ഠപാശൗ—കൃതൗ (അ—പു—പ്ര—ദ്വി)

അന്വയാൎത്ഥം ____ തദീയങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബാഹുക്കൾ ശിരീഷമാലാധികസൗകുമാൎയ്യങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു എന്നിപ്രകാരം ഇനിക്കു വിതൎക്കം ഭവിക്കുന്നു. യാവചിലബാഹുക്കൾ പരാജിതനായിരുന്നു എങ്കിലും മകരധ്വജനാൽ ഹരന്റെ കണ്ഠപാശങ്ങളാക്കി കൃതങ്ങളായി—

പരിഭാഷ ____ തദീയങ്ങൾ=അവളെ സംബന്ധിച്ചവ— അവൾ=പാൎവ്വതി— ബാഹുക്കൾ=കൈകൾ— ശിരീഷമാലാധികസൗകുമാൎയ്യങ്ങൾ=ശിരീഷമാലകളെക്കാൾ അധികസൗകുമാൎയ്യങ്ങൾ— ശിരീഷമാലകൾ=ശിരീഷങ്ങളുടെ മാലകൾ— ശിരീഷങ്ങൾ=ശിരീഷകുസുമങ്ങൾ— (നെന്മേനിവാകപ്പൂക്കൾ) അധികസൗകുമാൎയ്യങ്ങൾ=അധികമായിരിക്കുന്ന സൗകുമാൎയ്യത്തോടു കൂടിയവ— സൗകുമാൎയ്യം=മാൎദ്ദവം— വിതൎക്കം=ഊഹം— പരാജിതൻ= പരാജയിക്കപ്പെട്ടവൻ— പരാജയിക്ക=അമിഴ്ക— മകരധ്വജൻ=കാമദെവൻ— ഹരൻ=പരമെശ്വരൻ— കണ്ഠപാശങ്ങൾ= കണ്ഠരജ്ജുക്കൾ— കൃതങ്ങൾ=ചെയ്യപ്പെട്ടവ—

ശ്ലോ— കണ്ഠസ്യതസ്യാസ്തനബന്ധുരസ്യമുക്താകലാപസ്യച നിസ്തലസ്യ। അന്യോന്യശോഭാജനനാൽബഭൂവസാധാരണോ ഭൂഷണഭൂഷ്യഭാവഃ॥

അന്വയം— സ്തനബന്ധുരസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) തസ്യാഃ (തച്ഛ—സ്ത്രീ—ഷ—ഏ) കണ്ഠസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) നിസ്തലസ്യ— മുക്താകലാപസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) ച (അ) അന്യോന്യശോഭാജനനാൽ (അ—ന—പ—ഏ) ഭൂഷണഭൂഷ്യഭാവഃ— സാധാരണഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ)।

അന്വയാൎത്ഥം ___ സ്തനബന്ധുരമായിരിക്കുന്ന അവളുടെ കണ്ഠത്തിന്നും നിസ്തലമായിരിക്കുന്ന മുക്താകലാപത്തിന്നും അന്യോ

ന്യശോഭാജനനം ഹേതുവായിട്ടു ഭൂഷണഭൂഷ്യഭാവം [illegible] ണ്ടായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ— തനുബന്ധുരം=തനുവായിട്ടും ബന്ധുരമായിട്ടും ഇരിക്കുന്നത്— തനു=കൃശം— ബന്ധുരം=സുന്ദരം— അബലാ=പാർവ്വതി— കണ്ഠം=കഴുത്ത്— നിസ്തലം=വൃത്തം— മുക്താകലാപം=മുക്തകൾകൊണ്ടുള്ള കലാപം— മുക്തകൾ=മുത്തുകൾ— കലാപം=ആഭരണം— അന്യോന്യശോഭാജനനം=അന്യോന്യശോഭകളുടെ ജനനം— അന്യോന്യശോഭകൾ=പരസ്പരശോഭകൾ— ജനനം=ഉൽപാദനം— ഭൂഷണഭൂഷ്യഭാവം=ഭൂഷണഭൂഷ്യങ്ങളുടെ ഭാവം [illegible]— ഭൂഷണഭൂഷ്യങ്ങൾ=ഭൂഷണവും ഭൂഷ്യവും— ഭൂഷണം=അലങ്കാരം— ഭൂഷ്യം=അലങ്കാര്യം.

൪൩— ചന്ദ്രം ഗതാ പത്മഗുണാന്ന ഭുങ്ക്തേ പത്മാശ്രിതാ ചാന്ദ്രമസീമഭിഖ്യാം। ഉമാമുഖന്തു പ്രതിപദ്യ ലോലാ ദ്വിസംശ്രയാം പ്രീതിമവാപ ലക്ഷ്മീഃ॥

അന്വയം— ലോലാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ലക്ഷ്മീഃ (ഈ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ചന്ദ്രം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ഗതാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) പത്മഗുണാൻ (അ—പു—ദ്വി—ബ) ന (അ) ഭുങ്ക്തേ (ലട്—ആ—പ—പ്ര—പു—ഏ) പത്മാശ്രിതാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ചാന്ദ്രമസീം (ഈ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) അഭിഖ്യാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ന ഭുങ്ക്തേ— ഉമാമുഖം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) പ്രതിപദ്യ (ല്യ—അ) തു (അ) ദ്വിസംശ്രയാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) പ്രീതിം (ഇ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) അവാപ (ലിട്—പ—പ പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ലോലയായിരിക്കുന്ന ലക്ഷ്മി ചന്ദ്രനെ ഗതയായിട്ടു പത്മഗുണങ്ങളെ ഭുജിക്കുന്നില്ല. പത്മാശ്രിതയായിട്ടു ചാന്ദ്രമസിയായിരിക്കുന്ന അഭിഖ്യയെ ഭുജിക്കുന്നില്ല. ഉമാമുഖത്തെ പ്രതിപദിച്ചിട്ടാകട്ടെ ദ്വിസംശ്രയയായിരിക്കുന്ന പ്രീതിയെ അവാപിച്ചു.

പരിഭാഷാ— ലോലാ=സതൃഷ്ണാ— (ഭോഗ്യവസ്തുക്കളിൽ അഭിലാഷമുള്ളവൾ എന്നർത്ഥം.) ലക്ഷ്മീ=ശ്രീ— ഗതാ=ഗമിച്ചവൾ— ഗമിക്കാ=പ്രാപിക്ക— പത്മഗുണങ്ങൾ=പത്മത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ— പത്മം=താമരപ്പൂവ്— ഗുണങ്ങൾ=സൌരഭ്യാദികൾ— ഭുജിക്ക=അനുഭവിക്ക— പത്മാശ്രിതാ=പത്മത്തെ ആശ്രിതാ— പത്മം=താമരപ്പൂവ്— ആശ്രിതാ=ആശ്രയിച്ചവൾ— ചാന്ദ്രമസീ=ചന്ദ്രമസ്സിനെ സംബന്ധിച്ചത്— ചന്ദ്രമസ്സ്=ചന്ദ്രൻ— അഭിഖ്യാ=ശോഭ— ഭുജിക്ക=അനുഭവിക്ക— ഉമാമുഖം=ഉമയുടെ മുഖം— ഉമാ=പാർവ്വതി— പ്ര

തിപാദിക്ക=പ്രാപിക്ക- ദ്വിസംശ്രയാ=രണ്ടുസംശ്രയങ്ങളോടു കൂടിയത- സംശ്രയങ്ങൾ=കാരണങ്ങൾ- പ്രീതി=സന്തോഷം- ആപാദിക്ക=പ്രാപിക്ക.

൪൪- പുഷ്പംപ്രവാളോപഹിതംയദിസ്യാന്മുക്താഫലംവാസ്ഫുടവിദ്രുമസ്ഥം । തതോനുകുർയ്യാദ്വിശദസ്യതസ്യാസ്താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്തരുചസ്സ്മിതസ്യ ॥

അന്വയം— പുഷ്പം പ്രവാളോപഹിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സ്യാൽ (ലിങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) യദി (അ) മുക്താഫലം സ്ഫുടവിദ്രുമസ്ഥം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സ്യാൽ- യദി- വാ (അ) തതഃ (അ) വിശദസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്തരുചഃ (ച-ന-ഷ-ഏ) തസ്യാഃ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) സ്മിതസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) അനുകുർയ്യാൽ (ലിങ്-പ-പ-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— പുഷ്പം പ്രവാളോപഹിതമായിട്ടോ മുക്താഫലം സ്ഫുടവിദ്രുമസ്ഥമായിട്ടോ ഭവിക്കുമെങ്കിൽ എന്നാൽ വിശദമായി താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്തരുക്കായിരിക്കുന്ന അവളുടെ സ്മിതത്തെ അനുകരിക്കും.

പരിഭാഷ— പുഷ്പം=ധവളകുസുമം- പ്രവാളോപഹിതം- പ്രവാളത്തിങ്കൽ ഉപഹിതം- പ്രവാളം=തളിര- ഉപഹിതം=ഉപധാനം ചെയ്യപ്പെട്ടത- ഉപധാനംചെയ്ക=വെക്കുക- മുക്താഫലം=മുത്ത- സ്ഫുടവിദ്രുമസ്ഥം=സ്ഫുടവിദ്രുമത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത- സ്ഫുടവിദ്രുമം=സ്ഫുടമായിരിക്കുന്നവിദ്രുമം- സ്ഫുടം=പ്രകാശത്തോടുകൂടിയത- വിദ്രുമം=പവിഴം- വിശദം=ധവളം- താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്തരുക്ക=താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്തയായിരിക്കുന്ന രുക്കോടുകൂടിയത- താമ്രോഷ്ഠപര്യസ്താ=താമ്രോഷ്ഠത്തിങ്കൽ പര്യസ്താ- താമ്രോഷ്ഠം=താമ്രമായിരിക്കുന്ന ഓഷ്ഠം- താമ്രം=ചുവന്നത- ഓഷ്ഠം=ചുണ്ട- പര്യസ്താ=വ്യാപ്താ- രുക്ക=ശോഭ- അവൾ=പാർവ്വതീ- സ്മിതം=മന്ദഹാസം- അനുകരിക്ക=സദൃശമാക്കുക.

൪൫- സ്വരേണതസ്യാമമൃതസ്രുതേവസംജല്പിതായാമഭിജാതവാചി । അപ്യന്യപുഷ്ടാപ്രതികൂലശബ്ദാശ്രോതുർവ്വിതന്ത്രീരിവതാഡ്യമാനാ ॥

അന്വയം— അഭിജാതവാചി (ച-സ്ത്രീ-സ-ഏ) തസ്യാം (തച്ഛ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) അമൃതസ്രുതാ (ത-പു-തൃ-ഏ) സ്വരേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) സംജല്പിതായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) അന്യപുഷ്ടാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അപി (അ) താഡ്യമാനാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) വിതന്ത്രീഃ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ശ്രോതുഃ (ഋ-പു-

ബ-ഏ) പ്രതികൂലശബ്ദാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അഭവൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം—— അഭിജാതവാക്കായിരിക്കുന്ന അവൾ അമൃതസ്രുതൊ എന്നതൊന്നും വൎണ്ണമിരിക്കുന്ന സ്വരംകൊണ്ടു സംജല്പിതയായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ അന്യപുഷ്ടയും താഡ്യമാനയായിരിക്കുന്ന വിതന്ത്രീ എന്നപൊലെ ശ്രോതാവിന്നു പ്രതികൂലശബ്ദയായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ—— അഭിജാതവാക്ക= അഭിജാതയായിരിക്കുന്ന വാക്കൊടുകൂടിയവൾ- അഭിജാതാ=മധുരാ- അവൾ=പാൎവ്വതി- അമൃതസ്രുതാ=അമൃതത്തെ സ്രവിക്കുന്നത- സ്രവിക്ക=പ്രവാഹിപ്പിക്ക- സ്വരം=നാദം- സംജല്പിതാ=സംജല്പിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ആരംഭിച്ചവൾ- സംജല്പിക്ക=പറയുക- അന്യപുഷ്ടാ=പെൺകുയിൽ- താഡ്യമാനാ=താഡിക്കപ്പെട്ടിയങ്ങുന്നത- താഡിക്ക= മീട്ടുക- വിതന്ത്രീ=വിരുദ്ധയായിരിക്കുന്ന തന്ത്രീ- വിരുദ്ധാ=വിരോധമുള്ളത- തന്ത്രീ=വീണാഗുണം- (വീണക്കമ്പി) ശ്രോതാവ=കെൾക്കുന്നവൻ- പ്രതികൂലശബ്ദാ=പ്രതികൂലമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തൊടു കൂടിയത- പ്രതികൂലം=അനിഷ്ടം-

൪൬- പ്രവാതനീലോല്പലനിൎവ്വിശേഷമധീരവിപ്രേക്ഷിതമായതാക്ഷ്യാ । തയാഗൃഹീതന്നു മൃഗാംഗനാഭ്യസ്തതൊഗൃഹീതന്നു മൃഗാംഗനാഭിഃ ॥

അന്വയം— പ്രവാതനീലോല്പലനിൎവ്വിശേഷം അധീരവിപ്രേക്ഷിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ആയതാക്ഷ്യാ- (ഈം-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) തയാ (തദ്-സ്ത്രീ തൃ-ഏ) മൃഗാംഗനാഭ്യഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ-ബ) ഗൃഹീതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) നു (അ) മൃഗാംഗനാഭിഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) തതഃ (അ) ഗൃഹീതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) നു (അ).

അന്വയാൎത്ഥം— പ്രവാതനീലോല്പലനിൎവ്വിശേഷമായിരിക്കുന്ന അധീരവിപ്രേക്ഷിതം ആയതാക്ഷിയായിരിക്കുന്ന അവളാൽ മൃഗാംഗനമാരിൽ നിന്നു ഗൃഹീതമായി ഭവിച്ചുവൊ മൃഗാംഗനമാരാൽ അവളിൽനിന്നു ഗൃഹീതമായി ഭവിച്ചുവൊ എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല-

പരിഭാഷാ— പ്രവാതനീലോല്പലനിൎവ്വിശേഷം= പ്രവാതനീലോല്പലത്തിങ്കൽ നിന്നു നിൎവ്വിശേഷം- പ്രവാതനീലോല്പലം=പ്രവാതത്തിങ്കലെ നീലോല്പലം- പ്രവാതം=വലുതെകാറൊടു കൂടിയ പ്രദേശം- നീലോല്പലം=നീലമായിരിക്കുന്ന ഉല്പലം- നീലം= കറുത്തത- ഉല്പലം=ഉല്പലകുസുമം- നി

ർത്തിശേഷം=വിശേഷത്തോട കൂടാത്തത— അധീരവിപ്രേക്ഷിതം=അധീരദർശനം— (ദൃഷ്ടിക്ക ഇളക്കത്തോടുകൂടിയ നോക്കൽ) ആയതാക്ഷി=ആയതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അക്ഷികളോടുകൂടിയവൾ— ആയതകൾ=നീണ്ടവ— അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ— അവൾ=പാർവ്വതീ— മൃഗാംഗനമാർ=മാൻപേടകൾ— ഗൃഹീതം=ഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടത. ഗ്രഹിക്ക=അഭ്യസിക്ക— അവൾ=പാർവ്വതീ—

൪൭— തസ്യാശ്ശലാകാഞ്ജനനിർമ്മിതേവ കാന്തിർഭ്രുവോരാനതലേഖയോർയ്യാ ।
താം വീക്ഷ്യ ലീലാചതുരാമനംഗസ്സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യമദം മുമോച ॥

അന്വയം— ആനതലേഖയോഃ (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ദ്വി) തസ്യാഃ (തദ്-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) ഭ്രുവോഃ (ഉ-സ്ത്രീ-ഷ-ദ്വി) ശലാകാഞ്ജനനിർമ്മിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) യാ (യദ്-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കാന്തിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ലീലാചതുരാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) താം (തദ്-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) വീക്ഷ്യ (ല്യ-അ) അനംഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യമദം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) മുമോച (ലിട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— ആനതരേഖകളായിരിക്കുന്ന അവളുടെ ഭ്രൂക്കൾക്ക ശലാകാഞ്ജനനിർമ്മിതയോ എന്ന തോന്നുമാറ യാതൊരു കാന്തിഭവിച്ചുവോ ലീലാചതുരയായിരിക്കുന്ന അതിനെ വീക്ഷിച്ചിട്ട അനംഗൻ സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യമദത്തെ മോചിച്ചു.

പരിഭാഷ— ആനതരേഖകൾ=ആനതയായിരിക്കുന്ന രേഖയോടുകൂടിയവ. ആനതാ=കുടിലാ. രേഖാ=രേഖപോലെയുള്ള ആകൃതി— അവൾ=പാർവ്വതീ— ഭ്രൂക്കൾ=കൺപുരികങ്ങൾ— ശലാകാഞ്ജനനിർമ്മിതാ=ശലാകാഞ്ജനം കൊണ്ട നിർമ്മിതാ— ശലാകാഞ്ജനം=ശലാകയിലുള്ള അഞ്ജനം— ശലാക=എഴുത്തുകോൽ— നിർമ്മിതാ=നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടത— നിർമ്മിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക— കാന്തീ=ശോഭ— ലീലാചതുരാ=ലീലഹേതുവായിട്ട ചതുരാ— ലീലാ=വിലാസം— ചതുരാ=മനോഹരാ— അത=കാന്തി— വീക്ഷിക്ക=ദർശിക്ക— സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യമദം=സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മദം— സ്വചാപസൌന്ദൎയ്യം=സ്വചാപത്തിന്റെ സൌന്ദൎയ്യം— സ്വചാപം=തന്റെ ചാപം— ചാപം=വില്ല— മദം=ഗൎവ്വം— മോചിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക.

൪൮— ലജ്ജാതിരശ്ചാം യദി ചേതസി സ്യാദസംശയം പൎവ്വതരാജപുത്ര്യാഃ ।
തൽകേശപാശം പ്രസമീക്ഷ്യ കുൎയ്യുർവ്വാലപ്രിയത്വം ശിഥിലം ചമൎയ്യഃ ॥

അന്വയം— തിരശ്ചാം (ച-പു ഷ-ബ) ചെതസി (സ-ന-സ-ഏ) ലജ്ജാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സ്യാ (ലിങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) യദി-തൎഹി (അ) ചമൎയ്യഃ (ഇം-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) പൎവ്വതരാജപുത്ര്യാഃ (ഇം-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) കെശപാശം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രസമീക്ഷ്യ (ല്യ-അ) ബാലപ്രിയത്വം ശിഥിലം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കുൎയ്യുഃ (ലിങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) അസംശയം (അ)

അന്വയാൎത്ഥം— തിൎയ്യക്കുകളുടെ ചെതസ്സിങ്കൽ ലജ്ജാ ഉണ്ടായിരിക്കുമെങ്കിൽ എന്നാൽ ചമരികൾ പൎവ്വതരാജപുത്രിയുടെ കെശപാശത്തെ പ്രസമീക്ഷിച്ചിട്ട ബാലപ്രിയത്വത്തെ ശിഥിലമാക്കി ചെയ്യും സംശയമില്ല—

പരിഭാഷാ— തിൎയ്യക്കുകൾ=പശുപക്ഷ്യാദികൾ— ചെതസ്സ=മനസ്സ— ചമരികൾ=ചമരാൻ പെടകൾ— പൎവ്വതരാജപുത്രീ=പാൎവ്വതീ— കെശപാശം=കെശസമൂഹം— പ്രസമീക്ഷിക്ക=കാണ്ക— ബാലപ്രിയത്വം=ബാലപ്രിയകളാവു എന്നുള്ളത— ബാലപ്രിയകൾ=പ്രിയങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബാലങ്ങളൊടു കൂടിയവ— പ്രിയങ്ങൾ=ഇഷ്ടങ്ങൾ— ബാലങ്ങൾ=പുച്ഛരോമങ്ങൾ— ശിഥിലം= നിസ്സാരം

൪൯— സൎവ്വോപമാദ്രവ്യസമുച്ചയെന യഥാപ്രദെശം വിനിവെശിതെന । സാ നിൎമ്മിതാ വിശ്വസൃജാ പ്രയത്നാദെകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യ ദിദൃക്ഷയെവ ॥

അന്വയം സാ (ത-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) യഥാപ്രദെശം (അ) വിനിവെശിതെന സൎവ്വോപമാദ്രവ്യസമുച്ചയെന (അ-പു-തൃ-ഏ) വിശ്വസൃജാ (ജ-പു-തൃ-ഏ) പ്രയത്നാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഏകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യദിദൃക്ഷയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഇവ (അ) നിൎമ്മിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഭവതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അവൾ പ്രദെശങ്ങളെ അനുസരിച്ച വിനിവെശിതമായിരിക്കുന്ന സൎവ്വോപമാദ്രവ്യസമുച്ചയം കൊണ്ടു വിശ്വസ്രഷ്ടാവിനാൽ പ്രയത്നത്തെ അവലംബിച്ചിട്ട ഏകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യദിദൃക്ഷ ഹെതുവായിട്ടൊ എന്ന തൊന്നുമാറ നിൎമ്മിതയായി ഭവിക്കുന്നു•

പരിഭാഷാ— അവൾ=പാൎവ്വതീ— പ്രദെശങ്ങൾ=വിഷയങ്ങൾ— വിനിവെശിതം=പലപ്രകാരെണ നിവെശിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— നിവെശിപ്പിക്ക=സ്ഥിതിചെയ്യിപ്പിക്ക— സൎവ്വോപമാദ്രവ്യസമുച്ചയം=സൎവ്വോപമാദ്രവ്യങ്ങളുടെ സമുച്ചയം— സൎവ്വോപമാദ്രവ്യങ്ങൾ= സൎവ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഉപമാദ്രവ്യങ്ങൾ— സൎവ്വങ്ങൾ=ഭ

ട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളവ— ഉപമാദ്രവ്യങ്ങൾ=ഉപമാനവസ്തുക്കൾ— അവലംബിക്ക= ആശ്രയിക്ക— ഏകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യദിദൃക്ഷാ=ഏകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യത്തിന്റെ ദിദൃക്ഷാ— ഏകസ്ഥസൌന്ദൎയ്യം=ഏകസ്ഥമായിരിക്കുന്ന സൌന്ദൎയ്യം— ഏകസ്ഥം= ഏകത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു— ഏകം=ഏകശരീരം ദിദൃക്ഷാ=ദൎശിപ്പാനായിക്കൊണ്ടുള്ള ഇച്ഛാ— ദൎശിക്ക=കാണുക— നിൎമ്മിതാ=നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടവൾ—

൫൦ — താംനാരദഃകാമചരഃകദാചിൽ കന്യാംകിലപ്രേക്ഷ്യപിതുഃസമീപെ । സമാദിദെശൈകവധൂംഭവിത്രീംപ്രേമ്ണാശരീരാൎദ്ധഹരാംഹരസ്യ ।

അന്വയം— കാമചരഃ നാരദഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) കദാചിൽ (അ) പിതുഃ (ഋ—പു—ഷ—ഏ) സമീപെ (അ—പു—സ—ഏ) താം (തച്ഛ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) കന്യാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) പ്രേക്ഷ്യ (ല്യ—അ) ഹരസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) ഏകവധൂം (ഊ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) പ്രേമ്ണാ (ന—ന—തൃ—ഏ) ശരീരാൎദ്ധഹരാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ഭവിത്രീം (ഈ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) സമാദിദെശ (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ) കില (അ)

അന്വയാൎത്ഥം— കാമചരനായിരിക്കുന്ന നാരദൻ ഒരിക്കൽ പിതാവിന്റെ സമീപത്തിങ്കൽ അവളെ കന്യയായി പ്രേക്ഷിച്ചിട്ടു ഹരന്റെ ഏകവധുവായിട്ടും പ്രേമഹേതുവായി ശരീരാൎദ്ധഹരയായിട്ടും ഭവിത്രിയായി സമാദേശിച്ചുപോൽ

പരിഭാഷാ ___ കാമചരൻ=കാമഹേതുവായിട്ടു ചരിക്കുന്നവൻ— കാമം=ഇച്ഛാ— ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക— നാരദൻ=നാരദമഹൎഷി— പിതാവ=അച്ഛൻ— (ഹിമവാനെന്നസാരം) അവൾ= പാൎവ്വതി—കന്യാ=അനൂഢാ— (വിവാഹം കഴിയാത്തവൾ) പ്രേക്ഷിക്ക=കാണുക—ഹരൻ=പരമെശ്വരൻ— ഏകവധൂ=ഏകഭാൎയ്യാ— പ്രേമം=സ്നേഹം— ശരീരാൎദ്ധഹരാ=ശരീരത്തിന്റെ അൎദ്ധഹരാ— അൎദ്ധഹരാ=അൎദ്ധത്തെ ഹരിക്കുന്നവൾ— അൎദ്ധം=പകുതി— ഹരിക്ക= സ്വീകരിക്ക— ഭവിത്രീ= ഭവിപ്പാൻ പോകുന്നവൾ— സമാദേശിക്ക=പറക.

൫൧— ഗുരുഃപ്രഗല്ഭെപിവയസ്യതൊസ്യാസ്തസ്ഥൌനിവൃത്താന്യവരാഭിലാഷഃ । ഋതെകൃശാനൊൎന്നഹിമന്ത്രപൂതമൎഹന്തിതെജാംസ്യപരാണിഹവ്യം ।

അന്വയം— ഗുരുഃ (ഉ—പു—പ്ര—ഏ) അതഃ (അ) അസ്യാഃ (ഇദം—സ്ത്രീ—ഷ—ഏ) വയസി (സ—ന—സ—ഏ) പ്രഗല്ഭെ (അ—ന—സ—ഏ) അപി (അ) നിവൃത്താന്യവരാഭിലാഷഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ)

തസ്ഥൗ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹി (അ) മന്ത്രപൂതം(അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഹവ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കൃശാനോഃ (ഉ-പു-പ-ഏ) ഋതേ (അ) അപരാണി (അ-ന-പ്ര-ബ) തേജാംസി (സ-ന-പ്ര-ബ) ന (അ) അർഹന്തി (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— ശൂലി ഇതി ഹേതുവായിട്ട ഇവളുടെ വയസ്സ പ്രഗത്ഭമായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കലും നിവൃത്താന്യപരാഭിലാഷനായിട്ട സ്ഥിതിചെയ്തു. യാതൊന്ന ഹേതുവായിട്ട മന്ത്രപൂതമായിരിക്കുന്ന ഹവ്യത്തെ കൃശാനുവിനെ ഒഴിച്ച അപരങ്ങളായിരിക്കുന്ന തേജസ്സുകൾ അർഹിക്കുന്നില്ല.

പരിഭാഷ— ശൂലി=പിനാകി- (ശിവൻ) ഇതി ഇനി പറവാൻ പോകുന്നത- ഇവൾ=പാർവ്വതി- വയസ്സ=യൌവനം- പ്രഗത്ഭം=പ്രൗഢം- നിവൃത്താന്യപരാഭിലാഷൻ=നിവൃത്തമായിരിക്കുന്ന അന്യപരാഭിലാഷത്തോട കൂടിയവൻ- നിവൃത്തം=നിവർത്തിച്ചത- അന്യപരാഭിലാഷം=അന്യവരങ്കലുള്ള അഭിലാഷം- അന്യവരൻ=അന്യനായിരിക്കുന്നവരൻ- അന്യൻ=അപരൻ- വരൻ=വിവാഹകർത്താവ- അഭിലാഷം=ആഗ്രഹം- മന്ത്രപൂതം=മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ട പൂതം- പൂതം=ശുദ്ധം- ഹവ്യം=ഹവിസ്സ- കൃശാനു=അഗ്നി- അപരങ്ങൾ=അന്യങ്ങൾ- അർഹിക്ക=ലഭിപ്പാനായിക്കൊണ്ട യോഗ്യങ്ങളായി ഭവിക്ക.

൫൨— അയാചിതാരംനഹിദേവദേവമദ്രിസ്സുതാംപ്രതിഗ്രാഹയിതും ശശാക । അഭ്യർത്ഥനാഭംഗഭയേനസാധുർമ്മാദ്ധ്യസ്ഥ്യമിഷ്ടേപ്യവലംബതേർത്ഥേ ॥

അന്വയം— അദ്രിഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) അയാചിതാരം (ഋ-പു-ദ്വി-ഏ) ദേവം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സുതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രതിഗ്രാഹയിതും(തു അ) ന (അ) ശശാക (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹി (അ) സാധുഃ (ന-പു-പ്ര-ഏ) അഭ്യർത്ഥനാഭംഗഭയേന (അ-ന-തൃ-ഏ) ഇഷ്ടേ-അർത്ഥേ (അ-പു-സ-ഏ) അപി (അ) മാദ്ധ്യസ്ഥ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അവലംബതേ (ലിട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അദ്രി അയാചിതാവായിരിക്കുന്ന ദേവനെ സുതയെ പ്രതിഗ്രഹിപ്പിപ്പാനായിക്കൊണ്ട ശക്തനായി ഭവിച്ചില്ല. സാധു അഭ്യർത്ഥനാഭംഗഭയം ഹേതുവായിട്ട ഇഷ്ടമായിരിക്കുന്ന അർത്ഥത്തിങ്കലും മാദ്ധ്യസ്ഥ്യത്തെ അവലംബിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— അദ്രി=പർവ്വതം- (ഹിമവാൻ) അയാചിതാവ=യാചിതാവല്ലാത്തവൻ- യാചിതാവ=യാചിക്കുന്നവൻ- യാചി

ക്കം=ഉപെക്ഷിക്ക– ദെവൻ=പരമെശ്വരൻ– സുതാ=പുത്രി– പ്രതിഗ്രഹിപ്പിക്ക= വിവാഹയോഗ്യയാകുന്നു എന്ന അറിയിക്ക– മനസ്വീ=മാനമുള്ളവൻ– മാനം=ചിത്തസമുന്നതി– (മനസ്സിന്റെ ഔന്നത്യം) അഭ്യർത്ഥനാഭംഗഭയം=അഭ്യർത്ഥനാഭംഗത്തിങ്കൽ നിന്നുള്ള ഭയം– അഭ്യർത്ഥനാഭംഗം=അഭ്യർത്ഥനയുടെ ഭംഗം– അഭ്യർത്ഥനാ=പ്രാർത്ഥനാ– ഭംഗം=പ്രത്യാഖ്യാനം– (സ്വീകരിക്കായ്ക) അർത്ഥം=പദാർത്ഥം– മാധ്യസ്ഥ്യം=മധ്യസ്ഥനാവുക എന്നുള്ളത– മധ്യസ്ഥൻ=ഉദാസീനൻ–അവലംബിക്ക=ആശ്രയിക്ക–

൫൩– യദൈവപൂർവ്വെജനനെശരീരംസാദക്ഷരൊഷാൽസുദതീസസർജ്ജ । തദാപ്രഭൃത്യെവവിമുക്തസംഗഃപതിഃപശൂനാമപരിഗ്രഹൊഭൂൽ ॥

അന്വയം–പൂർവ്വെ–ജനനെ (അ–ന–സ–ഏ) സുദതീ (ദം–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) സാ (തദ്–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) യദാ–ഏവ (അ) ദക്ഷരൊഷാൽ (അ–പു–പ–ഏ) ശരീരം (അ–ന–ദ്വി–ഏ) സസർജ്ജ (ലിട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ) തദാപ്രഭൃതി–ഏവ (അ) പശൂനാം (ഉ–പു–ഷ–ബ) പതിഃ (ഇ–പു–പ്ര–ഏ) വിമുക്തസംഗഃ– അപരിഗ്രഹഃ (അ–പു–പ്ര–ഏ) അഭൂൽ (ലുങ്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ)

അന്വയാർത്ഥം–പൂർവ്വമായിരിക്കുന്ന ജനനത്തിങ്കൽ സുദതിയായിരിക്കുന്ന അവൾ എന്ന ദക്ഷരൊഷം ഹെതുവായിട്ട ശരീരത്തെ സർജ്ജിച്ചുവൊ അന്നു തുടങ്ങീട്ട തന്നെ പശുക്കളുടെ പതി വിമുക്തസംഗനായിട്ട അപരിഗ്രഹനായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ–പൂർവ്വമായിരിക്കുന്ന ജനനം=പ്രാഗ്ജന്മം– സുദതീ=ശൊഭനങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദന്തങ്ങളൊട കൂടിയവൾ– ദന്തങ്ങൾ=പല്ലുകൾ– അവൾ=പാർവ്വതി– ദക്ഷരൊഷം=ദക്ഷനെ കുറിച്ചുള്ള രൊഷം– ദക്ഷൻ=ദക്ഷപ്രജാപതി– രൊഷം=കൊപം– സർജ്ജിക്ക=ഉപെക്ഷിക്ക– പശുക്കളുടെ പതി=പരമെശ്വരൻ– വിമുക്തസംഗൻ=വിമുക്തമായിരിക്കുന്ന സംഗത്തൊടു കൂടിയവൻ– വിമുക്തം=വിമൊചിക്കപ്പെട്ടത– വിമൊചിക്ക=ഉപെക്ഷിക്ക– സംഗം=വിഷയാഭിലാഷം– അപരിഗ്രഹൻ=പരിഗ്രഹത്തൊടു കൂടാത്തവൻ–പരിഗ്രഹം=ഭാര്യാ–

൫൪– സകൃത്തിവാസാസ്തപസെയതാത്മാഗംഗാപ്രവാഹൊക്ഷിതദെവദാരു । പ്രസ്ഥംഹിമാദ്രെർമ്മൃഗനാഭിഗന്ധികിഞ്ചിൽക്വണൽകിന്നരമധ്യുവാസ ॥

അന്വയം–കൃത്തിവാസാഃ (സ–പു–പ്ര–ഏ) യതാത്മാ (ന–പു–പ്ര–ഏ) സഃ (തദ്–പു–പ്ര–ഏ) തപസെ (സ–ന–ച–ഏ)

ഗംഗാപ്രപാതോക്ഷിതദേവദാരു (ഉ-ന-ദ്വി-ഏ) മൃഗനാഭിഗന്ധി (ന-ന-ദ്വി-ഏ) ക്വണൽകിന്നരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഹിമാദ്രേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) കിഞ്ചിൽ (അ) പ്രസ്ഥം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അധ്യുവാസ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— കൃത്തിവാസസ്സായി യതാത്മാവായിരിക്കുന്ന അവൻ തപസ്വിയായിക്കൊണ്ട ഗംഗാപ്രപാതോക്ഷിതദേവദാരുവായി മൃഗനാഭിഗന്ധിയായി ക്വണൽകിന്നരമായിരിക്കുന്ന ഹിമാദ്രിയുടെ ഒരു പ്രസ്ഥത്തിങ്കൽ വസിച്ചു.

പരിഭാഷാ— കൃത്തിവാസസ്സ=കൃത്തിയാകുന്ന വാസസ്സോടു കൂടിയവൻ-കൃത്തി=ചർമ്മം- വാസസ്സ=വസ്ത്രം- യതാത്മാവ=യതമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയവൻ- യതം=യമിക്കപ്പെട്ടത-യമിക്ക=ഹിംസാദികളിൽനിന്ന നിരോധിക്കുക-ആത്മാവ=മനസ്സ്- അവൻ=പരമേശ്വരൻ- ഗംഗാപ്രപാതോക്ഷിതദേവദാരു=ഗംഗാപ്രപാതോക്ഷിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദേവദാരുക്കളോടു കൂടിയത- ഗംഗാപ്രപാതോക്ഷിതങ്ങൾ=ഗംഗാപ്രപാതത്തിങ്കൽ ഉക്ഷിതങ്ങൾ- ഗംഗാപ്രപാതം=ഗംഗയുടെ പ്രപാതം- പ്രപാതം=പതനപ്രദേശം- ഉക്ഷിതങ്ങൾ=ഉക്ഷണം ചെയ്യപ്പെട്ടവ- ഉക്ഷണം ചെയ്ക=നനക്കുക- ദേവദാരുക്കൾ=ദേവദാരുവൃക്ഷങ്ങൾ- മൃഗനാഭിഗന്ധി=മൃഗനാഭിഗന്ധമുള്ളത- മൃഗനാഭിഗന്ധം=മൃഗനാഭിയുടെ ഗന്ധം- മൃഗനാഭി=കസ്തൂരി- ക്വണൽകിന്നരം=ക്വണത്തുക്കളായിരിക്കുന്ന കിന്നരന്മാരോടു കൂടിയത- ക്വണത്തുക്കൾ=ക്വണിച്ചിരിക്കുന്നവർ- ക്വണിക്ക=ശബ്ദിക്ക- (ഗാനം ചെയ്ക എന്ന അഭിപ്രായം) കിന്നരന്മാർ=കിന്നരന്മാർ എന്ന ഉപദേവന്മാർ- ഹിമാദ്രി=ഹിമവാൻ- പ്രസ്ഥം=സാനു- വസിക്ക=ഇരിക്കുക-

ശ്ലോ— ഗണാനമേരുപ്രസവാവതംസാഭൂർജ്ജത്വചസ്സ്പർശവ
തീർവ്വസാനാഃ । മനശ്ശിലാവിച്ഛുരിതാനിഷേദുശ്ശൈലേയനദ്ധേ
ഷുശിലാതലേഷു ॥

അന്വയം— ഗണാഃ- നമേരുപ്രസവാവതംസാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) സ്പർശവതീഃ (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) ഭൂർജ്ജത്വചഃ (ച-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) വസാനാഃ-മനശ്ശിലാവിച്ഛുരിതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ശൈലേയനദ്ധേഷു- ശിലാതലേഷു (അ-ന-സ-ബ) നിഷേദുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം—— ഗണങ്ങൾ നമേരുപ്രസവാവതംസങ്ങളായി സ്പർശവതികളായിരിക്കുന്ന ഭൂർജ്ജത്വക്കുകളെ വസാനന്മാരായി മനശ്ശിലാവിച്ഛുരിതന്മാരായിട്ടു ശൈലേയനദ്ധങ്ങളായി

രിക്കുന്ന ശിലാതലങ്ങളിൽ നിഷദിച്ചു.

പരിഭാഷാ— ഗണങ്ങൾ=ഭൂതഗണങ്ങൾ— നമേരുപ്രസവാവതംസങ്ങൾ=നമേരുപ്രസവങ്ങളാകുന്ന അവതംസങ്ങളോടു കൂടിയവ— നമേരുപ്രസവങ്ങൾ=നമേരുക്കളുടെ പ്രസവങ്ങൾ— നമേരുക്കൾ=നമേരുവൃക്ഷങ്ങൾ— പ്രസവങ്ങൾ=പുഷ്പങ്ങൾ— അവതംസങ്ങൾ=ശിരോലങ്കാരങ്ങൾ— സ്പർശവതികൾ— സുഖസ്പർശകൾ— ഭൂർജ്ജത്വക്കുകൾ=ഭൂർജ്ജങ്ങളുടെ ത്വക്കുകൾ— ഭൂർജ്ജങ്ങൾ=ഭൂർജ്ജവൃക്ഷങ്ങൾ— ത്വക്കുകൾ=തൊലികൾ— ദധാനങ്ങൾ=ധരിച്ചിരിക്കുന്നവ— ധരിക്ക=ഉടുക്കുക— മനശ്ശിലാവിച്ഛുരിതങ്ങൾ=മനശ്ശിലകൊണ്ടു വിച്ഛുരിതങ്ങൾ— മനശ്ശില=മനയോല— വിച്ഛുരിതങ്ങൾ= അനുലിപ്തങ്ങൾ— ശൈലേയനദ്ധങ്ങൾ= ശൈലേയത്താൽ നദ്ധങ്ങൾ— ശൈലേയം=കന്മദം— നദ്ധങ്ങൾ=വ്യാപ്തങ്ങൾ— ശിലാതലങ്ങൾ=ശിലകളുടെ തലങ്ങൾ— ശിലകൾ—കല്ലുകൾ— തലങ്ങൾ=ഉപരിഭാഗങ്ങൾ— നിഷദിക്ക=ഇരിക്കുക—

൫൬— തുഷാരസംഘാതശിലാഃ ഖുരാഗ്രൈസ്സമുല്ലിഖൻ ദർപ്പകളഃ കകുദ്മാൻ । ദൃഷ്ടഃ കഥഞ്ചിദ്ഗവയൈർവിവിഗ്നൈരസോഢസിംഹധ്വനിരുന്നനാദ ॥

അന്വയം— തുഷാരസംഘാതശിലാഃ (ദ്വി—സ്ത്രീ—ബ—ബ) ഖുരാഗ്രൈഃ (ത്രി—ന—പു—ബ) സമുല്ലിഖൻ (പ്ര—പു—പ്ര—ഏ) ദർപ്പകളഃ (പ്ര—പു—പ്ര—ഏ) വിവിഗ്നൈഃ—ഗവയൈഃ (ത്രി—പു—പു—ബ) കഥഞ്ചിത് (അ) ദൃഷ്ടഃ (പ്ര—പു—പ്ര—ഏ) കകുദ്മാൻ (പ്ര—പു—പ്ര—ഏ) അസോഢസിംഹധ്വനിഃ (പ്ര—പു—പ്ര—ഏ) ഉന്നനാദ (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം—— തുഷാരസംഘാതശിലകളെ ഖുരാഗ്രങ്ങൾ കൊണ്ടു സമുല്ലിഖനായി ദർപ്പകളനായി വിവിഗ്നങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഗവയങ്ങളാൽ പണിപ്പെട്ടു ദൃഷ്ടനായിരിക്കുന്ന കകുദ്മാൻ അസോഢസിംഹധ്വനിയായിട്ടു ഉന്നദിച്ചു—

പരിഭാഷാ—— തുഷാരസംഘാതശിലകൾ=തുഷാരസംഘാതങ്ങളാകുന്ന ശിലകൾ— തുഷാരസംഘാതങ്ങൾ=തുഷാരത്തിന്റെ സംഘാതങ്ങൾ— തുഷാരം=മഞ്ഞ— സംഘാതങ്ങൾ=കട്ടകൾ— ശിലകൾ=കല്ലുകൾ— ഖുരാഗ്രങ്ങൾ=ഖുരങ്ങളുടെ അഗ്രങ്ങൾ— ഖുരങ്ങൾ=കുളമ്പുകൾ— സമുല്ലിഖൻ=സമുല്ലേഖനം ചെയ്തിരിക്കുന്നവൻ— സമുല്ലേഖനം ചെയ്ക=പിളർക്കുക— ദർപ്പകളൻ=ദർപ്പം ഹേതുവായിട്ടു കളൻ— ദർപ്പം=ഗർവ്വം— കളൻ=സുഭഗൻ— വിവിഗ്നങ്ങൾ=ഭീതങ്ങൾ— ഗവയങ്ങൾ=ഗോസദൃശങ്ങളായിരിക്കുന്ന

ഗണങ്ങൾ– ദൃപ്തൻ=ദർപ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ– ശൃംഗം=കൊമ്പ്– കകുദ്മാൻ=പരമേശ്വരവാഹനമായ കാള– അസോഢസിംഹധ്വനി=അസോഢമായിരിക്കുന്ന സിംഹധ്വനിയോടു കൂടിയവൻ– അസോഢം=സഹിക്കപ്പെടാത്തത്– സിംഹധ്വനി=സിംഹങ്ങളുടെ ധ്വനി– ധ്വനി=ശബ്ദം– ഉന്നദിക്ക=ഉറക്കെ ശബ്ദിക്ക–

൫൭– തത്രാഗ്നിമാധായ സമിൽസമിദ്ധം സ്വമേവ മൂർത്ത്യന്തരമഷ്ടമൂർത്തിഃ । സ്വയം വിധാതാ തപസഃ ഫലാനാം കേനാപി കാമേന തപശ്ചചാര ॥

അന്വയം– തപസഃ (സ-ന-ഷ-ഏ) ഫലാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) സ്വയം (അ) വിധാതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) അഷ്ടമൂർത്തിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) തത്ര (അ) സമിൽസമിദ്ധം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സ്വം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഏവ (അ) മൂർത്ത്യന്തരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അഗ്നിം (ഇ-പു-ദ്വി-ഏ) ആധായ (ല്യ-അ) കേനാപി (അ) കാമേന (അ-പു-തൃ-ഏ) തപഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ചചാര (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം– തപസ്സിന്റെ ഫലങ്ങളുടെ താനെതന്നെ വിധാതാവായിരിക്കുന്ന അഷ്ടമൂർത്തി അതിങ്കൽ സമിൽസമിദ്ധമായി സ്വമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന മൂർത്ത്യന്തരമായിരിക്കുന്ന അഗ്നിയെ ആധാനംചെയ്തിട്ട് ഒരു കാമം ഹേതുവായിട്ട് തപസ്സിനെ ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ– വിധാതാവ്=കർത്താവ്– അഷ്ടമൂർത്തി=പരമേശ്വരൻ– അതിൽ=ഹിമവൽസ്ഥാനത്ത്– സമിൽസമിദ്ധം=സമിത്തുകൾ ഹേതുവായിട്ട് സമിദ്ധം– സമിത്തുകൾ=ചമതകൾ– സമിദ്ധം=ജ്വലിപ്പിക്കപ്പെട്ടത്– സ്വം=തന്നോടു സംബന്ധിച്ചത്– മൂർത്ത്യന്തരം=മൂർത്തിഭേദം– ആധാനംചെയ്ക=പ്രതിഷ്ഠിക്ക– കാമം=ഇച്ഛ–

൫൮– അനർഘ്യമർഘ്യേണ തമദ്രിനാഥഃ സ്വർഗ്ഗൗകസാമർച്ചിതമർച്ചയിത്വാ । ആരാധനായാസ്യ സഖീസമേതാം സമാദിദേശ പ്രയതാം തനൂജാം ॥

അന്വയം—അദ്രിനാഥഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അനർഘ്യം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സ്വർഗ്ഗൗകസാം (സ-പു-ഷ-ബ) അർച്ചിതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) തം (ത്യ-പു-ദ്വി-ഏ) അർഘ്യേണ (അ-ന-തൃ-ഏ) അർച്ചയിത്വാ (ക്ത്വാ-അ) അസ്യ (ഇദംശ-പു-ഷ-ഏ) ആരാധനായ (അ-ന-ച-ഏ) സഖീസമേതാം-പ്രയതാം-തനൂജാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സമാദിദേശ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം– അദ്രിനാഥൻ അനർഘ്യനായി സ്വർഗ്ഗൗക

സ്സുകളാൽ അർച്ചിതനായിരിക്കുന്ന അവനെ അർഘ്യംകൊണ്ടു അർച്ചിച്ചിട്ടു ഇവന്റെ ആരാധനത്തിനായിക്കൊണ്ടു സഖീസമേതയായി പ്രയതയായിരിക്കുന്ന തനൂജയെ നിയോഗിച്ചു.

പരിഭാഷ — അദ്രിനാഥൻ=ഹിമവാൻ— അനർഘ്യൻ=മാർഘ്യമൊന്നാഴ്ക്കുമാത്തവൻ— അർഘ്യൻ=പൂജ്യൻ— സ്വർഗ്ഗൌകസ്സുകൾ=ദേവന്മാർ— അർച്ചിതൻ=അർച്ചിക്കപ്പെട്ടവൻ— അർച്ചിക്ക=പൂജിക്ക— അവൻ=പരമേശ്വരൻ— അർഘ്യം=പൂജോപകരണം— ഇവൻ=പരമേശ്വരൻ— ആരാധനം=പൂജാ— സഖീസമേതാ=സഖിമാരോടു കൂടിയവൾ— പ്രയതാ=ശുദ്ധാ— തനൂജാ=പുത്രീ സമാദേശിക്ക=നിയോഗിക്ക.

൫൯— പ്രത്യർത്ഥിഭൂതാമപി താം സമാധേശ്ശുശ്രൂഷമാണാം ഗിരിശോനുമേനെ। വികാരഹേതൌ സതി വിക്രിയന്തെ യേഷാം ന ചേതാംസി ത ഏവ ധീരാഃ॥

അന്വയം— ഗിരിശഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സമാധേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) പ്രത്യർത്ഥിഭൂതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അപി (അ) ശുശ്രൂഷമാണാം (ആ സ്ത്രീ ദ്വി-ഏ) താം (തദ്-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അനുമേനെ (ലിട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) വികാരഹേതൌ (ഉ-പു-സ-ഏ) സതി (ത-പു-സ-ഏ) യേഷാം (യദ്-പു-ഷ-ബ) ചേതാംസി (സ-ന-പ്ര-ബ) ന (അ) വിക്രിയന്തെ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ) തെ (തദ്-പു-പ്ര-ബ) ഏവ (അ) ധീരാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— ഗിരിശൻ സമാധിക്കു പ്രത്യർത്ഥിഭൂതയായിരുന്നു എങ്കിലും ശുശ്രൂഷമാണയായിരിക്കുന്ന അവളെ അനുമനനം ചെയ്തു. വികാരഹേതു സത്തായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ യാവചിലരുടെ ചേതസ്സുകൾ വിക്രിയയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല— അവർതന്നെ ധീരന്മാരായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — ഗിരിശൻ=പരമേശ്വരൻ— സമാധി=തപസ്സ— പ്രത്യർത്ഥിഭൂതാ=ശത്രുതുല്യാ— ശുശ്രൂഷമാണാ=ശുശ്രൂഷിച്ചിരുന്നവൾ— ശുശ്രൂഷിക്ക=സേവിക്ക— അവൾ=പാർവ്വതീ— അനുമാനം ചെയ്ക=അനുസരിക്ക— വികാരഹേതു=വികാരകാരണം— സത്ത=ഭവിച്ചിരിക്കുന്നത— ചേതസ്സുകൾ=മനസ്സുകൾ— വിക്രിയാ=വികാരം—

൬൦— അവചിതബലിപുഷ്പാ വേദിസമ്മാർഗ്ഗദക്ഷാ നിയമവിധിജലാനാം ബർഹിഷാം ചോപനേത്രീ। ഗിരിശമുപചചാര പ്രത്യഹം സാ സുകേശീ നിയമിതപരിഖേദാ തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രപാദൈഃ॥

അന്വയം— സുകേശീ (പ്ര-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സാ (ത-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അവചിതബലിപുഷ്പാ-വേദിസംമാൎഗ്ഗദക്ഷാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നിയമവിധിജലാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) ബൎഹിഷാം (സ-ന-ഷ-ബ) ച (അ) ഉപനേത്രീ (പ്ര-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഗിരിശം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രപാദൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) നിയമിതപരിഖേദാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പ്രത്യഹം (അ) ഉപചചാര (ലിട്-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— സുകേശിയായിരിക്കുന്ന അവൾ അവചിതബലിപുഷ്പയായി വേദിസംമാൎഗ്ഗദക്ഷയായി നിയമവിധിജലങ്ങളുടെയും ബൎഹിസ്സുകളുടെയും ഉപനേത്രിയായിട്ട ഗിരിശനെ തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രപാദങ്ങളാൽ നിയമിതപരിഖേദയായിട്ടഅഹസ്സുകൾ അഹസ്സുകൾ ഉപചരിച്ചു.

പരിഭാഷ— സുകേശീ=ശോഭനമായിരിക്കുന്ന കേശത്തോടു കൂടിയവൾ- കേശം=തലമുടി- അവൾ=പാൎവ്വതി- അവചിതബലിപുഷ്പാ=അവചിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബലിപുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയവൾ- അവചിതങ്ങൾ=അറുക്കപ്പെട്ടവ- ബലിപുഷ്പങ്ങൾ=ബലിക്കായിക്കൊണ്ടുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ- ബലീ=പൂജ- പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ- വേദിസംമാൎഗ്ഗദക്ഷാ=വേദിസംമാൎഗ്ഗത്തിങ്കൽ ദക്ഷ- വേദിസംമാൎഗ്ഗം=വേദിയുടെ സംമാൎഗ്ഗം- വേദീ=ഇരിപ്പാനുള്ള തറ- സംമാൎഗ്ഗം=ശോധനം- ദക്ഷ=സമൎത്ഥ- നിയമവിധിജലങ്ങൾ=നിയമവിധിക്കായിക്കൊണ്ടുള്ള ജലങ്ങൾ- നിയമവിധി=നിത്യകൎമ്മാനുഷ്ഠാനം- ബൎഹിസ്സുകൾ=ദൎഭകൾ- ഉപനേത്രീ=ഉപനയിക്കുന്നവൾ- ഉപനയിക്ക=സമീപത്തെ പ്രാപിപ്പിക്ക- ഗിരിശൻ=പരമേശ്വരൻ- തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രപാദങ്ങൾ=തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രന്റെ പാദങ്ങൾ- തച്ഛിരശ്ചന്ദ്രൻ=തച്ഛിരസ്സിലെ ചന്ദ്രൻ- തച്ഛിരസ്സ=അവന്റെ ശിരസ്സ- അവൻ=പരമേശ്വരൻ- പാദങ്ങൾ=രശ്മികൾ- നിയമിതപരിഖേദാ=നിയമിതമായിരിക്കുന്ന പരിഖേദത്തോടു കൂടിയവൾ- നിയമിതം=നിയമിക്കപ്പെട്ടത- നിയമിക്ക=ശമിപ്പിക്ക- പരിഖേദം=തളൎച്ച- അഹസ്സ=പകൽ- ഉപചരിക്ക=സേവിക്ക.

ഇതി വാരണാസിവാസനാമകരാമാനന്ദനാഥപണ്ഡിതപാരശവവിരചിതായാം കുമാരസംഭവവ്യാഖ്യായാം സുഖബോധിന്യാം പ്രഥമസ്സൎഗ്ഗഃ



കുമാരസംഭവം
കാവ്യം

സവ്യാഖ്യാനേ കുമാരസംഭവകാവ്യേ
ദ്വിതീയസർഗ്ഗപ്രാരംഭഃ.

൧- തസ്മിൻവിപ്രകൃതാഃകാലേതാരകേണദിവൌകസഃ । തുരാസാഹംപുരോധായധാമസ്വായംഭുവംയയുഃ॥

അന്വയം — തസ്മിൻ (സ്മ-പു-സ-ഏ) കാലേ (അ-പു-സ-ഏ) താരകേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) വിപ്രകൃതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ദിവൌകസഃ (സ-പു-പ്ര-ബ) തുരാസാഹം (ഹ-പു-ദ്വി-ഏ) പുരോധായ (ല്യ-അ) സ്വായംഭുവം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ധാമ (ന-ന-ദ്വി-ഏ) യയുഃ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ).

അന്വയാർത്ഥം — ആ കാലത്തിങ്കൽ താരകനാൽ വിപ്രകൃതന്മാരായിരിക്കുന്ന ദിവൌകസ്സുകൾ തുരാഷാട്ടിനെ പുരോധാനംചെയ്തിട്ട സ്വായംഭുവമായിരിക്കുന്നധാമത്തെ യാനംചെയ്തു.

പരിഭാഷ — കാലം=സമയം- താരകൻ=താരകനെന്ന അസുരൻ- വിപ്രകൃതന്മാർ=ഉപദ്രവിക്കപ്പെട്ടവർ- ദിവൌകസ്സുകൾ=ദേവന്മാർ- തുരാഷാട്=ഇന്ദ്രൻ- പുരോധാനംചെയ്ക=മുമ്പിലാക്കുക- സ്വായംഭുവം=സ്വയംഭുവനസംബന്ധിച്ചത- സ്വയംഭു=ബ്രഹ്മാവ- ധാമം=സ്ഥാനം- യാനംചെയ്ക=പ്രാപിക്കുക-

൨- തേഷാമാവിരഭൂൽബ്രഹ്മാപരിമ്ലാനമുഖശ്രീയാം । സരസാംസുപ്തപത്മാനാംപ്രാതർദ്ദീധിതിമാനിവ॥

അന്വയം — പരിമ്ലാനമുഖശ്രീയാം (ഈ-പു-ഷ-ബ) തേഷാം (ദ-പു-ഷ-ബ) ബ്രഹ്മാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) സുപ്തപത്മാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) സരസാം (സ-ന-ഷ-ബ) പ്രാതഃ (അ) ദീധിതിമാൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ആവിരഭൂൽ (ലുങ്-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — പരിമ്ലാനമുഖശ്രീയുകളായിരിക്കുന്ന അവർക്ക ബ്രഹ്മാവ സുപ്തപത്മങ്ങളായിരിക്കുന്ന സരസ്സുകൾക്ക പ്രാതഃകാലത്തിങ്കൽ ആദിത്യൻ എന്നപോലെ ആവിർഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ — പരിക്ലാനമുഖശ്രീകൾ = പരിക്ലാനയായിരിക്കുന്ന മുഖശ്രീയോടുകൂടിയവർ — പരിക്ലാനാ = പരിക്ഷീണാ - മുഖശ്രീ = മുഖത്തിന്റെ ശ്രീ - ശ്രീ = ശോഭാ - അവർ = ദിവൌകസ്സുകൾ - സുപ്തപത്മങ്ങൾ = സുപ്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്മങ്ങളോടു കൂടിയവ — സുപ്തങ്ങൾ = കൂമ്പിയവ — പത്മങ്ങൾ = താമരപ്പൂക്കൾ — സരസ്സുകൾ = താമരപ്പൊയ്കകൾ — പ്രാതഃകാലം = പ്രഭാതസമയം — ദീധിതിമാൻ = ആദിത്യൻ — ആവിർഭവിക്ക = പ്രകാശിക്ക —

൩ — അഥസർവ്വസ്യധാതാരംതെസർവ്വെസർവ്വതൊമുഖം । വാഗീശംവാഗ്ഭിരർത്ഥ്യാഭിഃ പ്രണിപത്യൊപതസ്ഥിരെ ॥

അന്വയം —— അഥ (അ) സർവ്വെ (അ-പു-പ്ര-ബ) തെ (തദ്-പു-പ്ര-ബ) സർവ്വസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) ധാതാരം (ഋ-പു-ദ്വി-ഏ) സർവ്വതൊമുഖം - വാഗീശം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രണിപത്യ (ല്യ-അ) അർത്ഥ്യാഭിഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) വാഗ്ഭിഃ (ച-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) ഉപതസ്ഥിരെ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാർത്ഥം —— അനന്തരം സർവ്വന്മാരായിരിക്കുന്ന അവർ സർവ്വത്തിന്റെ ധാതാവായി സർവ്വതൊമുഖനായിരിക്കുന്ന വാഗീശനെ പ്രണിപതിച്ചിട്ടു അർത്ഥ്യകളായിരിക്കുന്ന വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു ഉപസ്ഥാനം ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ —— സർവ്വന്മാർ = ഒട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളവർ - അവർ = ദിവൌകസ്സുകൾ — സർവ്വം = സമസ്തം — ധാതാവ് = സ്രഷ്ടാവ് — സർവ്വതൊമുഖൻ = സർവ്വദിക്കുകളിലും മുഖത്തൊടുകൂടിയവൻ — വാഗീശൻ = ബ്രഹ്മാവ് — പ്രണിപതിക്ക = നമസ്കരിക്ക — അർത്ഥ്യകൾ = അർത്ഥത്തിങ്കൽനിന്നു വെർപെടാത്തവ — ഉപസ്ഥാനം ചെയ്ക = പൂജിക്ക —

൪ — നമൊസ്ത്രിമൂർത്തയെതുഭ്യംപ്രാക്സൃഷ്ടെഃകെവലാത്മനെ । ഗുണത്രയവിഭാഗായപശ്ചാൽഭെദമുപെയുഷെ ॥

അന്വയം — ഹെ ഭഗവൻ (ത-പു-സം-പ്ര-ഏ) സൃഷ്ടെഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ-ഏ) പ്രാക് (അ) ത്രിമൂർത്തയെ (ഇ-പു-ച-ഏ) കെവലാത്മനെ (ന-പു-ച-ഏ) പശ്ചാൽ (അ) ഗുണത്രയവിഭാഗായ (അ-പു-ച-ഏ) ഭെദം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉപെയുഷെ (സ-പു-ച-ഏ) തുഭ്യം (യുഷ്മദ്-ച-ഏ) നമഃ (അ) അസ്തു (ലൊട്-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം —— അല്ലയൊ ഭഗവാനായുള്ളൊവെ സൃഷ്ടിയുടെ മുമ്പിൽ ത്രിമൂർത്തിയായി കെവലാത്മാവായി പിന്നെ ഗുണത്രയ വിഭാഗനായി ഭെദത്തെ ഉപെയിവാനായിരിക്കുന്ന നിണക്കു

യിക്കായ്ക്ക നമസ്സു ഭവിക്കട്ടെ.

പരിഭാഷാ— ഭഗവാൻ=ഈശ്വരൻ— അമൂർത്തി=മൂർത്തിയോടുകൂടാത്തവൻ— മൂർത്തി=ശരീരം— കേവലാത്മാവ=കേവലമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയവൻ— കേവലം=ഏകം— ആത്മാവ=സ്വരൂപം— ഗുണത്രയവിഭാഗൻ=ഗുണത്രയമാകുന്ന വിഭാഗത്തോടുകൂടിയവൻ— ഗുണത്രയം=ഗുണങ്ങളുടെ ത്രയം— ഗുണങ്ങൾ=സത്വരജസ്തമസ്സുകൾ— ത്രയം=മൂന്ന— വിഭാഗം=വിഭജനസാധനം— (ഭേദവ്യവഹാരഹേതു) ഭേദം=വിശേഷം— ഉപേയിവാൻ=പ്രാപിച്ചവൻ— നമസ്സ=നമസ്കാരം—

൪— യദമോഘമപാമന്തരുപ്തംബീജമജത്വയാ । അതശ്ചരാചരംവിശ്വംപ്രഭവസ്തസ്യഗീയസേ ॥

അന്വയം ___ ഹേഅജ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വയാ (യുഷ്മ-തൃ-ഏ.) അപാം (പ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) അന്തഃ (അ) അമോഘം (അ-ന-പ്ര-ഏ) യൽ (യച്ഛ-ന-പ്ര-ഏ) ബീജം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഉപ്തം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അതഃ (അച്ഛ-ന-പ്ര-ഏ) ചരാചരം— വിശ്വം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തസ്യ (തച്ഛ-ന-ഷ-ഏ) പ്രഭവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഗീയസേ (ഗൈ-ആ-ക-പ്ര-പു-ഏ.)—

അന്വയാർത്ഥം ___ അല്ലയൊ അജനായുള്ളൊവെ അങ്ങയാൽ അപ്പുകളുടെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കൽ അമോഘമായിരിക്കുന്ന യാതൊരു ബീജം ഉപ്തമായിഭവിച്ചുവൊ ഈ ചരാചരമായിരിക്കുന്ന വിശ്വം അതിന്റെ പ്രഭവമായി ഗാനം ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷാ ___ അജൻ=അജന്മാവ— അപ്പുകൾ=ജലങ്ങൾ— അന്തർഭാഗം=മദ്ധ്യം— അമോഘം=സഫലം— ബീജം=വിത്തു— ഉപ്തം=വിന്യസ്തം— ചരാചരം=ചരമായിട്ടും അചരമായിട്ടും ഇരിക്കുന്നത— ചരം=ചരിക്കുന്നത— ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക— അചരം=ചരിക്കാത്തത— വിശ്വം=ഒട്ടൊഴിയാതെയുള്ളവസ്തു— അത=ബീജം— പ്രഭവം=പരിണാമം—

൫— തിസൃഭിസ്ത്വമവസ്ഥാഭിർമ്മഹിമാനമുദീരയൻ । പ്രലയസ്ഥിതിസർഗ്ഗാണാമേകഃകാരണതാംഗതഃ ॥

അന്വയം— തിസൃഭിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) അവസ്ഥാഭിഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) മഹിമാനം (ന-പു-ദ്വി-ഏ) ഉദീരയൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) പ്രലയസ്ഥിതിസർഗ്ഗാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) കാരണതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതഃ— ഏകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം ___ മൂന്ന അവസ്ഥകൾക്കൊണ്ട മഹിമാവെവി

ഉദീരയന്നായിരിക്കുന്ന അങ്ങുന്ന പ്രളയസ്ഥിതി സർഗ്ഗങ്ങളുടെ കാരണത്വമുഗതനായിരിക്കുന്ന ഏകനായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ——— മൂന്നവസ്ഥകൾ=സത്വാദിഗുണവൃത്തികൾ- മഹിമാവ=നിജശക്തി- ഉദീരയൻ=ഉദീരണം ചെയ്തിരുന്നവൻ- ഉദീരണംചെയ്ക=പ്രകാശിപ്പിക്ക- പ്രളയസ്ഥിതി സർഗ്ഗങ്ങൾ=പ്രളയവും സ്ഥിതിയും സർഗ്ഗവും- പ്രളയം=നാശം- സ്ഥിതി=നില്പ- സർഗ്ഗം=സൃഷ്ടി- കാരണത്വം=കാരണമാവു എന്നുള്ളത- ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ- ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക- ഏകൻ=ഒരുത്തൻ(ഒരംശമല്ലെന്ന താല്പര്യം).

൭- സ്ത്രീപുംസാവാത്മഭാഗൌ തേ ഭിന്നമൂർത്തേസ്സിസൃക്ഷയാ । പ്രസൂതിഭാജസ്സർഗ്ഗസ്യ താവേവ പിതരൌ സ്മൃതൌ॥

അന്വയം ——സ്ത്രീപുംസൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി) സിസൃക്ഷയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഭിന്നമൂർത്തേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) തേ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ഏ) ആത്മഭാഗൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി) ഭവതഃ (ക്രി-പ-പ-പ്ര-പു-ദ്വി) തൌ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ദ്വി) ഏവ (അ) പ്രസൂതിഭാജഃ (ജ-പു-ഷ-ഏ) സർഗ്ഗസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) പിതരൌ (ഋ-പു-പ്ര-ദ്വി) സ്മൃതൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി)-

അന്വയാർത്ഥം——സ്ത്രീപുംസന്മാർ സിസൃക്ഷ ഹേതുവായിട്ട ഭിന്നമൂർത്തിയായിരിക്കുന്ന അങ്ങേടെ ആത്മഭാഗങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു- അവർ തന്നെ പ്രസൂതിഭാക്കായിരിക്കുന്ന സർഗ്ഗത്തിന്ന പിതാക്കന്മാരായി സ്മൃതന്മാരായി ഭവിക്കുന്നു-

പരിഭാഷാ— സ്ത്രീപുംസന്മാർ=സ്ത്രീയും പുമാനും- സിസൃക്ഷാ=സൃഷ്ടിപ്പാനായിക്കൊണ്ടുള്ള ഇച്ഛാ-ഭിന്നമൂർത്തി=ഭിന്നയായിരിക്കുന്ന മൂർത്തിയോടു കൂടിയവൻ- ഭിന്നാ=ഭേദിക്കപ്പെട്ടത- ഭേദിക്ക=രണ്ടാക്കുക- മൂർത്തി=ശരീരം- ആത്മഭാഗങ്ങൾ=ദേഹഭാഗങ്ങൾ- പ്രസൂതിഭാക്ക=പ്രസൂതിയുള്ളത- പ്രസൂതി=പ്രസവം- സർഗ്ഗം=സൃഷ്ടി- പിതാക്കന്മാർ=മാതാപിതാക്കന്മാർ- സ്മൃതന്മാർ=സ്മരിക്കപ്പെട്ടവർ-

൮- സ്വകാലപരിമാണേന വ്യസ്തരാത്രിന്ദിവസ്യ തേ । യൌ തു സ്വപ്നാവബോധൌ താവ ഭൂതാനാം പ്രളയോദയൌ॥

അന്വയം— സ്വകാലപരിമാണേന (അ-ന-തൃ-ഏ) വ്യസ്തരാത്രിന്ദിവസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) തേ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ഏ) യൌ (യച്ഛ-പു-പ്ര-ദ്വി) സ്വപ്നാവബോധൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി) തൌ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ദ്വി) ഏവ (അ) ഭൂതാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) പ്രളയോദയൌ (അ-പു-പ്ര-ദ്വി).

അന്വയാൎത്ഥം ______ സ്വകാലപരിമാണംകൊണ്ടു വ്യസ്തരാത്രിന്ദിവനായിരിക്കുന്ന അങ്ങയ്ക്കു യാതൊരു സ്വപ്നബോധങ്ങൾ ഭവിക്കുന്നുവോ അതുകൾ തന്നെ ഭൂതങ്ങളുടെ പ്രളയോദയങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — സ്വകാലപരിമാണം=സ്വകാലത്തിന്റെ പരിമാണം — സ്വകാലം=തന്റെകാലം — പരിമാണം=പ്രമാണം — വ്യസ്തരാത്രിന്ദിവൻ=വ്യസ്തമായിരിക്കുന്ന രാത്രിന്ദിവത്തോടു കൂടിയവൻ — വ്യസ്തം=വ്യസിക്കപ്പെട്ടതു — വ്യസിക്ക വിഭജിക്ക — രാത്രിന്ദിവം=രാത്രിയും അഹസ്സും — അഹസ്സ്=പകൽ — സ്വപ്നബോധങ്ങൾ=സ്വപ്നവും ബോധവും — സ്വപ്നം=നിദ്ര — ബോധം=ഉണൎച്ച — ഭൂതങ്ങൾ=ഭവിച്ചവസ്തുക്കൾ — പ്രളയോദയങ്ങൾ=പ്രളയവും ഉദയവും — പ്രളയം=നാശം — ഉദയം=ഉല്പത്തി —

൯ — ജഗദ്യോനിരയോനിസ്ത്വംജഗദീശോനിരീശ്വരഃ । ജഗദാദിരനാദിസ്ത്വംജഗദന്തോനിരന്തകഃ ॥

അന്വയം — ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) ജഗദ്യോനിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) അയോനിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ജഗദീശഃ — നിരീശ്വരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ത്വം — ജഗദാദിഃ — അനാദിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ജഗദന്തഃ — നിരന്തകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) —

അന്വയാൎത്ഥം — അങ്ങുന്നു ജഗദ്യോനിയായിട്ടും അയോനിയായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നു ജഗദീശനായിട്ടും നിരീശ്വരനായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നു ജഗദാദിയായിട്ടും അനാദിയായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നു ജഗദന്തനായിട്ടും നിരന്തകനായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു

പരിഭാഷ — ജഗദ്യോനി=ജഗൽകാരണം — അയോനി=അകാരണം — ജഗദീശൻ=ജഗത്തുകൾക്കു ഈശൻ — ജഗത്തുകൾ=ലോകങ്ങൾ — ഈശൻ=ഈശ്വരൻ — നിരീശ്വരൻ=ഈശ്വരനോടു കൂടാത്തവൻ — ജഗദാദി=ജഗത്തുകളുടെ ആദി — ജഗത്തുകൾ=ലോകങ്ങൾ — ആദി=മുമ്പെയുള്ളവൻ — അനാദി=ആദിയോടു കൂടാത്തവൻ — ജഗദന്തൻ=ജഗത്തുകളുടെ അന്തൻ — ജഗത്തുകൾ=ലോകങ്ങൾ — അന്തൻ=നാശകരൻ — നിരന്തകൻ=അന്തകനോടു കൂടാത്തവൻ —

൧൦ — ആത്മാനമാത്മനാവേത്സിസൃജസ്യാത്മാനമാത്മനാ । ആത്മനാകൃതിനാചത്വമാത്മന്യേവപ്രലീയസേ ॥

അന്വയം — ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) ആത്മാനം (ന-പു-ദ്വി-ഏ) കൃതിനാ — ആത്മനാ (ന-പു-തൃ-ഏ) ഏവ (അ) വേത്സി (ലട്ട് —

പ-പ-മ-പു-ഏ) ആത്മാനം-കൃതിനാ-ആത്മനാ-(ന-പു-തൃ-ഏ) ഏവ (അ) സൃജസി (ലട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) കൃതിനാ- ആത്മനാ-ഏവ-ആത്മനി-ഏവ-പ്രലീയസേ (ലട്ട്-ആ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ ആത്മാവിനെ കൃതിയായിരിക്കുന്ന ആത്മാവുകൊണ്ടുതന്നെ അറിയുന്നു. ആത്മാവിനെ കൃതിയായിരിക്കുന്ന ആത്മാവുകൊണ്ടുതന്നെ സൃജിക്കുന്നു. കൃതിയായിരിക്കുന്ന ആത്മാവുകൊണ്ടുതന്നെ ആത്മാവിങ്കൽതന്നെ പ്രലയിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — ആത്മാവ=സ്വസ്വരൂപം — കൃതി=സമർത്ഥൻ — ആത്മാവ=താൻ — സൃജിക്ക=സൃഷ്ടിക്ക — പ്രലയിക്ക=ചേരുക —

ശ്ലോ — ദ്രവസ്സംഘാതകഠിനഃ സ്ഥൂലസ്സൂക്ഷ്മോലഘുർഗ്ഗുരുഃ । വ്യക്തോവ്യക്തേതരശ്ചാസി പ്രാകാമ്യംതെ വിഭൂതിഷു ॥

അന്വയം — ത്വം — ദ്രവഃ-സംഘാതകഠിനഃ-സ്ഥൂലഃ-സൂക്ഷ്മഃ-(അ-പു-പ്ര-ഏ) ലഘുഃ-ഗുരുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) വ്യക്തഃ-വ്യക്തേതരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) അസി (ലട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) വിഭൂതിഷു (ഇ-സ്ത്രീ-സ-ബ) തെ (യുഷ്മദ്-ഷ-ഏ) പ്രാകാമ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഭവതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ ദ്രവമായിട്ടും സംഘാതകഠിനമായിട്ടും സ്ഥൂലമായിട്ടും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും ലഘുവായിട്ടും ഗുരുവായിട്ടും വ്യക്തമായിട്ടും വ്യക്തേതരമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. വിഭൂതികളിൽ അങ്ങു പ്രാകാമ്യം ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — ദ്രവം=രസാത്മകം — സംഘാതകഠിനം=സംഘാതം കൊണ്ടു കഠിനം — സംഘാതം നിബിഡസംയോഗം — സ്ഥൂലം=വലുതായിരിക്കുന്നത് — സൂക്ഷ്മം=ചെറുതായിരിക്കുന്നത് — ലഘു=കനമില്ലാത്തത് — ഗുരു=കനമുള്ളത് — വ്യക്തം=കാര്യം — വ്യക്തേതരം=കാരണം — വിഭൂതികൾ=ഐശ്വര്യങ്ങൾ — പ്രാകാമ്യം=യഥാകാമത്വം —

ശ്ലോ — ഉൽഘാതഃപ്രണവോയാസാംന്യായൈസ്ത്രിഭിരുദീരണം । കർമ്മയജ്ഞഃഫലംസ്വർഗ്ഗസ്താസാംത്വംപ്രഭവോഗിരാം ॥

അന്വയം — യാസാം (യത്-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ഉൽഘാതഃ — പ്രണവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ത്രിഭിഃ (ഇ-പു-തൃ-ബ) ന്യായൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ഉദീരണം (അ-ന-പ്ര-ബ) കർമ്മ (ന-ന-പ്ര-ബ) യജ്ഞഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഫലം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സ്വർഗ്ഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) താസാം (തത്-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ഗിരാം (ഗിര-സ്ത്രീ-

ഷ-ബ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) പ്രഭവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം-യാഗമിലെ ഗീതങ്ങളുടെ ആരംഭം പ്രണവമായിട്ടും മൂന്നു ന്യായങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഉദീരണവും കൎമ്മം യജ്ഞമായിട്ടും ഫലം സ്വൎഗ്ഗമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നവയോ ആ ഗീതങ്ങൾക്കു അങ്ങുന്നു പ്രഭവമായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ- ഉൽഘാതം=ആരംഭം- പ്രണവം=മന്ത്രവിശേഷം- ന്യായങ്ങൾ=സ്വരങ്ങൾ ഉദീരണം=അദ്ധ്യയനം- യജ്ഞം=യാഗം- ഗീതകൾ=വാക്കുകൾ- (വേദങ്ങൾ എന്നു സാരം) പ്രഭവം=കാരണം.

൧൩- ത്വാമാമനന്തിപ്രകൃതിംപുരുഷാൎത്ഥപ്രവൎത്തിനീം। തദ്ദൎശിനമുദാസീനംത്വാമേവപുരുഷംവിദുഃ॥

അന്വയം-ത്വാം(യുഷ്മച്ഛ-ദ്വി-ഏ) പുരുഷാൎത്ഥപ്രവൎത്തിനീം (ഈം-സ്ത്രീ ദ്വി-ഏ) പ്രകൃതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആമനന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) ത്വാം-ഏവ (അ) തദ്ദൎശിനം (ന-പു-ദ്വി-ഏ) ഉദാസീനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പുരുഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) വിദുഃ (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാൎത്ഥം-അങ്ങയെ പുരുഷാൎത്ഥപ്രവൎത്തിനിയായിരിക്കുന്ന പ്രകൃതിയെന്നു ആമനനം ചെയ്യുന്നു. അങ്ങയെതന്നെ തദ്ദൎശിയായി ഉദാസീനനായിരിക്കുന്ന പുരുഷൻ എന്നു അറിയുന്നു.

പരിഭാഷ- പുരുഷാൎത്ഥപ്രവൎത്തനി=പുരുഷാൎത്ഥത്തെ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നത- പുരുഷാൎത്ഥം=പുരുഷന്റെ അൎത്ഥം- പുരുഷൻ=ആത്മാവ- അൎത്ഥം=ഭോഗം- പ്രവൎത്തിപ്പിക്ക=ജനിപ്പിക്ക- പ്രകൃതി=മൂലപ്രകൃതി- ആമനനംചെയ്ക=പറക- തദ്ദൎശി=അതിനെ ദൎശിക്കുന്നവൻ- അത=പ്രകൃതി- ദൎശിക്ക=കാണുക- ഉദാസീനൻ=വ്യാപാരത്തൊടുകൂടാത്തവൻ-

൧൪- ത്വംപിതൃണാമപിപിതാദേവാനാമപിദേവതാ। പരതോപിപരശ്ചാസിവിധാതാവേധസാമപി॥

അന്വയം- ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) പിതൃണാം (ഋ-പു-ഷ-ബ) അപി (അ) പിതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ദേവാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) അപി- (അ) ദേവതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പരതഃ (തസി-അ) അപി (അ) പരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) വേധസാം (സ-പു-ഷ-ബ) അപി (അ) വിധാതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) അസി (ലട്ട്-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം-അങ്ങുന്നു പിതൃക്കളുടെയും പിതാവായിട്ടും ദേവന്മാരുടെയും ദേവതയായിട്ടും പരന്മാരിൽ നിന്നും പരനായിട്ടും

ദേവന്മാരുടെയും വിധാതാവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — പിതൃക്കൾ=അഗ്നിഷ്വാത്താദികൾ — പിതാവ്=തർപ്പണീയൻ — (തൃപ്തിവരുത്തപ്പെടുവാൻ യോഗ്യൻ) ദേവന്മാർ=ഇന്ദ്രാദികൾ — ദേവതാ=ദേവൻ — പരങ്ങൾ=ഉൽകൃഷ്ടങ്ങൾ — പരൻ=ഉൽകൃഷ്ടൻ — വേധസ്സുകൾ=സൃഷ്ടികർത്താക്കന്മാർ — വിധാതാവ്=സ്രഷ്ടാവ് —

൩൨— ത്വമേവ ഹവ്യം ഹോതാ ച ഭോഗ്യം ഭോക്താ ച ശാശ്വതഃ ।
വേദ്യഞ്ച വേദിതാ ചാസി ധ്യാതാ ധ്യേയഞ്ച തൽപരം ॥

അന്വയം — ത്വം (യുഷ്മദ്-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) ശാശ്വതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ത്വം-ഏവ-ഹവ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഹോതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) ത്വം-ഏവ-ഭോഗ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഭോക്താ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) ത്വം-ഏവ-വേദ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) വേദിതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) അസി (ലട്-പ-മ-പു-ഏ) ത്വം-ഏവ-ധ്യാതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) തൽപരം-ധ്യേയം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ച (അ)

അന്വയാർത്ഥം — അങ്ങുന്നുതന്നെ ശാശ്വതനായി ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നുതന്നെ ഹവ്യമായിട്ടും ഹോതാവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നുതന്നെ ഭോഗ്യമായിട്ടും ഭോക്താവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നുതന്നെ വേദ്യമായിട്ടും വേദിതാവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നുതന്നെ ധ്യാതാവായിട്ടും തൽപരമായിരിക്കുന്ന ധ്യേയമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ — ശാശ്വതൻ=നിത്യൻ — ഹവ്യം=ഘൃതം മുതലായ ഹവിസ്സ് — ഹോതാവ്=യജമാനൻ — ഭോഗ്യം=കർമ്മഫലം — ഭോക്താവ്=ഭുജിക്കുന്നവൻ — ഭുജിക്ക=അനുഭവിക്ക — വേദ്യം=അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം — വേദിതാവ്=അറിയുന്നവൻ — ധ്യാതാവ്=ധ്യാനിക്കുന്നവൻ — ധ്യാനിക്ക=സ്മരിക്ക — തൽപരം=അവങ്കൽനിന്ന പരം — അവൻ=ധ്യാതാവ് — പരം=അന്യം — ധ്യേയം=ധ്യാനിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം.

൩൩— ഇതി തേഭ്യഃ സ്തുതീഃ ശ്രുത്വാ യാഥാർത്ഥ്യഹൃദയംഗമാഃ ।
പ്രസാദാഭിമുഖോ വേധാഃ പ്രത്യുവാച ദിവൗകസഃ ॥

അന്വയം — വേധാഃ (സ-പു-പ്ര-ഏ) തേഭ്യഃ (തച്ഛ-പു-പ-ബ) ഇതി (അ) യാഥാർത്ഥ്യഹൃദയംഗമാഃ (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) സ്തുതീഃ (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) ശ്രുത്വാ (ക്ത്വാ-അ) പ്രസാദാഭിമുഖഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ദിവൗകസഃ (സ-പു-ദ്വി-ബ) പ്രത്യുവാച (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — വേധസ്സ അവരിൽ നിന്ന ഇപ്രകാരം യഥാൎത്ഥ്യഹൃദയംഗമകളായിരിക്കുന്ന സ്തുതികളെ ശ്രവിച്ചിട്ട പ്രസാദാഭിമുഖനായിട്ട ദിവൌകസ്സുകളോട പ്രതിവദിച്ചു.

പരിഭാഷാ — വേധസ്സ= ബ്രഹ്മാവ — അവർ= ദിവൌകസ്സുകൾ — യാഥാൎത്ഥ്യഹൃദയംഗമകൾ= യഥാൎത്ഥ്യം ഹേതുവായിട്ട ഹൃദയംഗമകൾ — യാഥാൎത്ഥ്യം= യഥാൎത്ഥത — ഹൃദയംഗമകൾ= മനോഹരകൾ — സ്തുതികൾ= സ്തോത്രങ്ങൾ — ശ്രവിക്ക= കേൾക്കുക — പ്രസാദാഭിമുഖൻ= പ്രസാദം ഹേതുവായിട്ട അഭിമുഖൻ — അഭിമുഖൻ= ആഭിമുഖ്യം ഉള്ളവൻ — ദിവൌകസ്സുകൾ= ദേവന്മാർ — പ്രതിവദിക്ക= പറക —

൧൫ — പുരാണസ്യ കവേസ്തസ്യ ചതുൎമ്മുഖസമീരിതാ । പ്രവൃത്തിരാസീച്ഛബ്ദാനാം ചരിതാൎത്ഥാ ചതുഷ്ടയീ ॥

അന്വയം — പുരാണസ്യ (അ — പു — ഷ — ഏ) കവേഃ (ഇ — പു — ഷ — ഏ) തസ്യ (ത — പു — ഷ — ഏ) ചതുൎമ്മുഖസമീരിതാ (ആ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) ശബ്ദാനാം (അ — പു — ഷ — ബ) ചതുഷ്ടയീ (ഈ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) പ്രവൃത്തിഃ (ഇ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) ചരിതാൎത്ഥാ (ആ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) ആസീൽ (ലങ് — പ — പ്ര — പു — ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — പുരാണനായിരിക്കുന്ന കവിയാകുന്ന അവന്റെ ചതുൎമ്മുഖസമീരിതയായിരിക്കുന്ന ശബ്ദങ്ങളുടെ ചതുഷ്ടയിയായിരിക്കുന്ന പ്രവൃത്തി ചരിതാൎത്ഥയായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ — പുരാണൻ= പണ്ടുള്ളവൻ — അവൻ= ബ്രഹ്മാവ — ചതുൎമ്മുഖസമീരിതാ= നാലുമുഖങ്ങളെക്കൊണ്ട സമീരിതാ — സമീരിതാ= വഴിപോലെ ഈരിതാ — ഈരിതാ= ഉച്ചാരണംചെയ്യപ്പെട്ടത — ഉച്ചാരണംചെയ്ക= ഉരുവിടുക — ചതുഷ്ടയി= നാല അവയവങ്ങളോടുകൂടിയത — പ്രവൃത്തി= പ്രസരം — ചരിതാൎത്ഥാ= കൃതാൎത്ഥാ —

൧൬ — സ്വാഗതം സ്വാനധീകാരാൻ പ്രഭാവൈരവലംബ്യ വഃ । യുഗപദ്യുഗബാഹുഭ്യഃ പ്രാപ്തേഭ്യഃ പ്രാജ്യവിക്രമാഃ ॥

അന്വയം — ഹേ പ്രാജ്യവിക്രമാഃ (അ — പു — സം — പ്ര — ബ) സ്വാൻ — അധീകാരാൻ (അ — പു — ദ്വി — ബ) പ്രഭാവൈഃ (അ — പു — തൃ — ബ) അവലംബ്യ (ല്യ — അ) യുഗപൽ (അ) പ്രാപ്തേഭ്യഃ (അ — പു — ച — ബ) യുഗബാഹുഭ്യഃ (ഉ — പു — ച — ബ) വഃ (യുഷ്മ — ച — ബ) സ്വാഗതം (അ — ന — ദ്വി — ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — അല്ലയോ പ്രാജ്യവിക്രമന്മാരായുള്ളോരെ സ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന അധികാരങ്ങളെ പ്രഭാവങ്ങളെക്കൊണ്ട അ

വലംബിച്ചിട്ടു സ്ഥിതന്മാരായി ഏകകാലത്തിങ്കൽ പ്രാപ്തന്മാരായി യുഗബാഹുക്കളായിരിക്കുന്ന നിങ്ങൾക്കായിക്കൊണ്ടു ഞാൻ സ്വാഗതത്തെ പൃച്ഛിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ______പ്രാജ്യവിക്രമന്മാർ=പ്രാജ്യമായിരിക്കുന്ന വിക്രമത്തോടുകൂടിയവർ— പ്രാജ്യം=ബഹു— വിക്രമം=പരാക്രമം— സ്വങ്ങൾ=തങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചവ— അധികാരങ്ങൾ=അധികാരങ്ങൾ— പ്രഭാവങ്ങൾ=സാമർത്ഥ്യങ്ങൾ— അവലംബിക്ക=ആശ്രയിക്ക— സ്ഥിതന്മാർ=സ്ഥിതിചെയ്യുവർ. പ്രാപ്തന്മാർ=പ്രാപിച്ചവർ— പ്രാപിക്ക=വരിക— യുഗബാഹുക്കൾ=യുഗങ്ങൾപോലെ ഇരിക്കുന്ന ബാഹുക്കളോടുകൂടിയവർ— യുഗങ്ങൾ=നുകങ്ങൾ— ബാഹുക്കൾ=കൈകൾ— സ്വാഗതം=ശോഭനമായിരിക്കുന്ന ആഗതം— ആഗതം=ആഗമനം— പൃച്ഛിക്ക=ചോദിക്ക—

൧൯. കിമിദം ദ്യുതിമാത്മീയാം ന ബിഭ്രതി യഥാ പുരാ । ഹിമക്ലിഷ്ടപ്രകാശാനി ജ്യോതീംഷീവ മുഖാനി വഃ ॥

അന്വയം - ഹേ വത്സാഃ (അ-പു-സം-പ്ര-ബ) ഹിമക്ലിഷ്ടപ്രകാശാനി (അ-ന-പ്ര-ബ) ജ്യോതീംഷി (സ-ന-പ്ര-ബ) ഇവ (അ) വഃ (യുഷ്മദ്-ഷ-ബ) മുഖാനി (അ-ന-പ്ര-ബ) പുരാ-യഥാ-തഥാ-(അ) ആത്മീയാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ദ്യുതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ന (അ) ബിഭ്രതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-ബ) ഇദം (ഇദംശ-ന-പ്ര-ഏ) കിം (അ)

അന്വയാർത്ഥം______അല്ലയോ വത്സന്മാരായുള്ളോവേ ഹിമക്ലിഷ്ടപ്രകാശങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സുകൾ എന്നപോലെ നിങ്ങളുടെ മുഖങ്ങൾ പണ്ടു യാതൊരു പ്രകാരം അപ്രകാരം ആത്മീയയായിരിക്കുന്ന ദ്യുതിയെ ധരിക്കുന്നില്ല. ഇതു എന്തു കാരണമായിട്ടാകുന്നു.

പരിഭാഷ— വത്സന്മാർ=പുത്രകന്മാർ— ഹിമക്ലിഷ്ടപ്രകാശങ്ങൾ=ഹിമക്ലിഷ്ടമായിരിക്കുന്ന പ്രകാശത്തോടുകൂടിയവ— ഹിമക്ലിഷ്ടം=ഹിമത്തെ ഹേതുവായിട്ടു ക്ലിഷ്ടം— ഹിമം=മഞ്ഞ— ക്ലിഷ്ടം=ക്ഷീണം— ജ്യോതിസ്സുകൾ=നക്ഷത്രങ്ങൾ— ആത്മീയാ=തങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചത— ദ്യുതി=ശോഭാ— ഭരിക്ക=ധരിക്ക—

൨൦. പ്രശമാദർച്ചിഷാമേതദനുദ്ഗീർണ്ണസുരായുധം । വൃത്രസ്യ ഹന്തുഃ കുലിശം കുണ്ഠിതാശ്രീവ ലക്ഷ്യതേ ॥

അന്വയം______അർച്ചിഷാം (സ-ന-ഷ-ബ) പ്രശമാൽ (അ-പു-പ-ഏ) അനുദ്ഗീർണ്ണസുരായുധം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഏതൽ (ഏതദ്-ന-പ്ര-ഏ) വൃത്രസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ഹന്തുഃ (ഋ-പു-ഷ-

ഏ) കുലിശം (അ-ന-പ്ര-ഏ) കുണ്ഠിതാശ്രി (ഇ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ലക്ഷ്യതേ (ലട്-ആ-പ-പ്ര-പു ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അർച്ചിസ്സുകളുടെ പ്രശമംകൊണ്ടുളവായിട്ടു അന്തർഗ്ഗീർണ്ണസുരായുധമായിരിക്കുന്ന ഒരു വൃത്രന്റെ ഹന്താവിന്റെ കുലിശം കുണ്ഠിതാശ്രിയോയെന്ന തോന്നുമാറു ലക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷ— അർച്ചിസ്സുകൾ=രശ്മികൾ— പ്രശമം=ഏററവും ഉള്ള ശമം— ശമം=ശമനം— അന്തർഗ്ഗീർണ്ണസുരായുധം=അന്തർഗ്ഗീർണ്ണമായിരിക്കുന്ന സുരായുധത്തോടു കൂടിയത— അന്തർഗ്ഗീർണ്ണം=ഉൽഗ്ഗീർണ്ണമല്ലാത്തത— ഉൽഗ്ഗീർണ്ണം=ഉൽഗ്ഗിരണം ചെയ്യപ്പെട്ടത— ഉൽഗ്ഗിരണംചെയ്ക=ഉൽപാദിപ്പിക്ക— സുരായുധം=ഇന്ദ്രചാപം— വൃത്രന്റെഹന്താവ=ദേവേന്ദ്രൻ— കുലിശം=വജ്രം— കുണ്ഠിതാശ്രീ=കുണ്ഠിതയായിരിക്കുന്ന അശ്രിയോടു കൂടിയത— കുണ്ഠിതാ=കുണ്ഠയായി ഭവിച്ചത— കുണ്ഠാ=മന്ദാ— അശ്രീ=ധാരാ— (കൂർച്ചയുള്ള പ്രദേശം) ലക്ഷിക്ക=ദർശിക്ക—

൨൧— കിഞ്ചായമരിദുർവ്വാരഃപാണൌപാശഃപ്രചേതസഃ । മന്ത്രേണഹതവീര്യസ്യഫണിനോദൈന്യമാശ്രിതഃ ॥

അന്വയം— കിഞ്ച (അ) അയം (ഇദംശ-പു-പ്ര-ഏ) അരിദുർവ്വാരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രചേതസഃ (സ-പു-ഷ-ഏ) പാണൌ (ഇ-പു-സ ഏ) പാശഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) മന്ത്രേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) ഹതവീര്യസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ഫണിനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) ദൈന്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ആശ്രിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അത്രതന്നെ അല്ല ഒരു അരിദുർവ്വാരമായിരിക്കുന്ന പ്രചേതസ്സിന്റെ പാണിയിങ്കലുള്ള പാശം മന്ത്രംകൊണ്ടു ഹതവീര്യനായിരിക്കുന്ന ഫണിയുടെ ദൈന്യത്തെ ആശ്രിതമായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— അരിദുർവ്വാരം=അരികളാൽ ദുർവ്വാരം— അരികൾ=ശത്രുക്കൾ— ദുർവ്വാരം=ദുഃഖേന വാരണംചെയ്യപ്പെടുന്നത— വാരണംചെയ്ക=തടുക്കുക— പ്രചേതസ്സ=വരുണൻ— പാണി=കയ്യ— പാശം=കയറ— ഹതവീര്യൻ=ഹതമായിരിക്കുന്ന വീര്യത്തോടുകൂടിയവൻ— ഹതം=ഹനിക്കപ്പെട്ടത— ഹനിക്ക=നശിപ്പിക്ക— വീര്യം=പരാക്രമം— ഫണി=സർപ്പം— ദൈന്യം=ദീനത്വം— ആശ്രിതം=ആശ്രയിച്ചത.

൨൨— കുബേരസ്യമനശ്ശല്യംശംസതീവപരാഭവം । അപവിദ്ധഗദോബാഹുർഭഗ്നശാഖഇവദ്രുമഃ ॥

അന്വയം— അപവിദ്ധഗദഃ— ഭഗ്നശാഖഃ=ദ്രുമഃ (അ-പു-

പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) കുബേരസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ബാഷ്പഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) മനശ്ശല്യം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പരാഭവം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ശംസതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇവ (അ)

അന്വയാർത്ഥം — അപവിദ്ധഗദമായി ഭഗ്നശാഖമായിരിക്കുന്ന ദ്രുമം എന്നപോലെ ദൃശ്യമാനമായിരിക്കുന്ന കുബേരന്റെ ബാഷ്പമനശ്ശല്യമായിരിക്കുന്ന പരാഭവത്തെ ശംസിക്കുന്നുവൊ എന്നു തോന്നും.

പരിഭാഷ — അപവിദ്ധഗദം=അപവിദ്ധയായിരിക്കുന്ന ഗദയോടു കൂടിയത — അപവിദ്ധാ=അപവേധിക്കപ്പെട്ടത — അപവേധിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക — ഭഗ്നശാഖം=ഭഗ്നയായിരിക്കുന്ന ശാഖയോടുകൂടിയത — ഭഗ്നാ=ഭഞ്ജിക്കപ്പെട്ടത — ഭഞ്ജിക്ക=നശിപ്പിക്ക — ശാഖാ=കൊമ്പ — ദ്രുമം=വൃക്ഷം — ദൃശ്യമാനം=ദർശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത — ദർശിക്ക=കാണ്ക — കുബേരൻ=വൈശ്രവണൻ — ബാഷ്പ=കണ്ണു — മനശ്ശല്യം=മനസ്സിന്നു ശല്യം — ശല്യം=അതിദുഃഖകരം — പരാഭവം=ശത്രുപീഡാ — ശംസിക്ക=പറക —

൨൩ — യമോപി വിലിഖൻഭൂമിംദണ്ഡേനാസ്തമിതത്വിഷാ । കുരുതേസ്മിന്നമോഘേപി നിർവ്വാണാലാതലാഘവം ॥

അന്വയം — യമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) അസ്തമിതത്വിഷാ (ഷ-പു-തൃ-ഏ) ദണ്ഡേന (അ-പു-തൃ-ഏ) ഭൂമിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) വിലിഖൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) അമോഘേ (അ-പു-സ-ഏ) അപി (അ) അസ്മിൻ (ഇദം-പു-സ-ഏ) നിർവ്വാണാലാതലാഘവം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കുരുതേ (ലട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം — യമനും അസ്തമിതത്വിട്ടായിരിക്കുന്ന ദണ്ഡം കൊണ്ടു ഭൂമിയെ വിലിഖനായിട്ടു അമോഘമായിരുന്നു എങ്കിലും ഇതിങ്കൽ നിർവ്വാണാലാതലാഘവത്തെ ചെയ്യുന്നു.

പരിഭാഷ — യമൻ=അന്തകൻ — അസ്തമിതത്വിട്ട്=അസ്തമിതയായിരിക്കുന്ന ത്വിട്ടോടു കൂടിയത — അസ്തമിതാ=നശിച്ചത — ത്വിട്ട=ശോഭ — ദണ്ഡം=ദണ്ഡായുധം — വിലിഖൻ=വിലേഖനം ചെയ്യുന്നവൻ — വിലേഖനം ചെയ്ക=വരയ്ക്കുക — അമോഘം=സഫലം — ഇത=ദണ്ഡായുധം — നിർവ്വാണാലാതലാഘവം=നിർവ്വാണാലാതത്തിങ്കലുള്ള ലാഘവം — നിർവ്വാണാലാതം=നിർവ്വാണമായിരിക്കുന്ന അലാതം — നിർവ്വാണം=കെട്ടത — അലാതം=തീക്കട്ട — ലാഘവം=അനാദരം —

൨൪ — അമീചാകഥമാദിത്യാഃ പ്രതാപക്ഷയശീതളാഃ । ചിത്രന്യസ്താ ഇവ ഗതാഃ പ്രകാമാലോകനീയതാം ॥

അന്വയം— അമീ (അദശ-പു-പ്ര-ബ) ആദിത്യാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ, ച (അ) കഥം (അ) പ്രതാപക്ഷയശീതളാഃ-ചിത്രന്യസ്താഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ഇവ (അ) പ്രകാമാലോകനീയതാം (അ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ).

അന്വയാൎത്ഥം— ഈ ആദിത്യന്മാരും എന്തു ഹേതുവായിട്ട പ്രതാപക്ഷയശീതളന്മാരായി ചിത്രന്യസ്തന്മാരൊ എന്ന തോന്നുംവണ്ണം പ്രകാമാലോകനീയതയെ ഗതന്മാരായിഭവിക്കുന്നു—

പരിഭാഷാ— ആദിത്യന്മാർ- ദ്വാദശാദിത്യന്മാർ- പ്രതാപക്ഷയശീതളന്മാർ= പ്രതാപക്ഷയം ഹേതുവായിട്ട ശീതളന്മാർ—പ്രതാപക്ഷയം=പ്രതാപത്തിന്റെ ക്ഷയം— പ്രതാപം=ചൂട— ക്ഷയം=കുറവ— ശീതളന്മാർ=തണുത്തവർ— ചിത്രന്യസ്തന്മാർ=ചിത്രത്തിങ്കൽ ന്യസ്തന്മാർ— ന്യസ്തന്മാർ=ന്യസിക്കപ്പെട്ടവർ— ന്യസിക്ക=എഴുതുക— പ്രകാമാലോകനീയത= പ്രകാമാലോകനീയന്മാരാവു എന്നുള്ളത- പ്രകാമാലോകനീയന്മാർ=ഏററവും ആലോകനീയന്മാർ- ആലോകനീയന്മാർ=ആലോകനം ചെയ്യപ്പെടുവാൻ ശക്യന്മാർ— ആലോകനംചെയ്ക=ദൎശിക്ക— ഗതന്മാർ-ഗമിച്ചവർ—ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക—

൨൫— പൎയ്യാകുലത്വാന്മരുതാംവേഗഭംഗോനുമീയതേ । അംഭസാമോഘസംരോധഃപ്രതീപഗമനാദിവ ॥

അന്വയം— മരുതാം (ത-പു-ഷ-ബ) പൎയ്യാകുലത്വാൽ (അ-ന-പ-ഏ) വേഗഭംഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അംഭസാം (സ-ന-ഷ-ബ) പ്രതീപഗമനാൽ (അ-ന-പ-ഏ) ഓഘസംരോധഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) അനുമീയതേ (ലട്ട—ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).—

അന്വയാൎത്ഥം— മരുത്തുകളുടെ പൎയ്യാകുലത്വം ഹേതുവായിട്ട വേഗഭംഗം അംഭസ്സുകളുടെ പ്രതീപഗമനം ഹേതുവായിട്ടഓഘസംരോധം എന്നപോലെ അനുമിക്കപ്പെടുന്നു

പരിഭാഷാ— മരുത്തുകൾ=അഷ്ടമരുത്തുകൾ— പൎയ്യാകുലത്വം= പൎയ്യാകുലന്മാരാവു എന്നുള്ളത—പൎയ്യാകുലന്മാർ=സംഭ്രാന്തന്മാർ— വേഗഭംഗം= വേഗത്തിന്റെ ഭംഗം— അംഭസ്സുകൾ=ജലങ്ങൾ— പ്രതീപഗമനം=വിപരീതഗതി— ഓഘസംരോധം=പ്രവാഹപ്രതിബന്ധം

൨൬— ആവൎജ്ജിതജടാമൌലിവിലംബിശശികോടയഃ । രുദ്രാണാമപിമൂൎദ്ധാനഃക്ഷതഹുംകാരശംസിനഃ ॥

അന്വയം—— ആവൎജ്ജിതജടാമൌലി വിലംബിശശികോടയഃ

(ഇ-പു-പ്ര-ബ) രുദ്രാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) മൂൎദ്ധാനഃ (ന-പു-പ്ര-ബ) അപി (അ) ക്ഷതാഹംകാരശംസിനഃ (ന-പു-പ്ര-ബ)

അന്വയാൎത്ഥം— ആവൎജ്ജിതജടാമൌലിവിലംബിശശികോടികളായിരിക്കുന്ന രുദ്രന്മാരുടെ മൂൎദ്ധാക്കളും ക്ഷതാഹംകാര ശംസികളായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— ആവൎജ്ജിതജടാമൌലിവിലംബിശശികോടികൾ= ആവൎജ്ജിതജടാമൌലിവിലംബിനികളായിരിക്കുന്ന ശശികോടികളോടുകൂടിയവ- ആവൎജ്ജിതജടാമൌലിവിലംബിനികൾ= ആവൎജ്ജിതജടാമൌലികളിൽ വിലംബിക്കുന്നവ- ആവൎജ്ജിതജടാമൌലികൾ= ആവൎജ്ജിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജടാമൌലികൾ- ആവൎജ്ജിതങ്ങൾ=അവനതങ്ങൾ- (താണവ) ജടാമൌലികൾ=ജടാമയങ്ങളായിരിക്കുന്ന മൌലികൾ- ജടാമയങ്ങൾ= ജടാസ്വരൂപങ്ങൾ- മൌലികൾ കിരീടങ്ങൾ- വിലംബിക്കു=തൂങ്ങുക- ശശികോടികൾ=ശശിയുടെ കോടികൾ- ശശി= ചന്ദ്രൻ- കോടികൾ=കലകൾ- രുദ്രന്മാർ=ഏകാദശരുദ്രന്മാർ- മൂൎദ്ധാക്കൾ=ശിരസ്സുകൾ- ക്ഷതാഹംകാരശംസികൾ= ക്ഷതാഹംകാരത്തെ ശംസിക്കുന്നവ- ക്ഷതാഹംകാരം=ക്ഷതമായിരിക്കുന്ന അഹംകാരം- ക്ഷതം=ഭഗ്നം- ശംസിക്കു=പറക-

൨൭— ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠാഃപ്രഥമംയൂയംഖലുബലവത്തരൈഃ
അപവാദൈരിവോത്സൎഗ്ഗാഃകൃതവ്യാവൃത്തയഃപരൈഃ ॥

അന്വയം— പ്രഥമം (അ) ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) യൂയം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ബ) ബലവത്തരൈഃ— പരൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ഉത്സൎഗ്ഗാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) അപവാദൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ഇവ (അ) കൃതവ്യാവൃത്തയഃ (ഇ-പു-പ്ര-ബ) ന (അ) സ്ഥ (ലട്ട-പ-പ-മ-പു-ബ) ഖലു (അ)

അന്വയാൎത്ഥം— മുമ്പിൽ ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠന്മാരായിരിക്കുന്ന നിങ്ങൾ ബലവത്തരന്മാരായിരിക്കുന്ന പരന്മാരാൽ ഉത്സൎഗ്ഗങ്ങൾ അപവാദങ്ങളാൽ എന്നപോലെ കൃതവ്യാവൃത്തികളായി ഭവിക്കുന്നില്ലയോ.

പരിഭാഷാ— ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠന്മാർ=ലബ്ധയായിരിക്കുന്ന പ്രതിഷ്ഠയോടുകൂടിയവർ- ലബ്ധ=ലഭിക്കപ്പെട്ടതു- പ്രതിഷ്ഠ=സ്ഥിതി- ബലവത്തരന്മാർ=ബലാധികന്മാർ- പരന്മാർ=ശത്രുക്കൾ- ഉത്സൎഗ്ഗങ്ങൾ= സാമാന്യവിധികൾ- കൃതവ്യാവൃത്തികൾ= കൃതയായിരിക്കുന്ന വ്യാവൃത്തിയോടു കൂടിയവർ- കൃത=ചെയ്യപ്പെ

ദ്ധൃതം– വ്യാവൃത്തി=സ്ഥിതിവിശേഷം–

പദ്യം– തൽബ്രൂതവത്സാഃകിമിതഃപ്രാൎത്ഥയധ്വെസമാഗതാഃ।
മയിസൃഷ്ടിൎഹിലൊകാനാംരക്ഷായുഷ്മാസ്വവസ്ഥിതാ॥

അന്വയം— ഹെ വത്സാഃ (അ-പു-സം-പ്ര-ബ) തൽ (അ) സമാഗതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) യൂയം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ബ) ഇതഃ (തദ്ധി-അ) കിം (കിംശ-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രാൎത്ഥയധ്വെ (ലട്–ആ-പ-മ-പു-ബ) ബ്രൂത (ലൊട്–പ-പ-മ-പു-ബ) ഹി (അ) മയി (അസ്മച്ഛ-സ-ഏ) ലൊകാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) സൃഷ്ടിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) രക്ഷാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) യുഷ്മാസു (യുഷ്മച്ഛ-സ-ബ) അവസ്ഥിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയൊ വത്സന്മാരായുള്ളൊവെ അത്ര ഒരുമിച്ചായിട്ട സമാഗതന്മാരായിരിക്കുന്ന നിങ്ങൾ എങ്കൽ നിന്ന എന്തിനെ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു- ബ്രവിച്ചാലും യാതൊന്ന ഹെതുവായിട്ട എങ്കൽ ലൊകങ്ങളുടെ സൃഷ്ടി അവസ്ഥിതയായി ഭവിക്കുന്നു. രക്ഷാ നിങ്ങളിൽ അവസ്ഥിതയായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— വത്സന്മാർ=പുത്രന്മാർ- സമാഗതന്മാർ=ഒരുമിച്ചു വന്നവർ- ബ്രവിക്ക=പറക- അവസ്ഥിതാ=സ്ഥിതിചെയ്തത-

പദ്യം– തതൊമന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരശൊഭിനാ। ഗുരുംനെത്രസഹസ്രെണചൊദയാമാസവാസവഃ॥

അന്വയം— തതഃ (അ) വാസവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഗുരും (ഉ-പു-ദ്വി-ഏ) മന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരശൊഭിനാ (ന-ന-തൃ-ഏ) നെത്രസഹസ്രെണ (അ-ന-തൃ-ഏ) ചൊദയാമാസ (ലിട്–പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അനന്തരം വാസവൻ ഗുരുവിനെ മന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരശൊഭിയായിരിക്കുന്ന നെത്രസഹസ്രം കൊണ്ട ചൊദിച്ചു.

പരിഭാഷാ— വാസവൻ=ഇന്ദ്രൻ- ഗുരു=ബൃഹസ്പതി- മന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരശൊഭി=മന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരം എന്നപൊലെ ശൊഭിക്കുന്നത- മന്ദാനിലൊദ്ധൂതകമലാകരം=മന്ദാനിലൊദ്ധൂതമായിരിക്കുന്ന കമലാകരം- മന്ദാനിലൊദ്ധൂതം=മന്ദാനിലനാൽ ഉദ്ധൂതം- മന്ദാനിലൻ=മന്ദവായു- ഉദ്ധൂതം=ഇളക്കപ്പെട്ടത- കമലാകരം=താമരപ്പൊയ്ക- നെത്രസഹസ്രം=നെത്രങ്ങളുടെ സഹസ്രം- നെത്രങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ- സഹസ്രം=ആയിരം- ചൊദിക്ക=പ്രെരിക്ക-

൧൮- ദ്വിനേത്രോഥഹരേശ്ചക്ഷുശ്ശതചക്ഷുശ്ശതാധികം । വാചസ്പതിരുവാചേദം പ്രാഞ്ജലിർജ്ജലജാസനം ॥

അന്വയം— ദ്വിനേത്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഹരേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) ശതചക്ഷുശ്ശതാധികം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ചക്ഷുഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) വാചസ്പതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രാഞ്ജലിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ജലജാസനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇദം (ഇദംശ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉവാച (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ദ്വിനേത്രനായി ഹരിയുടെ ശതചക്ഷുശ്ശതാധികമായിരിക്കുന്ന ചക്ഷുസ്സായിരിക്കുന്ന ആ വാചസ്പതി പ്രാഞ്ജലിയായിട്ട ജലജാസനനോടു ഇതിനെ വചിച്ചു.

പരിഭാഷ— ദ്വിനേത്രൻ=രണ്ടു നേത്രങ്ങളോടു കൂടിയവൻ— നേത്രങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ— (ധർമ്മദൃഷ്ടിയും അന്തർദൃഷ്ടിയുമെന്ന സാരം) ഹരി=ഇന്ദ്രൻ— ശതചക്ഷുശ്ശതാധികം=ശതചക്ഷുശ്ശതത്തിങ്കൽനിന്നു അധികം— ശതചക്ഷുശ്ശതം=നൂറു ചക്ഷുശ്ശതം— ചക്ഷുശ്ശതം=ചക്ഷുസ്സുകളുടെ ശതം— ചക്ഷുസ്സുകൾ=കണ്ണുകൾ— ശതം=നൂറ— ചക്ഷുസ്സ=കണ്ണ— വാചസ്പതി=ബൃഹസ്പതി— പ്രാഞ്ജലി=പ്രബദ്ധമായിരിക്കുന്ന അഞ്ജലിയോടു കൂടിയവൻ— പ്രബദ്ധം=പ്രബന്ധിക്കപ്പെട്ടത— അഞ്ജലി=കൂപ്പുകൈ— ജലജാസനം— ബ്രഹ്മാവ— വചിക്ക=പറക—

൧൯- ഏവമേതദ്ഭഗവന്നാധൃഷ്ടം നഃ പദൈഃ പദം । പ്രത്യേകം വിനിയുക്താത്മാ കഥം നാജ്ഞാസ്യസി പ്രഭോ ॥

അന്വയം— ഹേ ഭഗവൻ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) യൽ (യച്ഛ-ന-ദ്വി-ഏ) ആഹ (ലിട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) തൽ (തച്ഛ-ന-പ്ര-ഏ) ഏവം (അ) പദൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) നഃ (അസ്മച്ഛ-ഷ-ബ) പദം-ആധൃഷ്ടം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഹേ പ്രഭോ (ഉ-പു-സം-പ്ര-ഏ) പ്രത്യേകം (അ) വിനിയുക്താത്മാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) കഥം-ന (അ) ജ്ഞാസ്യസി (ലൃട്-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയോ ഭഗവാനായുള്ളോവേ അങ്ങുന്നു യാതൊന്നിനെ പറയുന്നുവോ അത ഈ പ്രകാരംതന്നെ പദങ്ങളാൽ ഞങ്ങളുടെ പദം ആധൃഷ്ടമായി. അല്ലയോ പ്രഭുവായുള്ളോവേ പ്രത്യേകം വിനിയുക്താത്മാവായിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടി എങ്ങിനെ അറികയില്ല.

പരിഭാഷ— ഭഗവാൻ=ഐശ്വര്യാദി ഗുണയുക്തൻ— പദങ്ങൾ=സ്ഥാനങ്ങൾ— പദം=അധികാരം— ആധൃഷ്ടം=ആക്രമിക്കപ്പെട്ടു

ദ്രുതം— ആക്രമിക്ക=ആക്രമിക്ക— വിനിയുക്താത്മാവ=വിനിയുക്തമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയവൻ— വിനിയുക്ത=വിനിയോഗിക്കപ്പെട്ടത— വിനിയോഗിക്ക=വിനിയോഗിക്ക (യോജിപ്പിക്ക) ആത്മാവ=സ്വരൂപം.

൩൨— ത്വയാലബ്ധവരോദീൎണ്ണസ്താരകാഖ്യോമഹാസുരഃ। ഉപപ്ലവായ ലോകാനാംധൂമകേതുരിവോത്ഥിതഃ॥

അന്വയം— ത്വയാ (യുഷ്മ-ദ്-തൃ-ഏ) ലബ്ധവരോദീൎണ്ണഃ—താരകാഖ്യഃ— മഹാസുരഃ(അ-പു-പ്ര-ഏ) ലോകാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) ഉപപ്ലവായ (അ-പു-ച-ഏ) ധൂമകേതുഃ(ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ(അ) ഉത്ഥിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അങ്ങെയാൽ ലബ്ധവരോദീൎണ്ണനായി താരകാഖ്യനായിരിക്കുന്ന മഹാസുരൻ ലോകങ്ങളുടെ ഉപപ്ലവത്തിനായിക്കൊണ്ടു ധൂമകേതു എന്നപോലെ ഉത്ഥിതനായി—

പരിഭാഷാ— ലബ്ധവരോദീൎണ്ണൻ=ലബ്ധവരംഹേതുവായിട്ടു ഉദീൎണ്ണൻ— ലബ്ധവരം=ലബ്ധമായിരിക്കുന്ന വരം— ലബ്ധം=ദാനം ചെയ്യപ്പെട്ടത— ഉദീൎണ്ണൻ=ദൃപ്തൻ— (ഗൎവ്വത്തോടുകൂടിയവനെന്നൎത്ഥം) താരകാഖ്യൻ=താരകൻ എന്ന ആഖ്യയോടുകൂടിയവൻ— ആഖ്യ=പേര— മഹാസുരൻ=മഹാനായിരിക്കുന്ന അസുരൻ— മഹാൻ=വലുതായിരിക്കുന്നവൻ— ഉപപ്ലവം=നാശം— ഉത്ഥിതൻ=ഉത്ഥാനം ചെയ്യുവൻ— ഉത്ഥാനംചെയ്യു=ഉയരുക—

൩൩— പുരെതാവന്തമെവാസ്യതനോതിരവിരാതപം। ദീൎഘികാകമലോന്മേഷോയാവന്മാത്രേണസാധ്യതെ॥

അന്വയം— ദീൎഘികാകമലോന്മേഷഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) യാവന്മാത്രേണ (അ-ന-തൃ-ഏ) സാധ്യതെ (ലട്-ആ-ക-പ്ര-പു-ഏ) താവന്തം (ത-പു-ദ്വി-ഏ) ഏവ (അ) ആതപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) രവിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) അസ്യ (ഇദംശ-പു-ഷ-ഏ) പുരെ (അ-ന-സ-ഏ) കരോതി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— യാവന്മാത്രംകൊണ്ടു ദീൎഘികാകമലോന്മേഷം സാധിപ്പിക്കപ്പെടുന്നുവൊ താവത്തായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന ആതപത്തെ രവി ഇവന്റെ പുരത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— യാവന്മാത്രം=യാവത്തായിതന്നെ ഇരിക്കുന്നത— യാവത്ത=യാതൊരു പരിമാണത്തോടുകൂടിയത— പരിമാണം=പ്രമാണം— ദീൎഘികാകമലോന്മേഷം=ദീൎഘികാകമലങ്ങളുടെ ഉന്മേഷം— ദീൎഘികാകമലങ്ങൾ=ദീൎഘികകളിലെ കമലങ്ങൾ— ദീൎഘികകൾ=കുളങ്ങൾ— കമലങ്ങൾ=താമരപ്പൂക്കൾ— ഉന്മേഷം=വികാസം—

സിദ്ധിപ്പിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക- തായതാ=ആറാകുന്ന പ്രമാണത്തോടുകൂടിയത- ആതപം=വെയില- രവി=ആദിത്യൻ- ഇവൻ=താരകാസുരൻ- പുരം=നഗരം-

൩൪- സൎവ്വാഭിസ്സൎവ്വദാചന്ദ്രസ്തംകലാഭിൎന്നിഷേവതെ । നാദത്തെകെവലാംലെഖാംഹരചൂഡാമണീകൃതാം॥

അന്വയം— ചന്ദ്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തം (ത്യ-പു-ദ്വി-ഏ) സൎവ്വദാ (അ) സൎവ്വാഭിഃ- കലാഭിഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) നിഷേവതെ(ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹരചൂഡാമണീകൃതാം- കെവലാം- ലെഖാം(ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ന(അ) ആദത്തെ (ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം— ചന്ദ്രൻ അവനെ എല്ലാസമയത്തിങ്കലും സൎവ്വകളായിരിക്കുന്ന കലകൾ കൊണ്ടു നിഷേവിക്കുന്നു- ഹരചൂഡാമണീകൃതയായി കെവലയായിരിക്കുന്ന ലെഖയെ ആദാനം ചെയ്യുന്നില്ല-

പരിഭാഷാ— അവൻ=താരകാസുരൻ- സൎവ്വകൾ=ഒട്ടൊഴിയാതെയുള്ളവ- നിഷേവിക്ക=ആരാധിക്ക- ഹരചൂഡാമണീകൃതാ=ഹരനാൽ ചൂഡാമണീകൃതാ- ഹരൻ=പരമെശ്വരൻ- ചൂഡാമണീകൃതാ=ചൂഡാമണി ആക്കപ്പെട്ടത- ചൂഡാമണി=ശിരോലങ്കാരം- ലെഖാ=കലാ- ആദാനംചെയ്ക=എടുക്കുക-

൩൫- വ്യാവൃത്തഗതിരുദ്യാനകുസുമസ്തെയസാദ്ധ്വസാൽ । നവാതിവായുസ്തൽപ്പാൎശ്വെതാലവൃന്താനിലാധികം॥

അന്വയം— വായുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ഉദ്യാനകുസുമസ്തെയസാദ്ധ്വസാൽ (അ-ന-പ-ഏ) വ്യാവൃത്തഗതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) തൽപ്പാൎശ്വെ (അ-ന-സ-ഏ) താലവൃന്താനിലാധികം (ക്രി-വി) ന (അ) വാതി (ലട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം—— വായു ഉദ്യാനകുസുമസ്തെയ സാദ്ധ്വസത്തെ ആശങ്കിച്ചിട്ട വ്യാവൃത്തഗതിയായിട്ട തൽപ്പാൎശ്വത്തിങ്കൽ താലവൃന്താനിലാധികമാകുംവണ്ണം വാനംചെയ്യുന്നില്ല-

പരിഭാഷാ—— ഉദ്യാനകുസുമസ്തെയസാദ്ധ്വസം=ഉദ്യാനകുസുമസ്തെയമാകുന്ന സാദ്ധ്വസം- ഉദ്യാനകുസുമസ്തെയം=ഉദ്യാനകുസുമങ്ങളുടെ സ്തെയം- ഉദ്യാനകുസുമങ്ങൾ=ഉദ്യാന പുഷ്പങ്ങൾ- സ്തെയം=ചോരണം- സാദ്ധ്വസം=[illegible]- ആശങ്കിക്ക=സംശയിക്ക- വ്യാവൃത്തഗതി=വ്യാവൃത്തയായിരിക്കുന്ന ഗതിയോടുകൂടിയവൻ- വ്യാവൃത്താ=നിവൃത്താ- ഗതി=സഞ്ചാരം- തൽപ്പാൎശ്വം=അവന്റെ പാൎശ്വം- അവൻ=താരകാസുരൻ- പാൎശ്വം=[illegible]

ഖം- താലവൃന്താനിലാധികം=താലവൃന്താനിലനെക്കാൾ അധികം- താലവൃന്താനിലൻ=താലവൃന്തത്തിന്റെ അനിലൻ- താലവൃന്തം=വിശറി- അനിലൻ=വായു- ധാനംചെയ്യ=പ്രസരിക്ക-

൩൬- പര്യായസേവാമുൽസൃജ്യ പുഷ്പസംഭാരതൽപരാഃ । ഉദ്യാനപാലസാമാന്യമൃതവസ്തമുപാസതേ ॥

അന്വയം—ഋതവഃ (ഋ-പു-പ്ര-ബ) പര്യായസേവാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഉൽസൃജ്യ (ല്യ-അ) പുഷ്പസംഭാരതൽപരാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ഉദ്യാനപാലസാമാന്യം (ക്രി-വി) തം (ത്ത-പു-ദ്വി ഏ) ഉപാസതേ (ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാൎത്ഥം— ഋതുക്കൾ പര്യായസേവയെ ഉൽസൃജിച്ചിട്ട് പുഷ്പസംഭാരതൽപരന്മാരായിട്ട് ഉദ്യാനപാലസാമാന്യമാകുംവണ്ണം അവനെ ഉപാസിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ——ഋതുക്കൾ=വസന്താദികൾ പര്യായസേവാ=ക്രമസേവാ- ഉൽസൃജിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക- പുഷ്പസംഭാരതൽപരന്മാർ-പുഷ്പസംഭാരത്തിങ്കൽ തൽപരന്മാർ- പുഷ്പസംഭാരം=പുഷ്പങ്ങളുടെ സംഭാരം- പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ- സംഭാരം= സംപാദനം- തൽപരന്മാർ=താല്പൎയ്യത്തോടു കൂടിയവർ- ഉദ്യാനപാലസാമാന്യം=ഉദ്യാനപാലന്മാരോടു തുല്യം- അവൻ=താരകൻ- ഉപാസിക്ക=സേവിക്ക-

൩൭- തസ്യോപായനയോഗ്യാനി രത്നാനി സരിതാംപതിഃ । കഥമപ്യംഭസാമന്തരാനിഷ്പത്തേഃ പ്രതീക്ഷതേ ॥

അന്വയം—സരിതാം (ത-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) പതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) തസ്യ (ത്ത-പു-ഷ-ഏ) ഉപായനയോഗ്യാനി- രത്നാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) അംഭസാം (സ-ന-ഷ-ബ) അന്തഃ (അ) നിഷ്പത്തേഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ-ഏ) ആ (അ) കഥമപി (അ) പ്രതീക്ഷതേ (ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം— സരിത്തുകളുടെ പതി അവന്നു ഉപായനയോഗ്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന രത്നങ്ങളെ അംഭസ്സുകളുടെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽ നിഷ്പത്തിവരെക്കും പണിപ്പെട്ടു പ്രതീക്ഷിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— സരിത്തുകളുടെ പതി=സമുദ്രം- അവൻ=താരകൻ- ഉപായനയോഗ്യങ്ങൾ=ഉപായനത്തിന്നു യോഗ്യങ്ങൾ- ഉപായനം=കാഴ്ച- അംഭസ്സുകൾ=ജലങ്ങൾ- അന്തൎഭാഗം=ഉള്ള്-നിഷ്പത്തി=പരിപാകം- പ്രതീക്ഷിക്ക=പ്രതിപാലിക്ക-

൩൮- ജ്വലന്മണിശിഖാശ്ചൈനം വാസുകിപ്രമുഖാ നിശി । സ്ഥിരപ്രദീപതാമേത്യ ഭുജംഗാഃ പൎയ്യുപാസതേ ॥

അന്വയം— ജ്വലന്മണിശിഖാഃ— വാസുകിപ്രമുഖാഃ— ഭുജംഗാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ച (ദ്വ) നിശി (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) സ്ഥിരപ്രദീപതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഏത്യ (ല്യ-അ) ഏനം (ഇദംശ-പു-ദ്വി-ഏ) പര്യുപാസത (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)—

അന്വയാർത്ഥം— ജ്വലന്മണിശിഖങ്ങളായി വാസുകിപ്രമുഖങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഭുജംഗങ്ങളും നിശയിങ്കൽ സ്ഥിരപ്രദീപതയെ പ്രാപിച്ചിട്ട ഇവനെ പര്യുപാസിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— ജ്വലന്മണിശിഖങ്ങൾ= ജ്വലന്തികളായിരിക്കുന്ന മണിശിഖകളോടുകൂടിയവ— ജ്വലന്തികൾ=ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്നവ. മണിശിഖകൾ=രത്നജ്വാലകൾ— വാസുകിപ്രമുഖങ്ങൾ=വാസുകിതുടങ്ങിയുള്ളവ— ഭുജംഗങ്ങൾ=സർപ്പങ്ങൾ— നിശാ=രാത്രി— സ്ഥിരപ്രദീപത=സ്ഥിരപ്രദീപങ്ങളുടെ എന്നുള്ളത— സ്ഥിരപ്രദീപങ്ങൾ= സ്ഥിരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പ്രദീപങ്ങൾ— സ്ഥിരങ്ങൾ=കെടാത്തവ— പ്രദീപങ്ങൾ=വിളക്കുകൾ— ഇവൻ= താരകൻ— പര്യുപാസിക്ക=ചുററുംനിന്ന സേവിക്ക—

൩൯. തൽകൃതാനുഗ്രഹാപേക്ഷീ തംമുഹുർദൂതഹാരിതൈഃ। അനുകൂലയതീന്ദ്രോപി കല്പദ്രുമവിഭൂഷണൈഃ॥

അന്വയം— ഇന്ദ്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) തൽകൃതാനുഗ്രഹാപേക്ഷീ (ന-പു-പ്ര-ഏ) മുഹുഃ (അ) ദൂതഹാരിതൈഃ— കല്പദ്രുമവിഭൂഷണൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) തം (തച്ഛ-പു-ദ്വി-ഏ) അനുകൂലയതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)—

അന്വയാർത്ഥം— ഇന്ദ്രനും തൽകൃതാനുഗ്രഹാപേക്ഷിയായിട്ട പിന്നെയും പിന്നെയും ദൂതഹാരിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന കല്പദ്രുമവിഭൂഷണങ്ങൾകൊണ്ട അവനെ അനുകൂലനാക്കുന്നു.

പരിഭാഷ—— ഇന്ദ്രൻ=ദേവേന്ദ്രൻ തൽകൃതാനുഗ്രഹാപേക്ഷി=തൽകൃതാനുഗ്രഹത്തെ അപേക്ഷിക്കുന്നവൻ— തൽകൃതാനുഗ്രഹം= തൽകൃതമായിരിക്കുന്ന അനുഗ്രഹം— തൽകൃതം=അവനാൽകൃതം— അവൻ=താരകൻ— കൃതം=ചെയ്യപ്പെട്ടത— അപേക്ഷിക്ക=ആഗ്രഹിക്ക— ദൂതഹാരിതങ്ങൾ=ദൂതന്മാരെക്കൊണ്ട ഹരിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ— ഹരിപ്പിക്ക=പ്രാപിപ്പിക്ക— കല്പദ്രുമവിഭൂഷണങ്ങൾ=കല്പദ്രുമത്തിങ്കൽനിന്ന ലഭിക്കപ്പെട്ട വിഭൂഷണങ്ങൾ— കല്പദ്രുമം=കല്പവൃക്ഷം— വിഭൂഷണങ്ങൾ=അലങ്കാരങ്ങൾ— അനുകൂലൻ=ബന്ധു—

൪൦— ഇത്ഥമാരാധ്യമാനോപി ക്ലിശ്നാതി ഭുവനത്രയം। ശാമ്യേൽ

പ്രത്യപകാരേണ നോപകാരേണ ദുർജ്ജനഃ ॥

അന്വയം —— ഇത്ഥം (അ) ആരാധ്യമാനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) ഭുവനത്രയം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ക്ലിശ്നാതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ദുർജ്ജനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രത്യപകാരേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) ശാമ്യേൽ (ലിങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഉപകാരേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) ന (അ)-

അന്വയാർത്ഥം — ഇപ്രകാരം ആരാധ്യമാനനായിട്ടും അവൻ ഭുവനത്രയത്തെ ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നു. ദുർജ്ജനം പ്രത്യപകാരംകൊണ്ടു ശമിക്കും. ഉപകാരംകൊണ്ടു ശമിക്കയില്ല.

പരിഭാഷാ —— ആരാധ്യമാനൻ= ആരാധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവൻ- ആരാധിക്ക=സേവിക്ക- ഭുവനത്രയം=ഭുവനങ്ങളുടെ ത്രയം- ഭുവനങ്ങൾ=ലോകങ്ങൾ- ത്രയം=മൂന്നു- ദുർജ്ജനം=ദുഷ്ടജനം- പ്രത്യപകാരം=ഇങ്ങോട്ടു ചെയ്തതിന്നു പകരമായി ചെയ്യുന്ന അപകാരം- ശമിക്ക=ശാന്തനായി ഭവിക്ക-

൪൧— തേനാമരവധൂഹസ്തൈസ്സദയാലൂനപല്ലവാഃ । അഭിജ്ഞാശ്ഛേദപാതാനാം ക്രിയന്തേ നന്ദനദ്രുമാഃ ॥

അന്വയം — തേന (ത-പു-തൃ-ഏ) അമരവധൂഹസ്തൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) സദയാലൂനപല്ലവാഃ- നന്ദനദ്രുമാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ഛേദപാതാനാം (അ-പു-ഷ-ബ) അഭിജ്ഞാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ക്രിയന്തേ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാർത്ഥം —— അവനാൽ അമരവധൂഹസ്തങ്ങളാൽ സദയാലൂനപല്ലവങ്ങളായിരിക്കുന്ന നന്ദനദ്രുമങ്ങൾ ഛേദപാതങ്ങളുടെ അഭിജ്ഞങ്ങളാക്കി ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷാ —— അവൻ=താരകൻ- അമരവധൂഹസ്തങ്ങൾ=അമരവധൂക്കളുടെ ഹസ്തങ്ങൾ- അമരവധൂകൾ=ദേവസ്ത്രീകൾ- ഹസ്തങ്ങൾ=കൈകൾ- സദയാലൂനപല്ലവങ്ങൾ=സദയാലൂനങ്ങളായിരിക്കുന്ന പല്ലവങ്ങളോടുകൂടിയവ- സദയാലൂനങ്ങൾ=സദയമാകുംവണ്ണം ആലൂനങ്ങൾ- സദയം=ദയയോടുകൂടിയതു- ആലൂനങ്ങൾ=അറുക്കപ്പെട്ടവ- പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ- നന്ദനദ്രുമങ്ങൾ=നന്ദനത്തിലെ ദ്രുമങ്ങൾ- നന്ദനം=നന്ദനമെന്ന ഉദ്യാനം- ദ്രുമങ്ങൾ=വൃക്ഷങ്ങൾ- ഛേദപാതങ്ങൾ=ഛേദങ്ങളും പാതങ്ങളും ഛേദങ്ങൾ=ഛേദനങ്ങൾ- പാതങ്ങൾ=പതനങ്ങൾ- അഭിജ്ഞങ്ങൾ=അറിവുള്ളവ-

൪൨— വീജ്യതേ സ ഹി സംസുപ്തശ്ശ്വാസസാധാരണാനിലൈഃ । ചാമരൈസ്സുരബന്ദീനാം ബാഷ്പശീകരവർഷിഭിഃ ॥

അന്വയം — സന്തപ്തഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (ത-പു-പ്ര-ഏ) സുരബന്ദീനാം (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ശ്വാസസാധാരണാനിലൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) ബാഷ്പശീകരവർഷിഭിഃ (ന-ന-തൃ-ബ) ചാമരൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) വീജ്യതെ (ലട്-ക-പ-പ്ര-പു-ഏ) ക്രിയ.

അന്വയാർത്ഥം— സന്തപ്തനായിരിക്കുന്ന അവൻ സുരബന്ദികളുടെ ശ്വാസസാധാരണാനിലങ്ങളായി ബാഷ്പശീകരവർഷികളായിരിക്കുന്ന ചാമരങ്ങൾകൊണ്ടു വീജിക്കപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷ — സന്തപ്തൻ=ചൂടോടുകൂടിയവൻ— അവൻ=താരകൻ— സുരബന്ദികൾ=സുരന്മാരുടെ ബന്ദികൾ— സുരന്മാർ=ദേവന്മാർ— ബന്ദികൾ=ബലാൽക്കാരേണ അപഹരിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീകൾ— ശ്വാസസാധാരണാനിലങ്ങൾ=ശ്വാസസാധാരണനായിരിക്കുന്ന അനിലനോടുകൂടിയവ— ശ്വാസസാധാരണൻ=ശ്വാസതുല്യൻ— അനിലൻ=വായു— ബാഷ്പശീകരവർഷികൾ=ബാഷ്പശീകരങ്ങളെ വർഷിക്കുന്നവ— ബാഷ്പശീകരങ്ങൾ= ബാഷ്പങ്ങളുടെ ശീകരങ്ങൾ— ബാഷ്പങ്ങൾ=കണ്ണുനീരുകൾ— ശീകരങ്ങൾ വിപ്രുക്കൾ=വീജിക്ക=വീശുക—

൪൩. — ഉത്പാട്യ ശൈലശൃംഗാണി ക്ഷുണ്ണാനി ഹരിതാം ഖുരൈഃ ।
ആക്രീഡപർവ്വതാസ്തേന കല്പിതാസ്സ്വേഷു വേശ്മസു ॥

അന്വയം — തേന (ത-പു-തൃ-ഏ) ഹരിതാം (ത-പു-ഷ-ബ) ഖുരൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ക്ഷുണ്ണാനി-ശൈലശൃംഗാണി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ഉത്പാട്യ (ല്യ-അ) സ്വേഷു (അ-ന-സ-ബ) വേശ്മസു (ന-ന-സ-ബ) ആക്രീഡപർവ്വതാഃ-കല്പിതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— അവനാൽ ഹരിത്തുകളുടെ ഖുരങ്ങളാൽ ക്ഷുണ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശൈലശൃംഗങ്ങളെ ഉത്പാടനം ചെയ്തു സ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന വേശ്മങ്ങളിൽ ആക്രീഡപർവ്വതങ്ങൾ കല്പിതങ്ങളായി.

പരിഭാഷ— അവൻ=താരകൻ— ഹരിത്തുകൾ=സൂര്യാശ്വങ്ങൾ— ഖുരങ്ങൾ=കുളമ്പുകൾ— ക്ഷുണ്ണങ്ങൾ=ക്ഷോദിക്കപ്പെട്ടവ— ക്ഷോദിക്ക=ഉടയ്ക്ക— ശൈലശൃംഗങ്ങൾ ശൈലത്തിന്റെ ശൃംഗങ്ങൾ— ശൈലം=പർവ്വതം— ശൃംഗങ്ങൾ=ശിഖരങ്ങൾ— ഉത്പാടനം ചെയ്ക=പുഴക്കിയെടുക്കുക— സ്വങ്ങൾ=തന്നെ സംബന്ധിച്ചവ— വേശ്മങ്ങൾ= ഭവനങ്ങൾ— ആക്രീഡപർവ്വതങ്ങൾ= ഉദ്യാനപർവ്വതങ്ങൾ— കല്പിതങ്ങൾ=കല്പിക്കപ്പെട്ടവ— കല്പിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക—

ൻ *

൩൭— മന്ദാകിന്യാഃ പയശ്ശേഷം ദിഗ്വാരണമദാവിലം । ഹേമാംഭോരുഹസസ്യാനാം തദ്വാപ്യോ ധാമ സാമ്പ്രതം ॥

അന്വയം— സാമ്പ്രതം (അ) മന്ദാകിന്യാഃ (ഈ—സ്ത്രീ—ഷ—ഏ) ദിഗ്വാരണമദാവിലം (അ—ന—പ്ര—ഏ) പയഃ (സ—ന—പ്ര—ഏ) ശേഷം (അ—ന—പ്ര—ഏ) ഹേമാംഭോരുഹസസ്യാനാം (അ—ന—ഷ—ബ) തദ്വാപ്യഃ (ഈ—സ്ത്രീ—പ്ര—ബ) ധാമ (ന—ന—പ്ര—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ഇപ്പോൾ മന്ദാകിനിക്ക ദിഗ്വാരണമദാവിലമായിരിക്കുന്ന പയസ്സുതന്നെ ശേഷമായി ഭവിക്കുന്നു. ഹേമാംഭോരുഹസസ്യങ്ങൾക്ക തദ്വാപികൾ തന്നെ ധാമമായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— മന്ദാകിനീ=ആകാശഗംഗാ— ദിഗ്വാരണമദാവിലം=ദിഗ്വാരണമദംഹേതുവായിട്ട ആവിലം— ദിഗ്വാരണമദം—ദിഗ്വാരണങ്ങളുടെ മദം— ദിഗ്വാരണങ്ങൾ=ദിഗ്ഗജങ്ങൾ— മദം=മദജലം— ആവിലം=തെളിവൊട്ടുകൂടാത്തത— പയസ്സ=ജലം— ശേഷം=ശിഷ്ടം— ഹേമാംഭോരുഹസസ്യങ്ങൾ= ഹേമാംഭോരുഹങ്ങളാകുന്ന സസ്യങ്ങൾ— ഹേമാംഭോരുഹങ്ങൾ=പൊൻതാമരപ്പൂക്കൾ. സസ്യങ്ങൾ=സസ്യപദാർത്ഥങ്ങൾ— തദ്വാപികൾ=അവന്റെ വാപികൾ— അവൻ താരകൻ— വാപികൾ=കുളങ്ങൾ— ധാമം=സ്ഥാനം—

൩൮— ഭുവനാലോകനപ്രീതിസ്സ്വർഗ്ഗിഭിർന്നാനുഭൂയതെ । ഖിലീഭൂതെ വിമാനാനാം തദാപാതഭയാൽ പഥി ॥

അന്വയം— സ്വർഗ്ഗിഭിഃ (ന—പു—തൃ—ബ) തദാപാതഭയാൽ (അ—ന—പ—ഏ) ഖിലീഭൂതെ (അ—പു—സ—ഏ) വിമാനാനാം (അ—ന—ഷ—ബ) പഥി (ന—പു—സ—ഏ) ഭുവനാലോകനപ്രീതിഃ (ഇ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— സ്വർഗ്ഗികളാൽ തദാപാതഭയം ഹേതുവായിട്ട ഖിലീഭൂതമായിരിക്കുന്ന വിമാനങ്ങളുടെ പന്ഥാവിങ്കൽ ഭുവനാലോകനപ്രീതി അനുഭവിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

പരിഭാഷാ— സ്വർഗ്ഗികൾ=ദേവന്മാർ— തദാപാതഭയം=തദാപാതത്തിങ്കൽനിന്നുള്ള ഭയം— തദാപാതം=അവന്റെ ആപാതം— അവൻ=താരകൻ— ആപാതം=സമാപതനം— (കൂട്ടിമുട്ടൽ) ഖിലീഭൂതം=ഖിലമായി ഭവിച്ചത— ഖിലം=അപ്രഹതം (സഞ്ചാരശൂന്യമെന്ന സാരം) വിമാനങ്ങൾ=വിമാനങ്ങൾ എന്ന വാഹനങ്ങൾ— പന്ഥാവ=മാർഗ്ഗം— ഭുവനാലോകനപ്രീതി=ഭുവനാലോ

ക്കനം ഹേതുവായിട്ടുള്ള പ്രീതി— ഭുവനാലോകനം=ഭുവനങ്ങളുടെ ആലോകനം— ഭുവനങ്ങൾ=ലോകങ്ങൾ— ആലോകനം=ദർശനം— പ്രീതി=സന്തോഷം—

൪൬. യജ്വഭിസ്സംഭൃതം ഹവ്യം വിതതേഷ്വധ്വരേഷു സഃ ।
ജാതവേദോമുഖാന്മായീ മിഷതാമാച്ഛിനത്തി നഃ ॥

അന്വയം— യജ്വഭിഃ (ന-പു-തൃ-ബ) വിതതേഷു—അധ്വരേഷു (അ-പു-സ-ബ) സംഭൃതം—ഹവ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) മായീ (ന-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (തദ്-പു-പ്ര-ഏ) നഃ (അസ്മദ്-ഷ-ബ) മിഷതാം (ത-പു ഷ-ബ) ജാതവേദോമുഖാൽ (അ-ന-പ-ഏ) ആച്ഛിനത്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— യജ്വാക്കളാൽ വിതതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അധ്വരങ്ങളിൽ സംഭൃതമായിരിക്കുന്ന ഹവ്യത്തെ മായിയായിരിക്കുന്ന അവൻ ഞങ്ങൾ മിഷത്തുക്കളായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ ആരും കാണാതെ ജാതവേദോമുഖത്തിങ്കൽ നിന്ന് ആച്ഛേദിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— യജ്വാക്കൾ=വിധിക്കൊത്തവണ്ണം യാഗം ചെയ്യുന്നവർ— വിതതങ്ങൾ=പ്രവൃത്തങ്ങൾ— അധ്വരങ്ങൾ=യാഗങ്ങൾ— സംഭൃതം=സംഭരിക്കപ്പെട്ടത— ഹവ്യം=ഹവിസ്സ— മായി=മായയുള്ളവൻ— മിഷത്തുകൾ=മിഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവർ— മിഷിക്ക=കണ്ടുനില്ക്ക— ജാതവേദോമുഖം=ജാതവേദസ്സാകുന്ന മുഖം— ജാതവേദസ്സ=അഗ്നി— ആച്ഛേദിക്ക=അപഹരിക്ക—

൪൭. ഉച്ചൈരുച്ചൈശ്ശ്രവാസ്തേന ഹയരത്നമഹാരി ച ।
ദേഹബദ്ധമിവേന്ദ്രസ്യ ചിരകാലാർജ്ജിതം യശഃ ॥

അന്വയം— തേന (തദ്-പു-തൃ-ഏ) ഉച്ചൈഃ (അ) ഹയരത്നം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇന്ദ്രസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ദേഹബദ്ധം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ചിരകാലാർജ്ജിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) യശഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ഉച്ചൈശ്ശ്രവാഃ (സ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) അഹാരി (ലുങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അവനാൽ ഉച്ചൈസ്സായി ഹയരത്നമായി ഇന്ദ്രന്റെ ദേഹബദ്ധമായി ചിരകാലാർജ്ജിതമായിരിക്കുന്ന യശസ്സ് എന്ന തോന്നുമാറായിരിക്കുന്ന ഉച്ചൈശ്ശ്രവസ്സും ഹരിക്കപ്പെട്ടു.

പരിഭാഷ— അവൻ=താരകൻ— ഉച്ചൈസ്സ=ഉന്നതം— ഹയരത്നം=രത്നംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഹയം— ഹയം=കുതിര— ഇന്ദ്രൻ=ദേവേന്ദ്രൻ— ദേഹബദ്ധം=ദേഹത്തെ ബന്ധിച്ചത— ദേഹം=ശരീരം— ബന്ധിക്ക=ആശ്രയിക്ക— (ശരീരിയെന്ന സാരം)

യശസ്സ്=കീർത്തി- ഉച്ചൈശ്രവസ്സ്=ഉച്ചൈശ്രവസ്സ് എന്ന അശ്വം— ഹരിക്ക=ബലാൽക്കാരേണ കൊണ്ടുപോക—

ശ്ലോ— തസ്മിന്നുപായാസ്സർവ്വേ നഃ ക്രൂരേ പ്രതിഹതക്രിയാഃ । വീര്യവന്ത്യൌഷധാനീവ വികാരേ സാന്നിപാതികേ ॥

അന്വയം— ക്രൂരേ (അ-പു-സ-ഏ) തസ്മിൻ (ത-ദ്-പു-സ-ഏ) നഃ (അസ്മദ്-ഷ-ബ) സർവ്വേ-ഉപായാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) സാന്നിപാതികേ- വികാരേ (അ-പു-സ-ഏ) വീര്യവന്തി (ത-ന-പ്ര-ബ) ഔഷധാനി (അ-ന-പ്ര-ബ) ഇവ (അ) പ്രതിഹതക്രിയാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ)

അന്വയാർത്ഥം ക്രൂരനായിരിക്കുന്ന അവങ്കൽ ഞങ്ങളുടെ സർവ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഉപായങ്ങളും സാന്നിപാതികമായിരിക്കുന്ന വികാരത്തിങ്കൽ വീര്യവത്തുക്കളായിരിക്കുന്ന ഔഷധങ്ങളും എന്നപോലെ പ്രതിഹതക്രിയകളായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ ക്രൂരൻ=ഘാതുകൻ (ഹിംസാശീലൻ) അവൻ=താരകൻ. സർവ്വങ്ങൾ=ഒട്ടുക്കുമുള്ളവ. സാന്നിപാതികം=സന്നിപാതത്തിങ്കൽനിന്ന് ഉത്ഭവിച്ചത സന്നിപാതം=വാതാദി മൂന്ന ദോഷങ്ങളുടെയും കൂടിച്ചേർന്നുള്ള കോപം- വികാരം=രോഗം- വീര്യവത്തുക്കൾ=വീര്യമുള്ളവ- വീര്യം=ദോഷത്തെ ശമനം ചെയ്‌വാനുള്ള ശക്തി- ഔഷധങ്ങൾ=മരുന്നുകൾ- പ്രതിഹതക്രിയകൾ=പ്രതിഹതയായിരിക്കുന്ന ക്രിയയോടുകൂടിയവ- പ്രതിഹതം=പ്രതിഹനിക്കപ്പെട്ടത പ്രതിഹനിക്ക=പ്രതിബന്ധിക്ക- ക്രിയ=സാദ്ധ്യജനനം.

ശ്ലോ— ജയാശാ യത്ര ചാസ്മാകം പ്രതിഘാതോത്ഥിതാർച്ചിഷാ । ഹരിചക്രേണ തേനാസ്യ കണ്ഠേ നിഷ്കമിവാർപ്പിതം ॥

അന്വയം - അസ്മാകം (അസ്മദ്-ഷ-ബ) യത്ര-ച (അ) ജയാശാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തേന (തദ്-ന-തൃ-ഏ) ഹരിചക്രേണ (അ-ന-തൃ-ഏ) പ്രതിഘാതോത്ഥിതാർച്ചിഷാ (സ-ന-തൃ-ഏ) അസ്യ (ഇദം-ശ-പു-ഷ-ഏ) കണ്ഠേ (അ-പു-സ-ഏ) നിഷ്കം— അർപ്പിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ)

അന്വയാർത്ഥം—ഞങ്ങൾക്ക യാതൊന്നിങ്കൽ തന്നെ ജയാശ ഭവിക്കുന്നുവോ ആ ഹരിചക്രത്താൽ പ്രതിഘാതോത്ഥിതാർച്ചിസ്സ ഒന്നുമായിട്ട ഇവന്റെ കണ്ഠത്തിങ്കൽ നിഷ്കം അർപ്പിതമായതായിരുന്നു.

പരിഭാഷ— ജയാശാ=ജയിക്കണമെന്നുള്ള ആശാ— ആശാ=ആഗ്രഹം— ഹരിചക്രം=വിഷ്ണുചക്രം— പ്രതിഘാതോത്ഥിതാർച്ചിസ്സ്=

പ്രതിഘാതോത്ഥിതമായിരിക്കുന്ന അൎച്ചിസ്സ്— പ്രതിഘാതോത്ഥിതം=പ്രതിഘാതംഹേതുവായിട്ട് ഉത്ഥിതം— പ്രതിഘാതം=പ്രതിഹതി— ഉത്ഥിതം=ഉത്ഥാനംചെയ്തതു— ഉത്ഥാനംചെയ്ക=ഉൽഗ്ഗമിക്ക— അൎച്ചിസ്സ്=തേജസ്സ്— ഇവൻ=താരകൻ— കണ്ഠം=കഴുത്ത്— നിഷ്കം=ആഭരണവിശേഷം— അൎപ്പിതം=അൎപ്പിക്കപ്പെട്ടതു— അൎപ്പിക്ക=വെക്കുക—

൫൦— തദീയാസ്തോയദേഷ്വദ്യ പുഷ്കലാവൎത്തകാദിഷു । അഭ്യസ്യന്തി തടാഘാതം നിൎജ്ജിതൈരാവതാ ഗജാഃ ॥

അന്വയം— അദ്യ (അ) നിൎജ്ജിതൈരാവതാഃ— തദീയാഃ— ഗജാഃ (അ—പു—പ്ര—ബ) പുഷ്കലാവൎത്തകാദിഷു (ദ—പു—സ—ബ) തോയദേഷു (അ—പു—സ—ബ) തടാഘാതം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) അഭ്യസ്യന്തി (ലട്ട്—പ—പ—പ്ര—പു—ബ).

അന്വയാൎത്ഥം— ഇപ്പോൾ നിൎജ്ജിതൈരാവതന്മാരായി തദീയങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഗജങ്ങൾ പുഷ്കലാവൎത്തകാദികളായിരിക്കുന്ന തോയദങ്ങളിൽ തടാഘാതത്തെ അഭ്യസിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— നിൎജ്ജിതൈരാവതന്മാർ=നിൎജ്ജിതനായിരിക്കുന്ന ഐരാവതത്തോടു കൂടിയവ— നിൎജ്ജിതം=ജയിക്കപ്പെട്ടതു— തദീയങ്ങൾ=അവനെ സംബന്ധിച്ചവ— ഗജങ്ങൾ=ആനകൾ— പുഷ്കലാവൎത്തകാദികൾ=പുഷ്കലാവൎത്തം ഇത്യാദിയായുള്ളവ— തോയദങ്ങൾ=മേഘങ്ങൾ— തടാഘാതം=വപ്രക്രീഡ—

൫൧— തദിച്ഛാമോ വിഭോ സ്രഷ്ടും സേനാന്യം തസ്യ ശാന്തയേ । കൎമ്മബന്ധച്ഛിദം ധൎമ്മം ഭവസ്യേവ മുമുക്ഷവഃ ॥

അന്വയം— ഹേ വിഭോ (ഉ—പു—സം—പ്ര—ഏ) വയം (അസ്മച്ഛ—പ്ര—ബ— തൽ (അ) മുമുക്ഷവഃ (ഉ—പു—പ്ര—ബ) ഭവസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) ശാന്തയേ (ഇ—സ്ത്രീ—ച—ഏ) കൎമ്മബന്ധച്ഛിദം (ച—പു—ദ്വി—ഏ) ധൎമ്മം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ഇവ (അ) തസ്യ (ത—പു—ഷ—ഏ) ശാന്തയേ— സേനാന്യം (ഈ—പു—ദ്വി—ഏ) സ്രഷ്ടും (തു—അ) ഇച്ഛാമഃ (ലട്ട്—പ—പ—ഉ—പു—ബ).

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയോ വിഭുവായുള്ളവനേ ഞങ്ങൾ അതുകൊണ്ടായിട്ട് മുമുക്ഷുക്കൾ ഭവത്തിന്റെ ശാന്തിക്കായിക്കൊണ്ടു കൎമ്മബന്ധച്ഛിത്തായിരിക്കുന്ന ധൎമ്മത്തെ എന്നപോലെ അവന്റെ ശാന്തിക്കായിക്കൊണ്ടു സേനാനിയെ സൃഷ്ടിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഇച്ഛിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— വിഭു=സ്വാമി— മുമുക്ഷുക്കൾ=വിരക്തന്മാർ— ഭവം=സംസാരം— ശാന്തി=നാശം— കൎമ്മബന്ധച്ഛിത്ത്=കൎമ്മബ

ന്ധകനെ ഒപാലിക്കുന്നത– കൎമ്മബന്ധം=കൎമ്മമാകുന്ന ബന്ധം– ഛെദിക്ക=ഖണ്ഡിക്ക– അവൻ=താരകൻ– ശാന്തം=നാശം–സെനാനി=സെനാപതി–സൃഷ്ടിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക–

൫൨– ഗൊപ്താരംസുരസൈന്യാനാംയംപുരസ്കൃത്യഗൊത്രഭിൽ ।
പ്രത്യാനെഷ്യതിശത്രുഭ്യൊവന്ദീമിവസുരശ്രിയം ॥

അന്വയം— ഗൊത്രഭിൽ (ത–പു–പ്ര ഏ) സുരസൈന്യാനാം (അ–പു–ഷ–ബ) ഗൊപ്താരം (ഋ–പു–ദ്വി–ഏ) യം (യച്ശ–പു–ദ്വി–ഏ) പുരസ്കൃത്യ (ല്യ–അ) ശത്രുഭ്യഃ (ഉ–പു–പ–ബ) സുരശ്രിയം (ഈം–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) വന്ദീം (ഈം–സ്ത്രീ ദ്വി–ഏ) ഇവ (അ) പ്രത്യാനെഷ്യതി (ലൃട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ)–

അന്വയാൎത്ഥം— ഗൊത്രഭിത്ത സുരസൈന്യന്മാരുടെ ഗൊപ്താവായിരിക്കുന്ന യാവനൊരുത്തനെ പുരസ്കരിച്ചിട്ട ശത്രുക്കളിൽ നിന്ന സുരശ്രീയിനെ വന്ദിയെ എന്നപൊലെ പ്രത്യാനയിക്കും.

പരിഭാഷ— ഗൊത്രഭിത്ത=ഇന്ദ്രൻ– സുരസൈന്യന്മാർ=സുരന്മാരുടെ സൈന്യന്മാർ– സുരന്മാർ=ദെവന്മാർ– സൈന്യന്മാർ=സെനയിൽചെൎന്നവർ– ഗൊപ്താവ=രക്ഷിതാവ– യാവനൊരുത്തൻ=സെനാനീ– പുരസ്കരിക്ക=മുമ്പിലാക്കുക– സുരശ്രീ=ദെവലക്ഷ്മീ– വന്ദീ=ബലാൽക്കാരെണ അപഹരിക്കപ്പെട്ടസ്ത്രീ– പ്രത്യാനയിക്ക=വീണ്ടുകൊണ്ടുവരിക–

൫൩– വചസ്യവസിതെതസ്മിൻസസൎജ്ജഗിരമാത്മഭൂഃ । ഗൎജ്ജിതാനന്തരാംവൃഷ്ടിംസൌഭാഗ്യെനജിഗായസാ ॥

അന്വയം— തസ്മിൻ (തച്ശ–പു–ഷ–ഏ) വചസി (സ–ന–സ–ഏ) അവസിതെ (അ–ന സ–ഏ) ആത്മഭൂഃ (ഊ–പു–പ്ര ഏ) ഗിരം (രെഫാ സ്ത്രീ ദ്വി–ഏ) സസൎജ്ജ (ലിട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ) സാ (തച്ശ–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) സൌഭാഗ്യെന (അ–ന–തൃ–ഏ) ഗൎജ്ജിതാനന്തരാം (ആ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) വൃഷ്ടിം (ഇ–സ്ത്രീ–ദ്വി ഏ) ജിഗായ (ലിട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ)–

അന്വയാൎത്ഥം— അവന്റെ വചസ്സ അവസിതമായിരിക്കുമ്പൊൾ ആത്മഭൂ ഗീരിനെ സൎജ്ജിച്ചു. അത സൌഭാഗ്യം കൊണ്ട ഗൎജ്ജിതാനന്തരയായിരിക്കുന്ന വൃഷ്ടിയെ ജയിച്ചു.

പരിഭാഷ______ അവൻ=ബൃഹസ്പതി– വചസ്സ=വാക്ക അവസിതം=അവസാനിച്ചത– ആത്മഭൂ=ബ്രഹ്മാവ– ഗീര=വാക്ക– സൎജ്ജിക്ക=വിടുക– (പറക എന്നസാരം) അത=ഗീര–ഗൎജ്ജിതാനന്തരാ=ഗൎജ്ജിതത്തിന്റെ അനന്തരാ– ഗൎജ്ജിതം=ഇടിമുഴക്കം

നി — അനന്തരം=ശേഷമുണ്ടായത — വൃഷ്ടി=വൎഷം —

ശ്ലോ — സംപത്സ്യതേവഃകാമോയംകശ്ചിൽകാലഃപ്രതീക്ഷ്യതാം। നത്വസ്യസിദ്ധൌയാസ്യാമിസൎഗ്ഗവ്യാപാരമാത്മനാ॥

അന്വയം — അയം (ഇദംശ-പു-പ്ര-ഏ) വഃ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ബ) കാമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സംപത്സ്യതേ (ലൃട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) കശ്ചിൽ (അ) കാലഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രതീക്ഷ്യതാം (ലോട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) അസ്യ (ഇദംശ-പു-ഷ-ഏ) സിദ്ധൌ (ഇ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ആത്മനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) സൎഗ്ഗവ്യാപാരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ന-തു (അ) യാസ്യാമി (ലൃട്ട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം — ഇതു നിങ്ങളുടെ കാമം സംപാദിക്കും. അല്പമായിരിക്കുന്നകാലം പ്രതീക്ഷിക്കപ്പെട്ടാലും ഇതിന്റെ സിദ്ധിയിങ്കൽ ഞാൻ ആത്മാവിന്റെ സൎഗ്ഗവ്യാപാരത്തെ യാനം ചെയ്യില്ല.

പരിഭാഷ — കാമം=മനോരഥം — സംപാദിക്ക=സഫലമായിഭവിക്ക — പ്രതീക്ഷിക്ക=പ്രതിപാലിക്ക — ഇതു=കാമം — സിദ്ധി=സാഫല്യപ്രാപ്തി — ആത്മാവ=താൻ — സൎഗ്ഗവ്യാപാരം=സൎഗ്ഗമാകുന്ന വ്യാപാരം — സൎഗ്ഗം=സൃഷ്ടി — വ്യാപാരം=ക്രിയാ — യാനംചെയ്ക=പ്രാപിക്ക.

ശ്ലോ — ഇതസ്സദൈത്യഃപ്രാപ്തശ്രീൎന്നേതഏവാൎഹതിക്ഷയം। വിഷവൃക്ഷോപിസംവൎദ്ധ്യസ്വയംഛേത്തുമസാംപ്രതം॥

അന്വയം — ഇതഃ (തസി-അ) പ്രാപ്തശ്രീഃ (ഈം-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) ദൈത്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇതഃ-ഏവ (അ) ക്ഷയം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ന (അ) അൎഹതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) വിഷവൃക്ഷഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) സംവൎദ്ധ്യ (ല്യ-അ) സ്വയം (അ) ഛേത്തും (തുമു-അ) അസാംപ്രതം (അ).

അന്വയാൎത്ഥം — എങ്കൽ നിന്നു പ്രാപ്തശ്രീയായിരിക്കുന്ന ആ ദൈത്യൻ എങ്കൽനിന്നു തന്നെ ക്ഷയത്തെ അൎഹിക്കുന്നില്ല. വിഷവൃക്ഷവും സംവൎദ്ധിപ്പിച്ചിട്ടു താൻ ഛേദിക്കപ്പെടുവാനായിട്ടു യോഗ്യമായി ഭവിക്കുന്നില്ല.

പരിഭാഷ — പ്രാപ്തശ്രീ=പ്രാപ്തയായിരിക്കുന്ന ശ്രീയോടുകൂടിയവൻ. പ്രാപ്താ=പ്രാപിക്കപ്പെട്ടത — ശ്രീ=സമ്പത്തു — ക്ഷയം=നാശം — അൎഹിക്ക=പ്രാപിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു യോഗ്യനായി ഭവിക്ക — വിഷവൃക്ഷം=വിഷമുള്ളവൃക്ഷം — സംവൎദ്ധിപ്പിക്ക=വളൎ

ചൊല്ക. വധിപ്പിക്ക=ഘാതിക്ക=മരിക്ക-

ശ്ലോ- വൃതംതേനേദമേവപ്രാങ്മയാമാഭൂദാശംസിതം । വ
രേണശമിതംലോകാനലംദഗ്ദ്ധുംഹിതത്തപഃ ॥

അന്വയം —— തേന (തൃ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രാക് (അ) ഇദം (ഇദംശ-ന-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) വൃതം (ന-ന-പ്ര-ഏ) ഇദം- ഏവ- മയാ (അസ്മച്ഛ-തൃ-ഏ) ആശംസിതം (ഇദംശ-പു-പ-ഏ) പ്രതിശ്രുതം (ന-ന-പ്ര-ഏ) മാഭൂത് (അ) വരേണ (ന-പു-തൃ-ഏ) അശമിതം (ന-ന-പ്ര-ഏ) തത്തപഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) ലോകാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) ദഗ്ദ്ധും (തുമു അ) അലം (അ)-

അന്വയാൎത്ഥം- അവനാൽ മുമ്പിൽ ഇതുതന്നെ വൃതമായി ഭ വിച്ചു- ഇതുതന്നെ എന്നാൽ, ഇവനായിക്കൊണ്ടു പ്രതിശ്രുതമാ യിട്ടും ഭവിച്ചു. യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ടു വരംകൊണ്ടു അശമിത മായിരിക്കുന്ന തത്തപസ്സു ലോകങ്ങളെ ദഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു പ ൎയ്യാപ്തമായി ഭവിക്കും-

പരിഭാഷാ— അവൻ=താരകൻ- വൃതം=വരിക്കപ്പെട്ടതു- വരി ക്ക=അപേക്ഷിക്ക- ഇവൻ=താരകൻ- പ്രതിശ്രുതം=പ്രതിശ്രു വിക്കപ്പെട്ടതു- പ്രതിശ്രുവിക്ക=അംഗീകരിക്ക- വരം=വരദാനം- അശമിതം=ശമിതമല്ലാത്തതു- ശമിതം=ശമിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു- തത്ത പസ്സ=അവന്റെ തപസ്സു- അവൻ=താരകൻ- ദഹിക്ക=ഭസ്മമാ ക്കുക- പൎയ്യാപ്തം=മതിയാകുന്നതു-

ശ്ലോ- സംയുഗേസാംയുഗീനംതമുദ്യന്തംപ്രസഹേതകഃ । അം ശാദൃതേനിഷിക്തസ്യനീലലോഹിതരേതസഃ ॥

അന്വയം —— സംയുഗേ (ന-പു-സ-ഏ) സാംയുഗീനം- ഉദ് യന്തം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) തം (തച്ഛ-പു-ദ്വി-ഏ) നിഷിക്തസ്യ (അ- പു-ഷ-ഏ) നീലലോഹിതരേതസഃ (സ-ന-ഷ-ഏ) അംശാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഋതേ (ഇഷ-അ) കഃ (കിംശ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രസ ഹേത (വിധി ആ-പ- -പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം- സംയുഗത്തിങ്കൽ സാംയുഗീനനായി ഉദ്യ തനായിരിക്കുന്ന അവനെ നിഷിക്തമായിരിക്കുന്ന നീലലോ ഹിതരേതസ്സിന്റെ അംശത്തെയൊഴിച്ചു ഏവനൊരുത്തൻ പ്ര സഹിക്കും-

പരിഭാഷാ— സംയുഗം=യുദ്ധം- സാംയുഗീനൻ=നേരിട്ടു വരു ന്നവൻ- ഉദ്യതൻ=ഉദ്യതമായിരിക്കുന്ന ഗദയോടു കൂടിയവ ൻ- ഉദ്യതം=ധരിക്കപ്പെട്ടതു- അവൻ=താരകൻ- നിഷിക്തം= നിഷേചിക്കപ്പെട്ടതു- നിഷേചിക്ക=വിസൎജ്ജിക്ക- നീലലോ

ഹിതന്റെ തേജസ്സ്=നീലലോഹിതന്റെ തേജസ്സ്- നീലലോഹിതൻ= പരമേശ്വരൻ- തേജസ്സ്=ശുക്ലം- പ്രസഹിക്ക=അതിക്രമിക്ക-

൭൨ - സഹിദേവഃപരംജ്യോതിസ്തമഃപാരേപ്രതിഷ്ഠിതം । പരിച്ഛിന്നപ്രഭാവർദ്ധിർന്നമയാനചവിഷ്ണുനാ ॥

അന്വയം— സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) ദേവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തമഃപാരേ (അ-ന-സ-ഏ) പ്രതിഷ്ഠിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) പരം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ജ്യോതിഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) ഹി (അ) മയാ (അസ്മച്ഛ-തൃ-ഏ) പരിച്ഛിന്നപ്രഭാവർദ്ധിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ന (അ) ഭവതി (ലട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) വിഷ്ണുനാ (ഉ-പു-തൃ-ഏ) ച (അ) ന (അ)

അന്വയാർത്ഥം— ആ ദേവൻ തമഃപാരത്തിങ്കൽ പ്രതിഷ്ഠിതമായി പരമായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സായി ഭവിക്കുന്നു എന്നതയാതൊന്ന ഇത ഹേതുവായിട്ട എന്നാൽ പരിച്ഛിന്നപ്രഭാവർദ്ധിയായി ഭവിക്കുന്നില്ലാ വിഷ്ണുവിനാലുമില്ല.

പരിഭാഷാ— ആദേവൻ=നീലലോഹിതൻ- തമഃപാരം=തമസ്സിന്റെ പാരം- തമസ്സ്=അജ്ഞാനം- പാരം=മറുകര- പ്രതിഷ്ഠിതം=സ്ഥിതിയോടുകൂടിയത- പരമായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സ്=പരബ്രഹ്മം- പരിച്ഛിന്നപ്രഭാവർദ്ധി=പരിച്ഛിന്നയായിരിക്കുന്ന പ്രഭാവർദ്ധിയോടുകൂടിയത- പരിച്ഛിന്നാ=പരിച്ഛേദിക്കപ്പെട്ടത- പരിച്ഛേദിക്ക=ഇത്രയെന്ന നിശ്ചയിക്ക- പ്രഭാവർദ്ധി=പ്രഭാവത്തിന്റെ ഋദ്ധി- പ്രഭാവം=സാമർത്ഥ്യം- ഋദ്ധി= അതിശയം-

൭൩- ഉമാരൂപേണതേയൂയംസംയമസ്തിമിതംമനഃ । ശംഭോഃ ക്ഷോഭയിതുമാകൃഷ്ടുമയസ്കാന്തേനലോഹവൽ ॥

അന്വയം— തേ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ബ) യൂയം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ബ) സംയമസ്തിമിതം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ശംഭോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) മനഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉമാരൂപേണ (അ-ന-തൃ-ഏ) അയസ്കാന്തേന (അ-പു-തൃ-ഏ) ലോഹവൽ (അ) ആക്രഷ്ടും (തുമു-അ) യതധ്വം (ലോട്ട-ആ-പ-മ-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— ആ നിങ്ങൾ സംയമസ്തിമിതമായിരിക്കുന്ന ശംഭുവിന്റെ മനസ്സിനെ ഉമാരൂപംകൊണ്ട അയസ്കാന്തംകൊണ്ട ലോഹത്തെ എന്നപോലെ ആകർഷിപ്പാനായിക്കൊണ്ട യത്നംചെയ്യുവിൻ-

പരിഭാഷാ— സംയമസ്തിമിതം=സംയമം ഹേതുവായിട്ട സ്തിമിതം- സംയമം=രാഗദ്വേഷാദികളുടെ വേർപാട- സ്തിമിതം=നിശ്ചലം- ശംഭു=പരമേശ്വരൻ- ഉമാരൂപം=ഉമയുടെ രൂപം- ഉ

മാ *

സാ=പാൎവ്വതീ- രൂപം=സ്വരൂപം- അയസ്കാന്തം=അയസ്കാന്ത ശിലാ- ലോഹം=ഇരുമ്പ- ആകൎഷിക്ക=വലിക്കുക- യത്നംചെ യ്ക=പ്രയത്നംചെയ്ക-

൭൭- ഉഭാവേവക്ഷമൌവോഢുമുഭയോൎവീൎയ്യമാഹിതം । സാവാ ശംഭോസ്തദീയാവാമൂൎത്തിൎജ്ജലമയീമമ॥

അന്വയം- ഉഭയോഃ (സം-പു-ഷ-ദ്വി) ആഹിതം-വീൎയ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വോഢും (തു-അ) ഉഭൌ (സം-സ്ത്രീ-പ്ര-ദ്വി) ഏവ (അ) ക്ഷമൌ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ദ്വി) ശംഭോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) വാ (അ) മമ (അസ്മച്ഛ-ഷ-ഏ) തദീയാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ജലമയീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) മൂൎത്തിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) വാ (അ)

അന്വയാൎത്ഥം- ഇരുവരുടെ ആഹിതമായിരിക്കുന്ന വീൎയ്യ ത്തെ വഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഇരുവർ തന്നെ ക്ഷമകളായി ഭ വിക്കുന്നു- ശംഭുവിന്റെ വീൎയ്യത്തെ വഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു അവൾതന്നെ എന്റെ വീൎയ്യത്തെ വഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ത ദീയയായി ജലമയിയായിരിക്കുന്ന മൂൎത്തിതന്നെ-

പരിഭാഷ- ഇരുവർ= രണ്ടുപുരുഷന്മാർ- ആഹിത= ആധാനം ചെയ്യപ്പെട്ടത- ആധാനംചെയ്ക= നിഷേചി ക്ക- വീൎയ്യം=തേജസ്സ- ഇരുവർ=രണ്ടുസ്ത്രീകൾ- ശംഭു=പ രമേശ്വരൻ- അവൾ=പാൎവ്വതീ- തദീയാ=അവനെ സംബ ന്ധിച്ചത- അവൻ=പരമേശ്വരൻ- ജലമയി=ജലസ്വരൂ പാ മൂൎത്തി=ശരീരം-

൭൮- തസ്യാത്മാശിതികണ്ഠസ്യസൈനാപത്യമുപേത്യവഃ । മോക്ഷ്യതിസ്വൎഗ്ഗവന്ദീനാംവേണീൎവ്വീൎയ്യവിഭൂതിഭിഃ॥

അന്വയം- ശിതികണ്ഠസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) തസ്യ (തച്ഛ-പു-ഷ-ഏ) ആത്മാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) വഃ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ബ) സൈനാ പത്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഉപേത്യ (ല്യ-അ) വീൎയ്യവിഭൂതിഭിഃ (ഇ- സ്ത്രീ-തൃ-ബ) സ്വൎഗ്ഗവന്ദീനാം (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) വേണീഃ (ഇ- സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) മോക്ഷ്യതി (ലൃട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം- ശിതികണ്ഠനായിരിക്കുന്ന അവന്റെ ആ ത്മാവ നിങ്ങളുടെ സൈനാപത്യത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ട വീൎയ്യവിഭൂ തികൾകൊണ്ടു സ്വൎഗ്ഗ വന്ദികളുടെ വേണികളെ മോചിക്കും.

പരിഭാഷ- ശിതികണ്ഠൻ=നീലകണ്ഠൻ- അവൻ പരമേ ശ്വരൻ- ആത്മാവ=പുത്രൻ- സൈനാപത്യം=സേനാപതിയാ യുള്ളത- സേനാപതി=പടനായകൻ- വീൎയ്യവിഭൂതിക

ൾ= ശൌര്യസമ്പത്തുകൾ— സ്വർഗ്ഗവന്ദികൾ= സ്വർഗ്ഗസംബന്ധിനികളായ വന്ദികൾ— വന്ദികൾ=ബലാൽകാരേണ അപഹരിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീകൾ— വേണികൾ=സംശ്ലിഷ്ടകബരീബന്ധങ്ങൾ (രോമങ്ങൾ തമ്മിലൊട്ടിയ തലമുടിക്കെട്ടുകൾ) മോചിക്ക= അഴിപ്പിക്ക— ।

൬൨— ഇതി വ്യാഹൃത്യ വിബുധാൻ വിശ്വയോനിസ്തിരോദധേ । മനസ്യാഹിതകർത്തവ്യാസ്തേപി ദേവാ ദിവം യയുഃ ॥

അന്വയം— വിശ്വയോനിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ഇതി (അ) വിബുധാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) വ്യാഹൃത്യ (ല്യ-അ) തിരോദധേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) തേ (തദ്-പു-പ്ര-ബ) ദേവാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) അപി (അ) മനസി (സ-ന-സ-ഏ) ആഹിതകർത്തവ്യാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ദിവം (വ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) യയുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം— വിശ്വയോനി ഇപ്രകാരം വിബുധന്മാരോടു വ്യാഹരിച്ചിട്ട തിരോധാനം ചെയ്തു. ആ ദേവന്മാരും മനസ്സിങ്കൽ ആഹിതകർത്തവ്യന്മാരായിട്ട സ്വർഗ്ഗത്തെ യാനം ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ— വിശ്വയോനി=ബ്രഹ്മാവ— വിബുധന്മാർ=ദേവന്മാർ— വ്യാഹരിക്ക=പറക— തിരോധാനംചെയ്ക=മറക— ആഹിതകർത്തവ്യന്മാർ=ആഹിതമായിരിക്കുന്ന കർത്തവ്യത്തോടു കൂടിയവർ— ആഹിതം=ആധാനംചെയ്യപ്പെട്ടത— ആധാനംചെയ്ക=നിക്ഷേപിക്ക— കർത്തവ്യം=കാര്യം— യാനംചെയ്ക= പ്രാപിക്ക—

൬൩— തത്ര നിശ്ചിത്യ കന്ദർപ്പമഗമൽപാകശാസനഃ । മനസാ കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണരംഹസാ ॥

അന്വയം— പാകശാസനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തത്ര (അ) കന്ദർപ്പം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) നിശ്ചിത്യ (ല്യ-അ) കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണരംഹസാ— മനസാ— (സ-ന-തൃ-ഏ) അഗമൽ (ലുങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— പാകശാസനൻ അതിങ്കൽ കന്ദർപ്പനെ നിശ്ചയിച്ചിട്ട കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണ രംഹസ്സായിരിക്കുന്ന മനസ്സുകൊണ്ടു ഗമിച്ചു.

പരിഭാഷാ— പാകശാസനൻ=ഇന്ദ്രൻ— അതു=ഹരചിത്താകർഷണം— കന്ദർപ്പൻ=കാമദേവൻ— കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണരംഹസ്സ= കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണമായിരിക്കുന്ന രംഹസ്സോടു കൂടിയത— കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാദ്വിഗുണം=കാര്യസംസിദ്ധിത്വരാ ഹേതുവായിട്ട ദ്വിഗുണം— കാര്യസംസിദ്ധിത്വ

താ=കാൎയ്യസംസിദ്ധിയിങ്കലുള്ള ത്വരാ- കാൎയ്യസംസിദ്ധി=കാൎയ്യത്തിന്റെ സംസിദ്ധി- സംസിദ്ധി=വഴിപോലെയുള്ള സിദ്ധി- ത്വരാ=ഔത്സുക്യം- ദ്വിഗുണം=ഇരട്ടിച്ചത- രംഹസ്സ=വെഗം- ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക-

ശ്ലോ- അഥസലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുശൃംഗംരതിവലയപദാംകെചാപമാസജ്യകണ്ഠെ । സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തചൂതാംകുരാസ്ത്രശ്ശതമഖമുപതസ്ഥെപ്രാഞ്ജലിഃപുഷ്പധന്വാ ॥

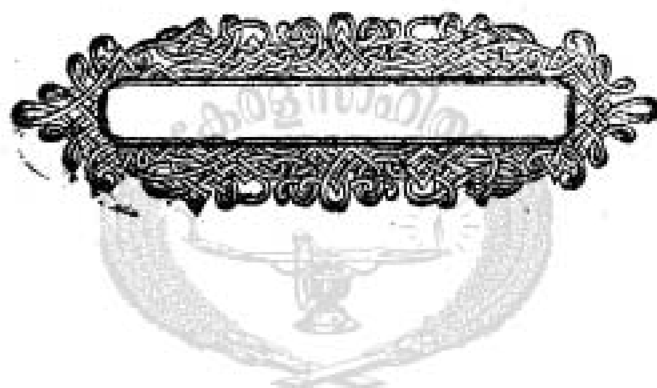
അന്വയം— അഥ (അ) സഃ (ത്ത-പു-പ്ര-ഏ) പുഷ്പധന്വാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുശൃംഗം- ചാപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) രതിവലയപദാംകെ- കണ്ഠെ (അ-പു-സ-ഏ) ആസജ്യ (ല്യ-അ) സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തചൂതാംകുരാസ്ത്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രാഞ്ജലിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ശതമഖം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉപതസ്ഥെ (ലിട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അനന്തരം ആ പുഷ്പധന്വാവു ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുശൃംഗമായിരിക്കുന്ന ചാപത്തെ രതിവലയപദാംകമായിരിക്കുന്ന കണ്ഠത്തിങ്കൽ ആസഞ്ജിപ്പിച്ചിട്ട സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തചൂതാംകുരാസ്ത്രനായി പ്രാഞ്ജലിയായിട്ട ശതമഖനെ ഉപസ്ഥാനം ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ— പുഷ്പധന്വാവ=കാമദെവൻ- ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുശൃംഗം= ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുക്കളായിരിക്കുന്ന ശൃംഗങ്ങളോടുകൂടിയത- ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതാചാരുക്കൾ=ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതകൾപോലെ ചാരുക്കൾ- ലളിതയോഷിൽഭ്രൂലതകൾ=ലളിതയോഷിത്തിന്റെ ഭ്രൂലതകൾ- ലളിതയോഷിത്ത=ലളിതയായിരിക്കുന്ന യോഷിത്ത- ലളിതാ=സുന്ദരി- യോഷിത്ത=സ്ത്രീ- ഭ്രൂലതകൾ=ലതകൾപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഭ്രൂക്കൾ- ലതകൾ=വള്ളികൾ- ഭ്രൂക്കൾ=കൺപുരികങ്ങൾ- ചാരുക്കൾ=മനോഹരങ്ങൾ- ശൃംഗങ്ങൾ=അഗ്രങ്ങൾ- ചാപം=വില്ല- രതിവലയപദാംകം=രതിവലയപദങ്ങളാകുന്ന അങ്കങ്ങളോടുകൂടിയത- രതിവലയപദങ്ങൾ=രതിവലയങ്ങളുടെ പദങ്ങൾ- രതിവലയങ്ങൾ=രതിയുടെ വലയങ്ങൾ- രതി=രതിദെവി- വലയങ്ങൾ=വളകൾ- പദങ്ങൾ=സ്ഥാനങ്ങൾ- അങ്കങ്ങൾ=അടയാളങ്ങൾ- കണ്ഠം=കഴുത്ത- ആസഞ്ജിപ്പിക്ക=ചെൎത്തുവെക്ക- സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തചൂതാംകുരാസ്ത്രൻ= സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തമായിരിക്കുന്ന ചൂതാംകുരാസ്ത്രത്തോടുകൂടിയവൻ- സഹചരമധുഹസ്തന്യസ്തം=സഹചരമധുഹസ്തത്തിങ്കൽ ന്യസ്തം- സഹചരമധുഹസ്തം=സഹചര

രമധുവിൻെറ ഹസ്തം- സഹചരമധു=സഹചരനായിരിക്കുന്ന മധു- സഹചരൻ=സഖി- മധു=വസന്തം- ഹസ്തം=കയ്യ- ന്യസ്തം=ന്യസിക്കപ്പെട്ടത- ന്യസിക്ക=വെക്ക- ചൂതാംകുരാസ്ത്രം=ചൂതാംകുരമാകുന്ന അസ്ത്രം- ചൂതാംകുരം=ചൂതത്തിൻെറ അംകുരം- ചൂതം=ചൂതകുസുമം- (മാവിൻപൂവ) അംകുരം=മുള- പ്രാഞ്ജലി=അഞ്ജലിയെബന്ധിച്ചവൻ- അഞ്ജലി=കൂപ്പുകൈ- ശതമഖൻ=ദെവെന്ദ്രൻ- ഉപസ്ഥാനംചെയ്തു=പ്രാപിക്ക-

ഇതി വാരാണസോപനാമകരാമനാഥ നാഥപണ്ഡിത പാരശ്ശെവെന്ദ്രകൃതെ കുമാരസംഭവവ്യാഖ്യായാം സുഖബൊധിന്യാം ദ്വിതീയസ്സർഗ്ഗഃ||



കുമാരസംഭവം
കാവ്യം

സവ്യാഖ്യാനേ കുമാരസംഭവകാവ്യേ
തൃതീയസർഗ്ഗപ്രാരംഭഃ

൧— തസ്മിൻമഘോനസ്ത്രിദശാൻവിഹായസഹസ്രമക്ഷ്ണാംയുഗപൽപപാത। പ്രയോജനാപേക്ഷിതയാപ്രഭൂണാംപ്രായശ്ചലംഗൗരവമാശ്രിതേഷു॥

അന്വയം— മഘോനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) അക്ഷ്ണാം (ന-ന-ഷ-ബ) സഹസ്രം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ത്രിദശാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) വിഹായ (ല്യ-അ) തസ്മിൻ (ത്യ-പു-സ-ഏ) യുഗപൽ (അ) പപാത (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) പ്രയോജനാപേക്ഷിതയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) പ്രഭൂണാം (ഉ-പു-ഷ-ബ) ആശ്രിതേഷു (അ-പു-സ-ബ) ഗൗരവം (അ-ന-പ്ര-ഏ) പ്രായഃ (അ) ചലം (അ-ന-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം—— മഘവാവിന്റെ അക്ഷികളുടെ സഹസ്രം ത്രിദശന്മാരെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട് അവങ്കൽ ഒരുമിച്ചു പതിച്ചു. പ്രയോജനാപേക്ഷിതഹേതുവായിട്ട് പ്രഭുക്കളുടെ ആശ്രിതന്മാരിലുള്ള ഗൗരവം പ്രായേണ ചലമാകുന്നു.

പദാർത്ഥം—— മഘവാവ്=ദേവേന്ദ്രൻ— അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ— സഹസ്രം=ആയിരം— ത്രിദശന്മാർ— ദേവന്മാർ— അവൻ=കാമദേവൻ— പതിക്ക=വീഴുക— പ്രയോജനാപേക്ഷിതാ=പ്രയോജനാപേക്ഷികളാവുകയെന്നുള്ളത്— പ്രയോജനാപേക്ഷികൾ=പ്രയോജനത്തെ അപേക്ഷിക്കുന്നവർ— പ്രഭുക്കൾ=വലുതായിരിക്കുന്നവർ— ആശ്രിതന്മാർ=ആശ്രയിച്ചവർ— ഗൗരവം=ആദരം— ചലം=അസ്ഥിരം—

൨— സവാസവേനാസനസന്നികൃഷ്ടമിതോനിഷീദേതിവിസൃഷ്ടഭൂമിഃ। ഭർത്തുഃപ്രസാദംപ്രതിഗൃഹ്യമൂർദ്ധ്നാവക്തുംമിഥഃപ്രാക്രമതൈനമേവം॥

അന്വയം— സഃ (ത്യ-പു-പ്ര-ഏ) വാസവേന (അ-പു-

തൃ-ഏ) ആസനസന്നികൃഷ്ടം (ക്രി-വി) ഇതഃ (തസി-അ) നിഷീദ (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ഇതി (അ) വിസൃഷ്ടഭൂമിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ഭർത്തുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) പ്രസാദം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) മൂർദ്ധ്നാ (ന-പു-തൃ-ഏ) പ്രതിഗൃഹ്യ (ല്യ-അ) മിഥഃ (അ) ഏനം (ഇദംശ-പു-ദ്വി-ഏ) ഏവം (അ) വക്തും (തുമു-അ) പ്രാക്രമത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം —— അവൻ വാസവനാൽ ആസനസന്നികൃഷ്ടമാകുംവണ്ണം ഇവിടെ നിഷീദിച്ചാലുമെന്നിങ്ങിനെ വിസൃഷ്ടഭൂമിയായിട്ട ഭർത്താവിന്റെ പ്രസാദത്തെ മൂർദ്ധാവുകൊണ്ട പ്രതിഗ്രഹിച്ചിട്ട രഹസ്സിങ്കൽ ഇവനോട ഇപ്രകാരം വചിപ്പാനായിക്കൊണ്ട പ്രക്രമിച്ചു

പരിഭാഷാ— അവൻ=കാമദേവൻ— വാസവൻ=ദേവേന്ദ്രൻ— ആസനസന്നികൃഷ്ടം= സന്നികൃഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ആസനത്തോടുകൂടിയത— സന്നികൃഷ്ടം=സമീപസ്ഥം— ആസനം= സിംഹാസനം— നിഷീദിക്ക=ഇരിക്ക— വിസൃഷ്ടഭൂമി=വിസൃഷ്ടയായിരിക്കുന്ന ഭൂമിയോടുകൂടിയവൻ— വിസൃഷ്ടാ=വിസർജ്ജിക്കപ്പെട്ടത— വിസർജ്ജിക്ക=ദാനം ചെയ്ക— ഭർത്താവ=സ്വാമി— മൂർദ്ധാവ=ശിരസ്സ— പ്രതിഗ്രഹിക്ക=സ്വീകരിക്ക— രഹസ്സ=വിജനപ്രദേശം— ഇവൻ=ദേവേന്ദ്രൻ— വചിക്ക=പറക— പ്രക്രമിക്ക= ആരംഭിക്ക—

൩- ആജ്ഞാപയ ജ്ഞാതവിശേഷപുംസാം ലോകേഷു യത്തേ കരണീയമസ്തി । അനുഗ്രഹം സംസ്മരണപ്രവൃത്തമിച്ഛാമി സംവർദ്ധിതമാജ്ഞയാ തേ ॥

അന്വയം— പുംസാം (സ-പു-ഷ-ബ) ജ്ഞാതവിശേഷ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ലോകേഷു (അ-പു-സ-ബ) തേ (യുഷ്മ-ഷ-ഏ) മയാ (അസ്മ-തൃ-ഏ) യത് (യത-ന-പ്ര-ഏ) കരണീയം(അ-ന-പ്ര-ഏ) അസ്തി(ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) തത് (തത-ന-ദ്വി-ഏ) ആജ്ഞാപയ (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) അഹം (അസ്മ-പ്ര-ഏ) സംസ്മരണപ്രവൃത്തം അനുഗ്രഹം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) തേ (യുഷ്മ ഷ-ഏ) ആജ്ഞയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) സംവർദ്ധിതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇച്ഛാമി (ലട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയൊ പുരുഷന്മാരുടെ ജ്ഞാതവിശേഷനായുള്ളോവെ ലോകങ്ങളിൽ അങ്ങേക്കായിക്കൊണ്ട എന്നാൽ യാതൊന്ന കരണീയമായി ഭവിക്കുന്നുവൊ അതിനെ ആജ്ഞാ

പിച്ചാലും· ഞാൻസംസ്മരണെ പ്രവൃത്തമായിരിക്കുന്നതാനുഗ്ര ഹത്തെ അങ്ങയുടെ ആജ്ഞകൊണ്ടു സംവർദ്ധിതമാക്കി ചൈ വാനായിക്കൊണ്ടു ഇരിക്കുന്നു·

പരിഭാഷ – പുമാന്മാർ=പുരുഷന്മാർ– ജ്ഞാതവിശേഷൻ= ജ്ഞാതമായിരിക്കുന്ന വിശേഷത്തോടുകൂടിയവൻ– ജ്ഞാതം=അ റിയപ്പെട്ടതു– കരണീയം=ചെയ്യപ്പെടുവാൻയോഗ്യം– ആ ജ്ഞാപിക്ക=കല്പിക്ക– സംസ്മരണപ്രവൃത്തം=സംസ്മരണം ഹേ തുവായിട്ടുപ്രവൃത്തം– സംസ്മരണം=വഴിപോലെയുള്ളസ്മരണം– പ്രവൃത്തം=ഉണ്ടായതു– ആജ്ഞാ=നിയോഗം– സംവർദ്ധിതം= സംവർദ്ധിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു– സംവർദ്ധിപ്പിക്ക=നല്ലവണ്ണം വർദ്ധിപ്പി ക്ക–

൪– കേനാഭ്യസൂയാപദകാംക്ഷിണാതേനിതാന്തദീർഘൈർജ്ജ നിതാതപോഭിഃ। യാവദ്ഭവത്യാഹിതസായകസ്യമൽകാർമ്മുക സ്യൈഷനിദേശവർത്തീ॥

അന്വയം — പദകാംക്ഷിണാ (ന–പു–തൃ–ഏ) കേന (കിം ശ– പു–തൃ–ഏ) നിതാന്തദീർഘൈഃ (അ–ന–തൃ–ബ) തപോഭിഃ (സ– ന–തൃ–ബ) തേ (യുഷ്മ–ഷ–ഏ) അഭ്യസൂയാ (ആ–സ്ത്രീ–പ്ര– ഏ) ജനിതാ (ആ–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) ഏഷഃ (ഏതദ്–പു–പ്ര–ഏ) ആ ഹിതസായകസ്യ–മൽകാർമ്മുകസ്യ (അ–പു–ഷ–ഏ) നിദേശവർത്തീ (ന–പു–പ്ര–ഏ) യാവൽ (ന) ഭവതി (ലട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ)–

അന്വയാർത്ഥം — പദകാംക്ഷിയായിരിക്കുന്ന ഏവനൊരുത്തനാൽ നിതാന്തദീർഘങ്ങളായിരിക്കുന്ന തപസ്സുകൾകൊണ്ടു അങ്ങേക്കു അഭ്യസൂയാജനിതയായി ഭവിക്കുന്നു· ഇവൻ ആഹിതസായക മായിരിക്കുന്ന മൽകാർമ്മുകത്തിന്റെ നിദേശവർത്തിയായിഭവിക്കും–

പരിഭാഷ______ പദകാംക്ഷി=പദത്തെ കാംക്ഷിക്കുന്നവൻ– പദം=സ്ഥാനം– കാംക്ഷിക്ക=ആഗ്രഹിക്ക– നിതാന്തദീർഘങ്ങൾ= ഏററവുംദീർഘങ്ങൾ=ദീർഘങ്ങൾ=നീണ്ടിരിക്കുന്നവ–അഭ്യസൂയാ= അസൂയാ– ജനിതാ=ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു– ആഹിതസായകം=ആ ഹിതമായിരിക്കുന്ന സായകത്തോടുകൂടിയതു– ആഹിതം= ആധാ നംചെയ്യപ്പെട്ടതു– ആധാനംചെയ്ക=തൊടുക്കുക– സായകം=ശ രം– മൽകാർമ്മുകം=എന്റെ കാർമ്മുകം– കാർമ്മുകം=വില്ലു– നിദേശ വർത്തീ=നിദേശത്തിങ്കൽ വർത്തിക്കുന്നവൻ– നിദേശം=ആജ്ഞാ– വർത്തിക്ക=സ്ഥിതിചെയ്ക–

൫– അസംമതഃകസ്തവമുക്തിമാർഗ്ഗംപുനർഭവക്ലേശഭയാൽപ്ര പന്നഃ। ബദ്ധശ്ചിരംതിഷ്ഠതുസുന്ദരീണാമാരേചിതഭ്രൂചതുരൈൎക്ക

ലാസൈഃ।

അന്വയം— തവ (യുഷ്മച്ഛ—ഷ—ഏ) അസമ്മതഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) പുനർഭവക്ലേശഭയാൽ (അ—പു—പ—ഏ) മുക്തിമാർഗ്ഗം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) പ്രപന്നഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) കഃ (കിംശ—പു—പ്ര—ഏ) ആരെചിതഭ്രൂചതുരൈഃ (അ—പു—തൃ—ബ) സുന്ദരീണാം (ഈം—സ്ത്രീ—ഷ—ബ) വിലാസൈഃ (അ—പു—തൃ—ബ) ബദ്ധഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) ചിരം (അ) തിഷ്ഠതു (ലോട്ട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അങ്ങെക്കു അസമ്മതനായി പുനർഭ്ഭവക്ലേശഭയം ഹേതുവായിട്ടു മുക്തിമാർഗ്ഗത്തെ പ്രപന്നനായിരിക്കുന്ന ഏതൊരുത്തൻ ആരെചിതഭ്രൂചതുരങ്ങളായിരിക്കുന്ന സുന്ദരിമാരുടെ വിലാസങ്ങളാൽ ബദ്ധനായിട്ടു വളരെ കാലം സ്ഥിതി ചെയ്യണം.

പരിഭാഷ— അസമ്മതൻ=സമ്മതനല്ലാത്തവൻ— പുനർഭ്ഭവക്ലേശഭയം=പുനർഭ്ഭവക്ലേശങ്ങളിൽനിന്നുള്ള ഭയം— പുനർഭ്ഭവക്ലേശങ്ങൾ=പുനർഭ്ഭവത്തിങ്കലെ ക്ലേശങ്ങൾ— പുനർഭ്ഭവം=പുനർജ്ജന്മം— ക്ലേശങ്ങൾ=ദുഃഖങ്ങൾ— മുക്തിമാർഗ്ഗം=മോക്ഷമാർഗ്ഗം— പ്രപന്നൻ=പ്രപദിച്ചവൻ— പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക— ആരെചിതഭ്രൂചതുരങ്ങൾ=ആരെചിതഭ്രൂക്കൾ ഹേതുവായിട്ടു ചതുരങ്ങൾ— ആരെചിതഭ്രൂക്കൾ=ആരെചിതകളായിരിക്കുന്ന ഭ്രൂക്കൾ— ആരെചിതകൾ=ആരെചിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ— ആരെചിപ്പിക്ക=അല്പമായി ഇളക്കുക— ഭ്രൂക്കൾ=കൺപുരികങ്ങൾ— ചതുരങ്ങൾ=മനോഹരങ്ങൾ— വിലാസങ്ങൾ=ലീലാവിശേഷങ്ങൾ— ബദ്ധൻ=ബന്ധിക്കപ്പെട്ടവൻ— ബന്ധിക്ക=വശീകരിക്ക— സ്ഥിതിചെയ്ക=വസിക്കുക—

സ— അധ്യാപിതസ്യോശനസാപി നീതിം പ്രയുക്തരാഗപ്രണിധിർദ്വിഷസ്തേ। കസ്യാർത്ഥധർമ്മൗ വദ പീഡയാമി സിന്ധോസ്തടാവോഘ ഇവ പ്രവൃദ്ധഃ॥

അന്വയം— ഉശനസാ (സ—പു—തൃ—ഏ) നീതിം (ഇ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) അധ്യാപിതസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) അപി (അ) തേ (യുഷ്മച്ഛ—ഷ—ഏ) ദ്വിഷഃ (ഷ—പു—ഷ—ഏ) കസ്യ (കിം—പു—ഷ—ഏ) അർത്ഥധർമ്മൗ (അ—പു—ദ്വി—ഏ) അഹം (അസ്മച്ഛ—പ്ര—ഏ) പ്രയുക്തരാഗപ്രണിധിഃ (ഇ—പു—പ്ര—ഏ) പ്രവൃദ്ധഃ—ഓഘഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) സിന്ധോഃ (ഉ—സ്ത്രീ—ഷ—ഏ) തടൗ (അ—പു—ദ്വി—ദ്വി) ഇവ (അ) പീഡയാമി (ലോട്ട്—പ—പ—ഉ—പു—ഏ) വദ (ലോട്ട്—പ—പ—മ—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ഉശനസ്സിനാൽ നീതിയെ അധ്യാപിതനാ

യിരിക്കിലും അങ്ങയുടെ ദ്വിട്ടായിരിക്കുന്ന ഏതൊരുവനൊരുത്ത ന്റെ അർത്ഥധർമ്മങ്ങളെ ഞാൻ പ്രയുക്തരാഗപ്രണിധിയായിട്ടു പ്രത്യൂഹമായിരിക്കുന്ന ഓഘം സിന്ധുവിന്റെ തടങ്ങളെ എന്ന പോലെ പീഡിക്കേണം വദിച്ചാലും.

പരിഭാഷാ— ഉശനസ്സ്=ശുക്രൻ— നീതി=നീതിശാസ്ത്രം— അധ്യാപിതൻ= അധ്യയനം ചെയ്യിക്കപ്പെട്ടവൻ— അധ്യയനം ചെയ്യിക്ക=പഠിപ്പിക്ക— ദ്വിട്ട=ശത്രു— അർത്ഥധർമ്മങ്ങൾ= അർത്ഥവും ധർമ്മവും— അർത്ഥം=ധനം— ധർമ്മം=സുകൃതം— പ്രയുക്തരാഗപ്രണിധി=പ്രയുക്തനായിരിക്കുന്ന രാഗപ്രണിധിയോടു കൂടിയവൻ— പ്രയുക്തൻ= പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ടവൻ— പ്രയോഗിക്ക= പറഞ്ഞയക്ക— രാഗപ്രണിധി=രാഗമാകുന്ന പ്രണിധി— രാഗം=വിഷയേച്ഛ— പ്രണിധി=ചരൻ— (ഗൂഢസഞ്ചാരിയായ പുരുഷൻ) പ്രത്യൂഹം=ഏറ്റവും പെരിച്ചത— ഓഘം=പ്രവാഹം— സിന്ധു=നദി— തടങ്ങൾ=വക്കുകൾ— പീഡിക്ക=ലോപിക്ക— വദിക്ക=പറക—

൭— കാമൈകപത്നീവ്രതദുഃഖശീലാം ലോലം മനശ്ചാരുതയാ പ്രവിഷ്ടാം । നിതംബിനീമിച്ഛസി മുക്തലജ്ജാം കണ്ഠേ സ്വയംഗ്രാഹനിഷക്തബാഹും ॥

അന്വയം— ഏകപത്നീവ്രതദുഃഖശീലാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ചാരുതയാ (ആ—സ്ത്രീ—തൃ—ഏ) ലോലം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) മനഃ (സ—ന—ദ്വി—ഏ) പ്രവിഷ്ടാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) കാം (കിംശ— സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) നിതംബിനീം (ഈ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) മുക്തലജ്ജാം (ആ— സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) കണ്ഠേ (അ—പു—സ—ഏ) സ്വയംഗ്രാഹനിഷക്ത ബാഹും (ഉ—സ്ത്രീ ദ്വി—ഏ) ഇച്ഛസി (ലട്ട്—പ—പ—മ—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ഏകപത്നീവ്രതദുഃഖശീലയായി ചാരുതഹേതുവായിട്ടു ലോലമായിരിക്കുന്ന മനസ്സിനെ പ്രവിഷ്ടയായിരിക്കുന്ന ഏതൊരു നിതംബിനിയെ മുക്തലജ്ജയാക്കീട്ടും കണ്ഠത്തിങ്കൽ സ്വയംഗ്രാഹനിഷക്തബാഹുവാക്കീട്ടും അങ്ങുന്ന് ഇച്ഛിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ—— ഏകപത്നീവ്രതദുഃഖശീലാ=ഏകപത്നീവ്രതം ഹേതുവായിട്ടു ദുഃഖശീലാ—ഏകപത്നീവ്രതം=ഏകപത്നിയുടെ വ്രതം— ഏകപത്നീ=പതിവ്രതാ— വ്രതം=പരപുരുഷാദർശനാദി— ദുഃഖശീലാ=ദുഃഖമായിരിക്കുന്ന ശീലത്തോടുകൂടിയവൾ— ദുഃഖം=ദുഃഖകരം— ശീലം=സ്വഭാവം— ചാരുതാ=സൌന്ദര്യം— ലോലം=സ്വാലയം. (ആഗ്രഹത്തോടുകൂടിയത) പ്രവിഷ്ടാ=പ്രവേശിച്ചവൾ— നിതംബിനീ=സുന്ദരി— മുക്തലജ്ജാ=മുക്തയായിരിക്കുന്ന ലജ്ജയോടുകൂടിയവൾ— മുക്താ=മോചിക്കപ്പെട്ടത— മോചിക്ക=ഉ

പോക്കിക- കണ്ഠം=കഴുത്ത- സ്വയംഗ്രാഹനിഷക്തബാഹുപാശാഃ=സ്വയംഗ്രാഹം ഹേതുവായിട്ട നിഷക്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബാഹുക്കളോടുകൂടിയവർ- സ്വയംഗ്രാഹം=തന്നാൽതന്നെ ഉള്ള ഗ്രഹണം- ഗ്രാഹം=ഗ്രഹണമെന്നർത്ഥം- നിഷക്തങ്ങൾ=പററിയവ- ബാഹുക്കൾ=കൈകൾ-

൮- കയാസി കാമിൻ സഹസാപരാധാൽ പാദാനതഃ കോപനയാവധൂതഃ । തസ്യാഃ കരിഷ്യാമി ദൃഢാനുതാപം പ്രവാളശയ്യാശരണം ശരീരം ॥

അന്വയം— ഹേ കാമിൻ (ന-പു-സം-പ്ര-ഏ) അപരാധാൽ (അ-പു-പ-ഏ) പാദാനതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) കോപനയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) കയാ (കിംശ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) സഹസാ (അ) അവധൂതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അസി (ലട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) തസ്യാഃ-(ത-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) ശരീരം-ദൃഢാനുതാപം-പ്രവാളശയ്യാശരണം-(അ-ന-ദ്വി-ഏ) കരിഷ്യാമി (ലൃട്ട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയോ കാമിയായുള്ളോവേ അപരാധം ഹേതുവായിട്ട പാദാനതനായിരിക്കുന്ന അങ്ങുന്ന കോപനയായിരിക്കുന്ന ഏതവളൊരുത്തിയാൽ വിചാരിക്കാതെ അവധൂതനായി ഭവിക്കുന്നു, അവളുടെ ശരീരത്തെ ഞാൻ ദൃഢാനുതാപമാക്കിയും പ്രവാളശയ്യാശരണമാക്കിയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്.

പരിഭാഷാ—— കാമി=കാമുകൻ- അപരാധം=അന്യസ്ത്രീഗമനം- പാദാനതൻ=പാദങ്ങളിൽ ആനതൻ- പാദങ്ങൾ=ചരണങ്ങൾ- ആനതൻ=പ്രണതൻ- (നമസ്കരിച്ചവൻ) കോപനാ=കോപശീലാ- അവധൂതൻ=അവധൂനനം ചെയ്യപ്പെട്ടവൻ- അവധൂനനം ചെയ്ക=നിരാകരിക്ക- ദൃഢാനുതാപം=ദൃഢമായിരിക്കുന്ന അനുതാപത്തോടുകൂടിയത്- അനുതാപം=പശ്ചാത്താപം- പ്രവാളശയ്യാശരണം=പ്രവാളശയ്യയാകുന്ന ശരണത്തോടു കൂടിയത്- പ്രവാളശയ്യാ=തളിർകിടക്ക-

൯- പ്രസീദ വിശ്രാമ്യതു വീര വജ്രം ശരൈർമ്മദീയൈഃ കതമസ്സുരാരിഃ । ബിഭേതു മോഘീകൃതബാഹുവീര്യഃ സ്ത്രീഭ്യോപി കോപസ്ഫുരിതാധരാഭ്യഃ ॥

അന്വയം— ഹേ വീര (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) പ്രസീദ (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) വജ്രം (അ-ന-പ്ര-ഏ) വിശ്രാമ്യതു (ലോട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) മദീയൈഃ-ശരൈഃ (അ-പു-തൃ-ഏ) കതമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സുരാരിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) മോഘീകൃതബാഹുവീര്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) കോപസ്ഫുരിതാ

ധരാഭ്യഃ (ആ—സ്ത്രീ—പ—ബ) സ്ത്രീഭ്യഃ (ഈ—സ്ത്രീ—പ—ബ) അപി (അ) ബിഭേതു (ലോട്ട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയോ വീരനായുള്ളോവെ അങ്ങുന്ന പ്രസാദിച്ചാലും വജ്രം വിശ്രമിക്കട്ടെ. മദീയങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശരങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഏതൊരു സുരാരി മോഘീകൃതബാഹുവീര്യനായിട്ടു കോപസ്ഫുരിതാധരകളായിരിക്കുന്ന സ്ത്രീകളിൽനിന്നും ഭയത്തെ പ്രാപിക്കേണം.

പരിഭാഷാ— വീരൻ=പരാക്രമി— വജ്രം=വജ്രായുധം—വിശ്രമിക്ക=നിവൃത്തിക്കുക— മദീയങ്ങൾ=എന്നെ സംബന്ധിച്ചവ— ശരങ്ങൾ=അസ്ത്രങ്ങൾ— സുരാരി=അസുരൻ— മോഘീകൃതബാഹുവീര്യൻ=മോഘീകൃതമായിരിക്കുന്ന ബാഹുവീര്യത്തോടു കൂടിയവൻ— മോഘീകൃതം=മോഘമാക്കപ്പെട്ടത്— മോഘം=നിഷ്ഫലം— ബാഹുവീര്യം=ബാഹുക്കളുടെ വീര്യം— ബാഹുക്കൾ=കൈകൾ— വീര്യം=പരാക്രമം—കോപസ്ഫുരിതാധരകൾ=കോപസ്ഫുരിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അധരങ്ങളോടു കൂടിയവർ— കോപസ്ഫുരിതങ്ങൾ=കോപം ഹേതുവായിട്ടു സ്ഫുരിതങ്ങൾ— സ്ഫുരിതങ്ങൾ=കമ്പിതങ്ങൾ— അധരങ്ങൾ=ചുണ്ടുകൾ—

൧൦— ത്വൽപ്രസാദാൽകുസുമായുധോപി സഹായമേകം മധുമേവ ലബ്ധ്വാ । കുര്യാംഹരസ്യാപിപിനാകപാണേർധൈര്യച്യുതിം കേമമധന്വിനോന്യേ ॥

അന്വയം— കുസുമായുധഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) അപി (അ) അഹം (അസ്മ—പ്ര—ഏ) തവ (യുഷ്മ—ഷ—ഏ) പ്രസാദാൽ (അ—പു—പ—ഏ) മധും (ഉ—പു—ദ്വി—ഏ) ഏകം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ഏവ (അ) സഹായം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ലബ്ധ്വാ (ക്ത്വാ—അ) പിനാകപാണേഃ (ഇ—പു—ഷ—ഏ) അപി (അ) ഹരസ്യ (അ—പു—ഷ—ഏ) ധൈര്യച്യുതിം (ഇ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) കുര്യാം (ലിങ്—പ—പ—ഉ—പു—ഏ) അന്യേ (അ—പു—പ്ര—ബ) ധന്വിനഃ (ന—പു—പ്ര—ബ) മമ (അസ്മ—ഷ—ഏ) കേ (കിം—പു—പ്ര—ബ)

അന്വയാർത്ഥം— കുസുമായുധനായിരുന്നാലും ഞാൻ അങ്ങയുടെ പ്രസാദം ഹേതുവായിട്ടു മധുവാകുന്ന ഒന്നിനെ തന്നെ സഹായമാക്കി ലഭിച്ചിട്ടു പിനാകപാണിയായിരുന്നാലും ഹരന്റെ ധൈര്യച്യുതിയെ ചെയ്യാം. അന്യന്മാരായിരിക്കുന്ന ധന്വികൾ ഇനിക്ക ആരാകുന്നു.

പരിഭാഷാ— കുസുമായുധൻ= കുസുമമാകുന്ന ആയുധത്തോടുകൂടിയവൻ— കുസുമം=പുഷ്പം— മധു=വസന്തം— പിനാകപാ

നീ=പിനാകം പാണിയിങ്കലുള്ളവൻ- പിനാകം=പിനാകമെന്ന പേരോടുകൂടിയ വില്ല്. പാണി=കയ്യ്- ഹരൻ=പരമശിവൻ- ധൈൎയ്യച്യുതി=ധൈൎയ്യഭ്രംശം- അന്യന്മാർ=മറെറുള്ളവർ- ധന്വികൾ=വില്ലാളികൾ-

൧൧- അഥോരുദേശാദവതാൎയ്യ പാദമാക്രാന്തിസംഭാവിതപാദപീഠം । സങ്കല്പിതാൎത്ഥേ വിവൃതാത്മശക്തിരാഖണ്ഡലഃ കാമമിദം ബഭാഷേ ॥

അന്വയം— അഥ (അ) ആഖണ്ഡലഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഊരുദേശാൽ (അ-പു-പ-ഏ) പാദം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അവതാൎയ്യ (ല്യ-അ) ആക്രാന്തിസംഭാവിതപാദപീഠഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സങ്കല്പിതേ- അൎത്ഥേ (അ-പു-സ-ഏ) വിവൃതാത്മശക്തിം (ഇ-പു-ദ്വി-ഏ) കാമം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇദം (ഇദംശ-ന-ദ്വി-ഏ) ബഭാഷേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം— അനന്തരം ആഖണ്ഡലൻ ഊരുദേശത്തിങ്കൽനിന്ന പാദത്തെ അവതരിപ്പിച്ചിട്ട ആക്രാന്തിസംഭാവിതപാദപീഠനായിട്ട സങ്കല്പിതമായിരിക്കുന്ന അൎത്ഥത്തിങ്കൽ വിവൃതാത്മശക്തിയായിരിക്കുന്ന കാമനോട ഇതിനെ ഭാഷിച്ചു.

പരിഭാഷ—— ആഖണ്ഡലൻ=ഇന്ദ്രൻ- ഊരുദേശം=ഊരുപ്രദേശം- (തുടയുടെ ഉപരിഭാഗം) പാദം=കാല- അവതരിപ്പിക്ക=ഇറക്കുക- ആക്രാന്തിസംഭാവിതപാദപീഠൻ=ആക്രാന്തിസംഭാവിതമായിരിക്കുന്ന പാദപീഠത്തോടുകൂടിയവൻ- ആക്രാന്തിസംഭാവിതം=ആക്രാന്തികൊണ്ട സംഭാവിതം- ആക്രാന്തി=ആക്രമണം- (പദന്യാസം) സംഭാവിതം=സംഭാവനം ചെയ്യപ്പെട്ടത- സംഭാവനം ചെയ്ക=സമ്മാനിക്ക- പാദപീഠം=മെതിയടി- സങ്കല്പിതം=സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടത- അൎത്ഥം=പ്രയോജനം- വിവൃതാത്മശക്തി=വിവൃതയായിരിക്കുന്ന ആത്മശക്തിയോടുകൂടിയവൻ- വിവൃതം=വിവരിക്കപ്പെട്ടത- വിവരിക്ക=പ്രകാശിപ്പിക്ക- ആത്മശക്തി=സ്വസാമൎത്ഥ്യം- കാമൻ=കാമദേവൻ- ഭാഷിക്ക=പറക-

൧൨- സൎവ്വംസഖേത്വയ്യുപപന്നമേതദുഭേമമാസ്ത്രേകുലിശം ഭവാംശ്ച । വജ്രന്തപോവീൎയ്യമഹത്സുകുണ്ഠം ത്വംസൎവ്വതോഗാമി ച സാധകശ്ച ॥

അന്വയം— ഹേസഖെ (ഇ-പു-സം-പ്ര-ഏ) സൎവ്വം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഏതൽ (ഏതദ്-ന-പ്ര-ഏ) ത്വയി (യുഷ്മദ്-സ-ഏ) ഉപപന്നം (അ-ന-പ്ര-ഏ) മമ (അസ്മദ്-ഷ-ഏ) കുലിശം

(അ-ന-പ്ര-ഏ) ഭവാൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) ഉരഃ (സം-ന-പ്ര-ഏ) അസ്യ (അ-ന-പ്ര-ഷ); പൂർവ്വം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തപോവിശിഷ്ടമഹൽസ്സു (ത-പു-സ-ബ) ക്ഷേത്രം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ത്വം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സർവ്വതോഗാമി (ന-ന-പ്ര-ഏ) ച (അ) സാധകം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ച (അ).

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ സാക്ഷിയായുള്ളവനേ സർവ്വമായിരിക്കുന്ന ഇവ ലോകങ്ങളിങ്കൽ ഉപപന്നമായി ഭവിക്കുന്നു. ഇനി കവികൾ അജ്ഞനാകുന്ന നിന്റെ അന്ത്യങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു. അതുകളിൽവെച്ച് പൂർവ്വം തപോവിശിഷ്ടമഹത്തുക്കളിൽ ക്ഷേത്രമായി ഭവിക്കുന്നു. നീ സർവ്വതോഗാമിയായിട്ടും സാധകമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — സർവ്വം=ഒട്ടൊഴിയാതെയുള്ളവ— ഉപപന്നം=യുക്തം— കവികൾ=വക്താക്കൾ— പൂർവ്വം=ആദ്യത്തേതു— (വക്താക്കൾ സാരപ്രദമായിരിക്കുന്ന അന്ത്യമെന്നസാരം) തപോവിശിഷ്ടമഹത്തുക്കൾ=തപോവിശിഷ്ടം ഹേതുവായിട്ടു മഹത്തുക്കൾ— തപോവിശിഷ്ടം=തപസ്സുകൾ— മഹത്തുക്കൾ=പ്രബലന്മാർ— ക്ഷേത്രം=സ്ഥാനം— ത്വം=അപരം— (അജ്ഞനാകുന്ന അന്ത്യമെന്ന സാരം) സർവ്വതോഗാമി=സർവ്വങ്ങളിലും ഗമിക്കുന്നത്— സർവ്വങ്ങൾ=ഒട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളവ— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക— സാധകം= സാധിപ്പിക്കുന്നത്— സാധിപ്പിക്ക= പ്രയോജനസിദ്ധിയെ ഉണ്ടാക്കുക.

ശ്ലോ— ജഗദ്യോനിരയോനിസ്ത്വം ജഗദന്തോ നിരന്തകഃ । ജഗദാദിരനാദിസ്ത്വം ജഗദീശോ നിരീശ്വരഃ ॥

അന്വയം ——— അഹം (അസ്മ-ദ്ദ-പ്ര-ഏ) തേ (യുഷ്മ-ദ്ദ-ഷ-ഏ) സാരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അവൈമി (ലട്ട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ) അതഃ (അവ്യ-അ) ഏവ (അ) ആത്മസമം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ത്വാം (യുഷ്മ-ദ്ദ-ദ്വി-ഏ) പ്രാണി (ഉ-ന-സ-ഏ) കാര്യേ (അ-ന-സ-ഏ) നിയോക്ഷ്യേ (ലൃട്ട്-ആ-പ-ഉ-പു-ഏ) ക്ഷ്മാംസ്ന (അ-പു-തൃ-ഏ) ഭൂധരതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അവേക്ഷ്യ (ല്യ-അ) കൃഷ്ണേന (അ-പു-തൃ-ഏ) ദേഹോദ്വഹനായ (അ-ന-ച-ഏ) വ്യാദിശ്യത (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം ——— ഞാൻ അങ്ങയുടെ സാരത്തെ അറിയുന്നു. ഇതു ഹേതുവായിട്ടുതന്നെ ആത്മസമനായിരിക്കുന്ന അങ്ങയെ ഗുരുവായിരിക്കുന്ന കാര്യത്തിങ്കൽ നിയോഗിപ്പാൻ പോകുന്നു. കൃഷ്ണനാൽ ഭൂധരതയെ അവലോകിച്ചിട്ടു ശേഷൻ ദേഹോദ്വഹ

നാഭിനായിക്കൊണ്ടു വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷാ—— സാരം=ബലം— ആത്മസംഭവൻ=തന്നോടുസമൻ - ഗുണം=മഹത്വം— നിയോഗിക്ക=പ്രവർത്തിപ്പിക്ക— കൃഷ്ണൻ=വിഷ്ണു- ധുരതാ=ധുരന്ധരനാവു എന്നുള്ളത. ധുരന്ധരൻ-ഭാരത്തെ വഹിക്കുന്നവൻ- ഭുവ-ഭൂമി- അപേക്ഷിക്ക=ഇച്ഛിക്ക— ശേഷൻ=അനന്തൻ - ഭൂഭാരോദ്വഹനം=ഭൂഭാരത്തിന്റെ ഉദ്വഹനം— ശേഷാംശ സാഹായ്യം— ഉദ്വഹനം=ധാരണം— വ്യാദേശിക്ക=നിയോഗിക്ക—

൫൦. ആശംസതാ ബാണഗതിം വൃഷാങ്കേ കാര്യം ത്വയാ നഃ പ്രതിപന്നകല്പം। നിബോധ യജ്ഞാംശഭുജാമമീഷാമുച്ചൈസ്തരാമീപ്സിതമർത്ഥമത്ര॥

അന്വയം— വൃഷാങ്കേ (അ- പു- സ- ഏ) ബാണഗതിം (ഇ- സ്ത്രീ- ദ്വി- ഏ) ആശംസതാ (ത- പു- തൃ- ഏ) ത്വയാ (യുഷ്മ- തൃ- ഏ) നഃ (അസ്മ- ഷ- ബ) കാര്യം— പ്രതിപന്നകല്പം (അ- ന- പ്ര- ഏ) അമീഷാം (അദസ്- പു- ഷ- ബ) യജ്ഞാംശഭുജാം (ജ- പു- ഷ- ബ) ഉച്ചൈസ്തരാം (അ) ഈപ്സിതം— അർത്ഥം (അ- പു- ദ്വി- ഏ) അത്ര (അ) നിബോധ (ലോട്ട- പ- പ- മ- പു- ഏ)—

അന്വയാർത്ഥം— വൃഷാങ്കങ്കൽ ബാണഗതിയെ ആശംസനായിരിക്കുന്ന അങ്ങയാൽ ഞങ്ങളുടെ കാര്യം പ്രതിപന്നകല്പമായി ഭവിക്കുന്നു, ഈ യജ്ഞാംശഭുക്കുകളുടെ ഏററവും ഉച്ചൈസ്തരാം ഈപ്സിതമായിരിക്കുന്ന അർത്ഥത്തെ ഇതിങ്കൽ എന്ന നിബോധിച്ചാലും.

പരിഭാഷാ— വൃഷാങ്കൻ=പരമേശ്വരൻ— ബാണഗതി=ബാണത്തിന്റെഗതി— ബാണം=ശരം—ഗതി=പ്രാപ്തി— ആശംസൻ=ആശംസിച്ചിരിക്കുന്നവൻ— ആശംസിക്ക=പറക— പ്രതിപന്നകല്പം=പ്രായേണ പ്രതിപന്നം. പ്രതിപന്നം=പ്രതിപദിക്കപ്പെട്ടത— പ്രതിപദിക്ക=അംഗീകരിക്ക. യജ്ഞാംശഭുക്കൾ— ദേവന്മാർ ഉച്ചൈസ്തരാം=ഉന്നതം— ഈപ്സിതം ആപ്തിപ്പാനായിക്കൊണ്ട ഇച്ഛിക്കപ്പെടുന്നത. ആപിക്ക=ലഭിക്ക. അർത്ഥ=പ്രയോജനം. ഇത=ഇങ്ങിനെയുള്ള ബാണഗതി— നിബോധിക്ക=അറിക.

൫൧. അമീ ഹി വീര്യപ്രഭവം ഭവസ്യ ജയായ സേനാന്യമുശന്തി ദേവാഃ। സ ച ത്വദേകേഷുനിപാതസാധ്യോ ബ്രഹ്മാംഗഭൂർബ്രഹ്മണി യോജിതാത്മാ॥

അന്വയം— ഹി (അ) അമീ (അദസ്- പു- പ്ര- ബ) ദേവാഃ

(അ-പു-പ്ര-ബ) ജയായ (അ-പു-ച-ഏ) ഭവസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) വീര്യ്യപ്രഭവം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സേനാന്യം (ഈ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉശന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) ബ്രഹ്മാംഗഭുവഃ (ഊ-പു-പ്ര-ഏ) ബ്രഹ്മണി (ന-ന-സ-ഏ) യോജിതാത്മാ (ന-ന-പ്ര-ഏ) സഃ (ത്യ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) ത്വദേകേഷുനിപാതഹാര്യ്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഭവതി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു ഈ ദേവന്മാർ ജയത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവന്റെ വീര്യ്യപ്രഭവനായിരിക്കുന്ന സേനാനിയെ ഇച്ഛിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മാംഗഭുവായി ബ്രഹ്മത്തിങ്കൽ യോജിതാത്മാവായിരിക്കുന്ന അവനും ത്വദേകേഷുനിപാതഹാര്യ്യനായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— ഭവൻ=പരമേശ്വരൻ— വീര്യ്യപ്രഭവൻ=വീര്യ്യമാകുന്ന പ്രഭവത്തോടു കൂടിയവൻ— വീര്യ്യം=തേജസ്സ— പ്രഭവം=കാരണം— സേനാനീ=സേനാപതി— ബ്രഹ്മാംഗഭൂ=ബ്രഹ്മാവാകുന്ന അംഗഭൂവോടു കൂടിയവൻ— അംഗഭൂ=പുത്രൻ— ബ്രഹ്മം=പരമാത്മാവ— യോജിതാത്മാവ=യോജിതമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവോടു കൂടിയവൻ— യോജിതം=യോജിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— യോജിപ്പിക്ക=ചേർക്ക— ആത്മാവ=മനസ്സ— അവൻ=പരമേശ്വരൻ— ത്വദേകേഷുനിപാതഹാര്യ്യൻ=ത്വദേകേഷുനിപാതത്താൽ ഹാര്യ്യൻ— ത്വദേകേഷുനിപാതം=ത്വദേകേഷുവിന്റെ നിപാതം ത്വദേകേഷു=അങ്ങയുടെ ഏകേഷു— ഏകേഷു=ഏകമായിരിക്കുന്ന ഇഷു— ഏകം=ഒന്ന— ഇഷു=ശരം— നിപാതം=പതനം— ഹാര്യ്യൻ=ഹരിക്കപ്പെടുവാൻ ശക്യൻ—ഹരിക്ക=വശീകരിക്ക—

ശ്ലോ— തസ്മൈ ഹിമാദ്രേഃ പ്രയതാം തനൂജാം യതാത്മനേ രോചയിതും യതസ്വ। യോഷിത്സു തദ്വീര്യ്യനിഷേകഭൂമിസ്സൈവ ക്ഷമേത്യാത്മഭുവോപദിഷ്ടം॥

അന്വയം— യതാത്മനേ (ന-പു-ച-ഏ) തസ്മൈ (ത്യ-പു-ച-ഏ) പ്രയതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഹിമാദ്രേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) തനൂജാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) രോചയിതും (തുമു-അ) യതസ്വ (ലോട്ട്-ആ-പ-മ-പു-ഏ) യോഷിത്സു (ത-സ്ത്രീ-സ-ബ) സാ (ത്യ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) ക്ഷമാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തദ്വീര്യ്യനിഷേകഭൂമിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇതി (അ) ആത്മഭുവാ (ഊ-പു-തൃ-ഏ) ഉപദിഷ്ടം (അ-ന-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— യതാത്മാവായിരിക്കുന്ന അവനായിക്കൊണ്ടു പ്രയതയായിരിക്കുന്ന ഹിമാദ്രിയുടെ കന്യയെ രുചിപ്പിപ്പാനായി

കൊണ്ടു യതാത്മാവായും യോഷിത്തുകളിൽവെച്ചു അവൾതന്നെ ക്ഷമയായിരിക്കുന്നു. തദ്വീൎയ്യനിഷേകഭൂമിയായി ഭവിക്കുന്നു എന്നതു ഞങ്ങൾ വിധിനാൽ ഉപദിഷ്ടമായി.

പരിഭാഷാ— യതാത്മാവ=യതമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവൊടുകൂടിയവൻ— യതം=യമിക്കപ്പെട്ടത— യമിക്ക=വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു നിവൎത്തിപ്പിക്ക— ആത്മാവ=മനസ്സു— അവൻ=പരമെശ്വരൻ— പ്രയതാ=ശുദ്ധാ— ഹിമാദ്രി=ഹിമവാൻ—തനുജാ=പുത്രി— ആക്ഷിപ്പിക്ക=രാഗാസ്പദമാക്കിചെയ്ക— യന്താംചെയ്ക=പ്രയതാംചെയ്ക— യോഷിത്തുകൾ=സ്ത്രീകൾ— അവൾ=പാൎവ്വതീ— ക്ഷമാ=ധാരണസമൎത്ഥാ— തദ്വീൎയ്യനിഷേകഭൂമി=തദ്വീൎയ്യനിഷേകത്തിനായിക്കൊണ്ടുള്ള ഭൂമി— തദ്വീൎയ്യനിഷേകം=തദ്വീൎയ്യത്തിന്റെ നിഷേകം— തദ്വീൎയ്യം=അവന്റെ വീൎയ്യം— അവൻ=പരമെശ്വരൻ—വീൎയ്യം=ശുക്ലം— നിഷേകം=സേചനം— ഭൂമി=ക്ഷേത്രം— ആത്മഭൂ=ബ്രഹ്മാവ— ഉപദിഷ്ടം=ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടത— ഉപദേശിക്ക=പറക.

൧൭ ഗുരോൎന്നിയോഗാച്ചനഗേന്ദ്രകന്യാസ്ഥാണുംതപസ്യന്തമധിത്യകായാം॥ അന്വാസ്തെത്യപ്സരസാംമുഖെഭ്യശ്ശ്രുതംമയാമൽപ്രണിധിസ്സവൎഗ്ഗഃ॥

അന്വയം—— നഗേന്ദ്രകന്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ച (അ) ഗുരോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) നിയോഗാൽ (അ-പു-പ-ഏ) അധിത്യകായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) തപസ്യന്തം (ത-പു-ദ്വി-ഏ) സ്ഥാണും (ഉ-പു-ദ്വി-ഏ) അന്വാസ്തെ (ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇതി (അ) മയാ (അസ്മ-ത-ഏ) അപ്സരസാം (സ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) മുഖെഭ്യഃ (അ-ന-പ-ബ) ശ്രുതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) വൎഗ്ഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) മൽപ്രണിധിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം നഗേന്ദ്രകന്യയും ഗുരുവിന്റെ നിയോഗം ഹേതുവായിട്ടു അധിത്യകയിങ്കൽ തപസ്സുചെയ്യുന്നവനായിരിക്കുന്ന സ്ഥാണുവിനെ അന്വാസിക്കുന്നു എന്നു എന്നാൽ അപ്സരസ്സുകളുടെ മുഖങ്ങളിൽനിന്നു ശ്രുതമായി ആ വൎഗ്ഗം മൽപ്രണിധിയായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ—— നഗേന്ദ്രകന്യാ=പാൎവ്വതി— ഗുരു=പിതാവ— നിയോഗം=ആജ്ഞാ— അധിത്യകാ=ഹിമവാന്റെ ഊൎദ്ധ്വഭൂമി— തപസ്യൻ=തപസ്സിനെ ചെയ്യുന്നവൻ— സ്ഥാണു=പരമെശ്വരൻ— അന്വാസിക്ക=സെവിക്ക— അപ്സരസ്സുകൾ=അപ്സര

സ്ത്രീകൾ- ശ്രുതം=ശ്രവിക്കപ്പെട്ടതു- ശ്രവിക്ക=കേൾക്കുക- ഘ ട്ടം=സൂക്ഷ്മം- മൽപ്രണിധി=എന്റെ പ്രണിധി- പ്രണിധി= ചാരസ്ഥാനീയം- (ആരുമറിയാതെ അന്യരാജ്യത്തിങ്കൽ ചെ ന്നു അവിടെ ഉള്ള വിശേഷവൃത്താന്തത്തെ അറിഞ്ഞു രാജാ ക്കന്മാരോടു വന്നുപറയുന്ന ഭൃത്യന്മാർ ചാരന്മാർ എന്നു പേരാ കുന്നു. അവരുടെ സ്ഥാനത്തിങ്കൽ ചെയ്യുന്നവർ എന്നർത്ഥം)

ശ്ലോ- തൽഗച്ഛ സിദ്ധ്യൈ കുരു ദേവകാര്യമർത്ഥോയമർത്ഥാന്തരഭാ വ്യ ഏവ। അപേക്ഷതേ പ്രത്യയമുത്തമം ത്വാം ബീജാങ്കുരഃ പ്രാഗുദ യാദിവാംഭഃ॥

അന്വയം— തൽ (അ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ)- സിദ്ധ്യൈ (ഇ-സ്ത്രീ-ച-ഏ) ഗച്ഛ (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ദേവകാര്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) കുരു (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) അയം (ഇദംശ-പു-പ്ര-ഏ) അർത്ഥഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അർത്ഥാന്തരഭാവ്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) ബീജാങ്കുരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഉദയാൽ (അ-പു-പ-ഏ) പ്രാക് (അ) അംഭഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ത്വാം (യുഷ്മച്ഛ-ദ്വി-ഏ) ഉത്തമം പ്രത്യയം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അപേക്ഷതേ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അതു ഹേതുവായിട്ടു സിദ്ധിക്കായിക്കൊണ്ടു ഗമിച്ചാലും ദേവകാര്യത്തെ ചെയ്താലും ഈ അർത്ഥം അർത്ഥാന്തര ഭാവ്യം തന്നെ എങ്കിലും ബീജാങ്കുരം ഉദയത്തിങ്കൽ നിന്നു മു മ്പിൽ അംഭസ്സിനെ എന്നപോലെ അങ്ങുന്നാകുന്ന ഉത്തമമാ യിരിക്കുന്ന പ്രത്യയത്തെ അപേക്ഷിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ—സിദ്ധി=പ്രയോജനസിദ്ധി- അർത്ഥം=പ്രയോ ജനം. അർത്ഥാന്തരഭാവ്യം=അർത്ഥാന്തരത്താൽ ഭവിപ്പിക്കപ്പെടു ന്നതു. അർത്ഥാന്തരം=അന്യമായിരിക്കുന്ന അർത്ഥം അന്യം=മ റെറാന്നു. അർത്ഥം=പദാർത്ഥം. ഭവിപ്പിക്ക=ഉണ്ടാക്കുക. ബീജാം കുരം=ബീജത്തിന്റെ അങ്കുരം. ബീജം=വിത്തു. അങ്കുരം=മു ള- ഉദയം=ഉൽപ്പത്തി- അംഭസ്സ്=ജലം. ഉത്തമം=ശ്രേഷ്ഠം_ (മുഖ്യമായത) പ്രത്യയം=കാരണം, അപേക്ഷിക്ക=അന്വേഷി ക്ക-

ശ്ലോ- തസ്മിൻസുരാണാം വിജയാഭ്യുപായേ തവൈവ നാമാ സ്ത്രഗതിഃ കൃതീ ത്വം। അപ്യപ്രസിദ്ധം യശസേ ഹി പുംസാമനന്യ സാധാരണമേവ കർമ്മ॥

അന്വയം——സുരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) വിജയാഭ്യുപായേ (അ-പു-സ-ഏ) തസ്മിൻ (തച്ഛ-പു-സ-ഏ) തവ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-

ഏ) ഏവ (അ) അഭ്യുന്നതി: (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തെ (യുഷ്മൽ-പ്ര-ഏ) കൃതീ (ന-പു-പ്ര-ഏ) അനന്യസാധാരണം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ച (അ) കർമ്മ (ന-ന-പ്ര-ഏ) അപ്രസിദ്ധം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അപി (അ) പുംസാം (സ-ന-ഷ-ബ) യശസെ (സ-ന-ച-ഏ) ഹി (അ)

അന്വയാർത്ഥം- സുരന്മാരുടെ വിജയാഭിപ്രായമായിരിക്കുന്ന അവങ്കൽ അങ്ങേക്കുതന്നെ അഭ്യുന്നതി ഭവിക്കുന്നു- അങ്ങുന്ന ധന്യനായിഭവിക്കുന്നു- അനന്യസാധാരണമായിതന്നെ ഇരിക്കുന്നകർമ്മം അപ്രസിദ്ധമായാലും പുമാന്മാർക്ക യശസ്സിന്നായിക്കൊണ്ട ഭവിക്കുന്നതല്ലൊ-

പരിഭാഷാ—— സുരന്മാർ=ദേവന്മാർ- വിജയാഭിപ്രായം=ജയാഭിപ്രായം- അവൻ=പരമേശ്വരൻ- അഭ്യുന്നതി=അഭ്യുദയപ്രാപ്തി- കൃതി=ധന്യൻ- അനന്യസാധാരണം=അന്യസാധാരണമല്ലാത്തത- അന്യസാധാരണം=അന്യന്ന സാധാരണം- അന്യൻ=മറെറാരുവൻ- സാധാരണം=സമാനം- കർമ്മം=വ്യാപാരം- അപ്രസിദ്ധം=പ്രസിദ്ധമല്ലാത്തത- പ്രസിദ്ധം=പ്രഖ്യാതമായി ഭവിച്ചത- പുമാന്മാർ=പുരുഷന്മാർ- യശസ്സ=കീർത്തി-

൨൩- സുരാസ്സമഭ്യർത്ഥയിതാരഏതെകാര്യംത്രയാണാമപിവിഷ്ട പാനാം । ചാപെനതെകർമ്മചാതിഹിംസ്രമഹൊബതാസിസ്പൃ ഹണീയവീര്യ:॥

അന്വയം- ഏതെ (ഏതൽ-പു-പ്ര-ബ) സുരാ: (അ-പു-പ്ര-ബ) സമഭ്യർത്ഥയിതാര: (ഋ-പു-പ്ര-ബ) കാര്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ത്രയാണാം (സം-ന-ഷ-ബ) വിഷ്ടപാനാം (അ-ന-ഷ-ബ) അപി (അ) കർമ്മ (അ-ന-പ്ര-ഏ) തെ (യുഷ്മൽ-ഷ-ഏ) ചാപെന (അ-പു-തൃ-ഏ) അതിഹിംസ്രം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ന (അ) ച (അ) ത്വം (യുഷ്മൽ പ്ര-ഏ) സ്പൃഹണീയവീര്യ: (അ-പു-പ്ര-ഏ) അസി (ലട്ട-പ-പ-ഉ-പു-ഏ) അഹൊബത (അ)

അന്വയാർത്ഥം- ഈ സുരന്മാർ സമഭ്യർത്ഥയിതാക്കന്മാരായി ഭവിക്കുന്നു- കാര്യം മൂന്ന വിഷ്ടപങ്ങൾക്കും ഹിതമായി ഭവിക്കുന്നു- കർമ്മം അങ്ങെടെ ചാപംകൊണ്ടാകുന്നു- അതിഹിംസ്രമായി ഭവിക്കുന്നതുമില്ല അങ്ങുന്ന സ്പൃഹണീയവീര്യനായി ഭവിക്കുന്നു ആശ്ചര്യം-

പരിഭാഷാ- സുരന്മാർ=ദേവന്മാർ- സമഭ്യർത്ഥയിതാക്കന്മാർ= വഴിപോലെ ആഭിമുഖ്യത്തോടു കൂടെ അർത്ഥിക്കുന്നവര- അർത്ഥിക്കുന്നവരെ- കാര്യം=ചെയ്യപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായു

ഭൂതം- വിഷ്ടപങ്ങൾ=ലോകങ്ങൾ- കൎമ്മം=വ്യാപാരം- ചാപം= വില്ല- അതിഹിംസ്രം=ഏററവും ഹിംസ്രം- ഹിംസ്രം=ഹിംസയെ ചെയ്യുന്നത- സ്പൃഹണീയവീൎയ്യൻ=സ്പൃഹണീയമായിരിക്കുന്ന വീൎയ്യത്തോടു കൂടിയവൻ- സ്പൃഹണീയം=സ്പൃഹിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം- സ്പൃഹിക്ക=കാംക്ഷിക്ക- വീൎയ്യം=പരാക്രമം-

൨൧- മധുശ്ചതേമന്മഥസാഹചൎയ്യാദസാവനുക്തോപിസഹായ ഏവ । സമീരണോനോദയിതാഭവേതിവ്യാദിശ്യതേകേനഹുതാശനസ്യ ॥

അന്വയം—— ഹേ മന്മഥ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) അസൌ (അദശ-പു-പ്ര-ഏ) മധുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) തേ (യുഷ്മൽ-ഷ-ഏ) സാഹചൎയ്യാൽ (അ-ന-പ-ഏ) അനുക്തഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) സഹായഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) ഹുതാശനസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) നോദയിതാ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ഭവ (ലോട്ട-പ-മ-പു-ഏ) ഇതി (അ) സമീരണഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) കേന (കിം-ശ-പു-തൃ-ഏ) വ്യാദിശ്യതേ (ലട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയോ മന്മഥനായുള്ളോവേ ഈ മധുവും അങ്ങയുടെ സാഹചൎയ്യം ഹേതുവായിട്ട അനുക്തനായാലും സഹായമായി തന്നെ ഭവിക്കുന്നു. ഹുതാശനന്റെ നോദയിതാവായി ഭവിച്ചാലുമെന്നിങ്ങിനെ സമീരണൻ ഏവനൊരുത്തനാൽ വ്യാദേശിക്കപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷ— മന്മഥൻ=കാമദേവൻ- മധു=വസന്തം- സാഹചൎയ്യം=സഹചാരിയാവുക എന്നുള്ളത- സഹചാരി=സഖി- അനുക്തൻ=ഉക്തനല്ലാത്തവൻ- ഉക്തൻ=വചിക്കപ്പെട്ടവൻ- വചിക്ക=പറക- ഹുതാശനൻ=അഗ്നി- നോദയിതാവ=പ്രേരകൻ- സമീരണൻ=വായു- വ്യാദേശിക്ക=നിയോഗിക്ക-

൨൨- തഥേതിശേഷാമിവഭൎത്തുരാജ്ഞാമാദായമൂൎദ്ധ്നാമദനഃപ്രണനാമ । ഐരാവതാസ്ഫാലനകൎക്കശേനഹസ്തേനപസ്പൎശതദംഗമിന്ദ്രഃ ॥

അന്വയം— മദനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തഥാ (അ) ഇതി (അ) ശേഷാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ഭൎത്തുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) ആജ്ഞാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മൂൎദ്ധ്നാ (ന-പു-തൃ-ഏ) ആദായ (ല്യ-അ) പ്രണനാമ (ലിട്ട-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇന്ദ്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഐരാവതാസ്ഫാലനകൎക്കശേന (അ-പു-തൃ-ഏ) ഹസ്തേന (അ-പു-തൃ-ഏ) തദംഗം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) പസ്പൎശ (ലട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— മദനൻ അപ്രകാരമെന്ന പറഞ്ഞിട്ട ശേഷയെ എന്നപോലെ ഭർത്താവിൻെറ ആജ്ഞയെ മൂർദ്ധാവുകൊണ്ട ആദാനംചെയ്തിട്ട പ്രസ്ഥാനംചെയ്തു. ഇന്ദ്രൻ ഐരാവതാസ്ഫാലനകർക്കശമായിരിക്കുന്ന ഹസ്തംകൊണ്ട തദംഗത്തെ സ്പർശിച്ചു.

പരിഭാഷ—— മദനൻ=കാമദേവൻ— ശേഷാ=സ്രക്ചന്ദനാദി നിർമ്മാല്യം— (ദേവാലയത്തിങ്കൽനിന്ന ലഭിക്കപ്പെട്ട മാല· ചന്ദനാദ്യുതലായത എന്നർത്ഥം) ഭർത്താവ്=സ്വാമി— ആജ്ഞ=കല്പന— മൂർദ്ധാവ്=ശിരസ്സ— ആദാനംചെയ്ക=സ്വീകരിക്ക— പ്രസ്ഥാനം ചെയ്ക=പുറപ്പെടുക— ഐരാവതാസ്ഫാലനകർക്കശം=ഐരാവതാസ്ഫാലനംഹേതുവായിട്ടുകർക്കശം— ഐരാവതാസ്ഫാലനം=ഐരാവതത്തിൻെറ ആസ്ഫാലനം— ഐരാവതം=ഐരാവതമെന്ന ഗജം· ആസ്ഫാലനം=താഡനം·കർക്കശം=കഠിനം·ഹസ്തം=കൈ—തദംഗം=അവൻെറ അംഗം— അവൻ=കാമദേവൻ— അംഗം=ശരീരം— സ്പർശിക്ക=തൊടുക—

൨൩. സമാധവേനാഭിമതേന സഖ്യാ രത്യാ ച സാശങ്കമനുപ്രയാതഃ । അംഗവ്യയപ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധിഃ സ്ഥാണ്വാശ്രമം ഹൈമവതം ജഗാമ ॥

അന്വയം— സഃ (തച്ഛ—പു—പ്ര—ഏ) അഭിമതേന (അ—പു—തൃ—ഏ) സഖ്യാ (ഇ—പു—തൃ—ഏ) മാധവേന (അ—പു—തൃ—ഏ) അനുപ്രയാതഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) സാശങ്കം (ക്രി—വി) രത്യാ (ഇ—സ്ത്രീ—തൃ—ഏ) ച (അ) അംഗവ്യയപ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധിഃ (ഇ—പു—പ്ര—ഏ) ഹൈമവതം— സ്ഥാണ്വാശ്രമം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ജഗാമ (ലിട്ട—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അവൻ അഭിമതനായി സഖിയായിരിക്കുന്ന മാധവനാൽ അനുപ്രയാതനായി സാശങ്കമാകുംവണ്ണം രതിയാലും അനുപ്രയാതനായി അംഗവ്യയപ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധിയായിട്ട ഹൈമവതമായിരിക്കുന്ന സ്ഥാണ്വാശ്രമത്തെ ഗമിച്ചു

പരിഭാഷ—— അവൻ=കാമദേവൻ— അഭിമതൻ=അഭിമാനിക്കപ്പെട്ടവൻ— അഭിമാനിക്ക=ബഹുമാനപൂർവ്വകമായി വിചാരിക്ക— (ഇവനുള്ളപ്പോൾ ഇനിക്ക ദുഃഖമായിട്ട ഒന്നുമില്ലെന്നുള്ള അഭിമാനത്തിന്ന വിഷയമെന്നർത്ഥം)· മാധവൻ=വസന്തൻ— അനുപ്രയാതൻ=അനുപ്രയാണം ചെയ്യപ്പെട്ടവൻ— അനുപ്രയാണംചെയ്ക=അനുഗമിക്കുക— സാശങ്കം=ആശങ്കയോടുകൂടിയത— ആശങ്ക=ഭയം— രതി=രതീദേവി— അനുപ്രയാതൻ=അനു

ഗതൻ— അംഗവ്യയപ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധി=അംഗവ്യയത്താൽ പ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധിയോടുകൂടിയവൻ— അംഗവ്യയം=ശരീരനാശം— പ്രാർത്ഥിതകാര്യസിദ്ധി=പ്രാർത്ഥിതകാര്യത്തിന്റെ സിദ്ധി— പ്രാർത്ഥിതകാര്യം=പ്രാർത്ഥിതമായിരിക്കുന്ന കാര്യം— പ്രാർത്ഥിതം=പ്രാർത്ഥിക്കപ്പെട്ടത്— പ്രാർത്ഥിക്ക=അപേക്ഷിക്ക— കാര്യം=വ്യാപാരം— സിദ്ധി—ഫലം— ഹൈമവതം=ഹിമവാങ്കൽവെച്ചുള്ളത്— സ്ഥാണ്വാശ്രമം=സ്ഥാണുവിന്റെ ആശ്രമം— സ്ഥാണു=പരമശിവൻ— ആശ്രമം=തപോവനം— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക—

൨൪— തസ്മിൻവനേസംയമിനാംമുനീനാംതപസ്സമാധേഃപ്രതികൂലവൃത്തിഃ । സങ്കല്പയോനേരഭിമാനഭൂതമാത്മാനമാധായമധുർജ്ജജൃംഭേ ॥

അന്വയം— തസ്മിൻ (ത്രി—ന—സ—ഏ) മധുഃ (ഉ—പു—പ്ര—ഏ) സംയമിനാം (ന—പു—ഷ—ബ) മുനീനാം (ഇ—പു—ഷ—ബ) തപസ്സമാധിപ്രതികൂലവൃത്തിഃ (ഇ—പു—പ്ര—ഏ) സങ്കല്പയോനേഃ (ഇ—പു—ഷ—ഏ) അഭിമാനഭൂതം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) ആത്മാനം (ന—പു—ദ്വി—ഏ) ആധായ (ല്യ—അ) ജജൃംഭേ (ലിട്—ആ—പ—പ്ര—പു—ഏ)·

അന്വയാർത്ഥം— ആ വനത്തിങ്കൽ മധു സംയമികളായിരിക്കുന്ന മുനികളുടെ തപസ്സമാധിപ്രതികൂലവൃത്തിയായിട്ട് സങ്കല്പയോനിയുടെ അഭിമാനഭൂതമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ ആധാനം ചെയ്തിട്ട് ജൃംഭിച്ചു·

പരിഭാഷ— മധു=വസന്തം— സംയമികൾ=സംയമമുള്ളവർ— സംയമം=ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം— മുനികൾ=മഹർഷിമാർ— തപസ്സമാധിപ്രതികൂലവൃത്തി= തപസ്സമാധിപ്രതികൂലയായിരിക്കുന്ന വൃത്തിയോടുകൂടിയവൻ— തപസ്സമാധിപ്രതികൂല=തപസ്സമാധിക്കു പ്രതികൂല— തപസ്സമാധി=തപസ്സിങ്കലുള്ള സമാധി— സമാധി=ഐകാഗ്ര്യം— (മനസ്സിന്റെ സ്ഥിരമായുള്ള നില്പ്·) പ്രതികൂല=വിരോധിനി— വൃത്തി=വ്യാപാരം· സങ്കല്പയോനി=കാമദേവൻ— അഭിമാനഭൂതം=അഭിമാനസ്വരൂപം— ആത്മാവ്=ശരീരം— ആധാനം ചെയ്ക=അടുപ്പിക്ക— ജൃംഭിക്ക=പ്രകാശിക്ക—

൨൫— കുബേരഗുപ്താംദിശമുഷ്ണരശ്മൗഗന്തുംപ്രവൃത്തേസമയംവിലംഘ്യ । ദിഗ്ദക്ഷിണാഗന്ധവഹംമുഖേനവ്യളീകനിശ്വാസമിവോത്സസർജ്ജ ॥

അന്വയം— ഉഷ്ണരശ്മൗ (ഇ—പു—സ—ഏ) സമയം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) വിലംഘ്യ (ല്യ—അ) കുബേരഗുപ്താം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—

ഏ) ദിശം (അ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗന്തും (തു-അ) പ്രവൃത്തേ (ത-പു-സ-ഏ) ദക്ഷിണാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ദിക് (ശ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) മുഖേന (അ-ന-തൃ-ഏ) വ്യളീകനിശ്വാസം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ഗന്ധവഹം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉത്സസർജ്ജ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ഉഷ്ണരശ്മി സമയത്തെ വിലംഘിച്ചിട്ട് കുബേരനാഥയായിരിക്കുന്ന ദിക്കിനെ ഗമിപ്പാനായിക്കൊണ്ട് പ്രവൃത്തനായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ ദക്ഷിണയായിരിക്കുന്ന ദിക്ക മുഖംകൊണ്ട് വ്യളീകനിശ്വാസത്തെയെന്ന തോന്നുംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവഹത്തെ ഉൽസ്സർജ്ജിച്ചു—

പരിഭാഷ— ഉഷ്ണരശ്മി=ആദിത്യൻ— (സാമാസികനായിരിക്കുന്ന നായകൻ) സമയം=കാലം— (ശപഥം) വിലംഘിക്ക=അതിക്രമിക്ക— കുബേരനാഥയായിരിക്കുന്ന ദിക്ക=വടക്കെ ദിക്ക— (അന്യനാകുന്ന നായകനോടു കൂടിയ നായിക)— ഗമിപ്പാൻ=പ്രാപിക്ക— പ്രവൃത്തൻ=ആരംഭിച്ചവൻ— ദക്ഷിണയായിരിക്കുന്ന ദിക്ക=തെക്കെ ദിക്ക— (ദാക്ഷിണ്യമുള്ള ഒരു നായിക) മുഖം=പുരോഭാഗം— (വദനം) വ്യളീകനിശ്വാസം=വ്യളീകം കൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ള നിശ്വാസം— വ്യളീകം=അപ്രിയം— നിശ്വാസം=ദീർഘശ്വാസം— ഗന്ധവഹൻ=വായു— ഉൽസ്സർജ്ജിക്ക=വിടുക—

ഉ-ത്ര— അസൂത സദ്യഃ കുസുമാന്യശോകഃ സ്കന്ധാത്പ്രഭൃത്യേവ സപല്ലവാനി । പാദേന നാപൈക്ഷത സുന്ദരീണാം സമ്പർക്കമാശിഞ്ജിതനൂപുരേണ ॥

അന്വയം— അശോകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സദ്യഃ (അ) സ്കന്ധാൽ (അ-പു-പ-ഏ) പ്രഭൃതി-ഏവ (അ) സപല്ലവാനി- കുസുമാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) അസൂത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ആശിഞ്ജിതനൂപുരേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) സുന്ദരീണാം (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) പാദേന (അ-പു-തൃ-ഏ) സമ്പർക്കം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ന (അ) അപൈക്ഷത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അശോകം പൊട്ടന്നനെ സ്കന്ധത്തിങ്കൽനിന്ന തുടങ്ങീട്ടുതന്നെ സപല്ലവങ്ങളായിരിക്കുന്ന കുസുമങ്ങളെ പ്രസവിച്ചു ആശിഞ്ജിതനൂപുരമായിരിക്കുന്ന സുന്ദരിമാരുടെ പാദത്തോടുള്ള സമ്പർക്കത്തെ അപേക്ഷിച്ചില്ല.

പരിഭാഷ— അശോകം=അശോകവൃക്ഷം— സ്കന്ധം=പ്രകാണ്ഡം— (കടക്കൽനിന്ന കൊമ്പുവരെയുള്ളതടി) സപല്ലവങ്ങൾ

ൾ=പല്ലവങ്ങളോടുകൂടിയവ– പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ– കുസുമങ്ങൾ=പുഷ്പങ്ങൾ– പ്രസവിക്ക=ജനിപ്പിക്ക– ആശിഞ്ജിതനൂപുരം=ആശിഞ്ജിതമായിരിക്കുന്ന നൂപുരത്തോടു കൂടിയത– ആശിഞ്ജിതം=അല്പമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയത– നൂപുരം=കാൽചിലമ്പ– പാദം=കാല– സമ്പൎക്കം=സംബന്ധം–

൨൭– സഖ്യുഃപ്രവാളോൽഗമചാരുപത്രേനീതേസമാപ്തിംനവചൂതബാണേ നിവേശയാമാസമധുൎദ്വിരേഫാൻനാമാക്ഷരാണീവമനോഭവസ്യ॥

അന്വയം– മധുഃ (ഉ–പു–പ്ര–ഏ) പ്രവാളോൽഗമചാരുപത്രേ (അ–പു–സ–ഏ) സമാപ്തിം (ഇ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) നീതേ (അ–പു–സ–ഏ) സഖ്യുഃ (ഇ–പു–ഷ–ഏ) നവചൂതബാണേ (അ–പു–സ–ഏ) മനോഭവസ്യ (അ–പു–ഷ–ഏ) നാമാക്ഷരാണി (അ–ന–ദ്വി–ബ) ഇവ (അ) ദ്വിരേഫാൻ (അ–പു–ദ്വി–ബ) നിവേശയാമാസ (ലിട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം– മധു പ്രവാളോൽഗമചാരുപത്രമായി സമാപ്തിയെ നിയതമായിരിക്കുന്ന നവചൂതബാണത്തിങ്കൽ മനോഭവന്റെ നാമാക്ഷരങ്ങളോ എന്ന തോന്നുംവണ്ണമിരിക്കുന്ന ദ്വിരേഫങ്ങളെ നിവേശിപ്പിച്ചു–

പരിഭാഷ– മധു=വസന്തം– പ്രവാളോൽഗമചാരുപത്രം=പ്രവാളോൽഗമങ്ങളാകുന്ന ചാരുപത്രങ്ങളോടുകൂടിയത– പ്രവാളോൽഗമങ്ങൾ=പ്രവാളങ്ങളുടെ ഉൽഗമങ്ങൾ– പ്രവാളങ്ങൾ=തളിരുകൾ– ഉൽഗമങ്ങൾ=ഉത്ഭവങ്ങൾ– ചാരുപത്രങ്ങൾ=ചാരുക്കളായിരിക്കുന്ന പത്രങ്ങൾ– ചാരുക്കൾ=മനോഹരങ്ങൾ– പത്രങ്ങൾ=ചിറകുകൾ– സമാപ്തി=സംപൂൎണ്ണത– നീതം=നയിക്കപ്പെട്ടത– നയിക്ക=പ്രാപിപ്പിക്ക– നവചൂതബാണം=നവമായിരിക്കുന്ന ചൂതബാണം– നവം=നൂതനം– ചൂതബാണം=ചൂതമാകുന്ന ബാണം– ചൂതം=ചൂതകുസുമം– (മാവിൻപൂവ്) ബാണം=ശരം– മനോഭവൻ=കാമദേവൻ– നാമാക്ഷരങ്ങൾ=നാമത്തിന്റെ അക്ഷരങ്ങൾ– നാമം=പേര– ദ്വിരേഫങ്ങൾ=വണ്ടുകൾ– നിവെശിപ്പിക്ക=സ്ഥിതിചെയ്യിപ്പിക്ക–

൨൮– വൎണ്ണപ്രകൎഷെസതികൎണ്ണികാരംദുനോതിനിൎഗ്ഗന്ധതയാസ്മചേതഃ। പ്രായേണസാമഗ്ര്യവിധൌഗുണാനാംപരാങ്മുഖീവിശ്വസൃജഃപ്രവൃത്തിഃ॥

അന്വയം– കൎണ്ണികാരം– (അ–ന–പ്ര–ഏ) വൎണ്ണപ്രകൎഷെ (അ–പു–സ–ഏ) സതി (ത–പു–സ–ഏ) നിൎഗ്ഗന്ധതയാ (ആ–സ്ത്രീ–തൃ–

ഷ്ഠി) ചേതഃ(സ–ന–ദ്വി–ഏ)ദുനോതി (ലട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ) സ്മ (അ) പ്രായേണ (അ) വിശ്വസൃജഃ (ജ–പു–ഷ–ഏ) പ്രവൃത്തിഃ (ഇ–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) ഗുണാനാം (അ–പു–ഷ–ബ) സാമഗ്ര്യവിധൌ (ഇ–പു–സ–ഏ) പരാങ്മുഖീ (ഈ–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— കൎണ്ണികാരം വൎണ്ണപ്രകൎഷം സതിയായിരിക്കെ വിഷയത്തിങ്കൽ നിൎഗ്ഗന്ധത ഹേതുവായിട്ടു ചേതസ്സിനെ ഖേദിച്ചു. പ്രായേണ വിശ്വസൃട്ടിന്റെ പ്രവൃത്തി ഗുണങ്ങളുടെ സാമഗ്ര്യവിധിയിങ്കൽ പരാങ്മുഖിയായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— കൎണ്ണികാരം=കൎണ്ണികാരകുസുമം വൎണ്ണപ്രകൎഷം=വൎണ്ണത്തിന്റെ പ്രകൎഷം– വൎണ്ണം=നിറം– പ്രകൎഷം=ഉൽകൎഷം– സതി=ഭവിച്ചിരിക്കുന്നത– നിൎഗ്ഗന്ധതാ–നിൎഗ്ഗന്ധമാവു എന്നുള്ളത– നിൎഗ്ഗന്ധം=ഗന്ധത്തോടുകൂടാത്തത– ചേതസ്സ്=മനസ്സ്– ദുഖിക്ക–പരിതപിപ്പിക്ക– വിശ്വസൃട്ട=ബ്രഹ്മാവ– പ്രവൃത്തി=യത്നം– സാമഗ്ര്യവിധി=സാമഗ്ര്യത്തിന്റെ വിധി– സാമഗ്ര്യം=സാകല്യം– (തികവ) വിധി=സൃഷ്ടി– പരാങ്മുഖീ=പരാക്കായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയത– പരാക്ക=നിവൃത്തം–(മടങ്ങിയത–)

൨൯– ബാലേന്ദുവക്രാണ്യവികാസഭാവാൽബഭുഃ പലാശാന്യതിലോഹിതാനി । സദ്യോവസന്തേന സമാഗതാനാം നഖക്ഷതാനീവ വനസ്ഥലീനാം॥

അന്വയം— അവികാസഭാവാൽ (അ–പു–പ–ഏ) ബാലേന്ദുവക്രാണി–അതിലോഹിതാനി–പലാശാനി (അ–ന–പ്ര–ബ) വസന്തേന (അ–പു–തൃ–ഏ) സമാഗതാനാം (അ–സ്ത്രീ–ഷ–ബ) വനസ്ഥലീനാം (ഈ–സ്ത്രീ–ഷ–ബ) സദ്യഃ (അ) നഖക്ഷതാനി (അ–ന–പ്ര–ബ) ഇവ (അ) ബഭുഃ (ലിട്ട്–പ–പ–പ്ര–പു–ബ)

അന്വയാൎത്ഥം— അവികാസഭാവം ഹേതുവായിട്ടു ബാലേന്ദുവക്രങ്ങളായി അതിലോഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പലാശങ്ങൾ വസന്തത്തോടെ സമാഗതകളായിരിക്കുന്ന വനസ്ഥലികളുടെ അപ്പോൾ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള നഖക്ഷതങ്ങളോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണം ശോഭിച്ചു.

പരിഭാഷാ— അവികാസഭാവം=അവികാസങ്ങളാവു എന്നുള്ളത– അവികാസങ്ങൾ=വികാസത്തോടു കൂടാത്തവ– വികാസം=വിടൎച്ച– ബാലേന്ദുവക്രങ്ങൾ= ബാലേന്ദു എന്ന പോലെ വക്രങ്ങൾ– ബാലേന്ദു=ബാലചന്ദ്രൻ– വക്രങ്ങൾ=വളഞ്ഞവ– അതിലോഹിതങ്ങൾ= ഏറ്റവും ലോഹിതങ്ങൾ– ലോഹിതങ്ങ

ളു. *

ൾ=ചുമന്നവ— പലാശങ്ങൾ=പ്ലാശിൻപൂക്കൾ— വസന്തം=വസന്തമെന്ന ഋതു— സമാഗതകൾ=സമ്മിളിതകൾ— (ചെന്നവ) വനസ്ഥലികൾ=വനഭൂമികൾ— നഖക്ഷതങ്ങൾ= നഖവ്രണങ്ങൾ—

൩൦— ലഗ്നദ്വിരേഫാഞ്ജനഭക്തിചിത്രംമുഖേമധുശ്രീസ്തിലകം പ്രകാശ്യ। രാഗേണബാലാരുണകോമളേനചൂതപ്രവാളൗഷ്ഠമലംചകാര॥

അന്വയം— മധുശ്രീഃ (ശേ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ലഗ്നദ്വിരേഫാഞ്ജനഭക്തി (ഇ—ന—ദ്വി—ഏ) ചിത്രം—തിലകം (അ—ന—ദ്വി—ഏ) മുഖേ (അ—ന—സ—ഏ) പ്രകാശ്യ (ല്യ—ബ) ബാലാരുണകോമളേന—രാഗേണ (അ—പു—തൃ—ഏ) ചൂതപ്രവാളൗഷ്ഠം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) അലംചകാര (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— മധുശ്രീ ലഗ്നദ്വിരേഫാഞ്ജനഭക്തിയായി ചിത്രമായിരിക്കുന്ന തിലകത്തെ മുഖത്തിങ്കൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചിട്ട ബാലാരുണകോമളമായിരിക്കുന്ന രാഗംകൊണ്ടു ചൂതപ്രവാളൗഷ്ഠത്തെ അലങ്കരിച്ചു.

പരിഭാഷ— മധുശ്രീ=വസന്തലക്ഷ്മി— (സ്ത്രീലിംഗനിർദ്ദേശം ഹേതുവായിട്ട ഒരു സ്ത്രീയെന്ന അർത്ഥവും തോന്നുന്നു. ലഗ്നദ്വിരേഫാഞ്ജനഭക്തി= ലഗ്നദ്വിരേഫങ്ങളാകുന്ന അഞ്ജനഭക്തികളോടുകൂടിയത— ലഗ്നദ്വിരേഫങ്ങൾ=ലഗ്നങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദ്വിരേഫങ്ങൾ— ലഗ്നങ്ങൾ=പറ്റിയവ— ദ്വിരേഫങ്ങൾ=വണ്ടുകൾ— അഞ്ജനഭക്തികൾ=മഷിച്ചാർത്തുകൾ— (ഇതിന്നതന്നെ ലഗ്നദ്വിരേഫങ്ങൾപോലെ ഇരിക്കുന്ന അഞ്ജനഭക്തികളോടുകൂടിയത എന്നും അർത്ഥമെടുക്കാം ആ പക്ഷത്തിങ്കലും ലഗ്നദ്വിരേഫങ്ങൾ ഇത്യാദി പദങ്ങളുടെ പരിഭാഷ മേൽപ്രകാരം തന്നെ. ശേഷം അർത്ഥം മധുശ്രീയെന്ന ഒരു നായികയെന്നുള്ളതിന്നു ചേരുന്നതാകുന്നു) ചിത്രം=നാനാവർണ്ണം (വിസ്മയകരം എന്നും) തിലകം=തിലകകുസുമം— (തിലകക്കുറിയെന്നും) മുഖം=പ്രാരംഭം (വദനമെന്നും—) ബാലാരുണകോമളം=ബാലാരുണനെന്നപോലെ കോമളം— ബാലാരുണൻ=ബാലാദിത്യൻ— കോമളം=മനോഹരം— രാഗം=ചുവപ്പ്— (ലാക്ഷാരസമെന്നും) ചൂതപ്രവാളൗഷ്ഠം=ചൂതപ്രവാളമാകുന്ന ഓഷ്ഠം— ചൂതപ്രവാളം=ചൂതത്തിന്റെ പ്രവാളം— ചൂതം=മാവ— പ്രവാളം=തളിര— ഓഷ്ഠം=ചുണ്ട— (ചൂതപ്രവാളൗഷ്ഠം=ചൂതപ്രവാളംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഓഷ്ഠമെന്നും)

൩൧— ഹൃതപ്രിയാളദ്രുമമഞ്ജരീണാംരജഃകണൈർവ്വിഘ്നിതദൃ

ഷ്ടിപാതാഃ । മദോദ്ധതാഃ പ്രത്യനിലം വിചേരുർവ്വനസ്ഥലീർമ്മർമ്മര
പത്രമോക്ഷാഃ ॥

അന്വയം — മൃഗാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) പ്രിയാളദ്രുമമഞ്ജരീണാം (ഈ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) രജഃകണൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) വിഘ്നിതദൃഷ്ടിപാതാഃ-മദോദ്ധതാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) പ്രത്യനിലം (അ) മർമ്മരപത്രമോക്ഷാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) വനസ്ഥലീഃ (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) വിചേരുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാർത്ഥം — മൃഗങ്ങൾ പ്രിയാളദ്രുമമഞ്ജരികളുടെ രജഃകണങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു വിഘ്നിതദൃഷ്ടിപാതന്മാരായി മദോദ്ധതന്മാരായിട്ടു അനിലന്നെതിരെ മർമ്മരപത്രമോക്ഷകളായിരിക്കുന്ന വനസ്ഥലികളെ വ്യാപിച്ചിട്ടു ചരിച്ചു.

പരിഭാഷ — പ്രിയാളദ്രുമമഞ്ജരികൾ=പ്രിയാളദ്രുമങ്ങളുടെ മഞ്ജരികൾ — പ്രിയാളദ്രുമങ്ങൾ=പ്രിയാളവൃക്ഷങ്ങൾ — മഞ്ജരികൾ=പൂക്കുലകൾ — രജഃകണങ്ങൾ=രജസ്സിന്റെ കണങ്ങൾ — രജസ്സ്=പൊടി — കണങ്ങൾ=ലേശങ്ങൾ — വിഘ്നിതദൃഷ്ടിപാതന്മാർ=വിഘ്നിതമായിരിക്കുന്ന ദൃഷ്ടിപാതത്തോടു കൂടിയവർ — വിഘ്നിതം=സഞ്ജാതമായിരിക്കുന്ന വിഘ്നത്തോടു കൂടിയതു — സഞ്ജാതം=വഴിപോലെ ജാതം — ജാതം=ജനിച്ചതു — വിഘ്നം=തടവു — ദൃഷ്ടിപാതം=ദൃഷ്ടികളുടെ പാതം — ദൃഷ്ടികൾ=കണ്ണുകൾ — പാതം=പതനം — മദോദ്ധതങ്ങൾ=മദം ഹേതുവായിട്ടു ഉദ്ധതങ്ങൾ — മദം=മത്തൊരവസ്ഥാവിശേഷം — ഉദ്ധതങ്ങൾ=ഉന്നതങ്ങൾ — (ഗർവ്വത്തോടു കൂടിയവയെന്ന സാരം) അനിലൻ=വായു — മർമ്മരപത്രമോക്ഷകൾ=മർമ്മരമായിരിക്കുന്ന പത്രമോക്ഷത്തോടു കൂടിയവ — മർമ്മരം=മർമ്മരശബ്ദത്തോടുകൂടിയതു — പത്രമോക്ഷം=പത്രങ്ങളുടെ മോക്ഷം — പത്രങ്ങൾ=ഉണങ്ങിയ ഇലകൾ — മോക്ഷം=മോചനം — വനസ്ഥലികൾ=വനഭൂമികൾ — ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക

൩൨ — ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായകണ്ഠഃ പുംസ്കോകിലോ യന്മധുരം ചുകൂജ । മനസ്വിനീമാനവിഘാതദക്ഷം തദേവ ജാതം വചനം സ്മരസ്യ ॥

അന്വയം — പുംസ്കോകിലഃ — ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായകണ്ഠഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) മധുരം (ക്രി-വി) ചുകൂജ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) യൽ (യദ്-ന-പ്ര-ഏ) തൽ (തദ്-ന-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) മനസ്വിനീമാനവിഘാതദക്ഷം (അ-ന-പ്ര-ഏ) സ്മരസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) വചനം-ജാതം (അ-ന-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — പുംസ്കോകിലം ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായകണ്ഠ

മായിട്ട മധുരമാകുംവണ്ണം കൂജിച്ചു എന്നത യാതൊന്നാ അത തന്നെ മനസ്വിനീമാനവിഘാതദക്ഷമായിരിക്കുന്ന സ്മരന്റെ വചനമായിട്ട ജാതമായി-

പരിഭാഷാ പുംസ്കോകിലം=പുമാനായിരിക്കുന്ന കോകിലം- പുമാൻ=പുരുഷൻ- കോകിലം=കുയില- ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായകണ്ഠഃ=ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായമായിരിക്കുന്ന കണ്ഠത്തോടുകൂടിയത- ചൂതാങ്കുരാസ്വാദകഷായം=ചൂതാങ്കുരാസ്വാദം ഹേതുവായിട്ട കഷായം- ചൂതാങ്കുരാസ്വാദം=ചൂതാങ്കുരങ്ങളുടെ ആസ്വാദം- ചൂതാങ്കുരങ്ങൾ=ചൂതപുഷ്പമുകുളങ്ങൾ- ആസ്വാദം=ഭക്ഷണം- കഷായം=സുസ്വരം- (നല്ലസ്വരത്തോടുകൂടിയത-) മധുരം=മനോഹരം- കൂജിക്ക=ശബ്ദിക്ക- മനസ്വിനീമാനവിഘാതദക്ഷം=മനസ്വിനീമാനവിഘാതത്തിങ്കൽ ദക്ഷം- മനസ്വിനീമാനവിഘാതം=മനസ്വിനികളുടെ മാനവിഘാതം- മനസ്വിനികൾ=സ്ഥിരചിത്തകളായിരിക്കുന്ന സ്ത്രീകൾ- മാനവിഘാതം=മാനനിരാസം- (മാനത്തെ കളക) ദക്ഷം=സമർത്ഥം- സ്മരൻ=കാമദേവൻ- വചനം=വാക്ക- ജാതം=ജനിച്ചത-

൩൩. ഹിമവ്യപായാദ്വിശദാധരാണാമാപാണ്ഡുരീഭൂതമുഖച്ഛവീനാം ।
സ്വേദോൽഗ്ഗമഃ കിംപുരുഷാംഗനാനാം ചക്രേപദംപത്രവിശേഷകേഷു ॥

അന്വയം — ഹിമവ്യപായാൽ (അ-പു-പ-ഏ) വിശദാധരാണാം (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ആപാണ്ഡുരീഭൂതമുഖച്ഛവീനാം (ഇ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) കിംപുരുഷാംഗനാനാം (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) പത്രവിശേഷകേഷു (അ-ന-സ-ബ) സ്വേദോൽഗ്ഗമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പദം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ചക്രേ (ലിട്-ആ-ഉ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — ഹിമവ്യപായംഹേതുവായിട്ട വിശദാധരകളായി ആപാണ്ഡുരീഭൂതമുഖച്ഛവികളായിരിക്കുന്ന കിംപുരുഷാംഗനമാരുടെ പത്രവിശേഷകങ്ങളിൽ സ്വേദോൽഗ്ഗമം പദത്തെ ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ—ഹിമവ്യപായം=ഹിമത്തിന്റെ വ്യപായം- ഹിമം=മഞ്ഞ- വ്യപായം=അപഗമം- (വേർപാട) വിശദാധരകൾ=വിശദങ്ങളായിരിക്കുന്ന അധരങ്ങളോടുകൂടിയവർ- വിശദങ്ങൾ=ശുഭ്രങ്ങൾ- അധരങ്ങൾ=ചുണ്ടുകൾ- ആപാണ്ഡുരീഭൂതമുഖച്ഛവികൾ=ആപാണ്ഡുരീഭൂതയായിരിക്കുന്ന മുഖച്ഛവിയോടുകൂടിയവർ- ആപാണ്ഡുരീഭൂതാ=ആപാണ്ഡുരയായിഭവിച്ചത- ആപാണ്ഡുരാ=ഈഷൽപാണ്ഡുരാ (അല്പമായ വെളുപ്പോടുകൂടിയത-) മു

പൃഷ്ഠവി=മുഖമതാക— കിംപുരുഷാംഗനമാർ=കിന്നരസ്ത്രീകൾ— പത്രവിശേഷങ്ങൾ=പത്രങ്ങളും വിശേഷങ്ങളും— പത്രങ്ങൾ= പത്രവിശിഷ്ടരകൾ— വിശേഷകങ്ങൾ=തിലകങ്ങൾ— സ്വേദോദ്ഗമം=സ്വേദത്തിന്റെ ഉൽഗ്ഗമം— സ്വേദം=വിയർപ്പ്— ഉദ്ഗമം=ഉദയം— പദം=പാദന്യാസം—

നു— തപസ്വിനസ്ഥാണുവനൌകസസ്താമാകാലികീംവീക്ഷ്യമധുപ്രവൃത്തിം । പ്രയത്നസംസ്തംഭിതവിക്രിയാണാംകഥഞ്ചിദീശാമനസാംബഭൂവുഃ ॥

അന്വയം— സ്ഥാണുവനൌകസഃ (സ-പു-പ്ര-ബ) തപസ്വിനഃ (ന-പു-പ്ര-ബ) ആകാലികീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) താം (ത-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മധുപ്രവൃത്തിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) വീക്ഷ്യ (ല്യ-അ) പ്രയത്നസംസ്തംഭിതവിക്രിയാണാം (അ-ന-ഷ-ബ) മനസാം (സ-ന-ഷ-ബ) കഥഞ്ചിൽ (അ) ഈശാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ബഭൂവുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ).

അന്വയാർത്ഥം— സ്ഥാണുവനൌകസ്സുകളായിരിക്കുന്ന തപസ്വികൾ ആകാലികിയായിരിക്കുന്ന ആ മധുപ്രവൃത്തിയെ വീക്ഷിച്ചിട്ടു പ്രയത്നസംസ്തംഭിതവിക്രിയങ്ങളായിരിക്കുന്ന മനസ്സുകൾക്കു പണിപ്പെട്ടു ഈശന്മാരായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ— സ്ഥാണുവനൌകസ്സുകൾ=സ്ഥാണുവനമാകുന്ന ഓകസ്സോടുകൂടിയവർ— സ്ഥാണുവനം=സ്ഥാണുവിന്റെ വനം— സ്ഥാണു=പരമശിവൻ— ഓകസ്സ്=വാസസ്ഥാനം— തപസ്വികൾ=മഹർഷിമാർ— ആകാലികീ=അകാലത്തിങ്കൽ ഭവിച്ചത— അകാലം=അസമയം— മധുപ്രവൃത്തി=മധുവിന്റെ പ്രവൃത്തി— മധു=വസന്തം— വീക്ഷിക്ക=ദർശിക്ക— പ്രയത്നസംസ്തംഭിതവിക്രിയങ്ങൾ= പ്രയത്നസംസ്തംഭിതയായിരിക്കുന്ന വിക്രിയയോടുകൂടിയവ— പ്രയത്നസംസ്തംഭിതാ=പ്രയത്നംകൊണ്ടു സംസ്തംഭിതാ— സംസ്തംഭിതാ=സംസ്തംഭിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— സംസ്തംഭിപ്പിക്ക=വഴിപോലെ സ്തംഭിപ്പിക്ക— വിക്രിയാ=വികാരം— ഈശന്മാർ=നിയന്താക്കന്മാർ— (നിയമിക്കുന്നവർ—)

നു— തംദേശമാരോപിതപുഷ്പചാപേരതിദ്വിതീയേമദനേ പ്രപന്നേ । കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസാനുവിദ്ധംദ്വന്ദ്വാനിഭാവം ക്രിയയാവിവവ്രുഃ ॥

അന്വയം— ആരോപിതപുഷ്പചാപേ-രതിദ്വിതീയേ- മദനേ (അ-പു-സ-ഏ) തം (ത-പു-ദ്വി-ഏ) ദേശം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രപന്നേ (അ-പു-സ-ഏ) ദ്വന്ദ്വാനി (അ-ന-പ്ര

ബ്യ) കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസാനുവിദ്ധം- ഭാവം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ക്രിയയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) വിവവ്രുഃ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബഹു)-

അന്വയാർത്ഥം- ആരോപിത പുഷ്പചാപനായി രതിദ്വിതീയനായിരിക്കുന്ന മദനൻ ആ ദേശത്തെ പ്രപന്നനായിരിക്കവേ വിഷയങ്ങളിലുള്ള ദ്വന്ദ്വങ്ങൾ കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസാനുവിദ്ധമായിരിക്കുന്ന ഭാവത്തെ ക്രിയകൊണ്ടു വിവരിച്ചു.

പദാർത്ഥം- ആരോപിതപുഷ്പചാപൻ= ആരോപിതമായിരിക്കുന്ന പുഷ്പചാപത്തോടുകൂടിയവൻ- ആരോപിതം=ആരോപിക്കപ്പെട്ടത്- ആരോപിക്ക=ഞാണിടുക- പുഷ്പചാപം=പുഷ്പമാകുന്ന ചാപം- പുഷ്പം=പുവ്വ്- ചാപം=വില്ല്- രതിദ്വിതീയൻ=രതിയോടുകൂടിയവൻ- രതി=രതീദേവി- മദനൻ=കാമദേവൻ- ദേശം=പ്രദേശം- പ്രപന്നൻ=പ്രാപിച്ചവൻ- പ്രപദിക്ക=പ്രാപിക്ക- ദ്വന്ദ്വങ്ങൾ=മിഥുനങ്ങൾ- (സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ എന്നർത്ഥം) കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസാനുവിദ്ധം=കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസങ്ങളോടു അനുവിദ്ധം- കാഷ്ഠാഗതസ്നേഹരസങ്ങൾ= കാഷ്ഠാഗതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്നേഹരസങ്ങൾ- കാഷ്ഠാഗതങ്ങൾ=കാഷ്ഠയെ ഗതങ്ങൾ- കാഷ്ഠ=ഉൽകർഷം- ഗതങ്ങൾ=ഗമിച്ചവ- ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക- സ്നേഹരസങ്ങൾ= സ്നേഹാനുരാഗങ്ങൾ- അനുവിദ്ധം=അനുവേധിച്ചത്- അനുവേധിക്ക=സംബന്ധിക്ക- ഭാവം=മനോവികാരം- (സംഭോഗേച്ഛയെന്നർത്ഥം) ക്രിയ=കർമ്മം- വിവരിക്ക=പ്രകാശിപ്പിക്ക-

മധു- ദ്വിരേഫഃ കുസുമൈകപാത്രേ പപൌ പ്രിയാം സ്വാമനുവർത്തമാനഃ । ശൃംഗേണ ച സ്പർശനിമീലിതാക്ഷീം മൃഗീമകണ്ഡൂയത കൃഷ്ണസാരഃ ॥

അന്വയം- ദ്വിരേഫഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) കുസുമൈകപാത്രേ (അ-ന-സ-ഏ) മധു (ഉ-ന-ദ്വി-ഏ) സ്വാം-പ്രിയാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അനുവർത്തമാനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പപൌ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) കൃഷ്ണസാരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സ്പർശനിമീലിതാക്ഷീം- മൃഗീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അകണ്ഡൂയത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം- ദ്വിരേഫം കുസുമൈകപാത്രത്തിങ്കലെ മധുവിനെ സ്വകീയയായിരിക്കുന്ന പ്രിയയെ അനുവർത്തമാനമായിട്ടു പാനംചെയ്തു- കൃഷ്ണസാരം സ്പർശനിമീലിതാക്ഷിയായിരിക്കുന്ന മൃഗിയെ കണ്ഡൂയനം ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ ——— ദ്വിരേഫം=വണ്ട— കുസുമൈകപാത്രം=കുസുമമാകുന്ന ഏകപാത്രം—കുസുമം=പുഷ്പം— ഏകപാത്രം=ഏകമായിരിക്കുന്നപാത്രം— ഏകം=ഒന്ന. മധു=പുഷ്പരസം— സ്വാ=തനിക്കു സംബന്ധിപ്പവൾ— പ്രിയാ=ഭാൎയ്യാ— അനുവൎത്തമാനം=അനുവൎത്തിച്ചിരിക്കുന്നത— അനുവൎത്തിക്ക=അനുസരിക്ക— പാനം ചെയ്ക= കുടിക്കുക— കൃഷ്ണസാരം=കൃഷ്ണമൃഗം—സ്പൎശനിമീലിതാക്ഷി=സ്പൎശം ഹേതുവായിട്ട നിമീലിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അക്ഷികളോടുകൂടിയവൾ— സ്പൎശം=സ്പൎശസുഖം— നിമീലിതങ്ങൾ=ചിമ്മിയവ— അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ— മൃഗീ=മാൻപെട— ശൃംഗം=കൊമ്പു— കണ്ഡൂയനം ചെയ്ക=ചൊറിക—

൩൭. ദദൌ രസാൽ പങ്കജരേണുഗന്ധി ഗജായ ഗണ്ഡൂഷജലം കരേണുഃ । അൎദ്ധോപയുക്തേന ബിസേന ജായാം സംഭാവയാമാസ രഥാംഗനാമാ ॥

അന്വയം— കരേണും (ഉ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പങ്കജരേണുഗന്ധി (ന-ന-ദ്വി-ഏ) ഗണ്ഡൂഷജലം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) രസാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഗജായ (അ-പു-ച-ഏ) ദദൌ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) രഥാംഗനാമാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) അൎദ്ധോപയുക്തേന ബിസേന (അ-ന-തൃ-ഏ) ജായാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സംഭാവയാമാസ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)—

അന്വയാൎത്ഥം — കരേണു പങ്കജരേണുഗന്ധിയായിരിക്കുന്ന ഗണ്ഡൂഷജലത്തെ ഗജത്തിന്നായിക്കൊണ്ട ദാനം ചെയ്തു. രഥാംഗനാമാവ അൎദ്ധോപയുക്തമായിരിക്കുന്ന ബിസംകൊണ്ട ജായയെ സംഭാവനം ചെയ്തു—

പരിഭാഷാ— കരേണു=പിടിയാന—പങ്കജരേണുഗന്ധി=പങ്കജരേണുഗന്ധമുള്ളത— പങ്കജരേണു=പങ്കജത്തിന്റെ രേണു— പങ്കജം താമരപ്പൂവ്വ—രേണു=പൊടി ഗണ്ഡൂഷജലം=ഗണ്ഡൂഷമായിരിക്കുന്ന ജലം ഗണ്ഡൂഷം=മുഖപൂരിതം— (വായിൽ നിറയ്ക്കപ്പെട്ടത-) ദാനം ചെയ്ക=കൊടുക്കുക— രഥാംഗനാമാവ=ചക്രവാകപക്ഷി— അൎദ്ധോപയുക്തം=പകുതി ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ടത—ബിസം=താമരവളയം—ജായാ=ഭാൎയ്യാ—സംഭാവനം ചെയ്ക=സൽക്കരിക്ക—

൩൮. ഗീതാന്തരേഷു ശ്രമവാരിലേശൈഃ കിഞ്ചിൽസമുച്ഛ്വാസിതപത്രലേഖം । പുഷ്പാസവാഘൂൎണ്ണിതനേത്രശോഭി പ്രിയാമുഖം കിംപുരുഷശ്ചുചുംബേ ॥

അന്വയം——— കിംപുരുഷഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഗീതാന്തരേഷു (അ-ന-സ-ബ) ച (അ) ശ്രമവാരിലേശൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) കി

കിഞ്ചിൽസമുച്ഛ്വാസിതപത്രരേഖം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതനേത്രശോഭി (ന-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രിയാമുഖം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ചുചുംബ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം— കിംപുരുഷൻ ഗീതാന്തരത്തിങ്കലും ശ്രമവാരിലേശങ്ങളാൽ കിഞ്ചിൽ സമുച്ഛ്വാസിതപത്രരേഖമായി പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതനേത്രശോഭിയായിരിക്കുന്ന പ്രിയാമുഖത്തെ ചുംബിച്ചു.

പരിഭാഷ— കിംപുരുഷൻ=കിന്നരൻ- ഗീതാന്തരം=ഗീതത്തിന്റെ അന്തരം- ഗീതം=പാട്ട- അന്തരം=മദ്ധ്യം- ശ്രമവാരിലേശങ്ങൾ=ശ്രമവാരിയുടെ ലേശങ്ങൾ- ശ്രമവാരി=വിയർപ്പുനീർ- കിഞ്ചിൽ സമുച്ഛ്വാസിതപത്രരേഖം=കിഞ്ചിൽസമുച്ഛ്വാസിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്രരേഖകളോടു കൂടിയത- കിഞ്ചിൽസമുച്ഛ്വാസിതങ്ങൾ=അല്പമൊന്നു സമുച്ഛ്വസിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ- സമുച്ഛ്വസിപ്പിക്ക=[illegible]- പത്രരേഖകൾ=പത്തികീറുകൾ- പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതനേത്രശോഭി= പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതനേത്രങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ശോഭിക്കുന്നത- പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതനേത്രങ്ങൾ=പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന നേത്രങ്ങൾ- പുഷ്പാസവാഘൂർണ്ണിതങ്ങൾ=പുഷ്പാസവത്താൽ ആഘൂർണ്ണിതങ്ങൾ- പുഷ്പാസവം=പുഷ്പങ്ങളുടെ ആസവം- ആസവം=മദ്യ- ആഘൂർണ്ണിതങ്ങൾ=ഇളക്കപ്പെട്ടവ- നേത്രങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ- പ്രിയാമുഖം=പ്രിയയുടെ മുഖം- പ്രിയാ=ഭാര്യാ-

നൻ- പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകസ്തനീഭ്യഃ സ്ഫുരൽപ്രവാളൗഷ്ഠമനോഹരാഭ്യഃ। ലതാവധൂഭ്യസ്തരവോപ്യവാപുർവ്വിനമ്രശാഖാഭുജബന്ധനാനി॥

അന്വയം— തരവഃ (ഉ-പു-പ്ര-ബ) അപി (അ) പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകസ്തനീഭ്യഃ (ഈ-സ്ത്രീ-പ-ബ) സ്ഫുരൽപ്രവാളൗഷ്ഠമനോഹരാഭ്യഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ-ബ) ലതാവധൂഭ്യഃ (ഊ-സ്ത്രീ-പ-ബ) വിനമ്രശാഖാഭുജബന്ധനാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) അവാപുഃ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)-

അന്വയാർത്ഥം— തരുക്കളും പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകസ്തനികളായി സ്ഫുരൽപ്രവാളൗഷ്ഠമനോഹരകളായിരിക്കുന്ന ലതാവധുക്കളിൽനിന്ന വിനമ്രശാഖാഭുജബന്ധനങ്ങളെ അവാപിച്ചു.

പരിഭാഷ—— തരുക്കൾ=വൃക്ഷങ്ങൾ- പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകസ്തനികൾ= പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകങ്ങളാകുന്ന സ്തനങ്ങളോടു കൂടിയവർ- പര്യാപ്തപുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ=പര്യാപ്തങ്ങളായിരിക്ക

ന്ന പുഷ്പസ്തബകങ്ങളും— പൎയ്യാപ്തങ്ങളും=പരിപൂൎണ്ണങ്ങളും— പുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ=പൂക്കുലകൾ— സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ— സ്ഫുരൽപ്രവാളോഷ്ഠമനോഹരകൾ=സ്ഫുരൽപ്രവാളോഷ്ഠങ്ങളാൽ ഹേതുവായിട്ടു മനോഹരകൾ— സ്ഫുരൽപ്രവാളോഷ്ഠങ്ങൾ=സ്ഫുരത്തുകളായിരിക്കുന്ന പ്രവാളോഷ്ഠങ്ങൾ— സ്ഫുരത്തുകൾ=സ്ഫുരിച്ചിരിക്കുന്നവ— സ്ഫുരിക്ക=പ്രകാശിക്ക— പ്രവാളങ്ങൾ=തളിരുകൾ— ഓഷ്ഠങ്ങൾ=ചുണ്ടുകൾ— ലതാവധൂക്കൾ=ലതകളാകുന്ന വധൂക്കൾ— ലതകൾ=വള്ളികൾ— വിനമ്രശാഖാഭുജബന്ധനങ്ങൾ= വിനമ്രശാഖാഭുജങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ബന്ധനങ്ങൾ— വിനമ്രശാഖാഭുജങ്ങൾ=വിനമ്രശാഖകളാകുന്ന ഭുജങ്ങൾ— വിനമ്രശാഖകൾ=വിനമ്രകളായിരിക്കുന്ന ശാഖകൾ— വിനമ്രകൾ=വിനമിച്ചവ— വിനമിക്ക=താഴുക— ശാഖകൾ=കൊമ്പുകൾ— ഭുജങ്ങൾ=കൈകൾ— ബന്ധനങ്ങൾ=ആലിംഗനങ്ങൾ—

൪൦— ശ്രുതാപ്സരോഗീതിരപി ക്ഷണേസ്മിൻ ഹരഃ പ്രസംഖ്യാനപരോ ബഭൂവ । ആത്മേശ്വരാണാം ന ഹി ജാതു വിഘ്നാഃ സമാധിഭേദപ്രഭവോ ഭവന്തി ॥

അന്വയം— അസ്മിൻ (ഇദംശ-പു-സ-ഏ) ക്ഷണേ (അ-പു-സ-ഏ) ശ്രുതാപ്സരോഗീതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) ഹരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രസംഖ്യാനപരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ബഭൂവ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹി (അ) ആത്മേശ്വരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) വിഘ്നാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ജാതു (അ) സമാധിഭേദപ്രഭവാഃ (ഉ-പു-പ്ര-ബ) ന (അ) ഭവന്തി (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ)

അന്വയാൎത്ഥം— ഈ ക്ഷണത്തിങ്കൽ ശ്രുതാപ്സരോഗീതിയായിട്ടെങ്കിലും ഹരൻ പ്രസംഖ്യാനപരനായി ഭവിച്ചു. യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു ആത്മേശ്വരന്മാൎക്കു വിഘ്നങ്ങൾ ഒരിക്കലും സമാധിഭേദപ്രഭവങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നില്ല.

പദാൎത്ഥം— ക്ഷണം=കാലവിശേഷം— ശ്രുതാപ്സരോഗീതി=ശ്രുതയായിരിക്കുന്ന അപ്സരോഗീതിയോടു കൂടിയവൻ— ശ്രുതാ=ശ്രവിക്കപ്പെട്ടത— ശ്രവിക്ക=കേൾക്ക— അപ്സരോഗീതി=അപ്സരസ്സുകളുടെ ഗീതി— അപ്സരസ്സുകൾ=അപ്സരസ്ത്രീകൾ— ഗീതി=പാട്ടു— ഹരൻ=പരമശിവൻ— പ്രസംഖ്യാനപരൻ=പ്രസംഖ്യാനത്തിങ്കൽ പരൻ— പ്രസംഖ്യാനം=ധ്യാനം— പരൻ=താല്പൎയ്യത്തോടു കൂടിയവൻ— ആത്മേശ്വരന്മാർ=മനോവശീകരണസമൎത്ഥന്മാർ— (മനസ്സിനെ വശീകരിക്കുവാൻ സാമൎത്ഥ്യമുള്ളവർ) സ

മാധിഭേദപ്രഭുക്കൾ= സമാധിഭേദത്തിങ്കൽ പ്രഭുക്കൾ — സമാധിഭേദം=സമാധിയുടെ ഭേദം — സമാധി=ആത്മധ്യാനനിഷ്ഠ — ഭേദം=ഛേദനം — പ്രഭുക്കൾ=സമർത്ഥങ്ങൾ —

൪൧. ലതാഗൃഹദ്വാരഗതോഥനന്ദീ വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതഹേമവേത്രഃ । മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലിസംജ്ഞയൈവ മാചാപലായേതി ഗണാൻവ്യനൈഷീൽ ॥

അന്വയം — അഥ (അ) നന്ദീ (ന-പു-പ്ര-ഏ) ലതാഗൃഹദ്വാരഗതഃ വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതഹേമവേത്രഃ (ന-പു-പ്ര-ഏ) മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലിസംജ്ഞയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) ഏവ (അ) ചാപലായ (അ-ന-ച-ഏ) മാ (അ) ഇതി (അ) ഗണാൻ (അ-പു-ദ്വി-ബ) വ്യനൈഷീൽ (ണീഞ്-പ ഭൂ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അനന്തരം നന്ദി ലതാഗൃഹദ്വാരഗതനായി വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതഹേമവേത്രനായിട്ട് മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലി സംജ്ഞകൊണ്ടുതന്നെ ചാപലത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കരുത് എന്നിങ്ങനെ ഗണങ്ങളെ വിനയിച്ചു —

പരിഭാഷ — നന്ദീ=നന്ദികേശ്വരൻ — ലതാഗൃഹദ്വാരഗതൻ=ലതാഗൃഹദ്വാരത്തെ ഗതൻ — ലതാഗൃഹദ്വാരം=ലതാഗൃഹത്തിന്റെ ദ്വാരം — ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ — ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക — വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതഹേമവേത്രൻ=വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതമായിരിക്കുന്ന ഹേമവേത്രത്തോടു കൂടിയവൻ — വാമപ്രകോഷ്ഠാർപ്പിതം=വാമപ്രകോഷ്ഠത്തിങ്കൽ അർപ്പിതം — വാമപ്രകോഷ്ഠം=വാമമായിരിക്കുന്ന പ്രകോഷ്ഠം — വാമം=ഇടത്തെത് — പ്രകോഷ്ഠം=ബാഹ്വാഗവിശേഷം — (പടത്തിങ്കൽനിന്നു മേലെ ബാഹുമധ്യത്തിങ്കലോളമുള്ള പ്രദേശമെന്നർത്ഥം) അർപ്പിതം=അർപ്പിക്കപ്പെട്ടത് — അർപ്പിക്ക=വെക്ക — ഹേമവേത്രം=പൊൻചൂരൽ — മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലിസംജ്ഞാ=മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലികൊണ്ടുള്ള സംജ്ഞാ — മുഖാർപ്പിതൈകാംഗുലി=മുഖാർപ്പിതയായിരിക്കുന്ന ഏകാംഗുലി — മുഖാർപ്പിതാ=മുഖത്തിങ്കൽ അർപ്പിതാ — അർപ്പിതാ=അർപ്പിക്കപ്പെട്ടത് — അർപ്പിക്ക=വെക്ക — ഏകാംഗുലി=ഏകയായിരിക്കുന്ന അംഗുലി — ഏക=ഒന്ന് — അംഗുലി=വിരൽ — സംജ്ഞാ=അർത്ഥസൂചന — ചാപലം=ചപലകർമ്മം — ഗണങ്ങൾ=ഭൂതങ്ങൾ — വിനയിക്ക=ശിക്ഷിക്ക —

൪൨. നിഷ്കമ്പവൃക്ഷംനിഭൃതദ്വിരേഫംമൂകാണ്ഡജംശാന്തമൃഗപ്രചാരം ! തച്ഛാസനാൽകാനനമേവസർവ്വംചിത്രാർപ്പിതാരംഭമിവാവതസ്ഥേ ॥

അന്വയം — തച്ഛാസനാൽ (അ-ന-പ-ഏ) സർവ്വം (അ-ന-

പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) കാനനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) നിഷ്കമ്പവൃക്ഷം-നിഭൃതദ്വിരേഫം-മൂകാണ്ഡജം-ശാന്തമൃഗപ്രചാരം-ചിത്രാർപ്പിതാരണ്യം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) അവതസ്ഥേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— തച്ഛാസനം ഹേതുവായിട്ടു സർവ്വമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന കാനനം നിഷ്കമ്പവൃക്ഷമായി നിഭൃതദ്വിരേഫമായി മൂകാണ്ഡജമായി ശാന്തമൃഗപ്രചാരമായിട്ടു ചിത്രാർപ്പിതാരണ്യമെന്നപോലെ അവസ്ഥിതി ചെയ്തു.

പരിഭാഷ— തച്ഛാസനം=അവന്റെ ശാസനം— അവൻ=നന്ദികേശ്വരൻ— ശാസനം=ആജ്ഞ— സർവ്വം=ഒട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളത്— നിഷ്കമ്പവൃക്ഷം=നിഷ്കമ്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടിയത്— നിഷ്കമ്പങ്ങൾ=കമ്പത്തോടു കൂടാത്തവ— കമ്പം=ഇളക്കം. നിഭൃതദ്വിരേഫം=നിഭൃതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദ്വിരേഫങ്ങളോടു കൂടിയത്— നിഭൃതങ്ങൾ=നിശ്ചേഷ്ടങ്ങൾ— ദ്വിരേഫങ്ങൾ=വണ്ടുകൾ— മൂകാണ്ഡജം=മൂകങ്ങളായിരിക്കുന്ന അണ്ഡജങ്ങളോടു കൂടിയത്— മൂകങ്ങൾ=ശബ്ദിക്കാത്തവ— അണ്ഡജങ്ങൾ=പക്ഷികൾ— ശാന്തമൃഗപ്രചാരം=ശാന്തമായിരിക്കുന്ന മൃഗപ്രചാരത്തോടു കൂടിയത്— ശാന്തം=ശമിച്ചത്. മൃഗപ്രചാരം=മൃഗങ്ങളുടെ പ്രചാരം— പ്രചാരം=സഞ്ചാരം— ചിത്രാർപ്പിതാരണ്യം=ചിത്രാർപ്പിതമായിരിക്കുന്ന അരണ്യം— ചിത്രാർപ്പിതം=ചിത്രത്തിങ്കൽ അർപ്പിതം— അർപ്പിതം=ന്യസ്തം— (എഴുതപ്പെട്ടത് എന്നു സാരം) അരണ്യം=കാട്— അവതസ്ഥേ=നില്ക്കു—

൪൩— ദൃഷ്ടിപ്രപാതംപരിഹൃത്യതസ്യകാമഃപുരശ്ശുക്രമിവ പ്രയാണേ। പ്രാന്തേഷുസംസക്തനമേരുശാഖംധ്യാനാസ്പദംഭൂതപതേർവിവേശ॥

അന്വയം— കാമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ), പ്രയാണേ (അ-ന-സ-ഏ) പുരശ്ശുക്രം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) തസ്യ (ത്ത്-പു-ഷ-ഏ) ദൃഷ്ടിപ്രപാതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പരിഹൃത്യ (ല്യ-അ) പ്രാന്തേഷു (അ-പു-സ-ബ) സംസക്തനമേരുശാഖം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഭൂതപതേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) ധ്യാനാസ്പദം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വിവേശ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— കാമൻ പ്രയാണത്തിങ്കൽ പുരശ്ശുക്രനെയെന്നപോലെ അവന്റെ ദൃഷ്ടിപ്രപാതത്തെ പരിഹരിച്ചിട്ടു പ്രാന്തങ്ങളിൽ സംസക്തനമേരുശാഖമായിരിക്കുന്ന ഭൂതപതിയുടെ ധ്യാനാസ്പദത്തെ ചെന്നിരുന്നു.

പരിഭാഷാ — കാമൻ=കാമദേവൻ - പ്രയാണം=യാത്രാ - പുരശ്ശുക്രൻ=പുരോഭാഗത്തിങ്കലുള്ള ശുക്രൻ - പുരോഭാഗം=അഗ്രഭാഗം - അവൻ=പരമേശ്വരൻ - ദൃഷ്ടിപ്രദീപം=ദൃഷ്ടിയാകുന്ന പ്രദീപം - ദൃഷ്ടി=കണ്ണ - പ്രദീപം=വിളക്ക - പരിഹരിക്ക=വർജ്ജിക്ക - പ്രാന്തങ്ങൾ=പർയ്യന്തഭാഗങ്ങൾ - സംസക്തനമേരുശാഖം=സംസക്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന നമേരുശാഖങ്ങളോടു കൂടിയത് - സംസക്തങ്ങൾ=അന്യോന്യം പററിനില്ക്കുന്നവ - നമേരുശാഖകൾ=നമേരുക്കളുടെ ശാഖകൾ - നമേരുക്കൾ=നമേരുവൃക്ഷങ്ങൾ - ശാഖകൾ=കൊമ്പുകൾ - ഭൂതപതി=പരമേശ്വരൻ - ധ്യാനാസ്പദം=ധ്യാനസ്ഥാനം - വിശിക്ക=പ്രാപിക്ക -

൪൪— സ ദേവദാരുദ്രുമവേദികായാം ശാർദ്ദൂലചർമ്മവ്യവധാനവത്യാം । ആസീനമാസന്നശരീരപാതസ്ത്ര്യംബകം സംയമിനം ദദർശ ॥

അന്വയം — ആസന്നശരീരപാതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (തദ്-പു-പ്ര-ഏ) ശാർദ്ദൂലചർമ്മവ്യവധാനവത്യാം (ഈ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ദേവദാരുദ്രുമവേദികായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ആസീനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സംയമിനം (ന-പു-ദ്വി-ഏ) തം (തദ്-പു-ദ്വി-ഏ) ത്ര്യംബകം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ദദർശ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം —— ആസന്നശരീരപാതനായിരിക്കുന്ന അവൻ ശാർദ്ദൂലചർമ്മവ്യവധാനവതിയായിരിക്കുന്ന ദേവദാരുദ്രുമവേദികയിങ്കൽ ആസീനനായി സംയമിയായിരിക്കുന്ന ത്ര്യംബകനെ ദർശിച്ചു.

പരിഭാഷാ —— ആസന്നശരീരപാതൻ=ആസന്നമായിരിക്കുന്ന ശരീരപാതത്തോടു കൂടിയവൻ - ആസന്നം=അടുത്തത - ശരീരപാതം=ദേഹനാശം - അവൻ=കാമദേവൻ - ശാർദ്ദൂലചർമ്മവ്യവധാനവതീ=ശാർദ്ദൂലചർമ്മംകൊണ്ടു വ്യവധാനവതീ - ശാർദ്ദൂലചർമ്മം=ശാർദ്ദൂലത്തിന്റെ ചർമ്മം - ശാർദ്ദൂലം=വ്യാഘ്രം - ചർമ്മം=തോല - വ്യവധാനം=മറവു - ദേവദാരുദ്രുമവേദികാ=ദേവദാരുദ്രുമത്തിന്റെ വേദികാ - ദേവദാരുദ്രുമം=ദേവദാരുവൃക്ഷം - വേദികാ=തറ - ആസീനൻ=ഇരിക്കുന്നവൻ - സംയമി=സംയമമുള്ളവൻ - സംയമം=ചിത്തനിഗ്രഹം - ത്ര്യംബകൻ=പരമേശ്വരൻ - ദർശിക്ക=കാണുക -

൪൫— പർയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരപൂർവ്വകായമൃജ്വായതം സന്നമിതോഭയാംസം । ഉത്താനപാണിദ്വയസന്നിവേശാൽ പ്രഫുല്ലരാജീവമിവാങ്കമദ്ധ്യേ ॥

അന്വയം— പൎയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരപൂൎവ്വകായം– ഋജ്വായതം– സന്നമിതോഭയാംസം (അ–പു–ദ്വി–ഏ) അങ്കമദ്ധ്യേ (അ–ന–സ–ഏ) ഉത്താനപാണിദ്വയസന്നിവേശാൽ (അ–പു–പ–ഏ) പ്രഫുല്ലരാജീവം (അ–പു–ദ്വി–ഏ) ഇവ (അ)–

അന്വയാൎത്ഥം— തപോധനനായിരുന്ന ത്ര്യംബകൻ– പൎയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരപൂൎവ്വകായനായിട്ടും ഋജ്വായതനായിട്ടും സന്നമിതോഭയാംസനായിട്ടും അങ്കമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ഉത്താനപാണിദ്വയസന്നിവേശം ഹേതുവായിട്ടു പ്രഫുല്ലരാജീവമെന്നപോലെ തോന്നുമാറു ദൃശ്യമാനനായിരിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— പൎയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരപൂൎവ്വകായൻ= പൎയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന പൂൎവ്വകായത്തോടുകൂടിയവൻ– പൎയ്യങ്കബന്ധസ്ഥിരം=പൎയ്യങ്കബന്ധം ഹേതുവായിട്ടു സ്ഥിരം– പൎയ്യങ്കബന്ധം=വീരാസനബന്ധം– സ്ഥിരം=നിശ്ചലം– (ഇളക്കമില്ലാത്തത്) പൂൎവ്വകായം=കായത്തിന്റെ പൂൎവ്വഭാഗം– കായം=ശരീരം– ഋജ്വായതൻ=ഋജുവായി ആയതനായിരിക്കുന്നവൻ– ഋജു=ചൊവ്വോടുകൂടിയവൻ– ആയതൻ=നീണ്ടിരിക്കുന്നവൻ– സന്നമിതോഭയാംസൻ=സന്നമിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഉഭയാംസങ്ങളോടുകൂടിയവൻ– സന്നമിതങ്ങൾ=സന്നമിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ– സന്നമിപ്പിക്ക=താഴ്ത്തുക– ഉഭയാംസങ്ങൾ=രണ്ടംസങ്ങൾ– അംസങ്ങൾ=തോളുകൾ– അങ്കമദ്ധ്യം=അങ്കത്തിന്റെ മദ്ധ്യം–അങ്കം=മടി– മദ്ധ്യം=നടു– ഉത്താനപാണിദ്വയസന്നിവേശം=ഉത്താനപാണിദ്വയത്തിന്റെ സന്നിവേശം– ഉത്താനപാണിദ്വയം=ഉത്താനമായിരിക്കുന്ന പാണിദ്വയം– ഉത്താനം=മലൎന്നത– പാണിദ്വയം=പാണികളുടെ ദ്വയം– പാണികൾ=കയ്യുകൾ– സന്നിവേശം=സ്ഥാപനം– (വെയ്പ്) പ്രഫുല്ലരാജീവൻ=പ്രഫുല്ലങ്ങളായിരിക്കുന്ന രാജീവങ്ങളോടു കൂടിയവൻ– പ്രഫുല്ലങ്ങൾ=വികസിതങ്ങൾ– (വിടൎന്നവ) രാജീവങ്ങൾ=താമരപ്പൂക്കൾ– ദൃശ്യമാനൻ=ദൎശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവൻ– ദൎശിക്ക=കാണുക–

൪൬– ഭുജംഗമോന്നദ്ധജടാകലാപം കൎണ്ണാവസക്തദ്വിഗുണാക്ഷസൂത്രം। കണ്ഠപ്രഭാസംഗവിശേഷനീലാം കൃഷ്ണത്വചം ഗ്രന്ഥിമതീം ദധാനം॥

അന്വയം— ഭുജംഗമോന്നദ്ധജടാകലാപം– കൎണ്ണാവസക്തദ്വിഗുണാക്ഷസൂത്രം (അ–പു–ദ്വി–ഏ) കണ്ഠപ്രഭാസംഗവിശേഷനീലാം (ആ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) ഗ്രന്ഥിമതീം (ഈ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ)

മൃഗത്വചം (ദ്വി-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ദധാനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— അങ്ങിനെ ഇരുന്ന ത്ര്യംബകൻ ഭുജംഗമൊന്നദ്ധജടാകലാപനായിട്ടും കർണ്ണാവസക്തദ്വിഗുണാക്ഷസൂത്രനായിട്ടും കണ്ഠപ്രഭാസംഗവിശേഷനീലയായി ഗ്രന്ഥിമതിയായിരിക്കുന്ന മൃഗത്വക്കിനെ ദധാനനായിട്ടും ഇരുന്നു.

പരിഭാഷ —— ഭുജംഗമോന്നദ്ധജടാകലാപൻ=ഭുജംഗമൊന്നദ്ധമായിരിക്കുന്ന ജടാകലാപത്തോടുകൂടിയവൻ- ഭുജംഗമൊന്നദ്ധം=ഭുജംഗമംകൊണ്ടു ഉന്നദ്ധം- ഭുജംഗമം=സർപ്പം- ഉന്നദ്ധം=ഉന്നഹിക്കപ്പെട്ടതു- ഉന്നഹിക്ക=ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ ബന്ധിക്ക- ജടാകലാപം=ജടാസമൂഹം- കർണ്ണാവസക്തദ്വിഗുണാക്ഷസൂത്രൻ=കർണ്ണാവസക്തമായി ദ്വിഗുണമായിരിക്കുന്ന അക്ഷസൂത്രത്തോടുകൂടിയവൻ- കർണ്ണാവസക്തം=കർണ്ണത്തിങ്കൽ അവസക്തം- കർണ്ണം=ചെവി- അവസക്തം=അവസഞ്ജിച്ചതു- അവസഞ്ജിക്ക=അവലംബിക്ക- ദ്വിഗുണം=രണ്ടു ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയതു- ഗുണങ്ങൾ=ചുറ്റുകൾ- അക്ഷസൂത്രം=അക്ഷമാലാ- കണ്ഠപ്രഭാസംഗവിശേഷനീലാ=കണ്ഠപ്രഭാസംഗം ഹേതുവായിട്ടു വിശേഷനീലാ- കണ്ഠപ്രഭാസംഗം=കണ്ഠപ്രഭയുടെ സംഗം- കണ്ഠപ്രഭാ=കണ്ഠത്തിന്റെ പ്രഭാ- കണ്ഠം=കഴുത്തു- പ്രഭാ=ശോഭാ- സംഗം=സംയോഗം- വിശേഷനീലാ=ഏറ്റവും നീലാ- നീലാ=കറുത്തതു- ഗ്രന്ഥിമതീ=ഗ്രന്ഥിയുള്ളതു- ഗ്രന്ഥി=കെട്ടു- മൃഗത്വക്ക=മൃഗചർമ്മം- ദധാനൻ=ധരിച്ചിരിക്കുന്നവൻ-

൪൭— കിഞ്ചിൽപ്രകാശസ്തിമിതോഗ്രതാരൈർഭ്രൂവിക്രിയായാം
വിരതപ്രസംഗൈഃ । നേത്രൈരവിസ്പന്ദിതപക്ഷ്മമാലൈർല്ലക്ഷ്യീകൃതഘ്രാണമധോമയൂഖൈഃ ॥

അന്വയം—— കിഞ്ചിൽപ്രകാശസ്തിമിതോഗ്രതാരൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) ഭ്രൂവിക്രിയായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) വിരതപ്രസംഗൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) അവിസ്പന്ദിതപക്ഷ്മമാലൈഃ- അധോമയൂഖൈഃ- നേത്രൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) ലക്ഷ്യീകൃതഘ്രാണം (അ-പു-ദ്വി-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം—— അങ്ങിനെ ഇരുന്ന ത്ര്യംബകൻ കിഞ്ചിൽപ്രകാശസ്തിമിതോഗ്രതാരങ്ങളായി ഭ്രൂവിക്രിയയിങ്കൽ വിരതപ്രസംഗങ്ങളായി അവിസ്പന്ദിതപക്ഷ്മമാലങ്ങളായി അധോമുഖങ്ങളായിരിക്കുന്ന നേത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു ലക്ഷ്യീകൃതഘ്രാണനായിരുന്നു.

പരിഭാഷ— കിഞ്ചിൽപ്രകാശസ്തിമിതോഗ്രതാരങ്ങൾ=കിഞ്ചി

ൽപ്രകാശങ്ങളായി സ്തിമിതങ്ങളായി ഉഗ്രങ്ങളായിരിക്കുന്ന താരകങ്ങളോടുകൂടിയവ. കിഞ്ചിൽപ്രകാശങ്ങളെന്നും ഉഗ്രതാരങ്ങളെന്നുംകൂടിയവ. സ്തിമിതങ്ങൾ=നിശ്ചലങ്ങൾ. ഉഗ്രങ്ങൾ=ഉൽക്കടങ്ങൾ. താരകങ്ങൾ=കനീനികകൾ. (കൃഷ്ണമണികൾ) ഭ്രൂവിക്രിയാ=ഭ്രൂക്കളുടെ വിക്രിയാ. ഭ്രൂക്കൾ=പുരികങ്ങൾ. വിക്രിയ=വികാരം. വിരതപ്രസംഗങ്ങൾ=വിരതമായിരിക്കുന്ന പ്രസംഗത്തോടുകൂടിയവ. വിരതം=വിരമിച്ചത്. വിരമിക്ക=നിവൃത്തിപ്പിക്ക. പ്രസംഗം=സംബന്ധം. അവിസ്പന്ദിതപക്ഷ്മമാലങ്ങൾ=അവിസ്പന്ദിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പക്ഷ്മമാലകളോടുകൂടിയവ. അവിസ്പന്ദിതങ്ങൾ=ഇളകാത്തവ. പക്ഷ്മമാലകൾ=പക്ഷ്മങ്ങളുടെ മാലകൾ. പക്ഷ്മങ്ങൾ=ഇമരോമങ്ങൾ. മാലകൾ=സമൂഹങ്ങൾ. അധോമയൂഖങ്ങൾ=അധോമുഖങ്ങളായിരിക്കുന്ന മയൂഖങ്ങളോടുകൂടിയവ. അധോമുഖങ്ങൾ=കീഴ്പോട്ടു മുഖങ്ങളോടുകൂടിയവ. മയൂഖങ്ങൾ=രശ്മികൾ. നേത്രങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ. ലക്ഷ്യീകൃതഘ്രാണൻ=ലക്ഷ്യീകൃതമായിരിക്കുന്ന ഘ്രാണത്തോടുകൂടിയവൻ. ലക്ഷ്യീകൃതം=ലക്ഷ്യീകരിക്കപ്പെട്ടതു. ലക്ഷ്യീകരിക്ക=ദൃഷ്ടിവിഷയമാക്കുക. ഘ്രാണം=മൂക്കു. (മൂക്കിന്റെ അഗ്രമെന്നഭിപ്രായം.)

൪൮. അവൃഷ്ടിസംരംഭമിവാംബുവാഹമപാമിവാധാരമനുത്തരംഗം । അന്തശ്ചരാണാം മരുതാം നിരോധാന്നിവാതനിഷ്കമ്പമിവ പ്രദീപം ॥

അന്വയം. അന്തശ്ചരാണാം (അ-പു-ഷ-ബ) മരുതാം (അ-പു-ഷ-ബ) നിരോധാൽ (അ-പു-പ-ഏ) അവൃഷ്ടിസംരംഭം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അംബുവാഹം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) അനുത്തരംഗം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അപാം (പ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ആധാരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) നിവാതനിഷ്കമ്പം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രദീപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ)-

അന്വയാർത്ഥം——അങ്ങിനെ ഇരുന്ന ത്ര്യംബകൻ അന്തശ്ചരങ്ങളായിരിക്കുന്ന മരുത്തുക്കളുടെ നിരോധം ഹേതുവായിട്ടു അവൃഷ്ടിസംരംഭമായിരിക്കുന്ന അംബുവാഹത്തെ എന്നപോലെയും അനുത്തരംഗമായിരിക്കുന്ന അപ്പുകളുടെ ആധാരത്തെ എന്നപോലെയും നിവാതനിഷ്കമ്പമായിരിക്കുന്ന പ്രദീപത്തെ എന്നപോലെയും ശോഭിതനായിരുന്നു.

പരിഭാഷ — അന്തശ്ചരങ്ങൾ=ഉള്ളിൽ ചരിക്കുന്നവ. ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക. മരുത്തുകൾ=വായുക്കൾ. നിരോധം=പുറപ്പെടാത്തതു. അവൃഷ്ടിസംരംഭം=വൃഷ്ടിസംരംഭത്തോടുകൂടാത്തതു. വൃഷ്ടിസം

രംഭം=വൃഷ്ടിയുടെ സംരംഭം- വൃഷ്ടി=മഴ- സംരംഭം=ആരംഭം- അംബുവാഹം=മേഘം- അനുത്തരംഗം=ഉത്തരംഗമല്ലാത്തത- ഉത്തരംഗം=ഉൽക്കൃതങ്ങളായിരിക്കുന്ന തരംഗങ്ങളോടു കൂടിയത- ഉൽക്കൃതങ്ങൾ=ഉൽഭവിച്ചവ- തരംഗങ്ങൾ=തിരമാലകൾ- അപ്പുകൾ ജലങ്ങൾ- ആധാരം=സ്ഥാനം- നിവാതനിഷ്കമ്പം=നിവാതമത്തായിട്ട നിഷ്കമ്പം- നിവാതം=കാറ്റോടു കൂടാതെയുള്ള പ്രദേശം- നിഷ്കമ്പം=കമ്പത്തോടുകൂടാത്തത്- കമ്പം=ഇളക്കം- പ്രദീപം=വിളക്ക-

൪൮- കപാലനേത്രാന്തരലബ്ധമാർഗ്ഗൈർജ്ജ്യോതിഃപ്രരോഹൈരുദിതൈശ്ശിരസ്തഃ । മൃണാലസൂത്രാധികസൗകുമാര്യാംബാലസ്യലക്ഷ്മീംഗ്ലപയന്തമിന്ദോഃ ॥

അന്വയം.— കപാലനേത്രാന്തരലബ്ധമാർഗ്ഗൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ശിരസ്തഃ (തസി-അ) ഉദിതൈഃ-ജ്യോതിഃപ്രരോഹൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) മൃണാലസൂത്രാധികസൗകുമാര്യാം (ആ-പു-ദ്വി-ഏ) ബാലസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ഇന്ദോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) ലക്ഷ്മീം (ഈ-പു-ദ്വി-ഏ) ഗ്ലപയന്തം (അ-പു-ദ്വി-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം.— അങ്ങിനെ ഇരുന്ന ത്ര്യംബകൻ. കപാലനേത്രാന്തരലബ്ധമാർഗ്ഗങ്ങളായി ശിരസ്സിങ്കൽനിന്ന ഉദിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിഃപ്രരോഹങ്ങളെക്കൊണ്ട മൃണാലസൂത്രാധികസൗകുമാര്യമുള്ളതായിരിക്കുന്ന ബാലനായിരിക്കുന്ന ഇന്ദുവിന്റെ ലക്ഷ്മിയെ ഗ്ലപയന്നായിരുന്നു.

പദാർത്ഥം.— കപാലനേത്രാന്തരലബ്ധമാർഗ്ഗങ്ങൾ=കപാലനേത്രാന്തരത്തൂടെ ലബ്ധമാർഗ്ഗങ്ങൾ- കപാലനേത്രാന്തരം=കപാലനേത്രങ്ങളുടെ അന്തരം- കപാലനേത്രങ്ങൾ=കപാലത്തിന്റെ നേത്രങ്ങൾ- കപാലം=ശിരസ്സിന്റെ ഓട- നേത്രങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ- അന്തരം=സുഷിരം- ലബ്ധമാർഗ്ഗങ്ങൾ=ലബ്ധമായിരിക്കുന്ന മാർഗ്ഗത്തോടു കൂടിയവ- ലബ്ധം=ലഭിക്കപ്പെട്ടത- മാർഗ്ഗം=വഴി- ശിരസ്സ=മൂർദ്ധാവ- ഉദിതങ്ങൾ=ഉൽഗ്ഗമിച്ചവ- ജ്യോതിഃപ്രരോഹങ്ങൾ=ജ്യോതിസ്സുകളുടെ പ്രരോഹങ്ങൾ- ജ്യോതിസ്സുകൾ=തേജസ്സുകൾ- പ്രരോഹങ്ങൾ=മുളകൾ- മൃണാലസൂത്രാധികസൗകുമാര്യങ്ങൾ=മൃണാലസൂത്രാധികമായിരിക്കുന്ന സൗകുമാര്യത്തോടുകൂടിയവ- മൃണാലസൂത്രാധികം=മൃണാലസൂത്രത്തെക്കാൾ അധികം- മൃണാലസൂത്രം=മൃണാലത്തിന്റെ സൂത്രം- മൃണാലം=താമരവളയം- സൂത്രം=നൂല- സൗകുമാര്യം=മാർദ്ദവം- ബാലനായിരിക്കുന്ന ഇന്ദു=ബാലചന്ദ്രൻ- ഗ്ലപയൻ=ഗ്ലപിപ്പിച്ചിരുന്നവൻ ഗ്ലപി

ദ്വീക്ഷ=വാദ്ദ്യം-

൫൦- മനോനവദ്വാരനിഷിദ്ധവൃത്തിഹൃദിവ്യവസ്ഥാപ്യസമാധിവശ്യം। യമക്ഷരംക്ഷേത്രവിദോവിദുസ്തമാത്മാനമാത്മന്യവലോകയന്തം॥

അന്വയം — നവദ്വാരനിഷിദ്ധവൃത്തി (ഇ-ന-ദ്വി-ഏ) സമാധിവശ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) മനഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ഹൃദി (ദ-ന-സ-ഏ) വ്യവസ്ഥാപ്യ (ല്യ-അ) ക്ഷേത്രവിദഃ (ദ-പു-പ്ര-ബ) യം (യദ്ശ-പു-ദ്വി-ഏ) അക്ഷരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) വിദുഃ (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) തം (തദ്ശ-പു-ദ്വി-ഏ) ആത്മാനം (ന-പു-ദ്വി-ഏ) ആത്മനി (ന-പു-സ-ഏ) അവലോകയന്തം (ത-പു-ദ്വി-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — അങ്ങിനെ ഇരുന്ന ത്ര്യംബകൻ നവദ്വാരനിഷിദ്ധവൃത്തിയായി സമാധിവശ്യമായിരിക്കുന്ന മനസ്സിനെ ഹൃത്തിങ്കൽ വ്യവസ്ഥാപിച്ചിട്ടു ക്ഷേത്രവിത്തുകൾ യാതൊരുത്തനെ അക്ഷരനെന്നറിയുന്നുവൊ ആ ആത്മാവിനെ ആത്മാവിങ്കൽ അവലോകയന്നായിരുന്നു.

പരിഭാഷ — നവദ്വാരനിഷിദ്ധവൃത്തി=നവദ്വാരങ്ങളിൽനിന്ന നിഷിദ്ധയായിരിക്കുന്ന വൃത്തിയോടു കൂടിയതു- നവദ്വാരങ്ങൾ=ഒമ്പതുദ്വാരങ്ങൾ- നിഷിദ്ധാ=നിഷേധിക്കപ്പെട്ടതു- നിഷേധിക്ക=നിവാരണംചെയ്ക- വൃത്തി=സഞ്ചാരം- സമാധിവശ്യം=സമാധി ഹേതുവായിട്ടു വശ്യം- സമാധി=പ്രണിധാനം- വശ്യം=അധീനം- ഹൃത്ത=ഹൃദയം- വ്യവസ്ഥാപിക്ക=സ്ഥിരമാക്ക- ക്ഷേത്രവിത്തുകൾ=ക്ഷേത്രസംബന്ധിയായ അറിവുള്ളവർ- ക്ഷേത്രസംബന്ധി=ശരീരസംബന്ധി- (ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞന്മാരുടെ സ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞവർ എന്ന താല്പൎയ്യം)- അക്ഷരൻ=അവിനാശി- (നാശമില്ലാത്തവൻ) ആത്മാവ=പരമാത്മാവ- ആത്മാവ=താൻ- അവലോകയൻ അവലോകനം ചെയ്യുന്നവൻ- അവലോകനംചെയ്ക=ദൎശിക്ക-

൫൧- സ്മരസ്തഥാഭൂതമയുഗ്മനേത്രംപശ്യന്നദൂരാന്മനസാപ്യധൃഷ്യം। നാലക്ഷയത്സാധ്വസസന്നഹസ്തസ്സ്രസ്തംശരംചാപമപിസ്വഹസ്താൽ॥

അന്വയം — സ്മരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തഥാഭൂതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) മനസാ (സ-ന-തൃ-ഏ) അപി (അ) അധൃഷ്യം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അയുഗ്മനേത്രം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അദൂരാൽ (അ-ന-പ-ഏ) പശ്യൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) സാധ്വസസന്നഹസ്തഃ (അ-

പു-പ്ര-ഏ) സ്വഹസ്താൽ (അ-പു-പ-ഏ) സ്രസ്തം-ശരം- ചാപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അപി (അ) ന (അ) അലക്ഷയൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— സ്മരൻ തഥാഭൂതനായി മനസ്സുകൊണ്ടും അധൃഷ്യനായിരിക്കുന്ന അയുഗ്മനേത്രനെ അദൂരത്തിങ്കൽ പശ്യനായി സാദ്ധ്വസസന്നഹസ്തനായിട്ടു സ്വഹസ്തത്തിങ്കൽ നിന്നു സ്രസ്തമായിരിക്കുന്ന ശരത്തെയും ചാപത്തെയും ലക്ഷിച്ചില്ല.

പരിഭാഷ— സ്മരൻ=കാമദേവൻ- തഥാഭൂതൻ=അപ്രകാരം ഭവിച്ചവൻ- അധൃഷ്യൻ=ധൃഷ്യനല്ലാത്തവൻ- ധൃഷ്യൻ=ധൎഷിക്കപ്പെടുവാൻ ശക്യൻ- ധൎഷിക്ക=അഭിഭവിക്ക- അയുഗ്മനേത്രൻ=പരമേശ്വരൻ- അദൂരം=സമീപം- പശ്യൻ=ദൎശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവൻ- ദൎശിക്ക=കാണുക- സാദ്ധ്വസസന്നഹസ്തൻ=സാദ്ധ്വസസന്നങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഹസ്തങ്ങളോടുകൂടിയവൻ- സാദ്ധ്വസസന്നങ്ങൾ=സാദ്ധ്വസം ഹേതുവായിട്ടു സന്നങ്ങൾ- സാദ്ധ്വസം=ഭയം- സന്നങ്ങൾ=തളൎന്നവ- ഹസ്തങ്ങൾ=കൈകൾ- സ്രസ്തം=സ്രംസിച്ചതു- സ്രംസിക്ക=വീഴുക- ശരം=അസ്ത്രം- ചാപം=വില്ല്- ലക്ഷിക്ക=അറിക-

൫൨— നിൎവ്വാണഭൂയിഷ്ഠമഥാസ്യ വീൎയ്യം സന്ധുക്ഷയന്തീവ വപുൎഗ്ഗുണേന । അനുപ്രയാതാ വനദേവതാഭ്യാമദൃശ്യത സ്ഥാവരരാജകന്യാ ॥

അന്വയം— അഥ (അ) നിൎവ്വാണഭൂയിഷ്ഠം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അസ്യ (ഇദം ശ-പു-ഷ-ഏ) വീൎയ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വപുൎഗ്ഗുണേന (അ-പു-തൃ-ഏ) സന്ധുക്ഷയന്തീ (ശതൃ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) വനദേവതാഭ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ദ്വി) അനുപ്രയാതാ- സ്ഥാവരരാജകന്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അദൃശ്യത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അനന്തരം നിൎവ്വാണഭൂയിഷ്ഠമായിരിക്കുന്ന ഇവന്റെ വീൎയ്യത്തെ വപുൎഗ്ഗുണംകൊണ്ടു സന്ധുക്ഷയന്തിയോ എന്നു തോന്നുമാറിരിക്കുന്നവളായി വനദേവതമാരാൽ അനുപ്രയാതയായിരിക്കുന്ന സ്ഥാവരരാജകന്യാ ദൎശിക്കപ്പെട്ടു.

പരിഭാഷ— നിൎവ്വാണഭൂയിഷ്ഠം=നിൎവ്വാണമായിരിക്കുന്ന ഭൂയിഷ്ഠത്തോടുകൂടിയതു- നിൎവ്വാണം=കെട്ടതു- ഭൂയിഷ്ഠം=അധികാംശം- ഇവൻ=കാമദേവൻ- വീൎയ്യം=ഉത്സാഹവിശേഷം- വപുൎഗ്ഗുണം=സൌന്ദൎയ്യം- സന്ധുക്ഷയന്തീ=സന്ധുക്ഷിപ്പിച്ചിരുന്നവൾ- സന്ധുക്ഷിപ്പിക്ക=ദീപിപ്പിക്ക- വനദേവതമാർ=

തന്റെസഖിമാരായ വനദേവതകൾ— അനുപ്രയാതാ=അനുപ്രയാണംചെയ്യപ്പെട്ടവൾ— അനുപ്രയാണംചെയ്ക=അനുഗമിക്ക— സ്ഥാവരരാജകന്യാ=പാൎവ്വതീ—ദശിക്ക=കാണുക—

൫൩. അശോകനിൎഭത്സിതപത്മരാഗമാകൃഷ്ടഹേമദ്യുതികൎണ്ണികാരം । മുക്താകലാപീകൃതസിന്ധുവാരംവസന്തപുഷ്പാഭരണംവഹന്തീ॥

അന്വയം— അശോകനിൎഭത്സിതപത്മരാഗം— ആകൃഷ്ടഹേമദ്യുതികൎണ്ണികാരം— മുക്താകലാപീകൃതസിന്ധുവാരം— വസന്തപുഷ്പാഭരണം(അ—ന—ദ്വി—ഏ) വഹന്തീ (ഇ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ)—

അന്വയാൎത്ഥം— അങ്ങിനെ ഇരുന്ന സ്ഥാവരരാജകന്യാ— അശോകനിൎഭത്സിതപത്മരാഗമായി ആകൃഷ്ടഹേമദ്യുതി കൎണ്ണികാരമായി മുക്താകലാപീകൃതസിന്ധുവാരമായിരിക്കുന്ന വസന്തപുഷ്പാഭരണത്തെ വഹന്തിയായിരുന്നു.

പരിഭാഷാ— അശോകനിൎഭത്സിതപത്മരാഗം=അശോകനിൎഭത്സിതമായിരിക്കുന്ന പത്മരാഗത്തോടു കൂടിയത്— അശോകനിൎഭത്സിതം=അശോകംകൊണ്ടു നിൎഭത്സിതം— അശോകം=അശോകകുസുമം—നിൎഭത്സിതം=നിൎഭത്സിക്കപ്പെട്ടത്— നിൎഭത്സിക്ക=നിന്ദിക്ക— പത്മരാഗം=പത്മരാഗരത്നം— ആകൃഷ്ടഹേമദ്യുതികൎണ്ണികാരം=ആകൃഷ്ടഹേമദ്യുതിയായിരിക്കുന്ന കൎണ്ണികാരത്തോടു കൂടിയത്— ആകൃഷ്ടഹേമദ്യുതി=ആകൃഷ്ടയായിരിക്കുന്ന ഹേമദ്യുതിയോടു കൂടിയത്— ആകൃഷ്ടാ=ആക്രോശിക്കപ്പെട്ടത്— ആക്രോശിക്ക=നിന്ദിക്ക— ഹേമദ്യുതി=ഹേമത്തിന്റെ ദ്യുതി— ഹേമം=സ്വൎണ്ണം— ദ്യുതി=കാന്തി—കൎണ്ണികാരം=കൎണ്ണികാരകുസുമം— മുക്താകലാപീകൃതസിന്ധുവാരം=മുക്താകലാപീകൃതമായിരിക്കുന്ന സിന്ധുവാരത്തോടു കൂടിയത്— മുക്താകലാപീകൃതം=മുക്താകലാപമാക്കപ്പെട്ടത്—മുക്താകലാപം=മുക്തകളുടെ കലാപം— മുക്തകൾ=മുത്തുകൾ— കലാപം=സമൂഹം— സിന്ധുവാരം സിന്ധുവാരകുസുമം— (കരിനൊച്ചിപ്പൂവ്) വസന്തപുഷ്പാഭരണം=വസന്തപുഷ്പങ്ങൾ കൊണ്ടുള്ള ആഭരണം— വസന്തപുഷ്പങ്ങൾ=വസന്തത്തിലുണ്ടാകുന്ന പുഷ്പങ്ങൾ— വസന്തം=വസന്തമെന്ന ഋതു— പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ— വഹന്തീ=വഹിച്ചിരുന്നവൾ— വഹിക്ക=ധരിക്ക—

൫൪— ആവൎജ്ജിതാകിഞ്ചിദിവസ്തനാഭ്യാംവാസോവസാനാതരുണാൎക്കരാഗം । സുജാതപുഷ്പസ്തബകാവനമ്രാസഞ്ചാരിണീപല്ലവിതാലതേവ॥

അന്വയം— സ്തനാഭ്യാം (അ—പു—തൃ—ദ്വി) കിഞ്ചിൽ— ഇവ

(അ) ആവൎജ്ജിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തരുണാൎക്കരാഗം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വാസഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) വസാനാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സുജാതപുഷ്പസ്തബകാവനമ്രാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സഞ്ചാരിണീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പല്ലവിതാ- ലതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ)-

അന്വയാൎത്ഥം — അങ്ങിനെ ഇരുന്ന സൎവ്വരാജകന്യാ- സ്തനങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അല്പമാകുംവണ്ണം ആവൎജ്ജിതയായിട്ടും തരുണാൎക്കരാഗമായിരിക്കുന്ന വാസസ്സിനെ വസാനയായിട്ടും സുജാതപുഷ്പസ്തബകാവനമ്രയായി സഞ്ചാരിണിയായി പല്ലവിതയായിരിക്കുന്ന ലതയെ എന്നതുപോലെ ആയിരുന്നു-

പരിഭാഷാ——സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ- ആവൎജ്ജിതാ=ആവൎജ്ജിച്ചവൾ- ആവൎജ്ജിക്ക=അവനമിക്ക- (താഴുക) തരുണാൎക്കരാഗം=തരുണാൎക്കന്റെ രാഗംപോലെ ഇരിക്കുന്ന രാഗത്തോടുകൂടിയത- തരുണാൎക്കൻ=ബാലാദിത്യൻ രാഗം=ചുവപ്പു- വാസസ്സ=വസ്ത്രം- . സുജാതപുഷ്പസ്തബകാവനമ്രാ=സുജാതപുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അവനമ്രാ- സുജാതപുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ=സുജാതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ- സുജാതങ്ങൾ=ശോഭനമാകുംവണ്ണം ജനിച്ചവ- പുഷ്പസ്തബകങ്ങൾ=പൂക്കുലകൾ- അവനമ്രാ=അവനമിച്ചവൾ- അവനമിക്ക=താഴുക- സഞ്ചാരിണീ=സഞ്ചരിക്കുന്നവൾ- പല്ലവിതാ=സഞ്ജാതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പല്ലവങ്ങളോടുകൂടിയത- സഞ്ജാതങ്ങൾ=നല്ലവണ്ണം ഉണ്ടായവ- പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ- ലതാ=വള്ളി-

൫൫- സ്രസ്താം നിതംബാദവലംബമാനാ പുനഃ പുനഃ കേസരദാമകാഞ്ചീം । ന്യാസീകൃതാം സ്ഥാനവിദാ സ്മരേണ മൌൎവ്വീം ദ്വിതീയാമിവ കാൎമ്മുകസ്യ ॥

അന്വയം — സ്ഥാനവിദാ (ദ-പു-തൃ-ഏ) സ്മരേണ (അ-പു-തൃ-ഏ) ന്യാസീകൃതാം-ദ്വിതീയാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) കാൎമ്മുകസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) മൌൎവ്വീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) നിതംബാൽ (അ-പു-പ-ഏ) സ്രസ്താം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) കേസരദാമകാഞ്ചീം (ഈ-സ്ത്രീ ദ്വി-ഏ) പുനഃ-പുനഃ (അ) അവലംബമാനാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം — അങ്ങിനെ ഇരുന്ന സൎവ്വരാജകന്യാ സ്ഥാനവിത്തായിരിക്കുന്ന സ്മരനാൽ ന്യാസീകൃതയായി ദ്വിതീയയായിരിക്കുന്ന കാൎമ്മുകത്തിന്റെ മൌൎവ്വിയെ എന്നതുപോലെ ഇരിക്കുന്നതായി നിതംബത്തിങ്കൽനിന്നു സ്രസ്തയായിരിക്കുന്ന

കേസരദാമകാഞ്ചിയെ പിന്നെയും പിന്നെയും അവലംബമാനയായിരുന്നു.

പരിഷ്കാരം—— സ്ഥാനവിൽ=സ്ഥാനത്തെ അറിയുന്നവൻ— സ്ഥാനം=പ്രദേശം— (നിക്ഷേപയോഗ്യമായ സ്ഥലമെന്ന സാരം) സ്മരൻ=കാമദേവൻ— ന്യാസീകൃതാ=ന്യാസമാക്കിച്ചെയ്യപ്പെട്ടത— ന്യാസം=ആവശ്യമുള്ളപ്പോൾ ഉപയോഗിപ്പാനായി നമ്പപ്പെട്ടവങ്കൽ സൂക്ഷിപ്പാൻ ഏല്പിക്കപ്പെട്ടതു— ദ്വിതീയാം=രണ്ടാമത്തേത— കാൎമ്മുകം=വില്ലു— മൌൎവ്വീ=ഞാണ— നിതംബം= അരക്കെട്ടിന്റെ പിൻപുറം— സ്രസ്താം=സ്രംസിച്ചത— സ്രംസിക്ക= കിഴിയുക— കേസരദാമകാഞ്ചീ= കേസരദാമമാകുന്ന കാഞ്ചി— കേസരദാമം= കേസരങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ദാമം— കേസരങ്ങൾ=കേസരകുസുമങ്ങൾ (ഇലഞ്ഞിപ്പൂക്കൾ) ദാമം=മാല— കാഞ്ചീ=അരഞ്ഞാണ— അവലംബമാനാ= അവലംബിച്ചിരുന്നവൾ— അവലംബിക്ക=താങ്ങുക—

൫൬— സുഗന്ധിനിശ്വാസവിവൃദ്ധതൃഷ്ണം ബിംബാധരാസന്നചരം ദ്വിരേഫം। പ്രതിക്ഷണം സംഭ്രമലോലദൃഷ്ടിൎലീലാരവിന്ദേന നിവാരയന്തീ॥

അന്വയം—— സുഗന്ധിനിശ്വാസവിവൃദ്ധതൃഷ്ണം— ബിംബാധരാസന്നചരം— ദ്വിരേഫം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രതിക്ഷണം (അ) സംഭ്രമലോലദൃഷ്ടിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ലീലാരവിന്ദേന (അ-ന-തൃ-ഏ) നിവാരയന്തീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ)—

അന്വയാൎത്ഥം— അങ്ങിനെയുള്ള സൎവ്വോത്തമകന്യാ— സുഗന്ധിനിശ്വാസവിവൃദ്ധതൃഷ്ണമായി ബിംബാധരാസന്നചരമായിരിക്കുന്ന ദ്വിരേഫത്തെ ക്ഷണത്തിങ്കൽ ക്ഷണത്തിങ്കൽ സംഭ്രമലോലദൃഷ്ടിയായിട്ട ലീലാരവിന്ദംകൊണ്ട നിവാരയന്തിയായിരുന്നു.

പരിഷ്കാരം—— സുഗന്ധിനിശ്വാസവിവൃദ്ധതൃഷ്ണം= സുഗന്ധിനിശ്വാസത്തിങ്കൽ വിവൃദ്ധതൃഷ്ണം— സുഗന്ധിനിശ്വാസം=സുഗന്ധിയായിരിക്കുന്ന നിശ്വാസം— സുഗന്ധി=സുഗന്ധമുള്ളത— സുഗന്ധം=നല്ലഗന്ധം— നിശ്വാസം=ശ്വാസവായു— വിവൃദ്ധതൃഷ്ണം=വിവൃദ്ധമായിരിക്കുന്ന തൃഷ്ണയോടുകൂടിയത— വിവൃദ്ധാ=വിശേഷേണ വൎദ്ധിച്ചത— വൎദ്ധിക്ക=വളരുക— തൃഷ്ണാ=ആഗ്രഹം— ബിംബാധരാസന്നചരം=ബിംബാധരാസന്നത്തിങ്കൽ ചരിക്കുന്നത— ബിംബാധരാസന്നം=ബിംബാധരത്തിന്റെ ആസന്നം— ബിംബാധരം=ബിംബംപോലെ ഇരി

ക്കുന്ന അധരം- ബിംബം=തൊണ്ടിപ്പഴം- അധരം=ചുണ്ട്- ആ ത്തനം=സ്മിതം- ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക- മധിരേഫം=വണ്ട്- സംഭ്രമലോലദൃഷ്ടി=സംഭ്രമലോലയായിരിക്കുന്ന ദൃഷ്ടിയോടു കൂടിയവൾ- സംഭ്രമലോലാ=സംഭ്രമഹേതുവായിട്ടലോലാ- ലോലാ=ഇളകുന്നത്- ദൃഷ്ടി=കണ്ണു- ലീലാരവിന്ദം=കളിത്താമരപ്പൂവ്- നിവാരയന്തീ=നിവാരണംചെയ്യുന്നവൾ- നിവാരണം ചെയ്ക=തടുക്ക-

൫൩- താംവീക്ഷ്യസൎവ്വാവയവാനവദ്യാംരതേരപിപ്രീതിമിവാദധാനാം । ജിതേന്ദ്രിയേശൂലിനിപുഷ്പധന്വാസ്വകാൎയ്യസിദ്ധിം പുനരാശശംസേ ॥

അന്വയം- സൎവ്വാവയവാനവദ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) രതേഃ (ഇ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) അപി (അ) പ്രീതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആദധാനാം (ആ-സ്ത്രീ ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) താം (തച്ഛ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) വീക്ഷ്യ (ല്യ-അ) പുഷ്പധന്വാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) ജിതേന്ദ്രിയേ (അ-പു-സ-ഏ) ശൂലിനി (ന-പു-സ-ഏ) സ്വകാൎയ്യസിദ്ധിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പുനഃ (അ) ആശശംസേ (ലിട്ട-പ-പ്ര-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം- സൎവ്വാവയവാനവദ്യയായി രതിക്കും പ്രീതിയെ ആദധാനയോ എന്നു തോന്നാറായിരിക്കുന്ന അവളെ വീക്ഷിച്ചിട്ട പുഷ്പധന്വാവ് ജിതേന്ദ്രിയനായിരിക്കുന്ന ശൂലിയിങ്കൽ സ്വകാൎയ്യസിദ്ധിയെ പിന്നെയും ആശംസിച്ചു.

പദാൎത്ഥം —— സൎവ്വാവയവാനവദ്യാ=സൎവ്വാവയവങ്ങളിൽ അനവദ്യാ- സൎവ്വാവയവങ്ങൾ=സൎവ്വങ്ങളായിരിക്കുന്ന അവയവങ്ങൾ- സൎവ്വങ്ങൾ=ഒട്ടൊഴിയാതെ ഉള്ളവ- അനവദ്യാ=നിൎദ്ദോഷാ- (ദോഷങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്തവൾ) രതി=രതിദേവി- പ്രീതി=സന്തോഷം- ആദധാനാ=ആധാനംചെയ്യുന്നവൾ- ആധാനംചെയ്ക=ഉണ്ടാക്കുക- അവൾ=പാൎവ്വതി- വീക്ഷിക്ക=കാണുക- പുഷ്പധന്വാവ്=കാമദേവൻ- ജിതേന്ദ്രിയൻ=ജിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടു കൂടിയവൻ- ജിതങ്ങൾ=ജയിക്കപ്പെട്ടവ- ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ=ചക്ഷുരാദികൾ- ശൂലി=പരമേശ്വരൻ- സ്വകാൎയ്യസിദ്ധി=സ്വകാൎയ്യത്തിന്റെ സിദ്ധി- സ്വകാൎയ്യം=തന്റെ കാൎയ്യം- കാൎയ്യം=വ്യാപാരം- സിദ്ധി=സാഫല്യം- (ഫലമെന്നൎത്ഥം) ആശംസിക്ക=സംഭാവനചെയ്ക- (ഉണ്ടാകുമെന്നു വിചാരിക്കയെന്നൎത്ഥം).

൫൪- ഭവിഷ്യതഃപത്യുരുമാചശംഭോസ്സമാസസാദപ്രതിഹാ

രഭൂമിം ॥ യോഗാത്സചാന്തഃപരമാത്മസംജ്ഞംദൃഷ്ട്വാപരംജ്യോതി രുപാരരാമ ॥

അന്വയം —— ഉമാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ച (അ) പത്യുഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) ഭവിഷ്യതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) ശംഭോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) പ്രതിഹാരഭൂമിം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സമാസസാദ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) സഃ (ത-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) അന്തഃ (അ) പരമാത്മസംജ്ഞം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) പരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ജ്യോതിഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ദൃഷ്ട്വാ (ക്ത്വാ-അ) യോഗാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഉപാരരാമ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)–

അന്വയാൎത്ഥം — ഉമയും പതിയായി ഭവിഷ്യന്നായിരിക്കുന്ന ശംഭുവിന്റെ പ്രതിഹാരഭൂമിയെ സമാസാദിച്ചു. അവനും അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽ പരമാത്മസംജ്ഞമായി പരമായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സിനെ ദൎശിച്ചിട്ടു യോഗത്തിങ്കൽനിന്നു ഉപാരമിച്ചു.

പരിഭാഷാ — ഉമാ=പാൎവ്വതി– പതി=ഭൎത്താവ്-ഭവിഷ്യൻ ഭവിപ്പാൻ പോകുന്നവൻ– ശംഭു=പരമേശ്വരൻ– പ്രതിഹാരഭൂമി വാസദ്വാരപ്രദേശം– സമാസാദിക്ക=പ്രാപിക്ക– അവൻ=പരമേശ്വരൻ– അന്തൎഭാഗം=ഉള്ളു– പരമാത്മസംജ്ഞം=പരമാത്മാവെന്ന സംജ്ഞയോടു കൂടിയതു– സംജ്ഞാ=പേർ– പരം=മുഖ്യം– ജ്യോതിസ്സ=ബ്രഹ്മം– ദൎശിക്ക=കാണുക– യോഗം=ധ്യാനം– ഉപാരമിക്ക=നിവൎത്തിക്ക–

൫൯ – തതോഭുജംഗാധിപതേഃഫണാഗ്രൈരധഃകഥഞ്ചിദ്ധൃതഭൂമിഭാഗഃ । ശനൈഃകൃതപ്രാണവിമുക്തിരീശഃപൎയ്യങ്കബന്ധംനിബിഡംബിഭേദ ॥

അന്വയം — തതഃ (അ) ഈശഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഭുജംഗാധിപതേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) ഫണാഗ്രൈഃ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ബ) അധഃ (അ) കഥഞ്ചിൽ (അ) ധൃതഭൂമിഭാഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ശനൈഃ (അ) കൃതപ്രാണവിമുക്തിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) നിബിഡം-പൎയ്യങ്കബന്ധം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ബിഭേദ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)–

അന്വയാൎത്ഥം — അനന്തരം ഈശൻ ഭുജംഗാധിപതിയുടെ ഫണാഗ്രങ്ങളാൽ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ പണിപ്പെട്ടു ധൃതഭൂമിഭാഗനായി പതുക്കെ കൃതപ്രാണവിമുക്തിയായിട്ടു നിബിഡമായിരിക്കുന്ന പൎയ്യങ്കബന്ധത്തെ ഭേദിച്ചു.

പരിഭാഷാ — ഈശൻ=പരമേശ്വരൻ– ഭുജംഗാധിപതി=അനന്തൻ– ഫണങ്ങൾ=പടങ്ങൾ– ധൃതഭൂമിഭാഗൻ=ധൃതമായിരിക്കുന്ന ഭൂമിഭാഗത്തോടു കൂടിയവൻ– ധൃതം=ധരിക്കപ്പെട്ടതു– ഭൂമിഭാ

ശം=ഇരിയ്ക്കുന്ന ഭാഗം— (വാസസ്ഥാനമെന്നർത്ഥം) കൃതപ്രാണവിമുക്തി=കൃതയായിരിക്കുന്ന പ്രാണവിമുക്തിയോടു കൂടിയവൻ— കൃതാ=ചെയ്യപ്പെട്ടത്— പ്രാണവിമുക്തി=പ്രാണന്റെ വിമുക്തി— പ്രാണൻ=പ്രാണവായു— വിമുക്തി=വിമോചനം— നിബിഡം=ദൃഢം— പര്യങ്കബന്ധം=വീരാസനബന്ധം— ബിഭേദ=അഴിച്ചുക ള—

൬൦— തസ്മൈ ശശംസ പ്രണിപത്യ നന്ദീ ശുശ്രൂഷയാ ശൈലസുതാമുപേതാം । പ്രവേശയാമാസ ച ഭർത്തുരേനാം ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതപ്രവേശാം ॥

അന്വയം— നന്ദീ (ന—പു—പ്ര—ഏ) തസ്മൈ (ത—പു—ച—ഏ) പ്രണിപത്യ (ല്യ—അ) ശുശ്രൂഷയാ (ആ—സ്ത്രീ—തൃ—ഏ) ഉപേതാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ശൈലസുതാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ശശംസ (ലിട്ട്—പ—പ്ര—പു—ഏ) ഭർത്തുഃ (ഋ—പു—ഷ—ഏ) ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതപ്രവേശാം (ആ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) ഏനാം (ഇദംശ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) പ്രവേശയാമാസ (ലിട്ട്—പ—പ്ര—പു—ഏ) ച (അ)—

അന്വയാർത്ഥം— നന്ദി അവനായിക്കൊണ്ടു പ്രണിപതിച്ചിട്ട് ശുശ്രൂഷയ്ക്കുവേണ്ടിയായിട്ട് ഉപേതയായിരിക്കുന്ന ശൈലസുതയെ ശംസിച്ചു. ഭർത്താവിന്റെ ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതപ്രവേശയായിരിക്കുന്ന ഇവളെ പ്രവേശിപ്പിക്കയും ചെയ്തു.

പദാർത്ഥം— നന്ദി=നന്ദികേശ്വരൻ— അവൻ=പരമേശ്വരൻ— പ്രണിപതിക്ക=നമസ്കരിക്ക— ശുശ്രൂഷാ=പൂജാ— ഉപേതാ=ഉപഗതാ— (സമീപത്തിങ്കൽ വന്നവൾ) ശൈലസുതാ=പാർവ്വതീ— ശംസിക്ക=പറക— ഭർത്താവ്=സ്വാമി— (പരമേശ്വരനെന്ന സാരം) ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതപ്രവേശാ=ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതമായിരിക്കുന്ന പ്രവേശത്തോടു കൂടിയവൾ— ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രാനുമതം=ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രംകൊണ്ടു അനുമതം— ഭ്രൂക്ഷേപമാത്രം=കേവലമായിരിക്കുന്ന ഭ്രൂക്ഷേപം— ഭ്രൂക്ഷേപം=ഭ്രൂവിന്റെ ക്ഷേപം— ഭ്രൂ=കൺപുരികം— ക്ഷേപം=ചലനം— (ഇളക്കൽ). അനുമതം=അനുജ്ഞാതം— (അനുസരിക്കപ്പെട്ടത്). പ്രവേശം=അന്തർഗ്ഗമനം— ഇവൾ=പാർവ്വതീ— പ്രവേശിപ്പിക്ക=അകത്തോട്ടു കടത്തുക—

൬൧— തസ്യാസ്സഖീഭ്യാം പ്രണിപാതപൂർവ്വം സ്വഹസ്തലൂനശ്ശിശിരാത്യയസ്യ । വ്യകീര്യത ത്ര്യംബകപാദമൂലേ പുഷ്പോച്ചയഃ പല്ലവഭംഗഭിന്നഃ ॥

അന്വയം— തസ്യാഃ (തദ്—സ്ത്രീ—ഷ—ഏ) സഖീഭ്യാം (ഈ—സ്ത്രീ—പ—ദ്വി) പൂർവ്വം (അ) പ്രണിപത്യ (ല്യ—അ) സ്വഹസ്തലൂനഃ—

പല്ലവഭംഗഭിന്നഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ശിശിരാത്യയസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) പുഷ്പോച്ചയഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ത്ര്യംബകപാദമൂലെ (അ-ന-സ-ഏ) വ്യകീൎയ്യത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അവളുടെ സഖിമാരാൽ മുമ്പിൽ പ്രണിപതിച്ചിട്ട സ്വഹസ്തലൂനമായി പല്ലവഭംഗഭിന്നമായിരിക്കുന്ന ശിശിരാത്യയത്തിന്റെ പുഷ്പോച്ചയം ത്ര്യംബകപാദമൂലത്തിങ്കൽ വികിരണം ചെയ്യപ്പെട്ടു.

പരിഭാഷാ— അവൾ=പാൎവ്വതീ— പ്രണിപതിക്ക=നമസ്കരിക്ക— സ്വഹസ്തലൂനം=സ്വഹസ്തങ്ങൾകൊണ്ടു ലൂനം— സ്വഹസ്തങ്ങൾ=തങ്ങളുടെ ഹസ്തങ്ങൾ— ഹസ്തങ്ങൾ=കൈകൾ— ലൂനം=ലവനം ചെയ്യപ്പെട്ടത— ലവനംചെയ്ക=അറുക്കുക— പല്ലവഭംഗഭിന്നം=പല്ലവഭംഗങ്ങളോടു കൂടിയത— പല്ലവഭംഗങ്ങൾ=പല്ലവങ്ങളുടെ ഭംഗങ്ങൾ— പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ— ഭംഗങ്ങൾ=ഖണ്ഡങ്ങൾ— ശിശിരാത്യയം=വസന്തം— പുഷ്പോച്ചയം=പുഷ്പങ്ങളുടെ ഉച്ചയം— പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ— ഉച്ചയം=സമൂഹം ത്ര്യംബകപാദമൂലം=ത്ര്യംബകന്റെ പാദമൂലം— ത്ര്യംബകൻ=പരമെശ്വരൻ— പാദമൂലം=ചരണം— വികിരണംചെയ്ക=വിക്ഷെപിക്ക— (ഇടുക)

ശ്ലോ— ഉമാപി നീലാളകമദ്ധ്യശോഭി വിസ്രംസയന്തീ നവകൎണ്ണികാരം । ചകാര കൎണ്ണച്യുതപല്ലവേന മൂൎദ്ധ്നാ പ്രണാമം വൃഷഭധ്വജായ ॥

അന്വയം— ഉമാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അപി (അ) നീലാളകമദ്ധ്യശോഭി (ന-ന-ദ്വി-ഏ) നവകൎണ്ണികാരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വിസ്രംസയന്തീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കൎണ്ണച്യുതപല്ലവേന (അ-പു-തൃ-ഏ) മൂൎദ്ധ്നാ (ന-പു-തൃ-ഏ) വൃഷഭധ്വജായ (അ-പു-ച-ഏ) പ്രണാമം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ചക്രേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— ഉമയും നീലാളകമദ്ധ്യശോഭിയായിരിക്കുന്ന നവകൎണ്ണികാരത്തെ വിസ്രംസയന്തിയായിട്ട കൎണ്ണച്യുതപല്ലവമായിരിക്കുന്ന മൂൎദ്ധാവുകൊണ്ടു വൃഷഭധ്വജനായിക്കൊണ്ടു പ്രണാമത്തെ ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ— ഉമാ=പാൎവ്വതീ. നീലാളകമദ്ധ്യശോഭി=നീലാളകമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ശോഭിക്കുന്നത— നീലാളകമദ്ധ്യം=നീലാളകങ്ങളുടെ മദ്ധ്യം— നീലാളകങ്ങൾ=നീലങ്ങളായിരിക്കുന്ന അളകങ്ങൾ— നീലങ്ങൾ=കറുത്തവ— അളകങ്ങൾ=കുറുനിരകൾ— മദ്ധ്യം=നടു

നവകർണ്ണികാരം=നവമായിരിക്കുന്ന കർണ്ണികാരം— നവം=നൂതനം (പുതിയത്) കർണ്ണികാരം=കർണ്ണികാരകുസുമം— വിസ്രംസയന്തീ=വിസ്രംസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവൾ— വിസ്രംസിപ്പിക്ക=ഉതിർപ്പിക്ക-(വീഴിക്ക) കർണ്ണച്യുതപല്ലവം=കർണ്ണച്യുതങ്ങളായിരിക്കുന്ന പല്ലവങ്ങളോടുകൂടിയത്— കർണ്ണച്യുതങ്ങൾ=കർണ്ണങ്ങളിൽ നിന്നു ച്യുതങ്ങൾ— കർണ്ണങ്ങൾ=ചെവികൾ— ച്യുതങ്ങൾ=വീണവ— പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ— മൂർദ്ധാവ്=ശിരസ്സ്— വൃഷധ്വജൻ=പരമേശ്വരൻ— പ്രണാമം=നമസ്കാരം—

൬൩— അനന്യഭാജം പതിമാപ്നുഹീതി സാ ഭവ്യമേവാഭിഹിതാ ഭവേന। നഹീശ്വരവ്യാഹൃതയഃ കദാചിൽ പുഷ്ണന്തി ലോകേ വിപരീതമർത്ഥം॥

അന്വയം— അനന്യഭാജം (ജ-പു-ദ്വി-ഏ) പതിം (ഇ-പു-ദ്വി-ഏ) ആപ്നുഹി (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ഇതി (അ) ഭവ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഏവ (അ) സാ (തൽ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഭവേന (അ-പു-തൃ-ഏ) അഭിഹിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഈശ്വരവ്യാഹൃതയഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) കദാചിൽ (അ) ലോകേ (അ-പു-സ-ഏ) വിപരീതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അർത്ഥം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ന (അ) പുഷ്ണന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) ഹി (അ)

അന്വയാർത്ഥം— അനന്യഭാക്കായിരിക്കുന്ന പതിയെ ആപിച്ചാലുമെന്നിങ്ങിനെ ഭവ്യത്തെത്തന്നെ അവൾ ഭവനാൽ അഭിഹിതയായി ഈശ്വരവ്യാഹൃതികൾ ഒരിക്കലും ലോകത്തിങ്കൽ വിപരീതമായിരിക്കുന്ന അർത്ഥത്തെ പോഷിക്കുന്നില്ലയല്ലോ.

പരിഭാഷ— അനന്യഭാക്ക=അന്യഭാക്കല്ലാത്തവൻ— അന്യഭാക്ക=അന്യയെ ഭജിക്കുന്നവൻ— അന്യാ=മറ്റൊരുത്തി— ഭജിക്ക=ആശ്രയിക്ക— പതി=ഭർത്താവ്— ആപിക്ക=ലഭിക്ക— ഭവ്യം=ഭവിപ്പാൻപോകുന്നത്— അവൾ=പാർവ്വതി— ഭവൻ=പരമേശ്വരൻ— അഭിഹിതാ=അഭിധാനം ചെയ്യപ്പെട്ടവൾ അഭിധാനം ചെയ്ക=പറക— ഈശ്വരവ്യാഹൃതികൾ=ഈശ്വരന്മാരുടെ വ്യാഹൃതികൾ— ഈശ്വരന്മാർ=മഹാപുരുഷന്മാർ— വ്യാഹൃതികൾ=വാക്കുകൾ— പോഷിക്ക=ബോധിപ്പിക്ക—

൬൪— കാമസ്തു ബാണാവസരം പ്രതീക്ഷ്യ പതംഗവദ്വഹ്നിമുഖം വിവിക്ഷുഃ। ഉമാസമക്ഷം ഹരബദ്ധലക്ഷ്യഃ ശരാസനജ്യാം മുഹുരാമമർശ॥

അന്വയം— കാമഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തു (അ) ബാണാവസരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രതീക്ഷ്യ (ല്യ-അ) പതംഗവൽ (അ) വ

ഹ്നിമുഖം(അ-ന-ദ്വി-ഏ) വിവിക്ഷുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ഉമാസമക്ഷം (അ) ഹരബദ്ധലക്ഷ്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ശരാസനജ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മുഹുഃ (അ) ആമമർശ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം ____ കാമനാകട്ടെ ബാണാവസരത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചിട്ട പതംഗമെന്നപോലെ വഹ്നിമുഖത്തെ വിവിക്ഷുവായിട്ട ഉമയുടെ അക്ഷികളുടെ സമീപത്തിങ്കൽ ഹരബദ്ധലക്ഷ്യനായിട്ട ശരാസനജ്യയെ പിന്നെയും പിന്നെയും ആമർശിച്ചു.

പരിഭാഷാ —— കാമൻ=കാമദേവൻ- ബാണാവസരം=ബാണത്തിന്റെ അവസരം- ബാണം=ശരം- അവസരം=സമയം- പ്രതീക്ഷിക്ക=പ്രതിപാലിക്ക- പതംഗം=പാററ- വഹ്നിമുഖം=വഹ്നിയുടെ മുഖം- വഹ്നി=അഗ്നി- വിവിക്ഷു=പ്രവേശിപ്പാനായിക്കൊണ്ടിച്ഛിക്കുന്നവൻ- വെശിക്ക=പ്രവെശിക്ക- ഉമ=പാർവ്വതി- അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ- ഹരബദ്ധലക്ഷ്യൻ=ഹരബദ്ധമായിരിക്കുന്ന ലക്ഷ്യത്തോടു കൂടിയവൻ- ഹരബദ്ധം=ഹരങ്കൽബദ്ധം- ഹരൻ=പരമേശ്വരൻ- ബദ്ധം=ബന്ധിക്കപ്പെട്ടത- ബന്ധിക്ക=സ്ഥിരമാക്കുക- ലക്ഷ്യം=[illegible] ശരാസനജ്യാ=ശരാസനത്തിന്റെ ജ്യാ- ശരാസനം=വില്ല- ജ്യാ=ഞാൺ- ആമർശിക്ക=ഉഴിയുക.

൬൫. അഥോപനിന്യേ ഗിരിശായ ഗൗരീ തപസ്വിനേ താമ്രരുചാ കരേണ। വിശോഷിതാം ഭാനുമതോ മയൂഖൈർമ്മന്ദാകിനീപുഷ്കരബീജമാലാം॥

അന്വയം —— അഥ (അ) ഗൗരീ (ഒ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തപസ്വിനെ (ന-പു-ച-ഏ) ഗിരിശായ (അ-പു-ച-ഏ) താമ്രരുചാ (ച-പു-തൃ-ഏ) കരെണ (അ-പു-തൃ-ഏ) ഭാനുമതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) മയൂഖൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) വിശോഷിതാം- മന്ദാകിനീപുഷ്കരബീജമാലാം(ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഉപനിന്യേ(ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം —— അനന്തരം ഗൗരി തപസ്വിയായിരിക്കുന്ന ഗിരിശന്നായിക്കൊണ്ടു താമ്രരുക്കായിരിക്കുന്ന കരംകൊണ്ടു ഭാനുമാന്റെ മയൂഖങ്ങളാൽ വിശോഷിതയായിരിക്കുന്ന മന്ദാകിനീപുഷ്കരബീജമാലയെ ഉപനായിച്ചു.

പരിഭാഷാ ____ ഗൗരീ=പാർവ്വതീ- തപസ്വി=തപസ്സുള്ളവൻ. ഗിരിശൻ=പരമേശ്വരൻ- താമ്രരുക്ക=താമ്രയായിരിക്കുന്ന രുക്കോടു കൂടിയത- താമ്രാ=ചുവന്നത- രുക്ക=ശോഭ- കരം=കയ്യ.

ഭാനുമാൻ=ആദിത്യൻ— മയൂഖങ്ങൾ=രശ്മികൾ— വിശേഷിതാ=വിശേഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— വിശേഷിപ്പിക്ക=നല്ലവണ്ണം ഉണ്ടാക്കുക— മന്ദാകിനീപുഷ്കരബീജമാലാ=മന്ദാകിനി പുഷ്കര ബീജങ്ങളുടെ മാലാ— മന്ദാകിനീപുഷ്കരബീജങ്ങൾ=മന്ദാകിനീപുഷ്കരങ്ങളുടെ ബീജങ്ങൾ— മന്ദാകിനീപുഷ്കരങ്ങൾ=മന്ദാകിനിയിലെ പുഷ്കരങ്ങൾ— മന്ദാകിനീ=ആകാശഗംഗാ—പുഷ്കരങ്ങൾ=താമരകൾ— ബീജങ്ങൾ=കുരുക്കൾ— ഉപനയിക്ക=സമീപത്തെ പ്രാപിപ്പിക്ക.

൬൬. പ്രതിഗ്രഹീതും പ്രണയിപ്രിയത്വാത്ത്രിലോചനസ്താമുപചക്രമേ ച।
സമ്മോഹനം നാമ ച പുഷ്പധന്വാ ധനുഷ്യമോഘം സമധത്ത ബാണം॥

അന്വയം—ത്രിലോചനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രണയിപ്രിയത്വാൽ (അ-ന-പ-ഏ) താം (ത-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രതിഗ്രഹീതും (തു-അ) ഉപചക്രമേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ച (അ) പുഷ്പധന്വാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) സമ്മോഹനം (അ-ന-ദ്വി- നാമ (അ) അമോഘം-ബാണം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ധനുഷി (സ-ന-സ-ഏ) സമധത്ത (ലങ്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ച (അ)-

അന്വയാർത്ഥം—ത്രിലോചനൻ പ്രണയിപ്രിയത്വംഹേതുവായിട്ട അതിനെ പ്രതിഗ്രഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഉപക്രമിക്കകയും ചെയ്തു. പുഷ്പധന്വാവ സമ്മോഹനമെന്ന പ്രസിദ്ധമായി അമോഘമായിരിക്കുന്ന ബാണത്തെ ധനുസ്സിങ്കൽ തൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

പരിഭാഷ—ത്രിലോചനൻ=പരമേശ്വരൻ— പ്രണയിപ്രിയത്വം=പ്രണയിപ്രിയനാവു എന്നുള്ളത— പ്രണയിപ്രിയൻ=പ്രിയന്മാരായിരിക്കുന്ന പ്രണയികളോടു കൂടിയവൻ— പ്രിയന്മാർ=ഇഷ്ടന്മാർ— പ്രണയികൾ=പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവർ— താം=മാലാ— പ്രതിഗ്രഹിക്ക=സ്വീകരിക്ക— ഉപക്രമിക്ക=ആരംഭിക്ക— പുഷ്പധന്വാവ=കാമദേവൻ— അമോഘം=സഫലം— ബാണം=ശരം— ധനുസ്സ=വില്ലു.

൬൭. ഹരസ്തു കിഞ്ചിൽപരിവൃത്തധൈര്യശ്ചന്ദ്രോദയാരംഭ ഇവാംബുരാശിഃ।
ഉമാമുഖേ ബിംബഫലാധരോഷ്ഠേ വ്യാപാരയാമാസ വിലോചനാനി॥

അന്വയം—ഹരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തു (അ) ചന്ദ്രോദയാരംഭേ (അ-പു-സ-ഏ) അംബുരാശിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) കിഞ്ചിൽപരിവൃത്തധൈര്യഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ബിംബഫലാധ

രോഷ്ഠേ— ഉമാമുഖേ (അ—ന—സ—ഏ) വിലോചനാനി (അ—ന—ദ്വി—ബ) വ്യാപാരയാമാസ (ലിട്ട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— ഹരനാകട്ടെ ചന്ദ്രോദയാരംഭത്തിങ്കൽ അംബുരാശി എന്നപോലെ കിഞ്ചിൽപരിവൃത്തധൈര്യനായിട്ട ബിംബഫലാധരോഷ്ഠമായിരിക്കുന്ന ഉമാമുഖത്തിങ്കൽ വിലോചനങ്ങളെ വ്യാപരിപ്പിച്ചു

പരിഭാഷ— ഹരൻ=പരമേശ്വരൻ— ചന്ദ്രോദയാരംഭം=ചന്ദ്രോദയത്തിന്റെ ആരംഭം— അംബുരാശി=സമുദ്രം— കിഞ്ചിൽപരിവൃത്തധൈര്യൻ=കിഞ്ചിൽ പരിവൃത്തമായിരിക്കുന്ന ധൈര്യത്തോടുകൂടിയവൻ— കിഞ്ചിൽപരിവൃത്തം=അല്പമാകുംവണ്ണം പരിവർത്തിച്ചത— പരിവർത്തിക്ക=ക്ഷയിക്കുക— ധൈര്യം=അചാഞ്ചല്യം— (ഇളക്കമില്ലായ്ക) ബിംബഫലാധരോഷ്ഠം=ബിംബഫലമെന്നപോലെ ഇരിക്കുന്ന അധരോഷ്ഠത്തോടുകൂടിയത— ബിംബഫലം=തൊണ്ടിപ്പഴം അധരോഷ്ഠം=അധരമായിരിക്കുന്ന ഓഷ്ഠം— അധരം=താഴത്തെത— ഓഷ്ഠം=ചുണ്ട— ഉമാമുഖം=ഉമയുടെ മുഖം— ഉമ=പാർവ്വതീ— വിലോചനങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ— വ്യാപരിപ്പിക്ക=സഞ്ചരിപ്പിക്ക—

ശ്ലോ— വിവൃണ്വതീ ശൈലസുതാപി ഭാവമംഗൈസ്ഫുരൽബാലകദംബകല്പൈഃ । സാചീകൃതാ ചാരുതരേണ തസ്ഥൌ മുഖേന പര്യസ്തവിലോചനേന ॥

അന്വയം— ശൈലസുതാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) അപി (അ) സ്ഫുരൽബാലകദംബകല്പൈഃ— അംഗൈഃ (അ—ന—തൃ—ബ) ഭാവം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) വിവൃണ്വതീ (ഈ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) സാചീക്രിയാചാരുതരേണ— പര്യസ്തവിലോചനേന— മുഖേന (അ—ന—തൃ—ഏ) ഉപലക്ഷിതാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) തസ്ഥൌ (ലിട്ട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)—

അന്വയാർത്ഥം— ശൈലസുതയും സ്ഫുരൽബാലകദംബകല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന അംഗങ്ങൾകൊണ്ട ഭാവത്തെ വിവൃണ്വതിയായി സാചീക്രിയാചാരുതരമായി പര്യസ്തവിലോചനമായിരിക്കുന്ന മുഖത്താലുപലക്ഷിതയായിട്ട സ്ഥിതിചെയ്തു.

പരിഭാഷ— ശൈലസുതാ=പാർവ്വതീ— സ്ഫുരൽബാലകദംബകല്പങ്ങൾ=സ്ഫുരത്തുകളായിരിക്കുന്ന ബാലകദംബങ്ങളോടു സദൃശങ്ങൾ— സ്ഫുരത്തുകൾ=സ്ഫുരിച്ചിരിക്കുന്നവ— സ്ഫുരിക്ക=പ്രകാശിക്ക— ബാലകദംബങ്ങൾ=ഇളയ കടമ്പുകൾ— അംഗങ്ങൾ=അവയവങ്ങൾ— ഭാവം=രതി— വിവൃണ്വതീ=വിവരിച്ചിരിക്കുന്നവൾ—

വിവരിക്ക=പ്രകാശിപ്പിക്ക- സാചീക്രിയാചാരുതരം=സാചീക്രിയഹേതുവായിട്ടു ചാരുതരം- സാചീക്രിയാ=തിരിക്കരണം- (വിലജ്ജതിയാൽ) ചാരുതരം=ഏറ്റവും ചാരു- ചാരു=മനോഹരം- പര്യസ്തവിലോചനം=പര്യസ്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിലോചനങ്ങളോടു കൂടിയത്- പര്യസ്തങ്ങൾ=ചരിക്കപ്പെട്ടവ- (ലജ്ജഹേതുവായിട്ടു അങ്ങുമിങ്ങും പ്രവൃത്തിപ്പിക്കപ്പെട്ടവ) വിലോചനങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ- ഉപലക്ഷിതാ=കൂടിയവൾ- സ്ഥിതിചെയ്തു=നിന്നു-

൬൯- അഥേന്ദ്രിയക്ഷോഭമയുഗ്മനേത്രഃ പുനർവ്വശിത്വാൽബ
ലവന്നിഗൃഹ്യ । ഹേതുംസ്വചേതോവികൃതേർദ്ദിദൃക്ഷുർദ്ദിശാമുപാ
ന്തേഷുസസർജ്ജദൃഷ്ടിം ॥

അന്വയം —— അഥ (അ) അയുഗ്മനേത്രഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) വശിത്വാൽ (അ-ന-പ-ഏ) ഇന്ദ്രിയക്ഷോഭം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പുനഃ-ബലവൽ (അ) നിഗൃഹ്യ (ല്യ-അ) സ്വചേതോവികൃതേഃ (ഇ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) ഹേതും (ഉ-പു-ദ്വി-ഏ) ദിദൃക്ഷുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ദിശാം (ശ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) ഉപാന്തേഷു (അ-പു-സ-ബ) ദൃഷ്ടിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സസർജ്ജ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം— അനന്തരം അയുഗ്മനേത്രൻ വശിത്വം ഹേതുവായിട്ടു ഇന്ദ്രിയക്ഷോഭത്തെ പിന്നെയും നല്ലവണ്ണം നിഗ്രഹിച്ചിട്ടു സ്വചേതോവികൃതിയുടെ ഹേതുവിനെ ദിദൃക്ഷുവായിട്ടു ദിക്കുകളുടെ ഉപാന്തങ്ങളിൽ ദൃഷ്ടിയെ സർജ്ജിച്ചു.

പരിഭാഷ — അയുഗ്മനേത്രൻ=പരമേശ്വരൻ- വശിത്വം=വശിയായിരിക്കുന്നുള്ളത്- വശി=ജിതേന്ദ്രിയൻ- ഇന്ദ്രിയക്ഷോഭം=ഇന്ദ്രിയവികാരം- നിഗ്രഹിക്ക=ശമിപ്പിക്ക- സ്വചേതോവികൃതി=സ്വചേതസ്സിന്റെ വികൃതി- സ്വചേതസ്സ്=തന്റെ ചേതസ്സ്- ചേതസ്സ്=മനസ്സ്- വികൃതി=വികാരം- ദിദൃക്ഷു=ദർശിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ- ദിക്ക=കാഷ്ഠ- ഉപാന്തങ്ങൾ=ഓരങ്ങൾ- ദൃഷ്ടി=കണ്ണ്- സർജ്ജിക്ക=ദാനംചെയ്ക-

൭൦- സദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടമുഷ്ടിംനതാംസമാകുഞ്ചിതസ
വ്യപാദം । ദദർശചക്രീകൃതചാരുചാപംപ്രഹർത്തുമഭ്യുദ്യതമാത്മയോ
നിം ॥

അന്വയം— സഃ (ത്യ-പു-പ്ര-ഏ) ദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടമുഷ്ടിം (ഇ-പു-ദ്വി-ഏ) നതാംസം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ആകുഞ്ചിതസവ്യപാദം- ചക്രീകൃതചാരുചാപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രഹ

ത്തും (തു-അ) അഭ്യുദ്യതം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ആത്മയോനിം (ഇ-പു-ദ്വി-ഏ) ദദർശ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അവൻ ദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടമുഷ്ടിയായി നതാംസനായി ആകുഞ്ചിതസവ്യപാദനായി ചക്രീകൃതചാരുചാപനായി പ്രഹരിപ്പാനായിക്കൊണ്ട അഭ്യുദ്യതനായിരിക്കുന്ന ആത്മയോനിയെ ദർശിച്ചു.

പരിഭാഷാ — അവൻ — പരമേശ്വരൻ — ദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടമുഷ്ടി = ദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടയായിരിക്കുന്ന മുഷ്ടിയോടു കൂടിയവൻ — ദക്ഷിണാപാംഗനിവിഷ്ടാ = ദക്ഷിണാപാംഗത്തിങ്കൽ നിവിഷ്ടാ — ദക്ഷിണാപാംഗം = ദക്ഷിണമായിരിക്കുന്ന അപാംഗം — ദക്ഷിണം = വലത്തെ — അപാംഗം = കടക്കണ്ണ — നിവിഷ്ടാ = നിവേശിച്ചത — നിവേശിക്ക = സ്ഥിതിചെയ്ക — മുഷ്ടി = മടക്കിയ വിരലുകളോടു കൂടിയ കയ്യ — നതാംസൻ = നതമായിരിക്കുന്ന അംസത്തോടു കൂടിയവൻ — നതം = താണത — അംസം = തോള — ആകുഞ്ചിതസവ്യപാദൻ = ആകുഞ്ചിതമായിരിക്കുന്ന സവ്യപാദത്തോടു കൂടിയവൻ — ആകുഞ്ചിതം = കുറഞ്ഞൊന്നു മടക്കപ്പെട്ടത — സവ്യപാദം = സവ്യമായിരിക്കുന്ന പാദം — സവ്യം = ഇടത്തെത — പാദം = കാല — ചക്രീകൃതചാരുചാപൻ = ചക്രീകൃതമായിരിക്കുന്ന ചാരുചാപത്തോടു കൂടിയവൻ — ചക്രീകൃതം — ചക്രീകരിക്കപ്പെട്ടത — ചക്രീകരിക്ക = ചക്രാകാരമാക്കുക — ചാരുചാപം = ചാരുവായിരിക്കുന്ന ചാപം — ചാരു = മനോഹരം — ചാപം = വില്ല — പ്രഹരിക്ക = താഡിക്ക — അഭ്യുദ്യതൻ — അഭ്യുദ്യമിച്ചവൻ — അഭ്യുദ്യമിക്ക = ഉത്സാഹിക്ക — ആത്മയോനി = കാമദേവൻ — ദർശിക്ക — കാണുക —

൭൧— തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധമന്യോർഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമുഖസ്യ തസ്യ । സ്ഫുരന്നുദർച്ചിസ്സഹസാ തൃതീയാദക്ഷ്ണഃ കൃശാനുഃ കില നിഷ്പപാത ॥

അന്വയം — തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധമന്യോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) ഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമുഖസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) തസ്യ (ത്ത്-പു-ഷ-ഏ) തൃതീയാൽ (അ-ന-പ-ഏ) അക്ഷ്ണഃ (ഇ-ന-പ-ഏ) സ്ഫുരൻ (ത്-പു-പ്ര-ഏ) ഉദർച്ചിഃ (സ-പു-പ്ര-ഏ) കൃശാനുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) സഹസാ (അ) നിഷ്പപാത (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) കില (അ) -

അന്വയാർത്ഥം — തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധമന്യുവായി ഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമുഖനായിരിക്കുന്ന അവന്റെ തൃതീയമായിരിക്കുന്ന അക്ഷിയിങ്കൽനിന്നു സ്ഫുരത്തായി ഉദർച്ചിസ്സായിരിക്കുന്ന കൃശാനു താൻ കി

ത്രാകുംവണ്ണം നിഷ്പതിച്ചുപോൽ.

പരിഭാഷാ—— തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധമന്യു=തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധമായിരിക്കുന്ന മന്യുവിനോടു കൂടിയവൻ— തപഃപരാമർശവിവൃദ്ധം=തപഃപരാമർശം ഹേതുവായിട്ടു വിവൃദ്ധം— തപഃപരാമർശം=തപസ്സിന്റെ പരാമർശം— പരാമർശം=വിരോധാചരണം— വിവൃദ്ധം=ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചത്— മന്യു=കോപം— ഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമുഖൻ=ഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയവൻ ഭ്രൂഭംഗദുഷ്പ്രേക്ഷ്യം=ഭ്രൂഭംഗം ഹേതുവായിട്ടു ദുഷ്പ്രേക്ഷ്യം. ഭ്രൂഭംഗം=ഭ്രൂക്കളുടെ ഭംഗം— ഭ്രൂ=കണ്ണുരികങ്ങൾ. ഭംഗം=വളവ്. ദുഷ്പ്രേക്ഷ്യം=ദുഃഖേന പ്രേക്ഷിക്കപ്പെടുന്നത്. പ്രേക്ഷിക്ക=ദർശിക്ക. അവൻ=പരമേശ്വരൻ— തൃതീയം=മൂന്നാമത്തേത്— അക്ഷി=കണ്ണു— സ്ഫുരത്=സ്ഫുരിച്ചിരിക്കുന്നത്— സ്ഫുരിക്ക=ജ്വലിക്ക. ഉദർച്ചിസ്സ്=ഉന്നതകളായിരിക്കുന്ന അർച്ചിസ്സുകളോടു കൂടിയത്— ഉന്നതകൾ=ഉയർന്നവ— അർച്ചിസ്സുകൾ=ജ്വാലകൾ— കൃശാനു=അഗ്നി— അതർക്കിതം=തർക്കിക്കപ്പെടാത്തത്. തർക്കിക്ക=വിചാരിക്ക— നിഷ്പതിക്ക=പുറപ്പെടുക—

ശ്ലോ— ക്രോധം പ്രഭോ സംഹര സംഹരേതി യാവൽഗിരഃ ഖേ മരുതാം ചരന്തി । താവത്സ വഹ്നിർഭവനേത്രജന്മാ ഭസ്മാവശേഷം മദനം ചകാര ॥

അന്വയം— ഹേ പ്രഭോ (ഉ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) കോപം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സംഹര-സംഹര (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ഇതി (അ) മരുതാം (ത-പു-ഷ-ബ) ഗിരഃ (ര-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഖേ (അ-ന-സ-ഏ) യാവൽ (അ) ചരന്തി (ലട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ബ) താവൽ (അ) ഭവനേത്രജന്മാ (ന-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) വഹ്നിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) മദനം-ഭസ്മാവശേഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം—— അല്ലയോ പ്രഭുവായുള്ളോവേ അങ്ങുന്ന് കോപത്തെ സംഹരിക്കേണമേ സംഹരിക്കേണമേ എന്നിപ്രകാരം മരുത്തുകളുടെ ഗിരുകൾ ഖത്തിങ്കൽ യാതൊരുകാലത്തിങ്കൽ ചരിക്കുന്നവയോ അപ്പോൾതന്നെ ഭവനേത്രജന്മാവായിരിക്കുന്ന ആ വഹ്നി മദനനെ ഭസ്മാവശേഷനാക്കി ചെയ്തു.

പരിഭാഷാ— പ്രഭു=സ്വാമി— സംഹരിക്ക=ഒതുക്കുക— മരുത്തുകൾ=ദേവന്മാർ— ഗിരുകൾ=വാക്കുകൾ— ഖം=ആകാശം— ചരിക്ക=സഞ്ചരിക്ക— ഭവനേത്രജന്മാവ=ഭവനേത്രത്തിങ്കൽനിന്നു ജന്മത്തോടു കൂടിയത്— ഭവനേത്രം=ഭവന്റെ നേത്രം— ഭവൻ=പരമേശ്വരൻ— നേത്രം=കണ്ണു— ജന്മം=ജനനം— വഹ്നി=അഗ്നി— മദന

ൻ=കാമദേവൻ— ഭസ്മാവശേഷൻ=ഭസ്മമാകുന്ന അവശേഷ ത്തോടു കൂടിയവൻ— അവശേഷം=ശേഷിച്ചത—

൭൩— തീവ്രാഭിഷംഗപ്രഭവേണവൃത്തിംമോഹേനസംസ്തംഭ യതേന്ദ്രിയാണാം । അജ്ഞാതഭൎത്തൃവ്യസനാമുഹൂൎത്തംകൃതോപക രേവരതിൎബ്ബഭൂവ ॥

അന്വയം— തീവ്രാഭിഷംഗപ്രഭവേണ (അ—പു—തൃ—ഏ) ഇ ന്ദ്രിയാണാം (അ—ന—ഷ—ബ) വൃത്തിം (ഇ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) സം സ്തംഭയതാ (ത—പു—തൃ—ഏ) മോഹേന (അ—പു—തൃ—ഏ) കൃതോ പകാരാ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ഇവ (അ) രതിഃ (ഇ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) മുഹൂൎത്തം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) അജ്ഞാതഭൎത്തൃവ്യസനാ (ആ—സ്ത്രീ— പ്ര—ഏ) ബഭൂവ (ലിട്—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ)—

അന്വയാൎത്ഥം— തീവ്രാഭിഷംഗപ്രഭവമായി ഇന്ദ്രിയങ്ങളു ടെ വൃത്തിയെ സംസ്തംഭയത്തായിരിക്കുന്ന മോഹത്താൽ കൃതോ പകാരയോ എന്ന തോന്നുമാറായി ഭവിച്ചിട്ടുള്ളവളായിട്ടു ര തി മുഹൂൎത്തം മുഴുവൻ അജ്ഞാതഭൎത്തൃവ്യസനയായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ— തീവ്രാഭിഷംഗപ്രഭവം=തീവ്രാഭിഷംഗമാകുന്ന പ്രഭവത്തോടു കൂടിയത— തീവ്രാഭിഷംഗം=തീവ്രമായിരിക്കുന്ന അഭിഷംഗം— തീവ്രം=ദുസ്സഹം— (സഹിച്ചുകൂടാത്തത) അഭിഷം ഗം=ദുഃഖം— പ്രഭവം=കാരണം— ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ=ചക്ഷുരാദികൾ—വൃ ത്തി=വ്യാപാരം— സംസ്തംഭയത്ത=സംസ്തംഭിപ്പിച്ചിരുന്നത— സംസ്തംഭിപ്പിക്ക=നല്ലവണ്ണം സ്തംഭിപ്പിക്ക— മോഹം=നിസ്സം ജ്ഞത— (ബോധക്കേട) കൃതോപകാരാ=കൃതമായിരിക്കുന്ന ഉ പകാരത്തോടു കൂടിയവൾ— കൃതം=ചെയ്യപ്പെട്ടത— രതി=രതിദേ വി— മുഹൂൎത്തം=രണ്ടുനാഴിക— അജ്ഞാതഭൎത്തൃവ്യസനാ=അജ്ഞാ തമായിരിക്കുന്ന ഭൎത്തൃവ്യസനത്തോടു കൂടിയവൾ— അജ്ഞാതം= ജ്ഞാതമല്ലാത്തത. ജ്ഞാതം=അറിയപ്പെട്ടത. ഭൎത്തൃവ്യസനം=ഭൎത്താ വിന്റെ വ്യസനം— ഭൎത്താവ=കാമദേവൻ— വ്യസനം=ആപ ത്ത—

൭൪— തമാശുവിഘ്നംതപസസ്തപസ്വീവനസ്പതിംവജ്രഇവാവ ഭജ്യ । സ്ത്രീസന്നികൎഷംപരിഹൎത്തുമിച്ഛന്നന്തൎദ്ദധേഭൂതപതിസ്സഭൂ തഃ ॥

അന്വയം— തപസ്വീ (ന—പു—പ്ര—ഏ) ഭൂതപതിഃ (ഇ—പു— പ്ര—ഏ) തപസഃ (സ—ന—ഷ—ഏ) വിഘ്നം (അ—പു—ദ്വി—ഏ) തം (ത്ദ—പു—ദ്വി—ഏ) വജ്രഃ (അ—പു—പ്ര—ഏ) വനസ്പതിം (ഇ— പു—ദ്വി—ഏ) ഇവ—ആശു (അ) അവഭജ്യ (ല്യ—അ) സ്ത്രീസ

ന്നികർഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പരിഹർത്തും (തു-അ) ഇച്ഛൻ (ത-പു-പ്ര-ഏ) സഭൂതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അന്തർദധേ (ലിട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം — തപസ്വിയായിരിക്കുന്ന ഭൂതപതി തപസ്സിന്നു വിഘ്നമായിരിക്കുന്ന അവനെ വജ്രം വനസ്പതിയെ എന്നപോലെ അപകരിച്ചിട്ട സ്ത്രീസന്നികർഷത്തെ പരിഹരിപ്പാനായിക്കൊണ്ട ഇച്ഛുന്നായി സഭൂതനായിട്ട അന്തർദ്ധാനംചെയ്തു.

പരിഭാഷാ — തപസ്വീ=തപസ്സുള്ളവൻ — ഭൂതപതി=പരമേശ്വരൻ — അവൻ=കാമദേവൻ — വജ്രം=വജ്രായുധം — വനസ്പതി=വൃക്ഷം — അപകരിക്ക=നശിപ്പിക്ക — സ്ത്രീസന്നികർഷം=സ്ത്രീയുടെ സന്നികർഷം — സന്നികർഷം=അടുപ്പം — പരിഹരിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക — ഇച്ഛൻ=ഇച്ഛിച്ചിരിക്കുന്നവൻ — സഭൂതൻ=ഭൂതങ്ങളോടുകൂടിയവൻ — അന്തർദ്ധാനംചെയ്ക=മറയുക —

൭൫ — ശൈലാത്മജാപിപിതുരുച്ഛിരസോഭിലാഷംവ്യർത്ഥംസമർത്ഥ്യലളിതംവപുരാത്മനശ്ച । സഖ്യോസ്സമക്ഷമിതിചാധികജാതലജ്ജാശൂന്യാജഗാമഭവനാഭിമുഖീകഥഞ്ചിൽ ॥

അന്വയം — ശൈലാത്മജാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അപി (അ) ഉച്ഛിരസഃ (സ-പു-ഷ-ഏ) പിതുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) അഭിലാഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ലളിതം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ആത്മനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) വപുഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) ച (അ) വ്യർത്ഥം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) സമർത്ഥ്യ (ല്യ-അ) സഖ്യോഃ (ഇ-സ്ത്രീ-ഷ-ദ്വി) സമക്ഷം — ഇതി-ച (അ) അധികജാതലജ്ജാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ശൂന്യാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കഥഞ്ചിൽ (അ) ഭവനാഭിമുഖീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ജഗാമ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം — ശൈലാത്മജയും ഉച്ഛിരസ്സായിരിക്കുന്ന പിതാവിന്റെ അഭിലാഷത്തെയും ലളിതമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവിന്റെ വപുസ്സിനെയും വ്യർത്ഥമായി സമർത്ഥിച്ചിട്ടും സഖിമാരുടെ അക്ഷികളുടെ സമീപത്തിങ്കലായതുകൊണ്ടുമായിട്ടും അധികജാതലജ്ജയായി ശൂന്യയായി പണിപ്പെട്ട ഭവനാഭിമുഖിയായിട്ട ഗമിച്ചു.

പരിഭാഷാ — ശൈലാത്മജാ=പാർവ്വതീ — ഉച്ഛിരസ്സ=ഉന്നതമായിരിക്കുന്ന ശിരസ്സോടുകൂടിയവൻ — ഉന്നതം=ഉയർന്നത — പിതാവ=അച്ഛൻ — (ഹിമവാൻ) അഭിലാഷം=ആഗ്രഹം — ലളിതം=സുന്ദരം — ആത്മാവ=താൻ — വപുസ്സ=ശരീരം — വ്യർത്ഥം=നിഷ്ഫലം — സമർത്ഥിക്ക=അറിക — അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ — അധികജാ

തലജ്ജാ=അധികജാതയായിരിക്കുന്ന ലജ്ജയോടു കൂടിയവൾ— അധികജാതാ=ഏറ്റവുമുണ്ടായത— ശൂന്യാ=നിരാധാരാ— ഭവനാഭിമുഖീ=ഗൃഹാഭിമുഖീ— (ഗൃഹത്തിന്നു നേരെ മുഖത്തോടു കൂടിയവൾ) ഗമിക്ക=പോക

൭൬— സപദി മുകുളിതാക്ഷീം രുദ്രസംരംഭഭീത്യാ ദുഹിതരമനുകമ്പ്യാമദ്രിരാദായ ദോൎഭ്യാം । സുരഗജ ഇവ ബിഭ്രൽപത്മിനീം ദന്തലഗ്നാം പ്രതിപഥഗതിരാസീദ്വേഗദീൎഘീകൃതാംഗഃ ॥

അന്വയം— അദ്രിഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) സപദി (അ) രുദ്രസംരംഭഭീത്യാ (ഇ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) മുകുളിതാക്ഷീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) അനുകമ്പ്യാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ദുഹിതരം (ഋ-പു-ദ്വി-ഏ) ദോൎഭ്യാം (സ-പു-തൃ-ദ്വി) ആദായ (ല്യ-അ) ദന്തലഗ്നാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പത്മിനീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ബിഭ്രൽ (ത-പു-പ്ര-ഏ) സുരഗജഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) വേഗദീൎഘീകൃതാംഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രതിപഥഗതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) ആസീൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അദ്രി പൊടുന്നനവെ രുദ്രസംരംഭഭീതിഹേതുവായിട്ടു മുകുളിതാക്ഷിയായിട്ടനുകമ്പ്യയായിരിക്കുന്ന ദുഹിതാവിനെ ദോസ്സുകൾകൊണ്ടു ആദാനം ചെയ്തിട്ടു ദന്തലഗ്നയായിരിക്കുന്ന പത്മിനിയെ ബിഭ്രത്തായിരിക്കുന്ന സുരഗജമെന്നപോലെ വേഗദീൎഘീകൃതാംഗനായി പ്രതിപഥഗതിയായിഭവിച്ചു.

പരിഭാഷ— അദ്രി=പൎവ്വതം— (ഹിമവാൻ) രുദ്രസംരംഭഭീതി=രുദ്രസംരംഭത്തിങ്കൽ നിന്നുള്ള ഭീതി— രുദ്രസംരംഭം=രുദ്രന്റെ സംരംഭം— രുദ്രൻ=പരമേശ്വരൻ— സംരംഭം=കോപം— ഭീതി=ഭയം— മുകുളിതാക്ഷീ=മുകുളിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അക്ഷികളോടുകൂടിയവൾ— മുകുളിതങ്ങൾ=മുകുളങ്ങളാക്കപ്പെട്ടവ— മുകുളങ്ങൾ=മുകുളതുല്യങ്ങൾ— (ചിമ്മിയവ എന്നു സാരം) അക്ഷികൾ=കണ്ണുകൾ— അനുകമ്പ്യാ=ദയാൎഹാ— (ദയക്കു യോഗ്യയായിട്ടുള്ളവൾ) ദുഹിതാവ്=പുത്രീ (പുത്രി) ദോസ്സുകൾ=കൈകൾ— ആദാനം ചെയ്ക=സ്വീകരിക്ക— ദന്തലഗ്നാ=ദന്തങ്ങളിൽ ലഗ്നാ— ദന്തങ്ങൾ=കൊമ്പുകൾ— ലഗ്നാ=പറ്റിയത— പത്മിനീ=താമര— ബിഭ്രത്ത=ധരിച്ചിരിക്കുന്നത— ബിഭ്രിക്ക=ധരിക്ക— വേഗദീൎഘീകൃതാംഗൻ=വേഗംകൊണ്ടു ദീൎഘീകൃതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അംഗങ്ങളോടു കൂടിയവൻ— ദീൎഘീകൃതങ്ങൾ=ദീൎഘങ്ങളാക്കപ്പെട്ടവ— ദീൎഘങ്ങൾ=നീണ്ടവ— അംഗങ്ങൾ=ദേഹങ്ങൾ— പ്രതിപഥഗതി=പ്രതിപഥയായിരിക്കുന്ന ഗതിയോടുകൂടിയവൻ— പ്രതിപഥാ=പന്ഥാവിനു പ്രതിഗാമിത—

പന്ഥായം=മാൎഗ്ഗം. പ്രതിശമിക്ക=പ്രാപിക്ക. ഗതി=ഗമനം.

ഇതി വാരണാസീപനാമകരാമാനന്ദനാഥപണ്ഡിത പാരശവൈദ്യകൃതൌ കുമാരസംഭവവ്യാഖ്യായാം സുഖബോധിന്യാം തൃതീയസ്സൎഗ്ഗഃ



കുമാരസംഭവം

കാവ്യം

സവ്യാഖ്യാനേ കുമാരസംഭവകാവ്യേ
ചതുർത്ഥസർഗ്ഗപ്രാരംഭഃ

൧— അഥമോഹപരായണാസതീവിവശാകാമവധൂർവ്വിബോധിതാ । വിധിനാപ്രതിപാദയിഷ്യതാനവവൈധവ്യമസഹ്യവേദനം ॥

അന്വയം— അഥ (അ) മോഹപരായണാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സതീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) വിവശാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കാമവധൂഃ (ഊ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അസഹ്യവേദനം- നവവൈധവ്യം (അ-ന-ദ്വി-ഏ), പ്രതിപാദയിഷ്യതാ (ത-പു-തൃ-ഏ) വിധിനാ (ഇ-പു-തൃ-ഏ) വിബോധിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം— അനന്തരം മോഹപരായണയായി സതിയായി വിവശയായിരിക്കുന്ന കാമവധൂ അസഹ്യവേദനമായിരിക്കുന്ന നവവൈധവ്യത്തെ പ്രതിപാദയിഷ്യതായിരിക്കുന്ന വിധിയാൽ പ്രതിബോധിതയായി.

പരിഭാഷാ—— മോഹപരായണാ=മോഹമാകുന്ന പരായണത്തോടുകൂടിയവൾ- മോഹം=നിസ്സംജ്ഞത്വം- (ബോധക്കേട്) പരായണം=പരമാശ്രയം- സതീ=ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവൾ- വിവശാ=നിശ്ചേഷ്ടാ- (ചേഷ്ടയോടുകൂടാത്തവൾ) കാമവധൂ=കാമഭാര്യാ- (രതീദേവി) അസഹ്യവേദനം=അസഹ്യയായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയവൾ- അസഹ്യാ=സഹ്യയല്ലാത്തത- സഹ്യാ=സഹിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയുന്നത- നവവൈധവ്യം=നവമായിരിക്കുന്ന വൈധവ്യം- നവം=നൂതനം- വൈധവ്യം=വിധവായാവൂ എന്നുള്ളത- വിധവാ=ധവനോടുകൂടാത്തവൾ- ധവൻ=ഭർത്താവ- പ്രതിപാദയിഷ്യതാ=പ്രതിപാദിപ്പിപ്പാൻ പോകുന്നത- പ്രതിപാദിപ്പിക്ക=അനുഭവിപ്പിക്ക- വിധി=ദൈവം- വിബോധിതാ=വിബോധിപ്പിക്കപ്പെട്ടവൾ- വിബോധിപ്പി

കം=ബോധത്തെ പ്രാപിപ്പിക്ക-

൨— അവധാനപരേ ചകാര സാ പ്രളയാന്തോന്മിഷിതേ വിലോചനേ । ന വിവേദ തയോരതൃപ്തയോഃ പ്രിയമത്യന്തവിലുപ്തദർശനം ॥

അന്വയം— സാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പ്രളയാന്തോന്മിഷിതേ- വിലോചനേ- അവധാനപരേ (അ-ന-ദ്വി-ദ്വി- ചകാര (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) പ്രിയം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അതൃപ്തയോഃ (അ-ന-ഷ-ദ്വി) തയോഃ (തച്ഛ-ന-ഷ-ദ്വി) അത്യന്തവിലുപ്തദർശനം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ന (അ) വിവേദ (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അവൾ പ്രളയാന്തോന്മിഷിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിലോചനങ്ങളെ അവധാനപരങ്ങളാക്കി ചെയ്തു. പ്രിയനെ അതൃപ്തങ്ങളായിരിക്കുന്ന അവകളുടെ അത്യന്തവിലുപ്ത ദർശനനായിട്ടു വെദിച്ചില്ല.

പരിഭാഷാ— അവൾ=രതി- പ്രളയാന്തോന്മിഷിതങ്ങൾ=പ്രളയാന്തത്തിങ്കൽ ഉന്മിഷിതങ്ങൾ- പ്രളയാന്തം=മൂർച്ഛാവസാനം- ഉന്മിഷിതങ്ങൾ=ഉന്മിഷിച്ചവ- ഉന്മിഷിക്ക=മിഴിവിനെ പ്രാപിക്ക- വിലോചനങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ- അവധാനപരങ്ങൾ=അവധാനമാകുന്ന പരത്തോടുകൂടിയവ- അവധാനം=ദർശനൌത്സുക്യം- പരം=പ്രധാനം- പ്രിയൻ=ഭർത്താവ- അതൃപ്തങ്ങൾ=തൃപ്തിയെ പ്രാപിക്കാത്തവ- അതുകൾ=വിലോചനങ്ങൾ- അത്യന്തവിലുപ്തദർശനൻ=അത്യന്തം വിലുപ്തമായിരിക്കുന്ന ദർശനത്തോടുകൂടിയവൻ- അത്യന്തവിലുപ്തം=ഏറ്റവും വിലുപ്തം- വിലുപ്തം=വിലോപിക്കപ്പെട്ടത- വിലോപിക്ക=നശിപ്പിക്ക- ദർശനം=കാഴ്ച- വെദിക്ക=അറിക-

൩— അയി ജീവിതനാഥ ജീവസീത്യഭിധായോത്ഥിതയാ തയാ പുരഃ । ദദൃശേ പുരുഷാകൃതി ക്ഷിതൌ ഹരകോപാനലഭസ്മ കേവലം ॥

അന്വയം— ജീവിതനാഥ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) അയി (അ) ജീവസി (ലട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ഇതി (അ) അഭിധായ (ല്യ-അ) ഉത്ഥിതയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) തയാ (തച്ഛ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) പുരഃ (അ) ക്ഷിതൌ (ഇ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) പുരുഷാകൃതി (ഇ-ന-പ്ര-ഏ) കേവലം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഹരകോപാനലഭസ്മ (ന-ന-പ്ര-ഏ) ദദൃശേ (ലിട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയൊ ജീവിതനാഥനായുള്ളവനെ അങ്ങുന്നു ജീവിക്കുന്നുവൊ എന്നു അഭിധാനംചെയ്തിട്ടു ഉത്ഥിത

യായിരിക്കുന്ന അവളാൽ പുരോഭാഗത്തിങ്കൽ ക്ഷിതിയിങ്കൽ പുരുഷാകൃതിയായി കേവലമായിരിക്കുന്ന ഹരകോപാനലഭസ്മം ദശിക്കപ്പെട്ടു.

പരിഭാഷ — ജീവിതനാഥൻ=ഭൎത്താവു — ജീവിക്ക=പ്രാണധാരണത്തെച്ചെയ്ക — അഭിധാനംചെയ്ക=പറക — ഉത്ഥിതാ=ഉത്ഥാനംചെയ്തവൾ — ഉത്ഥാനംചെയ്ക=എഴുനീല്ക്ക — അവൾ=രതി — പുരോഭാഗം=അഗ്രഭാഗം — ക്ഷിതി=ഭൂമി — പുരുഷാകൃതി=പുരുഷന്റെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടു കൂടിയതു — കേവലം=ഏകം — ഹരകോപാനലഭസ്മം=ഹരകോപാനലന്റെ ഭസ്മം — ഹരകോപാനലൻ-ഹരന്റെ കോപാനലൻ — ഹരൻ=പരമേശ്വരൻ — കോപാനലൻ=കോപാഗ്നി.

൪— അഥ സാ പുനരേവ വിഹ്വലാ വസുധാലിംഗനധൂസരസ്തനീ । വിലലാപ വികീൎണ്ണമൂൎദ്ധജാ സമദുഃഖാമിവ കുൎവ്വതീ സ്ഥലീം ॥

അന്വയം — അഥ (അ) സാ (തദ് — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) പുനഃ — ഏവ(അ) വിഹ്വലാ(ആ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) വസുധാലിംഗനധൂസരസ്തനീ (ഈം — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) വികീൎണ്ണമൂൎദ്ധജാ (ആ — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) സ്ഥലീം (ഈം — സ്ത്രീ — ദ്വി — ഏ) സമദുഃഖാം(ആ — സ്ത്രീ — ദ്വി — ഏ) കുൎവ്വതീ (ഈം — സ്ത്രീ — പ്ര — ഏ) ഇവ (അ) വിലലാപ (ലിട് — പ — പ — പ്ര — പു — ഏ). അന്വയാൎത്ഥം — അനന്തരം അവൾ പിന്നെ തന്നെ വിഹ്വലയായി വസുധാലിംഗനധൂസരസ്തനിയായി വികീൎണ്ണമൂൎദ്ധജയായി സ്ഥലിയെ സമദുഃഖയാക്കി കുൎവ്വതിയോ എന്നു തോന്നുമാവണ്ണം വിലപിച്ചു.

പരിഭാഷ — അവൾ=രതി — വിഹ്വലാ=സംഭ്രാന്താ (സംഭ്രമിച്ചവൾ.) വസുധാലിംഗനധൂസരസ്തനീ=വസുധാലിംഗനധൂസരങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്തനങ്ങളോടുകൂടിയവൾ — വസുധാലിംഗനധൂസരങ്ങൾ=വസുധാലിംഗനം ഹേതുവായിട്ടു ധൂസരങ്ങൾ — വസുധാലിംഗനം=ഭൂസ്പൎശനം — (ഭൂമിയിലുള്ള ഉരുളൽ) ധൂസരങ്ങൾ=ധൂസരവൎണ്ണങ്ങൾ — സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ — വികീൎണ്ണമൂൎദ്ധജാ=വികീൎണ്ണമായിരിക്കുന്ന മൂൎദ്ധജത്തോടു കൂടിയവൾ — വികീൎണ്ണം=വിക്ഷിപ്തം — മൂൎദ്ധജം=തലമുടി — സ്ഥലീ=വനഭൂമി — സമദുഃഖാ=സമമായിരിക്കുന്ന ദുഃഖത്തോടുകൂടിയവൾ — സമം=തുല്യം — കുൎവ്വതീ=ചെയ്തിടുന്നവൾ — വിലപിക്ക=ശോകവാക്കുകളെ പറക —

൫— ഉപമാനമഭൂദ്വിലാസിനാം കരണം യത്തവ കാന്തിമത്തയാ । തദിദം ഗതമീദൃശീം ദശാം ന വിദീൎയ്യേ കഠിനാഃ ഖലു സ്ത്രിയഃ ॥

അന്വയം — തവ (യുഷ്മദ് — ഷ — ഏ) യൽ (യദ് — ന — പ്ര — ഏ)

കരണം (അ-ന-പ്ര-ഏ) കാന്തിമത്തയാ (ആ-സ്ത്രീ-തൃ-ഏ) വിലാസിനാം (ന-പു-ഷ ബ) ഉപമാനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അഭൂൽ(ഭൂ ങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) തൽ (ത്യ-ന-പ്ര-ഏ) ഇദം (ഇദം ശ-ന-പ്ര-ഏ) ഈദൃശീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ദശാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അഹം (അസ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) ന (അ) വിദീര്യേ (ദൄ-ആ-ക-ഉ-പു-ഏ) സ്ത്രിയഃ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) കഠിനാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) ഖലു (അ)

അന്വയാർത്ഥം— അങ്ങയുടെ യാതൊരു കരണം കാന്തിമത്ത ഹേതുവായിട്ട വിലാസികളുടെ ഉപമാനമായി ഭവിച്ചുവോ ആ ഇത ഈദൃശിയായിരിക്കുന്ന ദശയെ ഗതമായി ഞാൻ വിദീർണ്ണയായി ഭവിക്കുന്നില്ല. സ്ത്രീകൾ കഠിനകളാകുന്നു.

പരിഭാഷ— കരണം=ശരീരം— കാന്തിമത്താ=കാന്തിമത്തായുള്ളതു— കാന്തിമത്താ=കാന്തിയുള്ളതു— കാന്തി=സൌന്ദര്യം—വിലാസികൾ=സുന്ദരന്മാർ— ഉപമാനം=ഉപമിതിസാധനം— (യാതൊന്നിനോടുപമിച്ചു പറയുന്നുവോ അതെന്നു സാരം) ഇതംകരണം— ഈദൃശീ=ഈ പ്രകാരമിരിക്കുന്നതു— ദശാ=അവസ്ഥാ— ഗതം=ഗമിച്ചതു— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക— വിദീർണ്ണാ=വിദരിച്ചവൾ—വിദരിക്ക=പിളരുക—

൬— ക്വനുമാംത്വദധീനജീവിതാംവിനികീര്യക്ഷണഭിന്നസൌഹൃദഃ। നളിനീംക്ഷതസേതുബന്ധനോജലസംഘാതഇവാസിവിദ്രുതഃ॥

അന്വയം— ക്ഷതസേതുബന്ധനഃ ജലസംഘാതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) നളിനീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) ത്വദധീനജീവിതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മാം (അസ്മച്ഛ-ദ്വി-ഏ) ക്വനു (അ) വിനികീര്യ (ല്യ-അ) ക്ഷണഭിന്നസൌഹൃദഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) വിദ്രുതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അസി (ലട്-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ക്ഷതസേതുബന്ധനമായിരിക്കുന്ന ജലസംഘാതം നളിനിയെ എന്നപോലെ ത്വദധീനജീവിതയായിരിക്കുന്ന എന്നെ എവിടെ വിനികിരണം ചെയ്തിട്ട ക്ഷണഭിന്നസൌഹൃദനായിട്ട അങ്ങുന്നു വിദ്രുതനായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— ക്ഷതസേതുബന്ധനം=ക്ഷതമായിരിക്കുന്ന സേതുബന്ധനത്തോടുകൂടിയതു— ക്ഷതം=ഖണ്ഡിതം— (മുറിക്കപ്പെട്ടതു) സേതുബന്ധനം= സേതുബന്ധം— ജലസംഘാതം=ജലസമൂഹം— നളിനി=താമര— ത്വദധീനജീവിതാ=ത്വദധീനമായിരിക്കു

ന്ന ജീവിതത്തോടു കൂടിയവൾ – തദധീനം=അങ്ങുന്നധീനം– ജീവിതം=ജീവനം– വിനികിരണം ചെയ്ക=വിക്ഷേപിക്ക– (ഇട്ടുക–) ക്ഷണഭിന്നസൗഹൃദൻ=ക്ഷണഭിന്നമായിരിക്കുന്ന സൗഹൃദത്തോടു കൂടിയവൻ– ക്ഷണഭിന്നം=ക്ഷണംകൊണ്ടു ഭിന്നം– ക്ഷണം=കാലവിശേഷം. ഭിന്നം=ഭേദിക്കപ്പെട്ടത– ഭേദിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക– സൗഹൃദം=സ്നേഹം– വിദ്രുതൻ=വിദ്രവിച്ചവൻ–വിദ്രവിക്ക=ഓടിപ്പോക–

൭– കൃതവാനസി വിപ്രിയം ന മേ പ്രതികൂലം ന ച തേ മയാ കൃതം। കിമകാരണമേവ ദർശനം വിലപന്ത്യൈ രതയേ ന ദീയതേ॥

അന്വയം– ത്വം (യുഷ്മച്ഛ–പ്ര–ഏ) മേ (അസ്മച്ഛ–ഷ–ഏ) വിപ്രിയം (അ–ന ദ്വി–ഏ) കൃതവാൻ (ത–പു–പ്ര–ഏ) ന (അ) അസി (ലട്ട്–പ–പ–മ–പു–ഏ) മയാ (അസ്മച്ഛ–തൃ–ഏ) ച (അ) തേ (യുഷ്മച്ഛ–ഷ–ഏ) പ്രതികൂലം (അ–ന–പ്ര–ഏ) ന (അ) കൃതം (അ–ന–പ്ര–ഏ) അകാരണം (ക്രി–വി) ഏവ (അ) വിലപന്ത്യൈ (ഈ–സ്ത്രീ–ച–ഏ) രതയേ (ഇ–സ്ത്രീ–ച–ഏ) ദർശനം (അ–ന–പ്ര–ഏ) കിം–ന (അ) ദീയതേ (ലട്ട്–ആ–പ–പ്ര–പു–ഏ)–

അന്വയാർത്ഥം– അങ്ങുന്നു എനിക്കു വിപ്രിയമായിട്ടുള്ളതിനെ കൃതനായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഞാനാലും അങ്ങേയ്ക്കു പ്രതികൂലമായിട്ടുള്ളത കൃതമായി ഭവിക്കുന്നില്ല. അകാരണമാകുംവണ്ണം തന്നെ വിലപന്തിയായിരിക്കുന്ന രതിക്കായിക്കൊണ്ടു ദർശനം എന്തു ഹേതുവായിട്ടു ദാനം ചെയ്യപ്പെടുന്നില്ല.

പരിഭാഷ—— വിപ്രിയം=അപ്രിയം– കൃതവാൻ=ചെയ്തവൻ– പ്രതികൂലം=അപ്രിയം– കൃതം=ചെയ്യപ്പെട്ടത– അകാരണം=കാരണത്തോടു കൂടാത്തത– വിലപന്തി=വിലപിച്ചിരിക്കുന്നവൾ– വിലപിക്ക=ദുഃഖവാക്കുകളെ പറക– ദർശനം=കാഴ്ച– ദാനം ചെയ്ക=കൊടുക്കുക–

൮– സ്മരസി സ്മര മേഖലാഗുണൈരുത ഗോത്രസ്ഖലിതേഷു ബന്ധനം। ച്യുതകേസരദൂഷിതേക്ഷണാന്യവതംസോത്പലതാഡനാനി വാ॥

അന്വയം– ഹേ സ്മര (അ–പു–സം–പ്ര–ഏ) ത്വം (യുഷ്മച്ഛ–പ്ര–ഏ) ഗോത്രസ്ഖലിതേഷു (അ–ന–സ–ബ) മേഖലാഗുണൈഃ (അ–പു–തൃ–ബ) ബന്ധനം (അ–ന–ദ്വി–ഏ) ച്യുതകേസരദൂഷിതേക്ഷണാനി– അവതംസോത്പലതാഡനാനി (അ–ന–ദ്വി–ബ) വാ (അ) സ്മരസി (ലട്ട്–പ–പ–മ–പു–ഏ) ഉത (അ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ സ്മര! നായികമാരോടു അങ്ങുന്ന് ഗോത്രസ്ഖലിതങ്ങളിൽ മേഖലാഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ബന്ധനത്തെയോ ച്യുതകേസരദൂഷിതേക്ഷണങ്ങളായിരിക്കുന്ന അവതംസോൽപലതാഡനങ്ങളെയോ സ്മരിക്കുന്നുവോ—

പരിഭാഷാ — സ്മരൻ=കാമദേവൻ— ഗോത്രസ്ഖലിതം=ഗോത്രവ്യത്യാസം— (പേർമാറാട്ടം) മേഖലാഗുണങ്ങൾ=മേഖലകളാകുന്ന ഗുണങ്ങൾ— മേഖലകൾ=അരഞ്ഞാണുകൾ— ഗുണങ്ങൾ=കയറുകൾ— ബന്ധനം=കെട്ട്— ച്യുതകേസരദൂഷിതേക്ഷണങ്ങൾ=ച്യുതകേസരദൂഷിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഈക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയവ— ച്യുതകേസരദൂഷിതങ്ങൾ=ച്യുതകേസരങ്ങളാൽ ദൂഷിതങ്ങൾ— ച്യുതകേസരങ്ങൾ=ച്യുതങ്ങളായിരിക്കുന്ന കേസരങ്ങൾ— ച്യുതങ്ങൾ=ഉതിർന്നവ— (കൊഴിഞ്ഞവ) കേസരങ്ങൾ=അല്ലികൾ— ദൂഷിതങ്ങൾ=ദുഷിക്കപ്പെട്ടവ— ദുഷിക്ക=കലുഷങ്ങളാക്കിച്ചെയ്ക— ഈക്ഷണങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ— അവതംസോൽപലതാഡനങ്ങൾ=അവതംസോൽപലങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള താഡനങ്ങൾ— അവതംസോൽപലങ്ങൾ=അവതംസങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഉൽപലങ്ങൾ— അവതംസങ്ങൾ=കർണ്ണാഭരണങ്ങൾ— ഉൽപലങ്ങൾ=ചെങ്ങഴിനീർപ്പൂക്കൾ— താഡനങ്ങൾ=അടികൾ— സ്മരിക്ക=ചിന്തിക്ക—

൯ — ഹൃദയേ വസസീതി മൽപ്രിയം യദവോചസ്തദവൈമി കൈതവം । ഉപചാരപദം ന ചേദിദം ത്വമനംഗഃ കഥമക്ഷതാ രതിഃ ॥

അന്വയം — ഹൃദയേ (അ-ന-സ-ഏ) വസസി (ലട്ട്-പ-മ-ഏ) ഇതി (അ) മൽപ്രിയം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) യൽ (യദ്-ന-ദ്വി-ഏ) അവോചഃ (ലുങ്-പ-മ-ഏ) തൽ (തദ്-ന-ദ്വി-ഏ) കൈതവം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അവൈമി (ലട്ട്-പ-ഉ-ഏ) ഇദം (ഇദം-ന-പ്ര-ഏ) ഉപചാരപദം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ന ചേൽ (അ) ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) അനംഗഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) രതിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അക്ഷതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കഥം (അ)—

അന്വയാർത്ഥം — എന്റെ ഹൃദയത്തിങ്കൽ നീ വസിക്കുന്നു എന്നിപ്രകാരം മൽപ്രിയമായിരിക്കുന്ന യാതൊന്നിനെ അങ്ങുന്ന് പറഞ്ഞുവോ അതിനെ ഞാൻ കൈതവമെന്ന് അറിയുന്നു. ഇത ഉപചാരപദമല്ല എങ്കിൽ അങ്ങുന്ന് അനംഗനായിട്ടും രതി അക്ഷതയായിട്ടും എങ്ങിനെ ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ — ഹൃദയം=മനസ്സ്— വസിക്ക=ഇരിക്ക— മൽപ്രി

യം=ഇതി. മൽപ്രിയം—പ്രിയം=പ്രീതികരം—വചിക്ക=പറക—കൈതവം=അസത്യം. ഉപചാരപദം=ഉപചാരസ്ഥാനം അനംഗൻ=അംഗത്തോടു കൂടാത്തവൻ— അംഗം=ശരീരം— അക്ഷതാ=ക്ഷതപ്പെടാത്തവൾ— ക്ഷതം=നാശം—

൧൦ പരലോകനവപ്രവാസിനഃ പ്രതിപത്സ്യേ പദവീമഹം തവ । വിധിനാ ജന ഏഷ വഞ്ചിതസ്ത്വദധീനം ഖലു ദേഹിനാം സുഖം ॥

അന്വയം— അഹം (അസ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) പരലോകനവപ്രവാസിനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) തവ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ഏ) പദവീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രതിപത്സ്യേ (പദ്-ആ-ഭ-ഉ-പു-ഏ) വിധിനാ (ഇ-പു-തൃ-ഏ) ഏഷഃ (ഏതച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) ജനഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) വഞ്ചിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ദേഹിനാം (ന-പു-ഷ-ബ) സുഖം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ത്വദധീനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഖലു (അ).

അന്വയാർത്ഥം— ഞാൻ പരലോകനവപ്രവാസിയായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ പദവിയെ പ്രാപിക്കും. വിധിയാൽ ഈ ജനം വഞ്ചിതയായി ദേഹികളുടെ സുഖം അങ്ങേക്കധീനമായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ— പരലോകനവപ്രവാസി=പരലോകത്തെക്കുറിച്ചു നവപ്രവാസി— പരലോകം=അന്യലോകം— നവപ്രവാസി=നവമാകുംവണ്ണം പ്രവസിച്ചവൻ— നവം=നൂതനം— പ്രവസിക്ക=പോക. പദവി=വഴി— പ്രതിപദിക്ക=പ്രാപിക്ക— വിധി=ദൈവം— വഞ്ചിതം=വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടതു— വഞ്ചിക്ക=ചതിക്ക— ദേഹികൾ=ശരീരികൾ— ത്വദധീനം=അങ്ങേക്കധീനം—

൧൧— രജനീതിമിരാവഗുണ്ഠിതേ പുരമാർഗ്ഗേ ഘനശബ്ദവിക്ലവാഃ! വസതിം പ്രിയ കാമിനാം പ്രിയാസ്ത്വദൃതേ പ്രാപയിതും ക ഈശ്വരഃ!!

അന്വയം— ഹേ പ്രിയ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) രജനീതിമിരാവഗുണ്ഠിതേ-പുരമാർഗ്ഗേ (അ-പു-സ-ഏ) ഘനശബ്ദവിക്ലവാഃ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ബ) കാമിനാം (ന-പു-ഷ-ബ) വസതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രാപയിതും (തും-അ) ത്വൽ (യുഷ്മച്ഛ-പ-ഏ) ഋതേ (അ) കഃ (കിംശ-പു-പ്ര-ഏ) ഈശ്വരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയോ പ്രിയനായുള്ളോവേ രജനീതിമിരാവഗുണ്ഠിതമായിരിക്കുന്ന പുരമാർഗ്ഗത്തിങ്കൽ ഘനശബ്ദവിക്ലവകളായിരിക്കുന്ന പ്രിയമാരെ കാമികളുടെ വസതിയെ പ്രാപിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു അങ്ങയെ ഒഴിച്ചു ഈശ്വരനായിട്ടു ആരുള്ളൂ

യി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— പ്രിയൻ=ഭർത്താവു— രജനീതിമിരാവകുണ്ഠിതം= രജനീതിമിരത്താൽ അവകുണ്ഠിതം— രജനീതിമിരം=രജനിയിങ്കലെ തിമിരം— രജനീ=രാത്രി— തിമിരം=ഇരുട്ടു— പുരമാർഗ്ഗം=നഗരമാർഗ്ഗം— ഘനശബ്ദവിക്ലബകൾ=ഘനശബ്ദംഹേതുവായിട്ടു വിക്ലബകൾ— ഘനശബ്ദം=ഘനങ്ങളുടെ ശബ്ദം— ഘനങ്ങൾ=മേഘങ്ങൾ— വിഹ്വലകൾ=സഭയകൾ— (ഭയത്തോടു കൂടിയവർ) പ്രിയമാർ= വല്ലഭമാർ— കാമികൾ=കാമമുള്ളവർ— വസതി=ഗൃഹം— രമണൻ=കാന്തൻ—

൧൨— നയനാന്യരുണാനി ഘൂർണ്ണയൻവചനാനി സ്ഖലയൻ പദേപദേ । അസതിത്വയിവാരുണീമദഃപ്രമദാനാമധുനാവിഡംബനാ ॥

അന്വയം— അരുണാനി-നയനാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ഘൂർണ്ണയൻ (തി-പു-പ്ര-ഏ) പദേ-പദേ (അ-ന-സ-ഏ) വചനാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) സ്ഖലയൻ (തി-പു-പ്ര-ഏ) പ്രമദാനാം (ആ-സ്ത്രീ-ഷ-ബ) വാരുണീമദഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അധുനാ (അ) ത്വയി (യുഷ്മച്ഛ-സ-ഏ) അസതി (തി-പു-സ-ഏ) വിഡംബനം (അ-ന-പ്ര-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അരുണങ്ങളായിരിക്കുന്ന നയനങ്ങളെ ഘൂർണ്ണയത്തായി പദത്തിങ്കൽ പദത്തിങ്കൽ വചനങ്ങളെ സ്ഖലയത്തായിരിക്കുന്ന പ്രമദമാരുടെ വാരുണീമദം ഇപ്പോൾ അങ്ങുന്ന് അസന്നായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ വിഡംബനമായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— അരുണങ്ങൾ=ചുവന്നവ— നയനങ്ങൾ=കണ്ണുകൾ— ഘൂർണ്ണയത്ത്=ഘൂർണ്ണിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്— ഘൂർണ്ണിപ്പിക്ക=ഇളക്കുക- വചനങ്ങൾ=വാക്കുകൾ—സ്ഖലയത്ത്=സ്ഖലിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്—സ്ഖലിപ്പിക്ക=തെററിക്ക- പ്രമദമാർ=സ്ത്രീകൾ— വാരുണീമദം=വാരുണിയുടെ മദം— വാരുണീ=വാരുണീമദ്യം— അസൻ=സന്നല്ലാത്തവൻ— സൻ=ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവൻ— വിഡംബനം= അനുകരണം—

൧൩— അവഗമ്യ കഥീകൃതം വപുഃ പ്രിയബന്ധോസ്തവ നിഷ്ഫലോദയഃ । ബഹുലേപി ഗതേ നിശാകരസ്തനുതാം ദുഃഖമനംഗ മോക്ഷ്യതി ।

അന്വയം— അനംഗ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) പ്രിയബന്ധോഃ (ഉ-പു-ഷ-ഏ) തവ (യുഷ്മച്ഛ-ഷ-ഏ) വപുഃ (സ-ന-ദ്വി-

ഷ്ട) കഠീകൃതം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) അവഗമ്യ (ല്യ-അ) നിർഗ്ഗളോദയഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) നിശാകരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ബഹുലേ ഗതേ (അ-ന-സ-ഏ) അപി (അ) തനുതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ദുഃഖം (ക്രി-വി) മോക്ഷ്യതി (ലൃട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ അനംഗനായുള്ളവനേ പ്രിയബന്ധുവായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ വപുസ്സിനെ കഠീകൃതമായി അവഗമിച്ചിട്ട് നിർഗ്ഗളോദയനായിരിക്കുന്ന നിശാകരൻ ബഹുലം ഗതമായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കലും തനുതയെ ദുഃഖമാകുംവണ്ണം മോചിക്കും.

പരിഭാഷ — അനംഗൻ=അംഗത്തോടു കൂടാത്തവൻ — അംഗം=ശരീരം — പ്രിയബന്ധു=പ്രിയനായിരിക്കുന്ന ബന്ധു — പ്രിയൻ=ഇഷ്ടൻ — ബന്ധു=സഖി — വപുസ്സ്=ശരീരം — കഠീകൃതം=കഥയാക്കപ്പെട്ടത് — (ശബ്ദമാത്രാവശിഷ്ടമെന്ന സാരം) അവഗമിക്ക=അറിക — നിർഗ്ഗളോദയൻ=നിർഗ്ഗളമായിരിക്കുന്ന ഉദയത്തോടുകൂടിയവൻ — നിർഗ്ഗളം=ഗളത്തോടു കൂടാത്തത് — ഉദയം=ആവിർഭാവം — നിശാകരൻ=ചന്ദ്രൻ — ബഹുലം=കൃഷ്ണപക്ഷം — ഗതം=ഗമിച്ചത് — ഗമിക്ക=അവസാനിക്ക — തനുത്വം=കാർശ്യം — മോചിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക —

൧൪ — ഹരിതാരുണചാരുബന്ധനഃ കളപുംസ്കോകിലശബ്ദസൂചിതഃ । വദ സമ്പ്രതി കസ്യ ബാണതാം നവചൂതപ്രസവോ ഗമിഷ്യതി ॥

അന്വയം — ഹരിതാരുണചാരുബന്ധനഃ-കളപുംസ്കോകിലശബ്ദസൂചിതഃ-നവചൂതപ്രസവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സമ്പ്രതി (അ) കസ്യ (കിം-ശ-പു-ഷ-ഏ) ബാണതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗമിഷ്യതി (ലൃട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) വദ (ലോട്-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — ഹരിതാരുണ ചാരുബന്ധനമായി കളപുംസ്കോകിലശബ്ദസൂചിതമായിരിക്കുന്ന നവചൂതപ്രസവം ഇപ്പോൾ ആരുടെ ബാണതയെ ഗമിക്കും പറഞ്ഞാലും.

പരിഭാഷ — ഹരിതാരുണചാരുബന്ധനം=ഹരിതാരുണമായി ചാരുവായിരിക്കുന്ന ബന്ധനത്തോടുകൂടിയത് — ഹരിതാരുണം=ഹരിതമായിട്ടും അരുണമായിട്ടും ഇരിക്കുന്നത് — ഹരിതം=പച്ചനിറം — അരുണം=ചുവന്നത് — ചാരു=മനോഹരം — ബന്ധനം=വൃന്തം (ഞെട്ടി) കളപുംസ്കോകിലശബ്ദസൂചിതഃ=കളപുംസ്കോകിലശബ്ദത്താൽ സൂചിതം — കളപുംസ്കോകിലശബ്ദം=കളമായ

ഘിരിക്കുന്ന പുംസ്കോകിലശബ്ദം— കളം=മധുരം— പുംസ്കോകിലശബ്ദം=പുംസ്കോകിലത്തിന്റെ ശബ്ദം— പുംസ്കോകിലം=ആൺകുയിൽ— സൂചിതം=സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— സൂചിപ്പിക്ക=അറിയിപ്പിക്ക— നവചൂതപ്രസവം=നവമായിരിക്കുന്ന ചൂതപ്രസവം— നവം=നൂതനം— (പുതിയത്) ചൂതപ്രസവം=ചൂതത്തിന്റെ പ്രസവം— ചൂതം=തേന്മാവ— പ്രസവം=പുഷ്പം. ബാണതാ=ബാണമായിട്ടുള്ളത— ബാണം=ശരം— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക— വദിക്ക=പറക—

൧൫— അളിപങ്‌ക്തിരനേകശസ്ത്വയാ ഗുണകൃത്യേ ധനുഷോ നിയോജിതാ । വിരുതൈഃ കരുണസ്വനൈരിയം ഗുരുശോകാമനുരോദിതീവ മാം ॥

അന്വയം— ത്വയാ (യുഷ്മച്ഛ-തൃ-ഏ) അനേകശഃ (അ) ധനുഷഃ (സ-ന-ഷ-ഏ) ഗുണകൃത്യേ (അ-ന-സ-ഏ) നിയോജിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇയം (ഇദംശ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) അളിപങ്‌ക്തിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കരുണസ്വനൈഃ— വിരുതൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) ഗുരുശോകാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മാം (അസ്മച്ഛ-ദ്വി-ഏ) അനുരോദിതി (രുദ-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇവ (അ)

അന്വയാർത്ഥം— അങ്ങയാൽ പലപ്രാവശ്യം ധനുസ്സിന്റെ ഗുണകൃത്യത്തിങ്കൽ നിയോജിതയായിരിക്കുന്നതായ അളിപങ്‌ക്തി കരുണസ്വനങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിരുതങ്ങളെക്കൊണ്ട ഗുരുശോകയായിരിക്കുന്ന എന്നെ അനുരോദിക്കുന്നുവൊ എന്നതോന്നും.

പദാർത്ഥം— ധനുസ്സ=വില്ല— ഗുണകൃത്യം=ഗുണകാര്യം— (ഞാണാകുന്നുള്ള കാര്യമെന്നു സാരം) നിയോജിതാ=നിയോജിപ്പിക്കപ്പെട്ടത— നിയോജിപ്പിക്ക=ചേൎക്കുക— അളിപങ്‌ക്തി=അളികളുടെ പങ്‌ക്തി— അളികൾ=വണ്ടുകൾ— പങ്‌ക്തി=സമൂഹം— കരുണസ്വനങ്ങൾ=കരുണമായിരിക്കുന്ന സ്വനത്തോടു കൂടിയവ— കരുണം=ദീനം— സ്വനം=ധ്വനി— വിരുതങ്ങൾ=കൂജിതങ്ങൾ— ഗുരുശോകാ=ഗുരുവായിരിക്കുന്ന ശോകത്തോടു കൂടിയവൾ— ഗുരു=മഹത്തു— ശോകം=ദുഃഖം— അനുരോദിക്ക=അനുസരിച്ചു കരയുക—

൧൬— പ്രതിപദ്യ മനോഹരം വപുഃ പുനരപ്യാദിശ താവദുത്ഥിതഃ । രതിദൂതിപദേഷു കോകിലാം മധുരാലാപനിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതാം ॥

അന്വയം— ത്വം (യുഷ്മച്ഛ-പ്ര-ഏ) താവൽ— പുനഃ— അപി (അ) മനോഹരം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) വപുഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) പ്രതിപദ്യ (ല്യ-അ) ഉത്ഥിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) രതിദൂതിപദേഷു

(അ-ന-സ-ബ) മധുരാലാപനിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതാം- കോകിലാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ആദിശ (ലോട്ട പ-പ-മ-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം- അങ്ങുന്നു ഇനിയും, മനോഹരമായിരിക്കുന്ന വപുസ്സിനെ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടു ഉത്ഥിതനായിട്ടു രതിദൂതിപദങ്ങളിൽ മധുരാലാപനിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതയായിരിക്കുന്ന കോകിലയെ ആദേശിച്ചാലും.

പരിഭാഷ- വപുസ്സ=ശരീരം- പ്രതിപദിക=പ്രാപിക്ക- ഉത്ഥിതൻ=ഉത്ഥാനം ചെയ്തവൻ- ഉത്ഥാനം=എഴുനീല്ക്ക- രതിദൂതിപദങ്ങൾ=രതിദൂതീസ്ഥാനങ്ങൾ- മധുരാലാപനിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതാ=മധുരാലാപത്തിങ്കൽ നിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതാ- മധുരാലാപം=മധുരമായിരിക്കുന്ന ആലാപം- മധുരം=മനോഹരം- ആലാപം=ഭാഷണം- നിസൎഗ്ഗപണ്ഡിതാ നിസൎഗ്ഗേണ പണ്ഡിതാ- നിസൎഗ്ഗം=സ്വഭാവം- പണ്ഡിതാ=സമൎത്ഥാ- കോകിലാ=പെൺകുയിൽ- ആദേശിക്ക നിയോഗിക്ക-

൭൭- ശിരസാ പ്രണിപത്യ യാചിതാന്യുപഗൂഢാനി സവേപഥൂനി ച। സുരതാനി ച താനി തേ രഹസ്സ്മര സംസ്മൃത്യ ന ശാന്തിരസ്തി മേ॥

അന്വയം- ഹേ സ്മര (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ശിരസാ (സ-ന-തൃ-ഏ) പ്രണിപത്യ (ല-അ) യാചിതാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) സവേപഥൂനി (ഉ-ന-ദ്വി-ബ) തേ (യുഷ്മ-ഷ-ഏ) ഉപഗൂഢാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ച (അ) രഹഃ (അ) താനി (ത്ത-ന-ദ്വി-ബ) സുരതാനി (അ-ന-ദ്വി-ബ) ച- (അ) സംസ്മൃത്യ (ല്യ-അ) മേ (അസ്മ-ഷ-ഏ) ശാന്തിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ന (അ) അസ്തി (ലട്ട-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)-

അന്വയാൎത്ഥം- അല്ലയോ സ്മരനായുള്ളോവേ ശിരസ്സുകൊണ്ടു പ്രണിപതിച്ചിട്ടു യാചിതങ്ങളായി സവേപഥുക്കളായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ ഉപഗൂഹനങ്ങളെയും രഹസ്സിങ്കലെ ആ സുരതങ്ങളെയും സംസ്മരിച്ചിട്ടു എനിക്ക ശാന്തി ഭവിക്കുന്നില്ല.

പരിഭാഷ— സ്മരൻ=കാമദേവൻ- പ്രണിപതിക്ക=നമസ്കരിക്ക- യാചിതങ്ങൾ=യാചിക്കപ്പെട്ടവ- യാചിക്ക=പ്രാൎത്ഥിക്ക- സവേപഥുക്കൾ=വേപഥുവിനോടു കൂടിയവ- വേപഥു=വിറയൽ- ഉപഗൂഹനങ്ങൾ=ആലിംഗനങ്ങൾ- രഹസ്സ=വിജനപ്രദേശം- സുരതങ്ങൾ=സംഭോഗങ്ങൾ- സംസ്മരിക്ക=നല്ലവണ്ണം സ്മരിക്ക- ശാന്തി=സുഖം-

൭൮- രചിതം രതിപണ്ഡിത ത്വയാ സ്വയമംഗേഷു മമേദമാൎത്തവം

ത്വയം । ധ്രിയതെകുസുമപ്രസാധനംതവതച്ചാരുവപുൎന്നദൃശ്യതെ ।

അന്വയം— ഹെരതിപണ്ഡിത (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ത്വയാ (യുഷ്മച്ശ-തൃ-ഏ) മമ (അസ്മച്ശ-ഷ-ഏ) അംഗെഷു (അ-ന-സ-ബ) സ്വയം (അ) രചിതം-ആൎത്തവം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ഇദം (ഇദംശ-ന-പ്ര-ഏ) കുസുമപ്രസാധനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ധ്രിയതെ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) തവ (യുഷ്മച്ശ-ഷ-ഏ) ചാരു (ഉ-ന-പ്ര-ഏ) തൽ (തച്ശ-ന-പ്ര-ഏ) വപുഃ (സ-ന-പ്ര-ഏ) ന (അ) ദൃശ്യതെ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയൊ രതിപണ്ഡിതനായുള്ളൊവെ അങ്ങയാൽ എന്റെഅംഗങ്ങളിൽ താനെതന്നെ രചിതമായി ആൎത്തവമായിരിക്കുന്ന ഒരു കുസുമപ്രസാധനം ധരിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ ചാരുവായിരിക്കുന്ന ആ വപുസ്സ ദൎശിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

പരിഭാഷാ— രതിപണ്ഡിതൻ=രതികുശലൻ— അംഗങ്ങൾ= അവയവങ്ങൾ— രചിതം=രചിക്കപ്പെട്ടതു—രചിക്ക=യോജിപ്പിക്ക— ആൎത്തവം=ഋതുവിങ്കൽ ഉണ്ടായതു— ഋതു=വസന്തകാലം— കുസുമപ്രസാധനം കുസുമമാകുന്ന പ്രസാധനം— കുസുമം=പുഷ്പം— പ്രസാധനം=ആഭരണം— ധരിക്ക=സ്ഥിതിചെയ്ക— ചാരു=മനോഹരം— വപുസ്സ=ശരീരം— ദൎശിക്ക=കാണ്ക—

ശ്ലൊ— വിബുധൈരസിയസ്യദാരുണൈരസമാപ്തെപരികൎമ്മണിസ്മൃതഃ । തമിമംകുരുദക്ഷിണെതരംചരണംനിൎമ്മിതരാഗമെഹിമെ ॥

അന്വയം— ദാരുണൈഃ— വിബുധൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) അപി (അ) യസ്യ (യച്ശ-പു-ഷ-ഏ) പരികൎമ്മണി (ന-ന-സ-ഏ) അസമാപ്തെ (അ-ന-സ-ഏ) സ്മൃതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അസി (ലട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) തം (തച്ശ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇമം (ഇദംശ-പു-ദ്വി-ഏ) മെ (അസ്മച്ശ-ഷ-ഏ) ദക്ഷിണെതരം- ചരണം— നിൎമ്മിതരാഗം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) കുരു— ഏഹി (ലൊട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— ദാരുണന്മാരായിരിക്കുന്ന വിബുധന്മാരാലും അങ്ങുന്ന യാതൊന്നിന്റെ പരികൎമ്മം അസമാപ്തമായിരിക്കും വിഷയത്തിങ്കൽ സ്മൃതനായി ഭവിക്കുന്നുവൊ ആ ഒരു എന്റെ ദക്ഷിണെതരമായിരിക്കുന്ന ചരണത്തെ നിൎമ്മിതരാഗമാക്കിച്ചെയ്താലും വന്നാലും.

പരിഭാഷാ— ദാരുണന്മാർ=ക്രൂരന്മാർ— പരികൎമ്മം=പ്രസാധനം—(അലംകാരം.) അസമാപ്തം=സമാപ്തമല്ലാത്തതു— സമാപ്തം=

സമാപിച്ചത- സമാപിക്ക=കഴിക- സ്മൃതൻ=സ്മരിക്കപ്പെട്ടവൻ- സ്മരിക്ക=ധ്യാനിക്ക-ദക്ഷിണാനിലം=ചാമരം-(മുക്കെത്തത). ചരണം=കാല-നിർമ്മിതരാഗം=നിർമ്മിതമായിരിക്കുന്ന രാഗത്തോടുകൂടിയത- നിർമ്മിതം=ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടത- രാഗം=ചുവപ്പ-

൨൦- അഹമേത്യ പതംഗവർത്മനാ പുനരങ്കാശ്രയിണീ ഭവാമി തേ । ചതുരൈസ്സുരകാമിനീജനൈഃ പ്രിയ യാവന്ന വിലോക്യസേ ദിവി ॥

അന്വയം— അഹം (അസ്മ-പ്ര-ഏ) പതംഗവർത്മനാ (ന-തൃ-ഏ) ഏത്യ (ല്യ-അ) പുനഃ (അ) തേ (യുഷ്മ-ഷ-ഏ) അങ്കാശ്രയിണീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഭവാമി (ലട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ) ഹേ പ്രിയ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) ദിവി (ഇ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) ചതുരൈഃ- സുരകാമിനീജനൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) ത്വം (യുഷ്മ-പ്ര-ഏ) യാവൽ-ന (അ) വിലോക്യസേ (ലട്-ആ-പ-മ-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— ഞാൻ പതംഗവർത്മാവുകൊണ്ട പ്രാപിച്ചിട്ട ഇനിയും അങ്ങയുടെ അങ്കാശ്രയിണിയായി ഇപ്പോൾതന്നെ ഭവിക്കാം. അല്ലയോ പ്രിയനായുള്ളോവെ ദിവിയിൽ ചതുരങ്ങളായിരിക്കുന്ന സുരകാമിനീജനങ്ങളാൽ അങ്ങുന്ന വിലോകനം ചെയ്യപ്പെട്ടില്ല.

പരിഭാഷ— പതംഗവർത്മാവ=ശലഭമാർഗ്ഗം- (അഗ്നിപ്രവേശമെന്ന സാരം) അങ്കാശ്രയിണീ=അങ്കാശ്രയമുള്ളവൾ- അങ്കാശ്രയം=അങ്കസ്ഥിതി- (മടിയിലിരിപ്പ) പ്രിയൻ=ഭർത്താവ- ദിവ=സ്വർഗ്ഗം- ചതുരങ്ങൾ=സമർത്ഥങ്ങൾ- സുരകാമിനീജനങ്ങൾ=ദേവസ്ത്രീജനങ്ങൾ- വിലോകനംചെയ്ക=ദർശിക്ക-

൨൧- മദനേന വിനാകൃതാ രതിഃ ക്ഷണമാത്രം കില ജീവിതേതി മേ । വചനീയമിദം വ്യവസ്ഥിതം രമണ ത്വാമനുയാമി യദ്യപി ॥

അന്വയം— രമണ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) അഹം (അസ്മ-പ്ര-ഏ) ത്വാം (യുഷ്മ-ദ്വി-ഏ) അനുയാമി (ലട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ) യദ്യപി (അ) രതിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) മദനേന (അ-പു-തൃ-ഏ) വിനാകൃതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ക്ഷണമാത്രം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ജീവിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) കില (അ) ഇതി (അ) ഇദം (ഇദംശ-ന-പ്ര-ഏ) വചനീയം (അ-ന-പ്ര-ഏ) മേ (അസ്മ-ഷ-ഏ) വ്യവസ്ഥിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) അഭൂൽ (ലുങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— അല്ലയോ രമണനായുള്ളോവെ ഞാൻ അങ്ങയെ അനുയാനം ചെയ്യുന്നു തന്നെ എന്നാലും രതിമദനനാ

ൽ *

ട വിനാകൃതയായിട്ടു ക്ഷണമാത്രം ജീവിതയായിരിപ്പോൾ എന്നുള്ള തൊ വചനീയം ഇനിക്കു വ്യവസ്ഥിതമായി ഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ—— മദനൻ=മദനാ— അനയോചനാചെയ്യുന്നതിനാൽ— രതിഃ=കാമഭാര്യ— മദനൻ=കാമദേവൻ— വിനാകൃതാ=വേർപെടുത്തപ്പെട്ടവൾ - ജീവിതാ=ജീവിച്ചവൾ— വചനീയം=നിന്ദ— വ്യവസ്ഥിതം=സ്ഥിരം—

൪൫— ക്രിയതാം കഥമന്ത്യമണ്ഡനം പരലോകാന്തരിതസ്യ തേ മയാ । സമമേവ ഗതോസ്യതർക്കിതാം ഗതിമംഗേന ച ജീവിതേന ച ॥

അന്വയം— പരലോകാന്തരിതസ്യ (ന-പു-ഷ-ഏ) തേ (യു-പു-ഷ-ഏ) അന്ത്യമണ്ഡനം (ന-ന-പ്ര-ഏ) മയാ (അ-പു-തൃ-ഏ) കഥം (അ) ക്രിയതാം (ലട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ത്വം (യു-പു-പ്ര-ഏ) അംഗേന (ന-ന-തൃ-ഏ) ച (അ) ജീവിതേന (ന-ന-തൃ-ഏ) ച (അ) സമം (അ) ഏവ (അ) അതർക്കിതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അസി (ലട്-പ-പ-മ-പു-ഏ).

അന്വയാർത്ഥം— പരലോകാന്തരിതനായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ അന്ത്യമണ്ഡനം എന്നാൽ എങ്ങിനെ ചെയ്യപ്പെടും അങ്ങുന്ന് അംഗത്തോടും ജീവിതത്തോടും കൂടത്തന്നെ അതർക്കിതയായിരിക്കുന്ന ഗതിയെ ഗതനായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— പരലോകാന്തരിതൻ=പരലോകംകൊണ്ടു അന്തരിതൻ— പരലോകം=പരമായിരിക്കുന്ന ലോകം— അന്തരിതൻ=വ്യവഹിതൻ— (മറയ്ക്കപ്പെട്ടവൻ) അന്ത്യമണ്ഡനം=അന്ത്യമായിരിക്കുന്ന മണ്ഡനം— അന്ത്യം=ഒടുക്കത്തെത്— മണ്ഡനം=അലങ്കാരം— അംഗം=ശരീരം— ജീവിതം=ജീവനം— അതർക്കിതാ=തർക്കിതയല്ലാത്തത്— തർക്കിതാ=തർക്കിക്കപ്പെട്ടത്— തർക്കിക്ക=വിചാരിക്ക— ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക—

൪൬— ഋജുതാം നയതഃ സ്മരാമി തേ ശരമുത്സംഗനിഷണ്ണധന്വനഃ । മധുനാ സഹ സസ്മിതാം കഥാം നയനോപാന്തവിലോകിതം ച തത് ॥

അന്വയം— ശരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഋജുതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) നയതഃ (ത-പു-ഷ-ഏ) ഉത്സംഗനിഷണ്ണധന്വനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) തേ (യു-പു-ഷ-ഏ) മധുനാ (ഉ-പു-തൃ-ഏ) സഹ (അ) സസ്മിതാം കഥാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) നയനോപാന്തവിലോകിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തത് (ത്യ-ന-ദ്വി-ഏ) ച

(അ) സ്മരാമി (ലട്ട്-പ-പ-ഉ-പു-ഏ)-

അന്വയാർത്ഥം——ശരത്തെ ഋജുതയെ നയനായി ഉത്സംഗനിഷണ്ണധന്വാവായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ മധുവോടു കൂടെയുള്ള സസ്മിതയായിരിക്കുന്ന കഥയെയും നയനോപാന്തവിലോകിതം യാതൊന്നോ അതിനെയും ഞാൻ സ്മരിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ——ശരം=അസ്ത്രം- ഋജുതാ=ഋജുവായുള്ളതിന്റെ ഭാവം. ഋജു=വളവൊട്ടുകൂടാത്തത- നയൻ=നയിച്ചിരിക്കുന്നവൻ- നയിക്ക=പ്രാപിക്ക- ഉത്സംഗനിഷണ്ണധന്വാവ=ഉത്സംഗനിഷണ്ണമായിരിക്കുന്ന ധന്വാവോടു കൂടിയവൻ- ഉത്സംഗനിഷണ്ണം=ഉത്സംഗത്തിങ്കൽ നിഷണ്ണം- ഉത്സംഗം=മടി- നിഷണ്ണം=നിഷദിച്ചത- നിഷദിക്ക=ഇരിക്ക- ധന്വാവ=വില്ലു- മധു=വസന്തം— സസ്മിതാ=സ്മിതത്തോടുകൂടിയത- സ്മിതം=മന്ദഹാസം- കഥാ=വാക്ക- നയനോപാന്തവിലോകിതം=നയനോപാന്തം കൊണ്ടുള്ള വിലോകിതം- നയനോപാന്തം=നയനത്തിന്റെ ഉപാന്തം- നയനം=കണ്ണ- ഉപാന്തം=അവസാനപ്രദേശം- (വാൽകണ്ണ എന്നത്രെ) വിലോകിതം=ദർശനം- സ്മരിക്ക=ഓർക്കുക-

൨൪— ക്വനുതേ ഹൃദയംഗമസ്സഖാ കസുമായോജിതകാർമ്മുകോ മധുഃ। ന ഖലൂഗ്രരുഷാ പിനാകിനാ ഗമിതസ്സോപി സുഹൃൽഗതാം ഗതിം॥

അന്വയം—— ഹൃദയംഗമഃ കസുമായോജിതകാർമ്മുകഃ (ആ-പു-പ്ര-ഏ) തേ (യുഷ്മദ്-ഷ-ഏ) സഖാ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) മധുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ക്വനു (അ) സഃ (തദ്-പു-പ്ര-ഏ) അപി (അ) ഉഗ്രരുഷാ (ഷ-പു-തൃ-ഏ) പിനാകിനാ (ന-പു-തൃ-ഏ) സുഹൃൽഗതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ഗമിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ന-ഖലു (അ)-

അന്വയാർത്ഥം——ഹൃദയംഗമനായി കസുമായോജിതകാർമ്മുകനായി അങ്ങയുടെ സഖാവായിരിക്കുന്ന മധു എവിടെ. അവനും ഉഗ്രരുഷ്ടായിരിക്കുന്ന പിനാകിയാൽ സുഹൃൽഗതയായിരിക്കുന്ന ഗതിയെ ഗമിതനായില്ലയെല്ലോ.

പരിഭാഷാ——ഹൃദയംഗമൻ=ഹൃദയത്തെ ഗമിക്കുന്നവൻ- ഹൃദയം=മനസ്സ- ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക- കസുമായോജിതകാർമ്മുകൻ=കസുമായോജിതമായിരിക്കുന്ന കാർമ്മുകത്തോടു കൂടിയവൻ- കസുമായോജിതം=കസുമംകൊണ്ടു ആയോജിതം- കസുമം=പുഷ്പം- ആയോജിതം=ആയോജിക്കപ്പെട്ടത- ആയോജിക്ക=നിർമ്മിക്ക- കാർമ്മുകം=വില്ലു- സഖാവ=സഖി- മധു=വസന്തം- അവൻ=ക

ധ്യു - ഉഗ്രസഖം=ഉഗ്രനായിരിക്കുന്ന അവനോടു കൂടിയവൻ– ഉഗ്രാക്ഷിത്വാ_ങ്ങ=കോപം– പിനാകി=പരമേശ്വരൻ– സുഹൃദ്ഗതാ=സുഹൃത്തിനാൽ ഗതാ– സുഹൃത്ത=സഖി– ഗതാ=ഗമിക്കപ്പെട്ടവ– ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക– ഗമിതൻ=ഗമിപ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ– ഗമിപ്പിക്ക=പ്രാപിപ്പിക്ക–

ശ്ലോ– അഥതൈഃപരിദേവിതാക്ഷരൈർഹൃദയേദിഗ്ദ്ധഫലൈരിവാഹതഃ । രതിമഭ്യുപപത്തുമാതുരാംമധുരാത്മാനമദർശയൽപുരഃ ॥

അന്വയം——അഥ (അ) തൈഃ (തച്ഛ–ന–തൃ–ബ) പരിദേവിതാക്ഷരൈഃ (അ–ന–തൃ–ബ) ഹൃദയേ (അ–ന–സ–ഏ) ദിഗ്ദ്ധഫലൈഃ (അ–പു–തൃ–ബ) ഇവ (അ) ആഹതഃ (അ–പു–പ്ര–ഏ) മധുഃ (ഉ–പു–പ്ര–ഏ) ആതുരാം (ആ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) രതിം (ഇ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) അഭ്യുപപത്തും (തു–അ) ആത്മാനം (ന–പു–ദ്വി–ഏ) പുരഃ (അ) അദർശയൽ (ലങ്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ).

അന്വയാർത്ഥം– അനന്തരം ആ പരിദേവിതാക്ഷരങ്ങളാൽ ഹൃദയത്തിങ്കൽ ദിഗ്ദ്ധഫലങ്ങളാലെന്നപോലെ ആഹതനായിരിക്കുന്ന മധു ആതുരയായിരിക്കുന്ന രതിയെ അഭ്യുപപദിപ്പാനായിക്കൊണ്ട ആത്മാവിനെ പുരോഭാഗത്തിങ്കൽ ദർശിപ്പിച്ചു.

പരിഭാഷാ– പരിദേവിതാക്ഷരങ്ങൾ=വിലാപവചനങ്ങൾ– ദിഗ്ദ്ധഫലങ്ങൾ=ദിഗ്ദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഫലങ്ങളോടുകൂടിയവ–ദിഗ്ദ്ധങ്ങൾ=ലേപിക്കപ്പെട്ടവ– ലേപിക്ക=ലേപനംചെയ്ക–ഫലങ്ങൾ=അഗ്രങ്ങൾ– (ദിഗ്ദ്ധഫലങ്ങൾ എന്നതിന്ന അഗ്രങ്ങളിൽ വിഷം പുരട്ടിയ ശരങ്ങൾ എന്ന സാരം) ആഹതൻ=ആഹനിക്കപ്പെട്ടവൻ– ആഹനിക്ക=താഡിക്ക– മധു=വസന്തം– ആതുരാ=ദുഃഖാർത്താ– രതി=രതീദേവി– അഭ്യുപപദിക്ക=അനുഗ്രഹിക്ക– ആത്മാവ=താൻ– പുരോഭാഗം=അഗ്രഭാഗം– ദർശിപ്പിക്ക=കാണിക്ക–

ശ്ലോ– താമവേക്ഷ്യരുരോദസാഭൃശംസ്തനസംബാധമുരോജഘാനച । സ്വജനസ്യഹിദുഃഖമഗ്രതോവിവൃതദ്വാരമിവോപജായതേ ॥

അന്വയം— സാ (തച്ഛ–സ്ത്രീ–പ്ര–ഏ) തം (തച്ഛ–പു–ദ്വി–ഏ) അവേക്ഷ്യ (ല്യ–അ) ഭൃശം (അ) രുരോദ (ലിട് പ–പ–പ്ര–പു–ഏ) സ്തനസംബാധം (അ) ഉരഃ (സ–ന–ദ്വി–ഏ) ജഘാന (ലിട്–പ–പ–പ്ര–പു–ഏ) ച (അ) സ്വജനസ്യ (അ–പു–ഷ–ഏ) അഗ്രതഃ (തസി–അ) ദുഃഖം–വിവൃതദ്വാരം (അ–ന–പ്ര–ഏ) ഇവ (അ) ഉപജായതേ (ലട്–ആ–പ–പ്ര–പു–ഏ) ഹി (അ).

അന്വയാർത്ഥം— അവൾ അവനെ അപേക്ഷിച്ചിട്ട ഏറ്റവും കരേറിച്ചു. സ്തനങ്ങളെ സംബോധിച്ചിട്ട ഉരസ്സിനെ താഡിക്കുകയും ചെയ്തു. സ്വജനത്തിന്റെ അഗ്രത്തിങ്കൽ ദുഃഖം വിവൃതദ്വാരമായിട്ടു ഏറ്റവും തൊന്നുമാറായി ഉപജനിക്കുന്നുവല്ലൊ.

പരിഭാഷാ— അവൾ=ഭൈമി— അവൻ=നളൻ— അപേക്ഷിക്ക=കാംക്ഷിക്ക— കരേറിക=കരയുക— സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ— (മുലകൾ) സംബോധിക്ക=പരിക്ലേശിപ്പിക്ക— ഉരസ്സ്=മാറിടം— താഡിക്ക=തല്ലുക— സ്വജനം=സ്വന്തമായിരിക്കുന്നജനം— സ്വ=തന്നെ സംബന്ധിച്ചത— അഗ്രം=മുൻപ— വിവൃതദ്വാരം=വിവൃതമായിരിക്കുന്ന ദ്വാരത്തോടുകൂടിയത— വിവൃതം=തുറക്കപ്പെട്ടത— ദ്വാരം=വാതിൽ— ഉപജനിക്ക=ഉളവാക—

൨൫— ഇതിദൈന്യമുപേത്യ ദുഃഖിതാ സ്വഹൃദാ ഭാഷ്യമുവാച നാകിനഃ സ്ഥിതം । തദിദം കഥമസ്മിന്വികീർയ്യതെ പവനൈസ്തൽ കപോതകർബ്ബുരം ॥

അന്വയം— ദുഃഖിതാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഏനാം (ഏതൽ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇതി (അ) ഉവാച (ലിട്ട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ച (അ) മഹാവസനാ (ആ-പു-സം-പ്ര-ഏ) പശ്യ (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) സ്വസാഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) കിം (കിംശ-ന-പ്ര-ഏ) സ്ഥിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) കപോതകർബ്ബുരം (അ-ന-പ്ര-ഏ) തൽ (തൽ-ന-പ്ര-ഏ) ഇദം (ഇദംശ-ന-പ്ര-ഏ) ഭസ്മ (ന-ന-പ്ര-ഏ) കഥം (അ) പവനൈഃ (അ-പു-തൃ-ബ) വികീർയ്യതെ (ലട്ട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം— ദുഃഖിതയായിട്ട ഇവളൊട ഇപ്രകാരം പറകയും ചെയ്തു. അല്ലയൊ മഹാത്മാവെ നീ ദർശിച്ചാലും സഖ്യായിന്ന ഏന്ത സ്ഥിതമായി. കപോതകർബ്ബുരമായിരിക്കുന്ന ആ ഈ ഭസ്മം കഥമായിട്ട പവനന്മാരാൽ വികിരണം ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

പരിഭാഷാ— ദുഃഖിതാ=സഞ്ജാതദുഃഖാ— (വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദുഃഖത്തോടുകൂടിയവൾ— ഏന്ന സമാസം) ഇവൾ=ശചി— പറക=പറയുക— ദർശിക്ക=കാണുക— സഖ്യാ=സഖി— സ്ഥിതം=ഉപസ്ഥിതം— (പ്രാപ്തമെന്നർത്ഥം) കപോതകർബ്ബുരം=കപോതമെന്നപോലെ കർബ്ബുരം— കപോതം=മാടപ്രാവ—കർബ്ബുരം=നാനാവർണ്ണം— കഥം=ഏങ്ങിനെ— പവനന്മാർ=വായുക്കൾ— വികിരണംചെയ്യുക=വികെഷപിക്ക— (ചിതറുക)—

൨൬— അയിസഖ്യ്പതിമന്ദിരാന്തരസ്ഥാപ്യത്വപദ്മനഖോന്മുഖാ

വഃ । ദയിതാസ്വനവസ്ഥിതംനൃണാംനഖലുപ്രേമചലംസുഹൃജ്ജനേ ॥

അന്വയം — അയി (അ) സ്മര (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) സംപ്രതി (അ) ദർശനം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ദേഹി (ലോട്ട്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ഏഷഃ (ഏതച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) മാധവഃ-പര്യുത്സുകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) നൃണാം (ഋ-പു-ഷ-ബ) ദയിതാസു (ആ-സ്ത്രീ-സ-ബ) പ്രേമ (ന-ന-പ്ര-ഏ) സുഹൃജ്ജനേ (അ-പു-സ-ഏ) പ്രേമ (അ-ന-പ്ര-ഏ) ചലം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ന- ഖലു (അ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ സ്മരനായുള്ളവനേ ഇപ്പോൾ ദർശനത്തെ ദാനംചെയ്താലും ഈ മാധവൻ പര്യുത്സുകനായി ഭവിക്കുന്നു. നൃക്കളുടെ ദയിതമാരിൽ ഉള്ള പ്രേമം അനവസ്ഥിതമായി ഭവിക്കുന്നു. സുഹൃജ്ജനത്തിങ്കലുള്ള പ്രേമം ചലമായി ഭവിക്കുന്നില്ല.

പരിഭാഷ — സ്മരൻ=കാമദേവൻ — ദർശനം=കാഴ്ച — ദാനം ചെയ്ക=കൊടുക്ക — മാധവൻ=വസന്തർത്തു — പര്യുത്സുകൻ=ദർശനതൽപരൻ — നൃക്കൾ=പുരുഷന്മാർ — ദയിതമാർ=ഭാര്യമാർ — പ്രേമം=സ്നേഹം — അനവസ്ഥിതം=അസ്ഥിരം — സുഹൃജ്ജനം=സുഹൃത്തായിരിക്കുന്ന ജനം — സുഹൃത്ത=സഖി — ചലം=ഇളകുന്നത —

ഛൻ — അമുനാനനുപാർശ്വവർത്തിനാജഗദാജ്ഞാംസസുരാസുരംതവ । ബിസതന്തുഗുണസ്യകാരിതന്ധനുഷഃപേശലപുഷ്പപത്രിണഃ ॥

അന്വയം — നനു (അ) പാർശ്വവർത്തിനാ (ന-പു-തൃ-ഏ) അമുനാ (അദശ-പു-തൃ-ഏ) സസുരാസുരം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ജഗൽ (ത-ന-പ്ര-ഏ) ബിസതന്തുഗുണസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) പേശലപുഷ്പപത്രിണഃ (ന-ന-ഷ-ഏ) തവ (യുഷ്മദ്-ഷ-ഏ) ധനുഷഃ (സ-ന-ഷ-ഏ) ആജ്ഞാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) കാരിതം (അ-ന-പ്ര-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ പ്രിയനായുള്ളവനേ പാർശ്വവർത്തിയായിരിക്കുന്ന ഇവനാൽ സസുരാസുരമായിരിക്കുന്ന ജഗത്ത ബിസതന്തുഗുണമായി പേശലപുഷ്പപത്രിയായിരിക്കുന്ന ഭവാനുടെ ധനുസ്സിന്റെ ആജ്ഞയെ കാരിതമായി.

പരിഭാഷ — പ്രിയൻ=ഭർത്താവ — പാർശ്വവർത്തി=പാർശ്വത്തിങ്കൽ വർത്തിക്കുന്നവൻ — പാർശ്വം=പാർശ്വഭാഗം — വർത്തിക്ക=സ്ഥിതിചെയ്ക — ഇവൻ=വസന്തർത്തു — സസുരാസുരം=സുരാസുരന്മാരോടുകൂടിയത — സുരാസുരന്മാർ=സുരന്മാരും അസുരന്മാരും — സുര

ന്മാർ=ദേവന്മാർ- അസുരന്മാർ=ദേവശത്രുക്കൾ- ഉദന്തം=ലോകം- ബിസതന്തുഗുണം=ബിസതന്തുപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗുണത്തോടുകൂടിയത- ബിസതന്തു=ബിസത്തിന്റെ തന്തു- ബിസം=താമരവളയം-തന്തു=നൂൽ-ഗുണം=ഞാണ- പേശലപുഷ്പപത്രി=പേശലപുഷ്പങ്ങളാകുന്ന പത്രികളോടുകൂടിയത- പേശലപുഷ്പങ്ങൾ=പേശലങ്ങളായിരിക്കുന്ന പുഷ്പങ്ങൾ- പേശലങ്ങൾ=മൃദുക്കൾ- പുഷ്പങ്ങൾ=പൂക്കൾ- പത്രികൾ=ശരങ്ങൾ- ധന്വ=വില്ലു- ആജ്ഞാ=കല്പനാ- കാരിതം=ചെയ്യിക്കപ്പെട്ടത-

൩൦- ഗതഏവനതേനിവൎത്തതേസസഖാദീപഇവാനിലാഹതഃ। അഹമസ്യദശേവപശ്യമാമവിഷഹ്യവ്യസനപ്രധൂമിതാം॥

അന്വയം— സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) തെ (യുഷ്മ-ഷ-ഏ) സഖാ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) അനിലാഹതഃ-ദീപഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) ഗതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഏവ-ന (അ) നിവൎത്തതേ (വൃതു-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) അഹം (അസ്മ-പ്ര-ഏ) അസ്യ (ഇദം-പു-ഷ-ഏ) ദശാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) അവിഷഹ്യവ്യസനപ്രധൂമിതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മാം (അസ്മ-ദ്വി-ഏ) പശ്യ (ദൃശ-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം ആ നിന്റെ സഖാവ അനിലാഹതമായിരിക്കുന്ന ദീപം എന്നപോലെ ഗതനായിട്ടുതന്നെ ഭവിക്കുന്നു നിവൎത്തിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഇവന്റെ ദശ എന്നപോലെ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അവിഷഹ്യവ്യസനപ്രധൂമിതയായിരിക്കുന്ന എന്നെ ദൎശിച്ചാലും.

പദാൎത്ഥം—സഖാവ=സഖി- അനിലാഹതം=അനിലനാൽ ആഹതം അനിലൻ=വായു- ആഹതം=അടിക്കപ്പെട്ടത- ആഹനിക്ക=അടിക്കുക- ദീപം=വിളക്ക- ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ-ഗമിക്ക=പോക- നിവൎത്തിക്ക=മടങ്ങിവരിക- ഇവൻ ദീപത്തെപോലെ ആചരിക്കുന്നവനായ നിന്റെ സഖി- ദശ=തിരി- അവിഷഹ്യവ്യസനപ്രധൂമിതാ=അവിഷഹ്യവ്യസനത്തെ ഹേതുവായിട്ടു പ്രധൂമിതാ- അവിഷഹ്യവ്യസനം=അവിഷഹ്യമായിരിക്കുന്ന വ്യസനം- അവിഷഹ്യം-വിഷഹ്യമല്ലാത്തത- വിഷഹ്യം=സഹിക്കപ്പെടുന്നത- പ്രധൂമിതാ=ഏറ്റവും ധൂമിതാ-ധൂമിതാ=സഞ്ജാതമായിരിക്കുന്ന ധൂമത്തോടുകൂടിയവൾ- സഞ്ജാതം=വഴിപോലെ ജനിച്ചത- ധൂമം=പുക- ദൎശിക്ക=കാണുക-

൩൧- വിധിനാകൃതമൎദ്ധവൈശസംനനുമാംകാമവധേവിമുഞ്ചതാ। അനപായിനിസംശ്രയദ്രുമേഗജഭഗ്നേപതനായവല്ലരീ॥

അന്വയം — നനു (അ) കാമവധെ (അ-പു-സ-ഏ) മാം (അസ്മദ്-ദ്വി-ഏ) വിമുഞ്ചതാ (ത-പു-തൃ-ഏ) വിധിനാ (ഇ-പു-തൃ-ഏ) അർദ്ധവൈശസം (അ-ന-പ്ര-ഏ) കൃതം (അ-ന-പ്ര-ഏ), അനപായിനി (ന-പു-സ-ഏ) സംശ്രയദ്രുമെ-ഗജഭഗ്നെ (അ-പു-സ-ഏ) വല്ലരീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പതനായ (അ-ന-ച-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ വസന്ത കാമവധത്തിങ്കൽ എന്നെ വിമുഞ്ചതായിരിക്കുന്ന വിധിയാൽ അർദ്ധവൈശസം കൃതമായി അനപായിയായിരിക്കുന്ന സംശ്രയദ്രുമം ഗജഭഗ്നമായിരിക്കുന്ന സമയത്തിങ്കൽ വല്ലരീപതനത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷ — കാമവധം=കാമന്റെ വധം — കാമൻ=കാമദേവൻ വധം=നിഗ്രഹം — വിമുഞ്ചതാ=വിമോചിപ്പിയ്ക്കുന്നത — വിമോചിക്ക=ഉപേക്ഷിക്ക — വിധി=ദൈവം — അർദ്ധവൈശസം=അർദ്ധവധം — കൃതം=ചെയ്യപ്പെട്ടത — അനപായി=അപായി അല്ലാത്തത — അപായി=അപായമുള്ളത — അപായം=വിരഹം — (വേർപാട —) സംശ്രയദ്രുമം=ആശ്രയവൃക്ഷം — ഗജഭഗ്നം=ഗജത്താൻ ഭഗ്നം — ഗജം=ആന — ഭഗ്നം=ഉടയ്ക്കപ്പെട്ടത — ഉടയ്ക്ക=നാശിപ്പിക്ക — വല്ലരീ=ലതാ — പതനം=വീഴ്ച

൩൨.— തദിദംക്രിയതാമനന്തരംഭവതാബന്ധുജനപ്രയോജനം ।
വിധുരാംജ്വലനാതിസർജ്ജനാന്നനുമാംപ്രാപയപത്യുരന്തികം ॥

അന്വയം — തത് (അ) അനന്തരം (ക്രി-വി) ഭവതാ (ത-പു-തൃ-ഏ) ഇദം (ഇദം ശ-ന-പ്ര-ഏ) ബന്ധുജനപ്രയോജനം (അ-ന-പ്ര-ഏ) ക്രിയതാം (ലോട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) നനു (അ) വിധുരാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മാം (അസ്മദ്-ദ്വി-ഏ) ജ്വലനാതിസർജ്ജനാൽ (അ-ന-പ-ഏ) പത്യുഃ (ഋ-പു-ഷ-ഏ) അന്തികം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) പ്രാപയ (ലോട്-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാർത്ഥം — അത കാരണമായിട്ടു ഇനി നിന്നാൽ ഒരു ബന്ധുജനപ്രയോജനം ചെയ്യപ്പെടേണമെ. അല്ലയോ വസന്ത വിധുരയായിരിക്കുന്ന എന്നെ ജ്വലനാതിസർജ്ജനം ഹേതുവായിട്ടു ഭർത്താവിന്റെ അന്തികത്തെ പ്രാപിപ്പിച്ചാലും.

പരിഭാഷ — ബന്ധുജനപ്രയോജനം=ബന്ധുകൃത്യം — വിധുരാ=വിധവ — ജ്വലനാതിസർജ്ജനം=അഗ്നിദാനം — അന്തികം=സമീപം —

൩൩.— ശശിനാസഹയാതികൗമുദീസഹമേഘേനതഡിൽപ്രലീയതേ । പ്രമദാഃപതിവർത്മഗാഇതിപ്രതിപന്നംഹിവിചേതനൈ

നൈരപി॥

അന്വയം—കൌമുദീ (പ്ര—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) ശശിനാ (ന—പു—തൃ—ഏ) സഹ (അ) യാതി (യാ—പ—പ—പ്ര—പു—ഏ) തഡിൽ (ത—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) മേഘേന (അ—പു—തൃ—ഏ) സഹ (അ) പ്രലീയതേ (ലീ—ആ—പ—പ്ര—പു—ഏ) പ്രമദാഃ പതിവർത്മഗാഃ (ആ—സ്ത്രീ—പ്ര—ബ) ഇതി (അ) വിചേതനൈഃ (അ—പു—തൃ—ബ) അപി (അ) പ്രതിപന്നം (അ—ന—പ്ര—ഏ) ഹി (അ)—

അന്വയാൎത്ഥം— കൌമുദീ ശശിയോടു കൂടെ യാനംചെയ്യുന്നു. തടിത്ത മേഘത്തോടുകൂടെ പ്രലയിക്കുന്നു. പ്രമദകൾ പതിവർത്മഗകളായി ഭവിക്കുന്നു എന്നുള്ള ഇതു വിചേതനന്മാരാലും പ്രതിപന്നമായി ഭവിക്കുന്നുവെല്ലൊ.

പരിഭാഷാ— കൌമുദീ നിലാവ— ശശീ=ചന്ദ്രൻ— യാനംചെയ്ക=പോക— തടിത്ത=മിന്നൽപിണര— പ്രലയിക്ക=നശിക്ക— പ്രമദകൾ=സ്ത്രീകൾ— പതിവർത്മഗകൾ=പതിവർത്മത്തെ ഗമിക്കുന്നവർ— പതിവർത്മം=പതിയുടെ വർത്മം. പതി ഭർത്താവ വർത്മം=മാൎഗ്ഗം ഗമിക്ക=അനുസരിക്ക— വിചേതനന്മാർ=ബൊധശൂന്യന്മാർ—പ്രതിപന്നം=പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടത— പ്രതിപാദിക്ക=അറിക—

൩൪— അമുനൈവ കഷായിതസ്തനീ സുഭഗേന പ്രിയഗാത്രഭസ്മനാ। നവപല്ലവസംസ്തരെ യഥാ രചയിഷ്യാമി തനും വിഭാവസൌ॥

അന്വയം— സുഭഗേന (അ—ന—തൃ—ഏ) അമുനാ (അദഃശ—ന—തൃ—ഏ) പ്രിയഗാത്രഭസ്മനാ (ന—ന—തൃ—ഏ) ഏവ (അ) കഷായിതസ്തനീ (ഈ—സ്ത്രീ—പ്ര—ഏ) അഹം (അസ്മ—പ്ര—ഏ) നവപല്ലവസംസ്തരെ (അ—പു—സ—ഏ) യഥാ (അ) വിഭാവസൌ (ഉ—പു—സ—ഏ) തനും (ഉ—സ്ത്രീ—ദ്വി—ഏ) രചയിഷ്യാമി (രച്—പ—പ—ഉ—പു—ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— സുഭഗമായിരിക്കുന്ന ഈ പ്രിയഗാത്രഭസ്മം കൊണ്ടുതന്നെ കഷായിതസ്തനിയായിട്ടു ഞാൻ നവപല്ലവസംസ്തരത്തിങ്കൽ എന്നപോലെ വിഭാവസുവിങ്കൽ തനുവിനെ രചിപ്പാൻ പോകുന്നു.

പരിഭാഷാ— സുഭഗം=മനോജ്ഞം— പ്രിയഗാത്രഭസ്മം=പ്രിയഗാത്രത്തിന്റെ ഭസ്മം— പ്രിയഗാത്രം=പ്രിയന്റെ ഗാത്രം— പ്രിയൻ=ഭൎത്താവ— ഗാത്രം=ശരീരം— കഷായിതസ്തനീ=കഷായിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്തനങ്ങളോടു കൂടിയവൾ— കഷായിതങ്ങൾ=രഞ്ജിതങ്ങൾ— സ്തനങ്ങൾ=കുചങ്ങൾ— നവപല്ലവസംസ്തരം=

നവമായിരിക്കുന്ന പല്ലവസംസ്തരം– നവം=പുതിയത– പല്ലവസംസ്തരം=തളിർകിടക്ക– വിഭാവസു=അഗ്നി– തനു=ശരീരം– രചിക്ക=നിർമ്മാണംചെയ്ക–

മൂലം– കുസുമാസ്ത്രസഹായതാം ബഹുശസ്സൌമ്യഗതസ്ത്വമാവയോഃ । കുരു സംപ്രതി താവദാശു മേ പ്രണിപാതാഞ്ജലിയാചിതശ്ചിതാം ॥

അന്വയം– ഹേ സൌമ്യ (അ–പു–സം–പ്ര–ഏ) ത്വം (യുഷ്മ–പ്ര–ഏ) ആവയോഃ (അസ്മ–ഷ–ദ്വി) ബഹുശഃ (അ) കുസുമാസ്ത്രസ്യ (അ–പു–ഷ–ഏ) സഹായതാം (ആ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) ഗതഃ (അ–പു–പ്ര–ഏ) സംപ്രതി താവൽ (അ) പ്രണിപാതാഞ്ജലിയാചിതഃ (അ–പു–പ്ര–ഏ) മേ (അസ്മ–ച–ഏ) ആശു (അ) ചിതാം (ആ–സ്ത്രീ–ദ്വി–ഏ) കുരു (ലോട്ട്–പ–പ–മ–പു–ഏ)–

അന്വയാർത്ഥം– അല്ലയോ സൌമ്യനായുള്ളോവേ നീ ഞങ്ങൾക്കു വളരെപ്രാവിശ്യം കുസുമാസ്ത്രനെത്തിങ്കൽ സഹായതയെ ഗതനായി– ഇപ്പോൾ പ്രണിപാതാഞ്ജലിയാചിതനായിട്ടു ഇനിക്കായിക്കൊണ്ടു [illegible] ചിതയെ ഉണ്ടാക്കിയാലും.

പരിഭാഷ– സൌമ്യൻ=സാധു– കുസുമാസ്ത്രൻ=പുഷ്പശരൻ– സഹായത=സഹായമായുള്ളത– ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ– ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക– പ്രണിപാതാഞ്ജലിയാചിതൻ=പ്രണിപാതാഞ്ജലികൊണ്ടു യാചിതൻ– പ്രണിപാതാഞ്ജലി=പ്രണിപാതപൂർവ്വകമായിരിക്കുന്ന അഞ്ജലി– പ്രണിപാതപൂർവ്വകം=പ്രണിപാതമാകുന്ന പൂർവ്വത്തോടു കൂടിയത– പ്രണിപാതം=നമസ്കാരം– പൂർവ്വം=മുമ്പിൽഭവിച്ചത– അഞ്ജലി=കൂപ്പുകൈ– യാചിതൻ=യാചിക്കപ്പെട്ടവൻ– യാചിക്ക=അപേക്ഷിക്ക– ചിതാ=കാഷ്ഠചയം (വിറകിൻകൂട്ടം)–

മൂലം– തദനുജ്വലനം മദർപ്പിതം ത്വരയെർദ്ദക്ഷിണവാതവീജനൈഃ । വിദിതം ഖലു തേ യഥാ സ്മരഃ ക്ഷണമപ്യുത്സഹതേ ന മാം വിനാ ॥

അന്വയം– തദനു (അ) മദർപ്പിതം ജ്വലനം (അ–പു–ദ്വി–ഏ) ദക്ഷിണവാതവീജനൈഃ (അ–ന–തൃ–ബ) ത്വരയ (ണിച്–പ–പ–മ–പു–ഏ) യഥാ (അ) സ്മരഃ (അ–പു–പ്ര–ഏ) മാം (അസ്മ–ദ്വി–ഏ) വിനാ (അ) ക്ഷണം (അ–പു–ദ്വി–ഏ) അപി (അ) ഉത്സഹതേ (ലട്ട്–ആ–പ–പ്ര–പു–ഏ) ന (അ) തേ (യുഷ്മ–ഷ–ഏ) വിദിതം (അ–ന–പ്ര–ഏ) ഖലു (അ)–

അന്വയാർത്ഥം– അനന്തരം മദർപ്പിതമായിരിക്കുന്ന ജ്വല

ന്നെ ദക്ഷിണവാതവീജനങ്ങൾകൊണ്ടു തളിൎപ്പിച്ചുവല്ലൊ- യാതൊരു പ്രകാരം സ്മരൻ എന്നോടു കൂടാതെ ക്ഷണനേരം പോലും ഉത്സാഹിക്കുന്നില്ലയൊ അപ്രകാരം അതു നിന്നാൽ വിദിതമായിത്തന്നെ ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— കല്പിതം=ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതു- അല്പിതം=അല്പിക്കപ്പെട്ടതു- അല്പിക്ക=വെക്ക- മലയാനിലൻ=തെന്നൽ- ദക്ഷിണവാതവീജനങ്ങൾ=ദക്ഷിണവാതത്തിന്റെ വീജനങ്ങൾ- ദക്ഷിണവാതം=മലയവായു-വീജനങ്ങൾ=സഞ്ചാരണങ്ങൾ-തളിൎപ്പിക്ക=വേഗത്തോടു കൂടിയതാക്കുക- സ്മരൻ=കാമദേവൻ- ക്ഷണം=കാലവിശേഷം- ഉത്സഹിക്ക=സഹിക്ക- വിദിതം=അറിയപ്പെടുന്നതു-

൬൮— ഇതിചാപിവിധായദീയതാംസലിലസ്യാഞ്ജലിരേക ഏവനൌ । അവിമൃശ്യപരത്രയംമയാസഹിതാപാസ്യതിതേസബാന്ധവഃ॥

അന്വയം— അപി-ച-ഇതി (അ) വിധായ (ല്യ-അ) നൌ (അസ്മ്ദ്-ഷ-ദ്വി) ഏകഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഏവ (അ) സലിലസ്യ(അ-ന-ഷ-ഏ)അഞ്ജലിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ)ദീയതാം(ലോട്ട്-ആ-പ്ര-പ്ര-ഏ)തം (ത്വ-പു-ദ്വി-ഏ)തെ (യുഷ്മ-ഷ-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) ബാന്ധവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പരത്ര(അ)മയാ(അസ്മദ്-തൃ-ഏ)സഹിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) അവിമൃശ്യ (ല്യ അ) പാസ്യതി (ലൃട്ട്-പ-പ-പ്ര പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— അത്രയുമല്ല ഇപ്രകാരം ചെയ്തിട്ടു ഞങ്ങൾക്കായിക്കൊണ്ടു ഏകമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന സലിലത്തിന്റെ അഞ്ജലി ദാനം ചെയ്യപ്പെടുകയും വേണം. അതിനെ നിന്റെ ആ ബാന്ധവൻ പരലോകത്തിങ്കൽ എന്നോടു സഹിതനായിട്ടു വിഭജിക്കാതെ പാനം ചെയ്യും.

പരിഭാഷാ— ഏകം=ഒന്ന്. സലിലം=ജലം- അതു=സലിലാഞ്ജലി- (അഞ്ജലിയിൽ നിറഞ്ഞിയ വെള്ളമെന്നൎത്ഥം) ബാന്ധവൻ=ബന്ധു- സഹിതൻ=കൂടിയവൻ- വിഭജിക്ക=ഭാഗിക്ക- പാനംചെയ്ക=കുടിക്ക-

൬൯— പരലോകവിധൌചമാധവസ്മരമാവൃജ്യവിലോലപല്ലവാഃ । നിവപേസ്സഹകാരമഞ്ജരീഃപ്രിയചൂതപ്രസവോഹിതേസഖീ॥

അന്വയം— മാധവ (അ-പു-സം-പ്ര-ഏ) പരലോകവിധൌ (ഇ-പു-സ-ഏ) സ്മരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഉദ്ദിശ്യ (ല്യ-അ)

വിലോലപല്ലവാഃ (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) സഹകാരമഞ്ജരീഃ (രം-സ്ത്രീ-ദ്വി-ബ) വിധത്സ്വ (ലിങ്-പ-പ-മ-പു-ഏ) ച-ഹി (അ) തേ (യുഷ്മ്-പു-ഷ-ഏ) സഖാ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രിയചൂതപ്രസവഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയോ മാധവമേ പരലോകവിധിയിങ്കൽ സ്മരനെ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ട വിലോലപല്ലവകളായിരിക്കുന്ന സഹകാരമഞ്ജരികളെ നീ നിവേദിക്കുകയും വേണം. യാതൊന്നുകൊണ്ടായിട്ട നിന്റെ സഖി പ്രിയചൂതപ്രസവനായിരിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ— മാധവം=വസന്തം— പരലോകവിധി=പിണ്ഡദാനാദികൎമ്മം— സ്മരൻ=കാമദേവൻ— വിലോലപല്ലവകൾ=വിലോലങ്ങളായിരിക്കുന്ന പല്ലവങ്ങളോടു കൂടിയവ— വിലോലങ്ങൾ=ഇളകിയിരിക്കുന്നവ— പല്ലവങ്ങൾ=തളിരുകൾ— സഹകാരമഞ്ജരികൾ=സഹകാരത്തിന്റെ മഞ്ജരികൾ— സഹകാരം=മാവ്— മഞ്ജരികൾ=പൂങ്കുലകൾ— പ്രിയചൂതപ്രസവൻ=പ്രിയമായിരിക്കുന്ന ചൂതപ്രസവത്തോടു കൂടിയവൻ— പ്രിയം=ഇഷ്ടം— ചൂതപ്രസവം=ചൂതപുഷ്പം— (മാവിൻപൂവ്).

മൂൽ- ഇതി ദേഹവിമുക്തയേ സ്ഥിതാം രതിമാകാശഭവാ സരസ്വതീ । ശഫരീം ഹ്രദശോഷവിക്ലവാം പ്രഥമാ വൃഷ്ടിരിവാന്വകമ്പയൽ ॥

അന്വയം— ഇതി (അ) ദേഹവിമുക്തയേ (ഇ-സ്ത്രീ-ച-ഏ) സ്ഥിതാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) രതിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ആകാശഭവാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) സരസ്വതീ (രം-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഹ്രദശോഷവിക്ലവാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ശഫരീം (രം-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) പ്രഥമാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) വൃഷ്ടിഃ (ഇ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഇവ (അ) അന്വകമ്പയൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ).

അന്വയാൎത്ഥം— ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ട ദേഹവിമുക്തിക്കായിക്കൊണ്ട സ്ഥിതയായിരിക്കുന്ന രതിയെ കുറിച്ച ആകാശഭവയായിരിക്കുന്ന സരസ്വതി ഹ്രദശോഷവിക്ലവയായിരിക്കുന്ന ശഫരിയെ കുറിച്ച പ്രഥമയായിരിക്കുന്ന വൃഷ്ടി എന്നപോലെ അനുകമ്പിച്ചു.

പരിഭാഷാ— ദേഹവിമുക്തി=ദേഹത്യാഗം— സ്ഥിതാ=സ്ഥിതി ചെയ്തവൾ— സ്ഥിതിചെയ്ക=നില്ക്കുക— രതി=രതീദേവി— ആകാശഭവ=ആകാശത്തിങ്കൽനിന്ന ഭവിച്ചത— സരസ്വതീ=വാക്ക— ഹ്രദശോഷവിക്ലവാ=ഹ്രദശോഷം ഹേതുവായിട്ട വിക്ലവാ— ഹ്രദശോഷം=ഹ്രദത്തിന്റെ ശോഷം— ഹ്രദം=ജലാശയ

ചിരത്തേക്ക— (കുറെ നീണ്ട കാലം) ശോഷം=ജലക്ഷയം— പിപാസാ=പിപാസാ— ശഫരീ=ശഫരത്തിന്റെ സ്ത്രീ. ശഫരം=ചെറുമത്സ്യം— പ്രഥമം=മുമ്പിൽ ഭവിച്ചത— വൃഷ്ടി=വൎഷം— അനുകമ്പിക്ക=ദയയെ ചെയ്ക—

൪൦— കുസുമായുധപത്നി ദുൎല്ലഭസ്തവ ഭൎത്താ ന ചിരം ഭവിഷ്യതി । ശൃണു യേന സ കൎമ്മണാ ഗതഃ ശലഭത്വം ഹരലോചനാൎച്ചിഷി ॥

അന്വയം— ഹേ കുസുമായുധപത്നി (സം-സ്ത്രീ-സം-പ്ര-ഏ) തവ (യുഷ്മദ്-ഷ-ഏ) ഭൎത്താ (ഋ-പു-പ്ര-ഏ) ചിരം (അ) ദുൎല്ലഭഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ന (അ) ഭവിഷ്യതി (ലൃട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) സഃ (തച്ഛ-പു-പ്ര-ഏ) യേന (യച്ഛ-ന-തൃ-ഏ) കൎമ്മണാ (ന-ന-തൃ-ഏ) ഹരലോചനാൎച്ചിഷി (സ-ന-സ-ഏ) ശലഭത്വം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഗതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) തൽ (തച്ഛ-ന-ദ്വി-ഏ) ശൃണു (ലോട്-പ-പ-മ-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— അല്ലയോ കുസുമായുധപത്നിയായുള്ളോവെ നിന്റെ ഭൎത്താവ വളരെ കാലം ദുൎല്ലഭനായി ഭവിക്കില്ല. അവൻ യാതൊരു കൎമ്മം ഹേതുവായിട്ട ഹരലോചനാൎച്ചിസ്സിങ്കൽ ശലഭത്വത്തെ ഗതനായി ഭവിക്കുന്നുവൊ അതിനെ ശ്രവിച്ചാലും.

പരിഭാഷ— കുസുമായുധപത്നി=കാമഭാൎയ്യ— ദുൎല്ലഭൻ=ലഭിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവൻ— അവൻ=ഭൎത്താവ— ഹരലോചനാൎച്ചിസ്സ=ഹരലോചനത്തിന്റെ അൎച്ചിസ്സ— ഹരലോചനം=ഹരന്റെ ലോചനം— ഹരൻ=പരമേശ്വരൻ— ലോചനം=കണ്ണ— അൎച്ചിസ്സ=ജ്വാല— ശലഭത്വം=ശലഭമാവുന്നുള്ളത— ശലഭം പാററ— ഗതൻ=ഗമിച്ചവൻ— ഗമിക്ക=പ്രാപിക്ക— ശ്രവിക്ക=കേൾക്ക—

൪൧— അഭിലാഷമുദീരിതേന്ദ്രിയഃ സ്വസുതായാമകരോൽ പ്രജാപതിഃ । അഥ തേന നിഗൃഹ്യ വിക്രിയാമഭിശപ്തഃ ഫലമേതദന്വഭൂൽ ॥

അന്വയം— ഉദീരിതേന്ദ്രിയഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പ്രജാപതിഃ (ഇ-പു-പ്ര-ഏ) സ്വസുതായാം (ആ-സ്ത്രീ-സ-ഏ) അഭിലാഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) അകരോൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) അഥ (അ) തേന (തച്ഛ-പു-തൃ-ഏ) വിക്രിയാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) നിഗൃഹ്യ (ല്യ-അ) അഭിശപ്തഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഏതൽ (ഏതച്ഛ-ന-ദ്വി-ഏ) അന്വഭൂൽ (ലങ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)

അന്വയാൎത്ഥം— ഉദീരിതേന്ദ്രിയനായിരിക്കുന്ന പ്രജാപതി സ്വസുതയിങ്കൽ അഭിലാഷത്തെ ചെയ്തു. അനന്തരം അവനാ

ൻ വിക്രിയയെ നിഗ്രഹിച്ചിട്ട അഭിശപ്തനായിട്ട ഒരു ഫലത്തെ അനുഭവിച്ചു.

പരിഭാഷാ— ഉദീരിതേന്ദ്രിയൻ=ഉദീരിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടകൂടിയവൻ— ഉദീരിതങ്ങൾ=ഉദീരണം ചെയ്യപ്പെട്ടവ— ഉദീരണംചെയ്ക=പ്രേരിക്ക— ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ=ചക്ഷുരാദികൾ— പ്രജാപതിസ്വാത്മജാ— സ്വാത്മജാ=തന്റെ സുതാ— സുതാ=പുത്രി— അഭിലാഷം=അനുഗ്രഹം— അവൻ=പ്രജാപതി— വിക്രിയം=വികാരം— നിഗ്രഹിക്ക=നിരോധിക്ക— അഭിശപ്തൻ=അഭിശപിക്കപ്പെട്ടവൻ— അഭിശപിക്ക=ശപിക്ക—

൪൨— പരിണേഷ്യതി പാർവ്വതീം യദാ തപസാ തൽപ്രവണീകൃതോ ഹരഃ । ഉപലബ്ധസുഖസ്തദാ സ്മരം വപുഷാ സ്വേന നിയോജയിഷ്യതി ||

൪൩— ഇതി ചാഹ സ ധർമ്മയാചിതസ്സ്മരശാപാവധിദാം സരസ്വതീം । അശനേരമൃതസ്യ ചോഭയോർവശിനശ്ചാംബുധരാശ്ച യോനയഃ ||

അന്വയം— ധർമ്മയാചിതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സഃ (തദ്-പു-പ്ര-ഏ) യദാ (അ) പാർവ്വതീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) തപസാ (സ-ന-തൃ-ഏ) തൽപ്രവണീകൃതഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) ഹരഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) പരിണേഷ്യതി (ണീഞ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) തദാ (അ) ഉപലബ്ധസുഖഃ (അ-പു-പ്ര-ഏ) സ്മരം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) സ്വേന (അ-ന-തൃ-ഏ) വപുഷാ (സ-ന-തൃ-ഏ) നിയോജയിഷ്യതി (യുജ്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഇതി (അ) സ്മരശാപാവധിദാം (ആ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സരസ്വതീം (ഈ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) ച (അ) ആഹ (അ) വശിനഃ (ന-പു-പ്ര-ബ) ച (അ) അംബുധരാഃ (അ-പു-പ്ര-ബ) ച (അ) അശനേഃ (ഇ-പു-ഷ-ഏ) അമൃതസ്യ (അ-ന-ഷ-ഏ) ച (അ) ഉഭയോഃ (സ-ന-ഷ-ദ്വി) യോനയഃ (ഇ-പു-പ്ര-ബ)—

അന്വയാർത്ഥം—— ധർമ്മയാചിതനായിരിക്കുന്ന അവൻ യാതൊരിക്കൽ പാർവ്വതിയെ തപസ്സുകൊണ്ടു തൽപ്രവണീകൃതനായിരിക്കുന്ന ഹരൻ പരിണയിക്കും. അപ്പോൾ ഉപലബ്ധസുഖനായിട്ട സ്മരനെ സ്വന്തമായിരിക്കുന്ന വപുസ്സോടു നിയോജിപ്പിക്കും എന്നിപ്രകാരം സ്മരശാപാവധിയായിരിക്കുന്ന സരസ്വതിയെയും പറഞ്ഞു. വശികളും അംബുധരങ്ങളും അശനിയും അമൃതവുമാകുന്ന രണ്ടു വസ്തുക്കളുടെയും യോനികളായി ഭവിക്കുന്നു.

പരിഭാഷാ—— ധർമ്മയാചിതൻ=ധർമ്മനാൽ യാചിതൻ. ധർമ്മൻ=ധർമ്മപ്രജാപതി. യാചിതൻ=യാചിക്കപ്പെട്ടവൻ. യാചി

ക=പ്രാപിക്ക — അവൻ=ഭ്രമരം — തൽ[illegible]കൃതൻ=അ വളിൽ പ്രവണീകൃതൻ — [illegible] — പ്രവണീകൃതൻ= പ്രവണികരിക്കപ്പെട്ടവൻ — പ്രവണീകരിക്ക=അധീനമാക്കുക — ഹരൻ=പരമേശ്വരൻ — പരിണയിക്ക=വിവാഹംചെയ്ക — ഉപല ബ്ധസുഖൻ=ഉപലബ്ധമായിരിക്കുന്ന സുഖത്തോടു കൂടിയവൻ — ഉ പലബ്ധം=ഉപലഭിക്കപ്പെട്ടതു — ഉപലഭിക്ക=പ്രാപിക്ക — സുഖം=ആ നന്ദം — സ്മരൻ=കാമദേവൻ — സഹം=തന്നോടുകൂടിയതു — വ പുസ്സ=ശരീരം — നിയോഗിക്കുക=[illegible] — സ്മരശാപാവധിദാ= സ്മരശാപാവധിയെ ദാനം ചെയ്യുന്നതു — സ്മരശാപാവധി=സ്മര ശാപത്തിന്റെ അവധി — സ്മരശാപം=സ്മരന്റെ ശാപം — സ്മര ൻ=കാമദേവൻ — അവധി=അവസാനം — സരസ്വതി=വാക്ക — വചിക്ക=പറക — വശികൾ=ജിതേന്ദ്രിയന്മാർ — അംബുധങ്ങൾ= മേഘങ്ങൾ — അശനി=ഇടിത്തീ (പ്രകൃതത്തിൽ[illegible]) അമൃ തം=ജലം — ([illegible]) [illegible] ബന്ധനങ്ങൾ —

൮൩. തദിദം പരിരക്ഷ ശോഭനേ ഭവിതവ്യപ്രിയസംഗമം വപുഃ । രവിപീതജലാ തപാത്യയേ പുനരോഘേന ഹി യുജ്യതേ നദീ ॥

അന്വയം——ശോഭനേ (ആ-സ്ത്രീ-സം-പ്ര-ഏ) തൽ (അ) ഭവിതവ്യപ്രിയസംഗമം (അ-ന-ദ്വി-ഏ) ഇദം (ഇദം ശ-ന- ദ്വി-ഏ) വപുഃ (സ-ന-ദ്വി-ഏ) പരിരക്ഷ (ലോട്-പ-പ-മ-പു- ഏ) രവിപീതജലാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) നദീ (ഈ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) തപാത്യയേ (അ-പു-സ-ഏ) പുനഃ (അ) ഓഘേന (അ-പു-തൃ- ഏ) യുജ്യതേ (ലട്-ആ-പ-പ്ര-പു-ഏ) ഹി (അ) —

അന്വയാർത്ഥം — അല്ലയോ ശോഭനയായുള്ളവളേ അതുകൊണ്ടു വായിട്ടു ഭവിതവ്യപ്രിയസംഗമമായിരിക്കുന്ന ഈ വപുസ്സിനെ പരിരക്ഷിച്ചാലും. രവിപീതജലയായിരിക്കുന്ന നദി തപാത്യയ ത്തിങ്കൽ പിന്നെയും ഓഘത്തോടു യോജിക്കുന്നുവല്ലോ.

പരിഭാഷ——ശോഭനാ=സുന്ദരി — ഭവിതവ്യപ്രിയസംഗമം=ഭ വിതവ്യമായിരിക്കുന്ന പ്രിയസംഗമത്തോടുകൂടിയതു — ഭവിതവ്യം= ഭവിപ്പാനിരിക്കുന്നതു — പ്രിയസംഗമം=ഭർത്തൃസമാഗമം — വപു സ്സ=ശരീരം — പരിരക്ഷിക്ക=പരിപാലിക്ക — രവിപീതജലാ=രവി പീതമായിരിക്കുന്ന ജലത്തോടുകൂടിയതു — രവിപീതം=രവിയാൽ പീതം — രവി=ആദിത്യൻ — പീതം=പാനംചെയ്യപ്പെട്ടതു — തപാത്യ യം=വർഷർത്തു — ഓഘം=പ്രവാഹം — യോജിക്ക=ചേരുക —

൮൪ — ഇതരേതരാശികളിൽ [illegible]

വ്യവസായബുദ്ധിം തൽപ്രത്യയാച്ച കുസുമായുധബന്ധുരേനാ
—മാശ്വാസയൽസുചരിതാർത്ഥപദൈർവ്വചോഭിഃ—

അന്വയം——ഇത്ഥം (അ) അദൃശ്യരൂപം (അ-ന-പ്ര-ഏ) കിമപി (അ) ഭൂതം (അ-ന-പ്ര-ഏ) രതേഃ (ഇ-സ്ത്രീ-ഷ-ഏ) മരണവ്യവസായബുദ്ധിം (ഇ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) മന്ദീചകാര (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ) കുസുമായുധബന്ധുഃ (ഉ-പു-പ്ര-ഏ) ച (അ) തൽപ്രത്യയാൽ (അ-പു-പ-ഏ) ഏനാം (ഏതച്ഛ-സ്ത്രീ-ദ്വി-ഏ) സുചരിതാർത്ഥപദൈഃ (അ-ന-തൃ-ബ) വചോഭിഃ (സ-ന-തൃ-ബ) ആശ്വാസയൽ (ലങ-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)—

അന്വയാർത്ഥം——ഇപ്രകാരം അദൃശ്യരൂപമായിരിക്കുന്ന ഒരു ഭൂതം രതിയുടെ മരണവ്യവസായബുദ്ധിയെ മന്ദയാക്കി ചെയ്തു. കുസുമായുധബന്ധുവും തൽപ്രത്യയം ഹേതുവായിട്ട ഇവളെ സുചരിതാർത്ഥപദങ്ങളായിരിക്കുന്ന വചസ്സുകൾ കൊണ്ടു ആശ്വസിപ്പിച്ചു—

പരിഭാഷ——അദൃശ്യരൂപം=അദൃശ്യമായിരിക്കുന്ന രൂപത്തോടു കൂടിയതു— അദൃശ്യം=ദർശിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തതു— ഭൂതം=പ്രാണി— രതി=രതിദേവി— മരണവ്യവസായബുദ്ധി=മരണാവസായബുദ്ധി— മന്ദാ=അല്പാ— കുസുമായുധബന്ധു=വസന്തം— തൽപ്രത്യയം=അതിങ്കലുള്ള പ്രത്യയം— അത്=ഭൂതം— പ്രത്യയം=വിശ്വാസം— ഇവൾ=രതി— സുചരിതാർത്ഥപദങ്ങൾ=സുചരിതാർത്ഥങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദങ്ങളോടു കൂടിയവ— സുചരിതാർത്ഥങ്ങൾ=സുഷ്ഠുവാകുംവണ്ണം ചരിതാർത്ഥങ്ങൾ— ചരിതാർത്ഥങ്ങൾ=സിദ്ധാർത്ഥങ്ങൾ— വചസ്സുകൾ=വാക്കുകൾ—

൪൬— അഥമദനവധൂരുപപ്ലവാന്തം വ്യസനകൃശാ പരിപാലയാംബഭൂവ। ശശിന ഇവ ദിവാതനസ്യ ലേഖാ കിരണപരിക്ഷയധൂസരാ പ്രദോഷം॥

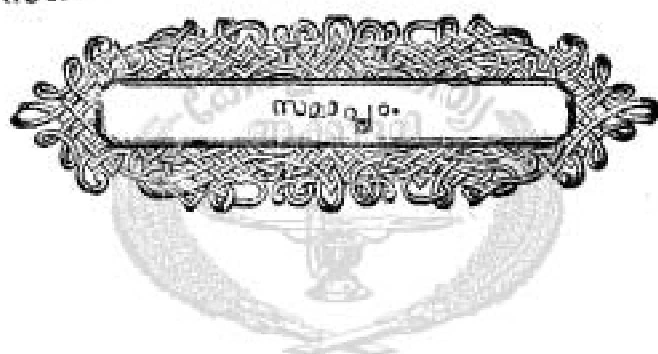
അന്വയം——അഥ (അ) വ്യസനകൃശാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) മദനവധൂഃ (ഊ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ഉപപ്ലവാന്തം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) കിരണപരിക്ഷയധൂസരാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) ദിവാതനസ്യ (അ-പു-ഷ-ഏ) ശശിനഃ (ന-പു-ഷ-ഏ) ലേഖാ (ആ-സ്ത്രീ-പ്ര-ഏ) പ്രദോഷം (അ-പു-ദ്വി-ഏ) ഇവ (അ) പരിപാലയാംബഭൂവ (ലിട്-പ-പ-പ്ര-പു-ഏ)—

അന്വയാർത്ഥം——വ്യസനകൃശയായിരിക്കുന്ന രതിയെന്ന മദനവധു ഉപപ്ലവാന്തത്തെ കിരണപരിക്ഷയധൂസരയായിരിക്കുന്ന ദിവാതനനായിരിക്കുന്ന ശശിയുടെ ലേഖാ പ്രദോഷത്തെ എന്ന

പൊലെ പരിപാലനം ചെയ്തു–

പരിഭാഷാ——വ്യസനകൃശാ=വ്യസനം ഹെതുവായിട്ടു കൃശാ– വ്യസനം=ദുഃഖം– കൃശാ=മെലിഞ്ഞവൾ– മദനവധൂ=രതീദെവി– ഉപപ്ലവാന്തം=ഉപപ്ലവത്തിന്റെ അന്തം– ഉപപ്ലവം=ആപത്തു– അന്തം=അവസാനം– കിരണപരിക്ഷയധൂസരാ=കിരണപരിക്ഷയം ഹെതുവായിട്ടു ധൂസരാ– കിരണപരിക്ഷയം=രശ്മിക്ഷയം– ധൂസരാ=മലിനാ– ദിവാതനൻ=ദിവസത്തിങ്കൽ ഉദിച്ചവൻ– ദിവസം=പകൽ– ശശി=ചന്ദ്രൻ– രെഖാ=കലാ– പ്രദൊഷം=രാത്രിപ്രാരംഭം– പരിപാലനംചെയ്തു=പ്രതീക്ഷിക്ക

ഇതി ഭാഷാസൊപാനാദികരാമാനന്ദനാഥപണ്ഡിത പാരശവെന്ദ്രകൃതൌ കുമാരസംഭവവ്യാഖ്യായാം സുഖബൊധിന്യാം ചതുൎത്ഥസൎഗ്ഗഃ



കേരള സാഹിത്യ
അക്കാദമി